

Dominici Vandellii Tractatus de thermis agri Patavini. Accessit bibliotheca hydrographica et apologia contra cel : Hallerum / [Domenico Vandelli].

Contributors

Vandelli, Domenico, 1732-1815.

Publication/Creation

Patavii : Ex Typographia Conzatti ..., 1761.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/w9jzvqfh>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

61649/c

Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

<https://archive.org/details/b30415287>

55350

DOMINICI
VANDELLII

TRACTATUS
DE THERMIS AGRIPATAVINI.

Accessit Bibliotheca Hydrographica, & Apologia

CONTRA

CEL: HALLERUM.

PATAVII MDCCCLXI.

EX TYPOGRAPHIA CONZATTI.
SUPERIORUM PERMISSU.

B. Laigi Langrandi

D O M I N I C A

V A N D E L L I

T R A C T A T U S

DE REBUS NATURALIBUS

ADUS IN REBUS NATURALIBUS & ARTIBUS

C O N T R A

C E L S I H A L L E R U M

SENATORIBUS PRÆSTANTISSIMIS
ANGELO CONTARENO
ÆDIS D. MARCI PROCURATORI,
BERNARDO NANIO,
FRANCISCO II. MAUROCENO
EQUITI, ÆDISQUE D. MARCI
PROCURATORI.
IIIIVIRIS LITTERARIIS
Ceterisque Viris Amplissimis Eodem
Magistratu Functis.

DOMINICUS VANDELLIUS F.

ANDASTIS MIHI, SENATO-
RES AMPLISSIMI,
(QUÆ FUIT ERGA ME EXI-
MIA QUÆDAM VESTRA BE-
NIGNITAS) UT QUAM DILIGENTISSIME DE THER-
MIS PATAVINIS SCRIBEREM, MULTAQUE QUÆRE-
* 2 REM,

REM , QUÆ HI , QUI ANTE ME DE EA RE SCRIPSERUNT , INVENIRE NON POTUERUNT . ID DE ME JUDICIUM VALDE ME EREXIT . ITAQUE NEQUE LABORI , NEQUE STUDIO ULLI PEPERCI , UT VOBIS PAREREM . CUCURRI , PERAGRAVI , PERICULA FECI , NIHIL PRÆTERMISI , UT , QUANTUM IN ME ESSET , REM PERFICEREM . SED EST OPUS MAGNUM , IN QUO NATURA , QUÆ VI SUA LATENS , ET OCCULTA EST , MULTA , MAGNAQUE QUODAMMODO SURRIPIT VEL NAVO HOMINI , AC DILIGENTI .

NUNC , QUAECUNQUE SIT , AD VOS SENATORES AMPLISSIMI , AFFERO VOBIS DO , DICO , DEDICO , TAMQUAM TESTEM OFFICII , STUDII , OBSEQUII ERGA VOS MEI . LIBELLUS EST , QUEM EXPRESSIT IMPERIUM VESTRUM ; QUIQUE HOC NOMINE , SI NON REI DIGNITATE , HOC
POS-

POSCIT , UT TUEAMINI AB INVIDORUM MALE-
VOLENTIA ET OBTRACTATIONE . VALETE , ET
GYMNASIUM , CUI PRÆESTIS , VIRIS DOCTIS ,
AC PROBIS (ID QUOD FACITIS) IN DIES MAGIS
AUGETE .

Patavii Id: dec: CXCICCLX.

NOI

NOI RIFORMATORI

DELLO STUDIO DI PADOVA.

A Vendo veduto per la Fede di Revisione , ed Approvazione del P. F. *Francesco Antonio Mantoa* Inquisitor General del Santo Ufficio di Padova nel Libro intitolato *Dominici Vandellii Tractatus de Thermis Agri Patavini MS.* , non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi concediamo Licenza a *Giambattista Conzatti Stampator di Padova*, che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 12. Gennaro 1760.

(ANGELO CONTARINI Pr. Rif.

(BERNARDO NANI Rif.

(FRANCESCO MOROSINI 2. Kav. Pr. Rif.

Registrato in Libro a Carte 75 al Num. 145.

Giacomo Zuccato Segretario.

*S*cripsi superioribus proximi-
mis annis de Aponi Ther-
mis disputationem : Idque
cum facerem , consilium
hoc fuit meum , ut res
duntaxat , quæ ad Histo-
riam Naturalem pertinerent , quas nemo
ante me animadvertisset , attingerem. Ni-
hil præterea tum in animo fuit. Ecce mox,
cum Bononiæ essem , Litteræ mihi reddita
sunt , ex quibus cognovi Triumvirum Lit-
terariorum Gymnasii Patavini jussu , Ther-
marum agri hujus universi historiam mihi
scri-

scribendam mandari. Nihil mihi gratius contingere potuit, quàm Viris Amplissimis parere. Eram in via Hetruriam peragraturus, & animi causa, & discendi, & observandi fontes insigniores quos medicatos appellant. Quibus in rebus, mihi ad commissam provinciam suscipiendam magnopere profuturis, tanto libentius annum ipsum consumpsi. Redii deinde Patavium, continuo ad Thermas accessi; multaque ibi animadverti; summaque diligentia cuncta cum expendissem, Libellum hunc confeci. Recte ne, an secus, tu Lector benevole judicabis. Illud hoc loco velim diligenter attendas, pleraque tradi hoc commentariolo vera, sincera, incorrupta, quæ mendose prodita fuerant ab aliquibus Historicis Patavinis: Illud etiam Thermarum vicem sæpe fuisse miseram, quod misera & calamitosa Patavina res sæpe fuere. At, inquires, paucissimis absolvis quæstiones aliquot chronologicas: Ego vero non id in animum induxi, ut rerum talium integram historiam perscriberem; sed carptim nonnulla, & paucis. Fortasse alias alia addam.

BIBLIOTHECA
HYDROGRAPHICA.

RIBBON OF THE
HYDROGRAPHIC

LECTORI.

Bibliothecam Hydrographicam , Lector benevole , tibi offero , ut facilius occurrant Scriptores de aquis medicatis variarum Regionum : Multos tamen ex Antiquis forsitan prætermisi , quos legere potes in aliis Bibliothecis , & præcipuè in illa Hydrographica I. M. GROSSEN Norimbergæ edita anno 1729. Nonnullos ex Recentioribus pariter silentio prætereo , quos in Diariis Litteratorum invenies . Ulterius te moneo , generaliter omnes Auctores fere usque ad seculum XVII. parum diligenter de aquarum medicatarum Chemica Analyssi egisse ; imo plerosque ex effectibus duntaxat ipsarum aquarum , sales , mineralia , terras eisdem inesse , judicavisse .

LECTORI

Bibliothecam Hydrographicam, Lector
gratule, tibi opto, ut facilius
vires scriptas de rebus medicis
vires Regionum: Multo tamen ex
quis fossa praeteritis, quae legere
tes in aliis libellis, & praesentia
illa Hydrographica J. A. GROSSE
Nürnberg edita anno 1729. Nonnullas
ex Recensionibus pariter hactenus praeteris,
quae in Diariae Literarum
Ulmae et nunc, generaliter omnes
clausi sunt apud J. A. GROSSE
tunc diligenter de operum medicamentorum
Chimica analysi egisse, in his
effectibus constanti ipsorum operum
et, utinam, per te eisdem
causis.

I T A L I A.

FRANCISCI de ACCOLTIS, ARETINI de
Thermis Puteolorum, & vicinis in Italia. *Neapoli*
1575. 4.

MARCI ANTONII ÆMILII de Thermis Milza-
nelli. *Brixia*. 1576. 4.

BARTHOLOMÆI ALBANI de Balneis oppidi Ber-
gomatis Transcherii. *Bergomi* 1582. 4.

ALCADINI, SICULI de Balneis Puteolanis carmen,
extat operis Veneti de Balneis pag. 203. apud Juntas.

ANDRÆ BACCII, ELPIDANI de balneis oppidi
Bergomatis Transcherii, cum confimilis argumenti li-
bris. *Bergom.* 1583. 4.

- - *Discorso delle acque Albule, Bagni di Cesare Augu-
sto a Tivoli. Dell' acque di S. Giovanni à Capo di Bove
nuovamente venute in luce. Dell' Acetose presso a Ro-
ma, e dell' acque di Anticoli. Con alcune regole ne-
cessarie per usar bene ogni acqua di Bagno. Roma.*
1564. 4.

MATTHÆI BENDINELLI de Balneis Lucensibus
Villæ, & Corsennæ Tractatus. *Extat. pag. 146. operis
Veneti de Balneis.*

LAURENTII BERTOLINI de Balneo Corsennæ.

MENGHI BLANCHELLI, FLORENTINI tracta-
tus III. & de Balneo Villæ ad Dominos Lucenses
Consilium. *extant operis Veneti de Balneis. pag. 58.*

PETRI AUGUSTINI BOSCHERINI tractatus de
Fonte Bono prope Castellum S. Anatoliæ. *Andreae
Baccii tractatus de thermis. Venetiis. 1711.*

- ANNIBALIS CAMILLI, NOCERANI *trattato sopra l'acqua bianca di Nocera.*
- JOHANNIS CARNARI, GANDENSIS, de thermis Patavinis carmen, & de Podagræ laudibus libellus. *Patavii.* 1553.
- TURÆ de CASTELLO, BONONIENSIS *Recepta aquæ Balnei de Porreeta. Venetiis.* 1509.
- JOH. ANDRÆ CELLANOVÆ consilium de Balneis Aquensibus pro Illustrissimo Ferdinando Gonzaga. *Extat pag. 303. Operis Veneti de Balneis.*
- JOH. BAPTISTÆ DONATII de aquis Lucensibus, vulgo Villensibus libri IV. *Luca.* 1584. 4.
- JOH. de DONDIS, PATAVINI de Fontibus calidis agri Patavini. *extat pag. 24. Operis Veneti de Balneis.*
- JOSEPHI DUCCHINI *trattato de' Bagni di Lucca chimico, medico, anatomico.* *Luca.* 1711.
- GABRIELIS FRASCATI De aquis Returbii Ticinensibus commentarii, mineras, facultates, & usum earum explicantes, quibus in libris omnia, quæ ad Thermarum theoreticam, & practicam faciunt, accuratè tractantur. *Ticini.* 1575. 1580. 4.
- GUILIELMI GRATAROLI, BERGOMENSIS (*vixit anno 1494*) de thermis Rhæticas, & vallis Transcheri agri Bergomatis. *Extat pag. 192. Operis Veneti de Balneis.*
- JOHANNIS GRATIANI, BERGOMENSIS thermarum Patavinarum examen, cui accedit dissertatio de Fonte Lælio acido Recobarii. *Patavii.* 1701. 8.
- GUIDI, BERGOMENSIS de Balneis oppidi Transcherii. *Bergom.* 1584. 4.
- JOH. FRANCISCI LOMBARDI, NEAPOLITANI de Puteolanis aquis liber, continens Synopsim Auctorum omnium, qui hætenus de Balneis Puteolanis scrip-

fere unà cum scholiis super locis obscurioribus. *Neapoli*. 1547. 4.

--- de Balneis Puteolanis, & Ænariarum. *Venetis*. 1566. 4.

CONSTANTINI LUCÆ, ALEXANDRINI tractatus de Returbii medicatis aquis sponte nascentibus. *Papia*. 1584. 4.

VICTORINI MANNII de Balneis S. Cassiani in tract. *Senis*. 1617. 8.

BARTHOLOMÆI à MARANTHA, *Venusini Medici* de aquæ Neapoli in Lucculliano scaturientis metallica natura & viribus. *Neapoli*. 1559. 4.

NICOLAI MASSÆ, VENETI de Balneis Calderianis ex *Epist. lib. 1. ep. 26. extat pag. 300. Oper. Venet. de Balneis*.

EUSTACHII MATERENSIS carmina de Bajanis thermis quibus quoque morbis medicantur. *Venetis*. 1587. 4.

SCIPIONIS MAZZELLÆ, NEAPOLITANI *sito ed antichità della Città di Pozzuolo, e del suo amenissimo distretto, con la descrizione di tutti i luoghi notabili e degni di memoria, e di Cuma, e di Baja, e di Miseno &c. postovi medesimamente tutti i Bagni, e loro proprietà di Pozzuolo, e di Baja, dell' Isola d' Ischia*. *Napoli*. 1606. 8.

HUGOLINI DE MONTE CATINO de aquis medicatis agri Patavini, & de causis qualitatum, quæ eis insunt, compendiolum. *Patavii*. 1567. 8.

JOH. ANTONII PANTHEAS, VERONENSIS de Thermis Calderianis, quæ in Veronensi agro sunt, confabulationes. *In his etiam ferri, nitri, sulphuris naturam, vim ac medicinas edocet*. *Vicentia*. 1488.

LUDOVICI PASINI, PATAVINI liber, in quo de

Ther-

- Thermis Patavinis , ac quibusdam aliis Italiae Balneis tractatur. *Exstat in opere Veneto de Balneis pag. 197.*
- VIBII RUSTIGALLI *del Bagno a Acqua nelle Colline di Pisa. Mss. V. Giorn. de Lett. d' Italia tom. II. p. 192.*
- JOH. MICHAELIS SAVONAROLÆ, PATAVINI de balneis Italiae omnibus, sicque totius orbis, proprietatibusque eorum. *Veneriis. 1592. 4.*
- FRANCISCI MARIE VANNOTII de aqua minerali Salmacina. *Romæ. 1642. 4.*
- JOSEPHI ZAMBECCARII *breve trattato de' Bagni di Pisa, e di Lucca. Padova. 1712.*
- LUDOVICI ZIMALIÆ *liber cui titulus est Index Balneorum S. Pancratii Vallis Transcherianæ agri Bergomatis. Exstat in opere Veneto de Balneis. pag. 190.*
- HIERONYMI ZYNTHII, PARMENSIS de Balneo Thermalis Lixignano vocato, nec non de luto Barboliorum medicato in Ducatu Parmensi tractatus. In quo breviter docentur modi reales utendi & aquis, & Luto Thermalis in communi pro curandis variis morbis, & occurrendis symptomatibus, quæ in administratione diversorum usuum frequenter contingere solent. *Veneriis. 1615. 4.*
- JOSEPHI DUCCINI *de' bagni di Lucca trattato Chimico - medico. Lucca. 1711. 8.*
- CAROLI EUCHERII de QUINTIIS Inarime, sive de balneis Pithecusarum. *Neapoli. 1726. 4.*
- NICOLAI ANTONII CATTANI *Ragguaglio della natura delle acque in Assisi, di Milano. Assisi. 1734. 4.*
- JOH. FANTONI de Thermis Valerianis, aquis Gratianis, Maurianensibus. *Genevæ. 1738. 4.*

Ejusdem commentariolum de aquis Vinaliensibus, Augustanis & Anfonensibus. *Taurin.* 1747. 4.

Ejusdem de Thermis Valderianis dissertationes duæ. *Genevæ.* 1725.

ANTONII CRISPI de S. Cosmæ & Damiani thermalibus aquis, & de iisdem *Job. Crispi* compositiones. *Drepan.* 1684. 4.

CAMILLI MANARA Pharmaceutici Litubiani potus, in quo natura, virtus, & utendi modus continentur. *Ticin.* 1687. 8.

Ejusdem viltà del fango ne' bagni di Returbio preziosa. *Ticin.* 1689. 8.

PANTHOT *discours sur les bains d' Aix en Savoie.* *Lion.* 1700. 4.

ANTONII FRASSONII de thermarum Montis Gibii natura, usu, atque præstantia. *Mutinæ.* 1660. 4.

VENTURÆ MINARDI de' Bagni di Caldiero nel territorio Veronese sue rare virtù, & effetti, con un Compendio delle regole contenute nelli Autori, che de' detti Bagni hanno scritto ec. *Venetia, & Verona.* 1689. 8.

LAURENTII PIGNORII Aponum ad Franciscum Barbarinum Cardinalem. *Patavii.* 1623. 4.

GEORGII FRANCIOTTI tractatus de balneo Villensi. *Luçæ.* 1552.

HIERONYMI MERCURIALIS de Balneis Pisanis luculentissimus tractatus. *Francof.* 1602.

CÆSARIS CRIVELLATI *trattato de' Bagni di Viterbo, nel quale si tratta le qualità, & il valore di essi, il modo di usarli ec.* *Viterbo.* 1706. 8.

DOMINICI ANTISARI *Lettera concernente l' uso e virtù de' Bagni di Viterbo detti del Papa.* *Viterbo* 1706. 8.

- GREGORII MORELLI de aquis medicatis agri Patavini. *Patavii*. 1568.
- JOH. ZECCHII de aquarum Porectanarum usu, atque præstantia tractatus in septem capita divisus. *Bononiæ*. 1576. 4.
- JULII JASOLINI de' Rimedij naturali, che sono nell' Isola di Pithecusa, hoggi detta Ischia libri due ec. con annotazioni del Dottor Filosofo Sig. Gio. Pistoya, e nell' ultimo aggiunti li bagni d' Ischia di Gio. Elifio Medico Nap. con le note di Gio. Francesco Lombardo. *Napoli*. 1689.
- JULII CÆSARIS CAPACII Puteolana historia; accessit ejusdem de Balneis libellus. *Neapoli*. 1604.
- FLORIDI de PLUMBIS dissertatio historico - medica de saluberrimo Nuceriæ in Umbria latice. Accedunt complures Practico - medicæ observationes, ac sanationes ec. *Venetiis*. 1745.
- JACOPI PHILIPPI BASTIANI de' Bagni di S. Casciano opera medica. *Montefiascone*. 1733. 8.
- SCOTTI la Cassianeide Mfs.
- JOH. BOTTARELLI de' Bagni di S. Casciano osservazioni. *Firenze*. 1688.
- QUINTI de balneis Pithecusæ carmen. *Neap.* 1728.
- PETRI ANTONII ab ARAGONIA Thermologia Aragonia, sive historia naturalis Thermarum in occidentali Campania parte &c. *Neapoli*. 1679. tom. 2.
- JOH. BAPT. BARTOLUCCI sommario sopra la virtù del bagno dell' acqua bianca di Nocera. *Bologna*. 1638.
- ANNIBALIS CAMILLI del Bagno di Nocera nell' Umbria, detto acqua santa, ovvero acqua bianca. *Perugia*. 1646.
- PETRI FRANCISCI CANNETTI illustrazioni so-

- pra l' uso, ed abuso delle acque minerali di Recoaro. Roveredo. 1735.*
- JOH. BAPTISTÆ MOREALI *ragguaglio dell' acqua salata di Seravalle presso Vignola. 1741.*
- Ejusdem modo di usare l' acqua subamara, ed il sale tartarico amaro di Modena, scoperta nell' anno 1750. Carpi. 1756.
- Ejusdem relazione dell' acqua Marziale, già scoperta nell' anno 1742 e pubblicata nel corrente anno 1749. ec. Modena. 1749.
- JOSEPHI CHRISTOPH. RACHINI *osservazioni intorno alle acque della miniera di S. Cristoforo. Felitre. 1733.*
- POMPEI SARNELLI *guida de' Forestieri ai Bagni di Pozzuolo, Baja, Miseno, Cuma, ed altri circostanti. Napoli. 1691.*
- PIRRI PALEI *de aqua sancta e S. Agnetis Clanciani. Sena. 1674.*
- PEREGRINI CAPPONI *Medicina Porretana Mss. anni 1672. Porretæ apud Cl. Doct. Bartolum.*
- GABRIELIS FALLOPPII *Opera genuina &c. tomus I. Venetiis. 1606. de thermalibus aquis tractatus septimus. pag. 249.*
- ALBANI BARTHOLOMACI *de balneis Vallis Transcherii libellus, proprio auctori nunc primum assertus. Guilielmo Gratarolo olim adscriptus. V. de Balneis Transcherii, quæ extant. Bergomi. 1582. 4. pag. 1.*
- SEBASTIANI BARTOLI *breve ragguaglio de' Bagni di Pozzuolo dispersi, investigati per ordine di D. Pietro Antonio d' Aragona Vice-Rè di Napoli, e ritrovati. 4.*
- JOH. ELISII *de Balneis Puteolorum, Bajarum, &*

- Pithecurarum . *Scipio Mazzella* recognovit , auxit , & illustravit . *Neapoli* . 1591 . 8 .
- Ejusdem* Succinta instauratione de balneis totius Campaniæ . *Pisis* . 1484 .
- THEODORI GUAINERII *trattato delle Fontane, e acque di Ritorbio* . *Lione* . 1577 . 8 .
- MARIANI GHEZZI *dei bagni di S. Casciano* . *Ronciglione* . 1617 . 4 .
- JOH. FRANCISCI LOMBARDI *synopsis authorum omnium , qui hæctenus de Balneis , aliisque miraculis Puteolanis scripserunt* . *Neapoli* . 1559 . 8 .
- FRANCISCI RONCALLI PAROLINI *de aquis Brixianis , cum disquisitione theorematum spectantium acidularum potum , & transitum in corpore animali Examen chymico - medicum* . *Brixia* . 1724 . 4 .
- Ejusdem* *de aquis mineralibus Coldoni ad oppidum Lecui in agro Mediolanensi dissert. physico - chymico - medica* . *Brixia* . 1724 .
- JOH. BAPT. PASTORINI *ad Franciscum Roncallum de aquis Coldoni epistolæ* . V. *Roncalli de aquis mineralibus Coldoni pag. 53* .
- JOH. BAPTISTÆ SUARDI *de Balneis Vallis Transcherii , tractatus* . V. *de Balneis Transcherii , quæ extant* . *Bergomi* . 1582 . 4 . *pag. 35* .
- FRANCISCI de THOMASIIS *de balneo Sancto Castri Santiviani nuper invento* . V. *de Thomasiis Franciscum* . *Dexter usus tuendæ sanitatis* . *Veneriis* . 1580 . 4 . *pag. 21* .
- LUDOVICI MARTINI *brevi discorsi della natura, & effetti de' Bagni di Corsenna di Lucca* . *Bologna* . 1614 . 8 .
- BONÆFIDEI VITALIS *li bagni di Caldiero* . *Venezia* . 1746 . 4 .

- NICOLAI SCANAGATI de Alexandro Knips Mac-
coppe ec. ac de duobus remediis ab eo maxime illu-
stratis, mercurio, & Aponensibus thermis commenta-
riolum. *Patavii*. 1745. 4.
- ANTONII FRANCISCI PINELLI *Lettera de'*
bagni di Petriuolo. *Roma*. 1716. 4.
- JOSEPH. MARIÆ QUADRII *uso, e storia delle*
acque termali di Trascorio. *Venezia*. 1749. 4.
- ANTONII COCCHII *dei bagni di Pisa tratta-*
to. *Firenze*. 1750. 4.
- JOH. BIANCHI *de' Bagni di Pisa posti a piè*
del monte di San Giuliano trattato. *Firenze*.
1757. 8.
- BARTHOLOMÆI MESNY *analisi delle acque termali*
de' Bagni di Pisa. *Firenze*. 1758. 8.
- Ejusdem *analisi dell' acque acidule d' Asciano*. *Firenze*.
1757. 8.
- JOSEPHI BALDASSARI *delle acque minerali di*
Chianciano relazione. *Siena*. 1756. 4.
- JOSEPHI BENVENUTI de Lucensium Thermarum
sale. *Lucca*. 1758. 8.
- Ejusdem *del sale delle acque Thermali di Lucca tratta-*
to, con una lettera in cui si descrivono le infermi-
tà nelle quali convengono le medesime Acque. *Lucca*.
1758. 8.
- LOTHARII JOSEPHI LOTTI *lettera intorno alle*
Acque di Roitschen, volgarmente dette di Cilla. *Ve-*
nezia. 1748. 8.
- JOH. - BENEDICTI GRUNDEL *compendio delle*
proprietà delle acque acidule volgarmente dette di Cil-
la Trad. Venezia. 1747. 8.
- DOMINICI VANDELLII *dissertationes tres* 1. de
Aponi thermis, 2. de nonnullis insectis terrestribus,

- & zoophytis marinis, 3. de vermium terræ reproductione. *Patavii*. 1758. 8.
- Ejusdem - *Analisi d' alcune acque medicinali del Modonese*. *Padova*. 1760. 8.
- Ejusdem *Tractatus de Thermis agri Patavini*. *Patavii*. 1761. 4.
- DOMINICI VINCENTI *raccolta di opuscoli inediti riguardanti l'acque minerali dello Stato della Serenissima Republica di Venezia*. *Venezia* 1760.

GERMANIA.

JOHANNIS ARULARII de Acidulis Swalbacensibus epistola, quæ simul continet historiam mirabilis delirij. *Francof.* 1631. 4.

PETRI BAUHESII de thermis Aquisgranensibus. *Antwerp.* 1555. 8.

JOHANNIS BAUHINI de aquis medicatis nova methodus libris IV comprehensa. Agitur in iis de Fontibus celebribus, Balneis universæ Europæ, & potissimum Ducatus Wirtembergici, eorum mixtionibus, metallicis, succis, investigandi, utendi modo, ac eorum viribus. Item de variis Fossilibus, stirpibus, & insectis, quorum plurimæ figuræ sive Icones, & Regionum tabulæ adduntur. *Montisbeligardi.* 1605. 4.

ELIÆ BEAUMONTII *traitè des eaux minerales de Hoffgeismar en Latin, François, & Alleman.* *Cassel* 1701. 8.

JOH. GOTHOFREDI BERGER Prodomus de Carolinis Bohemiæ Fontibus. *diff. 1. Resp. Joh. Benjamin Pomsel.* *Pirna.* 1708.

Ejusdem de Thermis Carolinis commentatio, qua omnium origo fontium calidorum, itemque acidorum ex Pyrite ostenditur. *Wittemberg.* 1709. 4.

FRANCISCI BLONDELLI thermarum Aquisgranensium, & Porcetanarum descriptio. *Traject. ad Mosam.* 1685. 12.

PETRI BRUHESII de thermarum Aquisgranensium viribus, causa, ac legitimo usu epistolæ duæ scriptæ an. 1550. In quibus etiam acidarum aquarum ultra

Leodium existentium facultas & sumendi ratio explicatur. *Antwerp.* 1555. 8.

JOH. ERNESTI BURGGRAVII de Acidulis Swalbacensibus epistola. *Extat cum responsis medicis, quæ Helvicus Dietericus edidit. Francof.* 1631. pag. 70. .

THOMÆ BYETII observationes in descriptionem Phil. Gæringi, & super natura & usu Fontium acidorum Pagi Spa, & Ferrati Tungrensis. *Extant. cum Gæringi Fontium acidorum descriptione. Leod.* 1592. 8.

JOANNIS DEUCER de thermis Ferinis Enzianis Ducatus Wittenbergici, vulgo, *Wildbald. Argentorat.* 1638. 12.

JOH. DRYANDER de balneis Enisensibus liber. *Marpurg.* 1535. 8.

FRANCISCI FABRITII de balneorum naturalium, præcipuè eorum, quæ Aquisgrani & Porceti, naturam & facultatibus, & qua ratione illis utendum sit. *Libellus perutilis. Colon.* 1546. 4.

JOAN. FAUTSCHII binæ descriptiones thermarum Ferinarum, vulgo *Wildbald*, & Fontium Acidularum Vallis Petrinæ. *Friburg.* 1618. 4.

PHILIPPI GÆRINGI Fontium acidorum pagi Spa, & ferrati Tungrensis accurata descriptio ex Gallica Latina facta a Thoma Rietio, cujus accesserunt in descriptionem, & super natura, & usu eorundem Fontium observationes. *Leodii.* 1592. 8.

JOH. GOEBELII Διαγραφή Thermalium aquarum, apud Hermunduros sitarum, prope Annæbergium ac Wolkensteinium, cui accessit appendix Thermarum Germaniæ. *Lips.* 1586. 8.

GEORGII GRASECCII scatebra Petrina, seu Acidularum S. Petri, & Griesbacensium, cui accedit præcipuorum humani corporis morborum medica Praxis

- ad Thermarum usum accomodata *Argentini. 1607. 8.*
- HENRICI AB HEER Spadacrene, h. e. Fons Spadanus, ejus singularia, bibendi modus, medicamina bibentibus necessaria. *Leod. 1614. 8. & secundis curis auctior ibid. 1622. 8.*
- JOH. BAPTISTÆ HELMONTII supplementum de Spadanis Fontibus. *Leod. 1634. 8.*
- FRIDERICI HOFFMANNI Diff. de Thermarum Carolinarum causa caloris, virtute, & usu *est XI. in edit. Lugd. Bat. 1708. 8.*
- PETRI HOLZEMII descriptio fontis medicati S. Antonii, vulgo *Tillerborn* dicti, prope Andernacum. *Colon. Agripp. 1620. 8.*
- THOMÆ JORDANI de aquis medicatis Moraviæ commentariolus. *Francofurt. 1586. 8.*
- MATERNI KOHLER epistolæ binæ de Acidulis Svalbacensibus *extant cum responsis medicis, quæ edidit Helvicus Dietericus. Francof. 1631. 4.*
- CHRISTIANI LANGII tractatus de thermis Carolinis. *Lips. 1653. 4.*
- JOH. GEORG. LAYRITZ de fontibus Soteriis in Illustri Principatu superiori Burggraviatus Norici.
- LIC. ROSINI LENTILII de aquis medicatis Cantadiensibus. *Eph. Germ. cent. I. pag. 358.*
- ANDRÆE LIBAVII historia & investigatio Fontis medicati ad Tubarim sub Rotemburgo. *Francof. ad Mœn. 1601. 8.*
- PAULI MACASII de Acidularum Egranarum ususuum natura, viribus & administratione. *Norimbergæ. 1612. 4.*
- JOH. MATHÆI, HESSI, rationalis & empirica thermarum Marchicarum Badensium descriptio. *Hanoviæ. 1608. 8.*

- JACOBI MOSANI de natura, viribus & usu aquarum medicatarum in agro Cassellano patefactarum. *Cassell.* 1609. 4.
- WENCESLAI PAYER tractatus de thermis Caroli IV. Imp. sitis prope *Elbogen* & Vallem Joachimi. Consilium de Peste ejusdem. *Lipsiæ.* 1522. 4.
- JOHANNIS PFAUTII Nosomachia sive morborum pugna carmine descripta. Item binæ descriptiones duorum Fontium sive Thermarum Ferinarum Acidularum Vallis Petrinæ. *Friburg.* 1618. 12.
- HENRICI PLUMPTRE disp. Inaug. de Carolinis Thermis. *Hallæ Saxon.* 1705. 4.
- MATTH. RAMELOVII de acidulis Wildungenfibus. *Cassel.* 1651. 8.
- JOH. REISKII de acidulis Pyromontanis. 1700. 8.
- MICHAELIS REUDENII epistolæ de Thermis Carolinis. *Lips.* 1614. 8.
- SCHACHERI de Thermis Teplicensibus. *V. Nov. Lit. Germ.* 1706. pag. 91.
- GUNTHER CHRISTOPHORI SCHELHAMMERI Dis. qua acidularum Swalbacensium & Pyromontanarum inter se fit collatio. Resp. *Christophoro Pyllo Gryphiswaldensi.* *Kilon.* 1704. 4.
- HENNIG. SCHEVNEMANN hydromantia Paracellica, h. e. discursus de novo Fonte in Saxonia electorali circa oppidum Annabergæ reperto, olim S. Annæ Fons. *Franc.* 1613. 4.
- SAMUELIS SCROER observationes & experimenta naturam, & usum Thermarum Carolinarum concernentia. *in Nov. Lit. German.* 1704. pag. 297.
- CASPARIS SCHWENKFELD descriptio & usus Thermarum Hirsbergensium, cui accedit de aquis mineralibus & Thermis Ferinis instructio generalis. *Gorlitz.* 1607. 8.

- MELCHIORIS SEBITII de acidulis in genere,
& in specie di Alsaticis. *Argentorat.* 1627. 8.
- FABBIANI SOMMER de inventione, descriptione,
temperie viribus & usu thermarum Caroli IV. Im-
per. *Lips.* 1571. 8.
- GOTHOFREDI STEEG descriptio fontis medicati
Kissingensis. *Wirzburg.* 1595. 8.
- JOH. ANDREÆ STISSER aquarum Hornhufana-
rum examen. *Helmeftad.* 1689. 4.
- JOH. CHRISTOPHORI STRAUSII de Thermis
Carolinis. *Lips.* 1695. 8.
- NICOLAI VALLERII tentamina physico - chymi-
ca circa aquas Thermales Aquisgranenses. *Lugd. Ba-
tav.* 1699. 8.
- PETRI UFFENBACH epistolæ binæ de acidulis
Swalbacensibus. *Extant in responsis medicis editis ab
Helvico Dieterico. Francof.* 1631. 4.
- PETRI VIETOR epistola de acidulis Swalbacensi-
bus & historia sectionis corporis muliebris sine inte-
stinis inventi. *Extat in Responsis medicis modo ci-
tatis.*
- PHILIPPI WEBER thermarum Wisbadensium de-
scriptio. *Oppenheim.* 1617. 4.
- Ejusdem* de acidulis Swalbacensibus epistola, *extat in
Responsis Medicis, quæ edidit Helvicus Dietericus.
Francof.* 1631. 4. pag. 73.
- JOH. WIDMANN, dicti *Wechinger* tractatus de bal-
neis thermarum Ferinarum, vulgo *Wildbad*, perutilis
balnari volentibus ibidem. *Tubing.* 1519. 4. &
1611. 8.
- JOH. WOLFFII de acidis *Wildungensibus*, earumque
mineris, natura, viribus, ac usus ratione brevis ex-
plicatio. *Marpurg.* 1580. 4.

- JOH. GOTTLIEB SCHUSTER *von Kalten mineral-wassern. Chemnis. 1746. 8.*
- JOH. GODOFREDI BERGERI *Bericht vom Carlsbade. Dresda. 1709. 8.*
- JOH. PHILIPPI SEIP, *neue beschreibung der Pyrmontischen stahl-brunnen. Hanov. 1719. 8.*
- F. SLARE, *natur des Pyrmonterswasser. V. Pbil. Transf. 1718. n. 351.*
- J.A. GESNERI *descriptions fontis Wildbad. Stutgard. 1745. 8.*
- RUDIG FRIDERICI OVELGUM *entwurf der Wildungischen Mineral wasser. Mengerichsaufen. 1745. 8.*
- JOH. DAN. GOHL *vom Freyenvalder Gesund brunnen. Berolini. 1716. 8.*
- SAM. SCHAARSCHMID *de fonte medicato Fregenswaldensi. Hall. 1729. 4.*
- PETRI WOLFART *vom Brabacher saven-brunnen. Herborn. 1721. 8.*
- THEODORI PHIL. SCHACHT *acidularum Barbacensium salubritas. Herborn. 1720. 8.*
- JOH. CAR. SOPES *examen aquarum mineralium Furstenavensium & Vechteldensium. Helmst. 1724. 4.*
- JOH. CAR. WAGNER *beschreibung der brunnen in Hofgeismar. Cassel. 1725. 8.*
- HENRICUS GUNDELFIGER BERONENSIS *ecclesiae canonicus anno 1489. scripsit libellum de thermis Badensibus.*
- CHRISTOPHORI PASSI *nova apparitio saluberrimi acidulorum Fontis in Valle Rabbi territorii Tridentini. 1671.*
- CONRADI REDEKERI *brevis descriptio initio Julii anni 1666. detecti saluberrimi Bilfediani Fontis, & usus ejusdem. Amstel. 1668.*

- ANTONII JULIANI TESSARI *delle virtù delle acque di Pei, e Rabi. Trento. 1715.*
- I. T. BRESMAL DESCRIPTION *des eaux minerales acides - ferrugineuses des Fontaines de Niveset, analogues dans leurs principes, enclarées dans le Bain du Sart au Marquisat de Franchimont; contenant la qualité, & la force de ces sources, leurs effets dans la médecine, & la maniere de s'en servir. Liege. 1720. 8.*
- JOH. GOEBELII de Thermalibus aquis in Misnia apud Hermunduros fitis prope Annæburgum, & Wolckenteinum. Accessit appendix thermarum Germaniæ præcipuarum ex diversis auctoribus. *Lipsiæ. 1578. 8.*
- JOH. BENEDICTI GRÜNDEL Roitschocrene, seu scrutinium physico-medico-chymicum, in quo, acidularum Roitschensium mineralia chymicè examinantur ad formam Academiæ Naturæ Curiosorum. *Vienne Austriæ. 1685. 12.*
- SALOMONIS HOTTINGER Thermæ Argoviæ-Badenses. Germanice. *Bader. 1702. 8.*
- JOANNIS MATTHÆI rationalis, & empirica Thermarum Marchicarum Badensium descriptio, diversas illarum scaturigines, vires, & facultates, deductionem, hospitiorum commoditatem, generalem & specialem in morbis particularibus usum, nec non symptomata in Thermis contingentium curationem continens. *Ettlingæ. 1606. 12.*
- JOH. FR. HENKELII Bethesda portuosa qua fons Lauchstardiensis & Freyburgensis describitur. *Lipsiæ. 1726. 8.*
- CHARLES PERRY *enquiry into the nature of Spaw waters. Lond. 1734.*
- FR. HOFFMANNI de præcipuis medicatis Germaniæ fontibus. *Hall. 1724. 4.*

- POLYCARP GOTTL. SCHACHER de thermarum Carolinarum usu in arthritide. *Lips.* 1709. 4. in renum & vesicæ calculo. *ibid.* 1711. 4. in præcipuis ventriculi & intestinorum morbis. 1716. 4.
- G. CASP. IHL de thermarum in Bohemia Carolinarum prærogativis, *Altdorf.* 1719. 4.
- I. CHRISTOPHORI ADOLPHI de fonte molari ad Carolinas thermas. *Lips. & Uratis.* 1733. 8.
- GEYERI *Müßigen reisestunden.*
- JACOBI SMITH scheidiasma de fale medicinali thermarum Carolinarum rite depurato, & crySTALLIZATO. *Prag.* 1738. 4.
- GOTTW. SCHUSTERI hydrologia mineralis & de usu thermarum Carolinarum. *Chemnitz.* 1746. 8.
- F. HOFFMANNI de fale medicinali Carolinarum *Hall.* 1736. 4.
- POL. GOTTL. SCHACHER experimenta cum aquis Töplicensibus adornata. *Lips.* 4.
- FRANC. REMPFENS *beschreibung der natur und nuzens des Töplizer bades.* Berolini. 1706. 8.
- CHR. HENR. ERNDTEL problema αὐτοσχέδιον de Töplicensium thermis earumque origine & viribus. *Noriberg.* 1723. 4.
- I. HENR. de VIGNET *clare beschreibung von Töplizerbadern.*, *Prag.* 1720. 8.
- J. WILH. SPARMANN *beschreibung aller in und vor der statt Töpliz befindlichen warmenbäder*, *Dresdæ.* *Lips.* 1733. 8.
- J. CHRISTOPHORI ETTNER *berchreibung des Egerischen savorbrunnen oder scheleder sätterlings.* *Eger.* 1701. 12.
- MARTINI PANSÆ *Badordnung und von den eigenschafft des Landekischen warmenbades in der Grafschaft*

schaft Glatz. Lipsiæ. 1612. fol.

GOTTLOB CARL. SPRINGSFELD *abhandlung vom Carlsbade. Lips. 1749. 8.*

CAR. OEHMBS *berchreibung des alten warmenbades nabe der statt Landek in der G. Glatz von dem innerlichem halt gebrauch und nutzen desselben. Brieg. 1705. 8.*

CAR. VALENTINI *Kirckmayer uralter kukus brunn an jetzo erneueter Gradilitzer brunnquell ec. Prag. 1718. 8.*

F. HOFFMANNI *examen chymico-medicum fontis Sedlicensis in Bohemia. Hall. 1724. 4.*

J. ADAMI GOERITZ *nachrichtem von den Boemischen bitterwasser, dessen ursprung, gebrauch, purgierender kraft. Dresdæ. 1727. 8.*

CRISTOPH. MICH. ADOLPHI *de fonte Kukufensi in Bohemia. Lipsiæ. 1726. 4.*

GOTTFRID. HENRICH. BURGHART *Medici abhandlung von den warmen bädern by Landek in der G. Glatz. Breslau. 1744. 4.*

CASPAR. SCHWENKFELDS *hirschbergischen warmen bades beschreibung. Görlitz 1607. 8.*

I. CASP. THYM'S *beschreibung des Schlesischen Altwasserischen saverbrunnens, Shweidnitz. 1698. 8.*

CHRIST. MICH. ADOLPHI *de thermis Hirschbergeribus, Lipsiæ. 1710. 4.*

MAXIMILIANI PREUSS, GOTTFR. DAV. MAYER'S, GEORG. ANTON. VOLCKMANN'S und GOTTFREDI ERNEST. WILHEIM'S *beschreibung der in Fürst, Oels befindlichen gesund quelle zu Skarsine. Oels 1716. 8.*

FRIDERICI HOFFMANNI *de fonte medicato Lignienfi. Hall. 1729. 4.*

Ejus-

- Ejusdem* de acidulis Veteraquensibus in Silesia vulgo *altwässer saverbrunnen*. Hall. 1731. 4.
- BERNH. ALBINI de fonte sacro Freyenvvaldensi .
Francof. ad Viadr. 1685. 4.
- DAVID. THEODOR. LEHMANN'S *beschreibung der Maisoisnben Wiesenbades St. Anneberg.* 1702. 4.
- I. HENKEL *der wieder le bendig gewordene Giesbübel in dem neulich erfundenen Friederichs brunnen und den Johann Georgen bade unweit Pirna in meissen.* Freyburg. Dresdæ. 1730. 1731. 1732.
- GOTTWALD SCHUSTER *thermologia Wolkesteinensis oder abhandlung vom Wolkensteiner bade.* Chemnitz . 1747.
- GOTTIELB BUDEI *vom dem mineralischen brunnen bey Radeberg, Budifs.* 1722. 8.
- ABR. VATER de fonte medicato Wittebergenfi *Witteb.* 1748. 4.
- PETRI BRUHESII de thermarum Aquisgranensium viribus, causa & legitimo usu &c. *Antwerp.* 1555. 8.
- I. F. BRESMAL *hydro-anelise des minerales chaudes & froides de la Ville imperiale d'Aix la Chapelle, divisè en deux parties à Aix la Chapelle.* 1741. 12.
- Ejusdem* *circulation des eaux, ou l'hydrographie des minerales d'Aix, & de Spa, divisés en trois parties à Liege.* 1716. 8. & 1718. 8.
- CHROVET *connoissance des eaux minerales d'Aix la Chapelle, de Chau-Fontaine & de Spa. à Liege.* 1729. 12.
- ÆGIDII HUESCH *experientia doctrinalis de aquarum mineralium Aquisgranensium ingredientibus.* Colon. 1683. 16.
- THOMÆ LE SOINNE de Thermis Aquisgranensibus *dissertatio.* Lugd. Batav. 1738. 4.

Bothonienfium & Aquisgranenfium thermarum comparatio, variis adjunctis illustrata R. P. epiftola ad illuftrem Virum Royerum &c. *Londini*. 1676. 8.

Lettre à un ami, vers libres, qui donnent une idée d'Aix la Chapelle à Cologne. 1703. 8.

De ROGIEN von warmen Bädern der Stadt Aechen. 1649. 8.

JO. GEORG. VANECKARD differtatio de Apolline Granno in Alfatia nuper detecto, qua Dii locales varii thermarum, item Aquisgranenfium & Wisbaden- fium &c. antiquitates quædam breviter exponuntur occasione lapidis Colmariaë reperti &c.

Lettre de Mr. DIEDIER à Mr. BLONDEL, traçant les vertus, & les propriétés des eaux minerales d'Aix la Chapelle & de Borcet. à Sedan. 1661. 8.

Lettres de BLONDEL à I. DIEDIER, touchant les eaux minerales chaudes d'Aix, & de Borcet, & à I. GAEN sur les premisses de la Boiffon publique des memes eaux, & les rares cures, qui se font faits par leur ufage. à Bruxelles. 1607. 12.

I. GOTTL. NEUMANN von dem über Purfchenstein bey. Heidelbach und Einfieldel im Maj neverfundenen gesundbrunnen; von dessen natur und eigenschaft. *Frei- berg*. 1732. 8.

I. CHR. LEHMANN'S bewveiss dafs der bey Reibot- tsgrün in Voigtlande erschürfte brunnen einer der ge- sündesten sey weil er das zarteste vitriolum martis in sich hält. *Lipsiæ*. 1726. 4.

FR. HOFFMANNI de fontibus medicatis Lauchstadien- sibus. *Hall*. 1723. 4.

DAN. MULLER vom Rahtmansdorfschen gesundbrun- nen bey Starfut. *Lipsiæ* 1701. 4.

I. FRID. HENKEL bethesda portuosa oder hülfreiches

- wasser im Lütchstätter brunnen bey Merseburg und im Schacken bade bey Freyberg. Freyberg. & Lips. 1726. 8.*
- HERM. FRID. TEICHMEYER *nachricht von dem zu Apolda entsprungenen mineralischen wasser. Jen. 1737. 8.*
- GOTTWALD SCUSTER *experimental untersuchung der zu Nieder Wiera entsprungenen Gesundbeits quellen. Chmnitz. 1738. 4.*
- FRANCISCI PETRI SCRIBÆ *beschreibung des vor einigen entdeckten sanerbrunnens unweit dem dorfe Godelheim. Hoexter 1749. 8.*
- LAUR. HEISTERI *de aquis mineralibus Pyromontanis. Helmstad. 1732. 4.*
- J. CHR. PHIL. LUDW. *Pirmontische Krankengeschichte und merkwürdige cur exempel. Hanover. 1737. 8.*
- FRID. GEORGII PHIL. SEIP *de spiritu & sale aquarum mineralium præsertim Pyromontanarum. Götting. 1749. 8.*
- PETRI WOLFART *bedenken von dem bey hof Geismar liegenden gesundbrunnen. Cassel. 1725. 8.*
- J. GEORG. SCHUTTE *neue beschreibung des Schwalmer gesundbrunnens. Iserlobon. 1733. 8.*
- Ejusdem *beschreibung de neu entdeckten Clevischen gesundbrunnens. Clev. 1742. 8.*
- Ejusdem *von Kräftiger würbung desselben im sommer. Cleven. 1743. 8.*
- Ejusdem *der rechte gebrauch desselben. Clev. 1744.*
- J. BLANCKENHORN *acidulæ Clivenses 1641. detestæ. Heidelberg. 1742. 4.*
- J. HARTMAN DEGNER *acidulæ Ubbergenses of kort verhaal van een minerale gezondbronn in de Gr. Ubbergen. Nymegen. 1745. 8.*

J. B. HELMONT de Spadanis aquis. *Leodii*. 1624. 8.

HENRY EYRE *account of the minerale waters of Spa*. *Lond.* 1733. 8.

GEORG. TURNER *brief account of waters of Spa*. *Leodii*. 1733. 8.

BERGERI commentatio de thermis Carolinis; qua omnium fontium calidorum, itemque acidorum ex pyrite ostenditur. *Guelferbyti*. 1709.

Ejusdem dissert. de Carolinis Bohemiæ fontibus. *Vittembergæ*. 1708.

EDMONDI NESSEL *traitè des eaux de Spa. à Liege*. 1713. 12.

Lettre de Mr. FRANÇOIS dit BAZIN touchant les eaux de Spa. à Liege 1715. 12.

MR. CHROVET *la connoissance des eaux minerales d'Aix la Chapelle de chau-Fontaine & de Spa. à Liege*. 1729. 12.

PHILIP. LUDOV. de PRESSEUX *dissertatio inauguralis de aquis Spadanis*. *Lugd. Batav.* 1736. 4.

LE DROU *demonstrations de l'utilité des eaux minerales de Spa. à Liege*. 1737. 12.

JOACH. JUNII *aquarum Spadanarum Gryphi, feu ænigmata, eorumdemque explicatio, proficiscentibus ad aquas Spadanis non minus utilis, quàm jucunda*. *Lovanii*. 1614. 8.

GILBERT. PHILARETI *comment. de fontibus Ardennæ & potissimum Spadanis*. *Antwerp*. 1559. 8.

LUDOVICI NONNII *aquæ Spadanæ præstantia & utendi modus*. *Lugd. Batav.* 1638. 12.

*Le manteau, ou le couverture des eaux de Spa, par Mr. de W. ** premiere partie à Cologne* 1737. 12.

RODOLPHZAFF *observations sur les bons & mauvais usage de principaux remedes de Medecin sur les bons*

- ☉ *mauvais usages des eaux de Spa ec. à Liege . . .* 8.
 CHARLES PERRY *enquiry into the nature and principles of Spa waters with a cursory enquiry into the . . . hot fountains at Aix la Chapelle . Lond. 1734. 8.*
 HENRICI de la RIVIERE *amusemens des eaux de Spa. Amstelod. 1734. 12. vol. 2.*
 ROB. PUGH *Bathoniensium & Aquisgranensium thermarum comparatio . Lond. 1676. 12.*
 J. F. BRESMAL *hydroanalyse des eaux minérales chaudes ☉ froides de la ville d'Aix la Chapelle . a la Haye 1703. 8.*
 THOMÆ de SOINNE *de thermis Aquisgranensibus. Leid. 1738. 4.*
 GOTTL. CAROLI SPRINGSFELD *iter medicum ad thermas Aquisgranenses & Fontes Spadanos ec. Lipsiæ 1748. 8.*
 FR. HOFFMANNI *gründlicher bericht von dem Selterbrunnen , dessen gehalt , wvirkungund , Kraft . Hall. 1727. 4.*
 J. KILIAN *disp. de aquis Selteranis . Argentor. 1740. 4.*
 JAC. THEODOR. TABERNÆMONTANI *vom neu erfundenen savorbrunnen zu langenschchwalbach Francof. 1605. 8. In opere de fontibus medicatis etiam dat catalogum auctorum de aquis mineralibus ec.*
 GUNTHER CHRISTOPH. SCHELHAMMERI *acidurum Schvvalbacensium & Pyromontanarum per experimenta exploratarum inter se collatio . Kil. 1704. 4.*
Amusemens des eaux d'Aix - La - Chapelle ouvrages utile a ceux qui vont y prendre les Bains , ou qui sont dans l'usage de ses eaux. enrichi de tailles - douces ec. par l'Auteur des Amusemens des eaux de Spa. vol. 3. Amsterdam. 1736. 8.

- Amusemens des eaux de Schwalbach des bains de Wisbaden & de Schlangenbad ec. à Liege. 1738. 8.*
- J. THOMÆ HENSING meditationes & experimenta circa acidulas Schwalbacenses. *Francofurt. 1711. 8.*
- FRID. HOFFMANNI de fontis Spadani & Schwalbacensis convenientia. *Hall. 1730. 4.*
- PETRI WOLFART de thermis Embesenibus. *Cassel. 1715. 4.*
- I. PETER WELCKER *beschreibung des Schlangenbades vermehrt von I. S. Carl. Idstein. 1747. 8.*
- I. CONRAD WILHELM MOGEN de aquis medicatis Fachingenibus. *Jen. 1749. 4.*
- I. PHIL. BURGGRAU, CHRISTOPH. CERF, & I. CHR. SENKENBERG *bedenken von den kräften des Fachinger sauerwassers unweit Diez. Francofurt. 1749. 8.*
- ECKHARDT differt. de duobus Wetteraviæ fontibus. *Giess. 1742. 4.*
- I. JAC. SHURER descriptio balnei Sulzensis prope Molsheim. *Argentor. 1726. 4.*
- R. JAC. CAMERARII de acidulis Nideraovenibus. *Tubingæ. 1710. 4.*
- I. MATTH. FRAUENDIENER *beschreibung des Rötbelbades zu Geislingen. Ulmæ. 1729. 8.*
- I. FRANK *beschreibung des Sauerbrunnens zu Überkingen nechst Geislingen Ulmischer herschaft. Ulm. 1710. 8.*
- ALER. CAMERARII de fontibus soterris sulphureis Reutlingenibus, & Balingensi. *Tubingæ. 1736. 4.*
- I. ZELLER & GMELINI de thermis Ferinis & Zellenibus *Tubingæ. 1729. 4.*
- I. VALER. BAVERS *beschreibung des Hiberacher heilbrunnens. 1710. 8.*

- Ejusdem *bericht von dem zu unter Espach in G. Hohenlob neuenstein entdeckten gesund brunnen . Oebringen . 1725. 8.*
- GEORG. CHRIST. FEVERLEIN. *neuentdecker heilbrunn im Kloster Heylsbrunnur . Nunberg . 1732. 4.*
- GEORG. FRID. HOECHSTETTER aut I. I. BAIER de fonte Salutari feu balneo Weiffenburgenfi . *Altdorf . 1710. 4.*
- HENR. MART. THUMMIG *observationes de acidulis Stebensibus . Cutiæ . 1722. 4.*
- THEOD. BALTHASAR *nachricht von einem gesundbrunnen unweit Erlangen . Erlangen . 1709. 4.*
- FRANCISCI JOSEPHI de OVERKAMP *Wahrer inhalt des Kiffinger und Bockleter beylbrunnens . Wurtzburg . 1745. 4.*
- C. F. G. BETZ feu I. I. BAIER de aquis medicatis Burghernheimenfibus . *Altdorf . 1713. 4.*
- I. MORASCH *beschr. des Wildbades nebst Rab . 1733. 8.*
- I. BENED. GRIENDEL *scrutinium medico-physicum in quo acidularum Roitfchenfium proprietates examinantur . Viennæ 1685.*
- THOMÆ JORDAN *Commentarius de aquis medicatis Moraviæ . Francof. 1586. 8.*
- I. MAXIMILIANI DIETMAN'S *untersuchung des Niederoestereichifchen Badmerbades . Viennæ . 1734. 8.*
- ANDR. ELIÆ BUCHNER *diff. de aquis medicatis præsertim fonte medicato Cliuenfi , Resp. Christ. Henr. Schütte . Halæ . 1752. 4.*
- Nouvelles experiences & observations sur les eaux minerales de l'Allemagne, où l'on donne la maniere de s'en servir pour la conservation de la santé & la guérison des maladies , traduite du Frederic Hoffmann ,*

- corrigées mises en ordre par M. Coste . Berlin . 1752 . 8.*
- JOH. CHRISTOPH. RABE fons medicatus Hagæ Schaumburgicæ descriptus . *Lemgo . 1750 . 8.*
- JOH. CHRISTIAN. TILLINGII observat. med. singulares circa verum usum thermarum Carolinarum in diversis morbis institutæ . *Lipsiæ . 1751 . 8.*
- GOTTLOB CAROLI SPRINGSFELD commentatio de prærogativa thermarum Carolinarum in dissolvendo calculo vesicæ præ aquæ calcis vivæ . *Lipsiæ . 1756 . 4.*
- JOANNIS GEORGII GMELIN dissert. inauguralis sistens examen acidularum Deinacensium , atque spiritus vitrioli volatilis ejusdemque phlegmatis pereagentia . *Tubingæ . 1727 . 4.*
- JOH. LUDOV. LEUCHSENRING dissert. Chemicomedica inauguralis de fonte medicato Niderbronnensi , quam publico eruditorum examini submittit &c. *Argentorati . 1753 . 4.*
- CHRISTIAN. MICH. ADOLPHI tractatus de fontibus quibusdam foteriis Lipsiæ & Wratislaviæ . *Lipsiæ 1733 . 8.*
- Ejusdem de thermis Hirschbergensibus . Lipsiæ 1710.*
- Ejusdem de fonte foterio Kukulensi in Bohemia . Lipsiæ 1726.* quibus accessit tractatus de fonte sic dicto molari ad Carolinas thermas.
- PHIL. CONRAD. LEONHARD dissert. inaugur. de novo aquæ falsæ fonte detecto & experimentis confirmato . *Gottingæ 1753 . 4.*
- PETR. CHRISTIAN. WAGNERI epistola de acidulis Sicherfreuthensibus ad filium Paul. Christ. Wagnerum . *Erlangæ 1753 . 4.*
- PHIL. CONRAD. FABRICII de fonte martiali medicato Helmstadiensi disquisitio . *Helmstadii 1756 . 4.*

LAURENTII HEISTERI *diff. inaug. de fonte medicato prope Helmstadium nuper detecto, ejusque salubri usu. Helmstadii 1756. 4.*

Description du magnifique présent que sa Maj. l'Empereur de la grande Russie a fait au Magistrat de Spa, en reconnaissance de ce que, par le secours de leurs eaux il a obtenu l'entier recouvrement de sa santé en 1717. Liege.

P. L. de PRESSEUX *dissertation inaugurale sur les eaux de Spa, soutenue à Leide 1736. traduite du Latin & augmentée par I. P. Limbourg. à Spa 1749.*

R. ZAFII *synopsis observationum, accedunt observationes medicæ I. L. Presseux de aquis Spadanis. Lugd. Batav. 1752.*

TH. LE DROU *principes contenus dans les différentes sources des eaux minerales de Spa. à Liege 1752.*

Essais sur l'analyse de l'eau minerale de la grande Flegmale, ou comparaison de cette eau avec celles de Spa. à Liege 1750.

BALTHASAR LUDEWIG. TRALLES *das Kayser-Carlsbad in Böhmen in einer Ode entworfen, nebst einer Abhandlung von dem Gehalte und den Kräften dieses grossen Heilmittels. Breslau. 1756. 8.*

D. JOHANN FRIEDRICH ZITTMANN *practische Anmerkungen von den Töplitzer - Baedern, dem Böhmischen Bitter - und Biliner - Wasser, auf Verlangen in einem Medicinischen Rath aufgesetzt von D. Christian - Gotthold Schwenken. Dresden und. Leipzig. 1752. 8.*

GUILIELMI HORSEBUGH *tentamina & observationes cum aqua minerali Hartfellenfi prope Moffat 1750 instituta, unà cum relatione virium ejusdem medicatarum, quatenus adhuc experientiam innotuerunt.*

V. *Essays and Observations, Physical and Litterary. Reade before a Society in Edinburgh. ec. vol. I. Edinburgh. 1754. 8.*

JOHAN. GOTTLÖB KRÜGERS ordentlichem Professoris, ec. *Gedancken vom dem Helmstaedtschen Gesundbrunnen ec. Helmstaedt. 1755. 4.*

PHIL. de LIMBOURG. *traité des eaux minérales de Spa. Leide. 1754. 12.*

H E L V E T I A .

- J**OH. BAPT. de BURGO *hydraulica*, o sia trattato delle acque minerali del Massino, S. Maurizio, Fevera, Sclutz, e Bormio. Milano 1689. 12.
- G**ASPARI COLLINI de Sedunorum Thermis, & aliis fontibus medicatis liber, annexa est *Simleri* commentatio de alpibus &c. *Lucernæ* 1661.
- R**ENWARDI CYSATI de Luzelovia & balneo ibi existente tractatus versibus Germanicis &c. teste Cysat. IV. *Waldstätten See Beschreibung* pag. 227.
- Z**ACHARIÆ DAMUR descriptio & utilitas Thermarum Favoriensium Rhætiae, vulgo dictarum *Pfefers Bad*. *Basileæ* 1704. 4.
- U**DALRICI EPIPONI de balneo Losdorffensi. *Friburg* 1608. 4.
- C**ONRADI GESNERI de thermis, & fontibus Helvetiae, & Germaniae libri duo. *Venetis* 1553. fol.
- J**OH. GREGORII GOBELII de Thermis Piperinis & affectu quodam gravissimo oculorum epistola. *Extat. cent. I. epist. Guil. Fabr. Hildan. Oppenheim* 1619. 4.
- G**UILIELMI GRATAROLI de thermis Rhæticiis, & Vallis Transcheri agri Bergomatis. *Extat operis Veneti de Balneis* pag. 192.
- G**UILIELMI FABRITII HILDANI consilium in quo de conservanda valetudine; item de Thermis Vallesianis; & Acidulis Griesbacensibus, eorum facultatibus & usu succinte agitur. Accessit epistola ad D. Paulum Croquerum, in qua de Magistralibus medicamentorum quorundam compositionibus, de extractione item

- foetus mortui, & de Thermis Piperinis agitur, adjecta Thermarum illarum tabula gemina, quarum priore tractus terræ & vicina loca, posteriore descensus formidabilis, ipsarum aquarum calidarum scaturigo, hospitia, labra, & folia, totumque adeo antrum subterraneum novo connatu repræsentatur. *Francof.* 1629. 4.
- MATTHIÆ HIRTZGARTNERI descriptio fontis Gundisvillani in Præfectura Lentzburgenfi, Territorii Bernensis inserta *Theatri Europ: tom. iv. pag. 569.*
- SOLOMON HOTTINGERI *Thermæ-Argovia-Badenses, oder Beschreibung des herrlichen Bads zu Baden im Aergau, samt dessen Nutzbarkeiten, Weise und manier zugebrauchen. Zürich* 1701. 8.
- CASPARI SERMUNDI de Balneorum Burmensium præstantia & usu. *Mediolani*. 1594. 4.
- AUGUSTINI STÖKLINI Nymphæum Beatiss. Virginis Mariæ Fabariensis, seu Tractatus de celeberrimis Fabarianis Thermis, vulgo *Pfegers Bad* in superiori Helvetia, medela, situ, & natura plane admirandis. *Dilling.* 1631. 8.
- JOH. RODULPHI WETESTENII thermæ Favarienses omnium totius Europæ maximè salutares & admirabiles, in montium Sarunentium cavernis, prope confinia Ræticiæ singulari Divinæ Clementiæ beneficio profilientes: Carmine elegiaco descriptæ. *Basilea.* 1672. 4.
- MATTHÆI ZIMMERMANNI Unda Jordanis Fabariana, *Pfegerischer Jordan, oder Piscina Probatia Fabariana. Eigentlicher Entwurf des liebreichen, weltberühmten Pfegers Bads, in der Oberen Schweiz, Wirkung und Gebrauch durch fleißige Practic, auch Unverdroffene Arbeit herfür gestellet.* *Baden.* 1689. 12.
- THEODORI ZWINGER *examen & usage de l'eau*

- minerale de la Fontaine, qui est dans le petit champois de la Vacherie de Fortbourg, appartenante a la Ville de Delemont, proche du præ de Voet. Basle . . 4.*
- J. JAC. SCHEUCHZERI *Vernunft mässige untersuchung des baades zu Baden. Tiguri. 1732. 4.*
- JOSEPH. MARIE QUADRI *osservazioni Fisico-Mediche intorno alle acque termali del Masino. Milano. 1745. 4.*
- BONÆFIDEI VITALIS *dissertazione Medico-filosofica delle Terme del Masino. Milano. 1734.*
- JO. PETRI PARAVICINI, & FABRITII PARAVICINI *bagni di S. Martino, detti communemente del Masino, esistenti nella Valtellina ec. divisi in tre parti, e brevemente in compendio dati in luce dal Dottor Vaginnio Mosato. Milano. 1709. 12.*
- Abhandlung von dem mineralischen Gehalt und medicinischen Gebrauch des im Marggrasthum Baden - Baden gelegen warmen Bades, und der Mineralbäder überhaupt. In demonstrativischer Lehrart geschrieben, nebst einem Anhang von dem Gebrauch der Euclidischen Lehrart in der Medicin, und einigen besondern Versuchen. Strasburg. 1756. 8.*
- CONRADI RAHN *De aquis Fabariensibus &c. Leydæ 1757.*

HUNGARIA.

GEORGII WERNHERI de admirandis Hungariæ aquis Hypomnematum. *Viennæ Aust.* 1551. 4.

JUSTI JOHANNIS TOKOS thermæ Almasienses, quo ad earum situm, aspectum, contenta, virtutes, & proprietates, jussu Excellæ Cameræ Regiæ Hungariæ descriptæ. *Posonii.* 1746. 12.

MARCI MONTALBANI MARC. a FRATTA delle acque minerali del Regno d'Ungharia. *Venezia.* 1687. 4.

PASCHALIS CARYOPHILI de Thermis Herculanis nuper in Dacia detectis dissertatio epistolaris. *Mantua.* 1739. 4.

Ejusdem de usu & præstantia Thermarum Herculanarum quæ nuper in Dacia Trajani detectæ sunt dissertatio epistolaris altera. *Mantua.* 1739. 4.

P O L O N I A.

CONRADI, REGINÆ POLONIÆ ARCHIA-TRI description curieuse d'une Fontaine ardente & Medicinale en Pologne. V. *Act. Lips.* 1684. 325.

DANIA SVEDIA.

JOH. CHRISTOPH. HEYENE de acidulis Wårby-
ensibus tract. cui titulus *Den nys uptagne Wårby häl-
sa och mineral Brunn, medh sina anstälte Rön och
proft, samt des belagenhet, ock för hwilka siuckdomar
den sä wäl in, som uthwertes tienlig-sinnes. Sto-
ckholm. 1708. 12.*

URBANI HIÆRNÆ *Pellila watta pruf waven,
hwarigenom de rätta ock hälsofamme Suurbrunnar ec.
feu brevis aquarum explorator, genuinas & salutaes
acidulas a spuriis & vulgaribus aquis martialibus hinc
inde in Svecia observatis discernens. Holmiæ. 1683. 8.*

*Ejusdem de acidulis Medevviansibus in Ostrogothia lin-
gua Svecia scriptus hoc tit: Grundelig unterättelse hu-
ru mineral Watner wid Mederwy uti Ostergötbland,
bäst skal brukas, och påhwadfätt Diaeten skal hållas,
hwar efter ock de som sig af de andra Brunnar, Swe-
rige betiäna, kunna (med behörige limitation) sich stäl-
la och rätta Nyligst uti största kortbet sammaendra-
gen. Stockholm. 1708. 12.*

CAR. FRID. LUTHER *Diff. med. prior de fonte
Soterio Kenzensi Phœnomena in examine Fontis exa-
ctius instituto observata recensens. Resp. Job. Christoph.
Jez Retzens; Neomarch. Sedin 1706. 4.*

SAMUELIS SKRAGGE *descriptio acidularum Wyks-
bergensium in Uplandia. Ett kort samtal om the för
någte Aer sedan upfundne Surbrunnar wid Wyksberg
in Upland. Och Salem Sochu. Stockholm. 1708. 4.*

I. GODSCHALK WALLERII *descriptio fontis in
Dannemark 1737.*

A N G L I A.

CAR. CLAROMONTII de aere, solo, & aquis Angliæ, deque morbis Anglorum vernaculis. *Londin.* 1672. 12.

NEHEMIÆ GREW de falis cathartici amari in aquis Ebershamensibus, & hujusmodi falis natura, & usu. *Lond.* 1695. 12.

CAROLI LEIGH tentamen philosophicum de aquis mineralibus in Comitatu Lancastrinensi observatis. Libri III. *Eborac.* 1682. 4. *Lips.* 1684. 8.

TH. GUIDOT de Thermis Britannicis. *Lond.* 1694. 8.

BENIAMIN ALLEN *natural history of mineral waters of Great Britain.* *Lond.* 1711. 8.

MARTINI LISTERI Novæ ac curiosæ exercitationes, & dissertationes Thermarum, ac Fontium medicatorum Angliæ, eorum originem, salubrem usum, & potationis modum tradentes. *Lond.* 1686. 8. *Eborac.* 1682. 4. *Lips.* 1684. 8. *Lugd. Batav.* 1686. 12.

WIL. SYMPSON hydrologia chymica, seu chymica anatomica Scarburgensis, & aliorum Fontium salubrium in districtu Eboracensi. *Anglicè.* *Lond.* 1668. 8.

I. FLOYER inquisitio in verum usum & abusum calidorum, frigidorum & temperatorum Angliæ balnearum. *Amstelod.* 1718. 8.

ROB. PEIRCE *Bath memoirs en Obs. made in 43 years practice.* *Bristol.* 1697. 8.

TH. SHORT *memoirs for the natural history of medicinal waters.* *Lond.* 1709. 8.

- Ejusdem *natural history of the mineral waters of Yorkshire, Lincolnshire*. Lond. 1733. 4.
- JOH. QUINTOON *of mineral waters particularly of Bath*. Lond. 1733. 8.
- THOMÆ GUIDOT *discourse of the bathe and the hot waters there with some Enquiries into the nature of the water of S. Vincent's rock near Bristol and theat of Castle Cary*. Lond. 1676. 8.
- Ejusdem *the register of Bath or 200 observations containing an account of curas performed by the Hotwels at Bath*. London. 1694. 8.
- Ejusdem *apology for the Bath*. Lond. 1708. 8.
- Ejusdem *collections of treatises concerning the city and waters of Bath*. Lond. 1725. 8.
- WILL. OLIVER *practical discourse of Bath waters containinst the antiquites of Bathing, the cause of the Bath waters and of their ingrediens*. London, 1716. 8.
- ROBERTI WITTIE *Scarborough sparw or a scareborough*. York. 1667. 8.
- Ejusdem *pyrologia mimica or an answer to Hydrologia chymica of William Simpson in defense of scarborough sparw*. Lond. 1669. 8.
- Ejusdem *an answer to D. Tonstall against scarborough sparw*. Lond. 1672. 8.
- WILLIAM. SYMPSON *hydrologia chymica or the chymical anatomy of scarborough and other sparws in Yorkshire with a discourse concerning the origine of hot springs and a vindication of chymical practice*. London. 1669. 8.
- G. TONSTALL *scarborough sparw spagirically anatomised*. London. 1670. 8.
- THOMÆ SHORT *de aquis in Derbyshire, Lincolnshire and Yorkshire*. Lond. 1734. 8.

UNDERHILL. *SHORT account of the Bristol hot-wél waters.* Lond. 1703. 4.

P. KEIR *an enquiry into the nature of the mineral waters of Bristol.* Lond. 1739. 8.

HENR. EYRE'S *account of Holt waters.* London. 1731. 8.

STEPHEN HALLES *examen virium, quas variæ ex præcipuis aquis purgantibus, in specie illæ ex fonte Jessop dicto (Jessops Well) haustæ possident.* V. *Philosophical transactions giving some account of the present undertaking ec.* London 1751. n. 495. pag. 446. §. 7.

JOH. RUTTY *A methodical synopsis mineral waters ec. idest tract. methodicus aquarum mineralium, in quo celebriores aquæ calidæ & frigidæ Britannia ec.* London. 1758.

H I S P A N I A.

THOMÆ FERRER de Esparza *tractatus de la facultad medicamentosa que se halla en la agua de los banos de Teroel en el Regno de Aragon.* Caesaraug. 1674. 8.

HOLLANDIA.

VIANÆ, urbe in vicinia Ultrajecti sita, fontem medicatum detectum, cujus libellum conscripsit belgicè ejusdem urbis chirurgus H. VAN DER STEEG. *Heelkundige Ondervindingen, ondernomen en beproeft, aangande de Viaansche Bronwell, door H. V. D. Steeg Stads Chirurgin te Vianen. Amstel. 1753. 8.*

MOSCOVIA.

GEORGII REMUS de aquis martialibus Olonicensibus epistola ad Johannem Philippum Breynium. V. Breynii epistolam de melonibus petrefactis. *Lipsiæ. 1722. 4. pag. 25.*

G A L L I A.

DIONISII SALVAGINI septem miracula Delphinatus. 1. de Fonte ardenti. 5. de Fonte vinoso &c. *Gratianopol.* 1656. 8.

JACOBI CHAGNESII de aqua fontis Hebecrevonii Prælectio habita in scholis Academiæ Cadomensis. *Cadom.* 1612. 8.

STEPH. COUTURIER *traité des eaux minerales de Bourges.* *Bourges.* 1685. 12.

NICOLAI DORTOMANNI de causis & effectibus thermarum Belilucanarum parvo intervallo a Monspe-liensi urbe distantium libri duo. *Lugd.* 1579.

CLAUD. FOVET *nouveau système des Bains, & eaux minerales de Victry en Bourbonnois.* *Paris.* 1686. 12.

I. PASCAL *traité des eaux de Bourbon l'Archambaud.* *Paris.* 1699. 12.

I. STEPHANI STROBELBERGER Galliæ Politico - medica descriptio, de qualitatibus Regni Gallici, Academiis, Urbibus, Fluviis, aquis medicatis, aere, plantis, mineralibus differens. *Jen.* 1621. 12.

VIEUSSENS *analyse des eaux de Balaruc en Languedoc, avec leurs propriétés.* V. *Mém. de Trevoux.* 1709. pag. 456.

Lettres sur l'analyse, & la vertu de l'eau naturelle & minerale d'une Source, qui est dans le Jardin de feu Mr. BILLET, proche la Croix Faubin au Faubourg. *Paris.* 1705.

- JOH. AUBERI *les bains de Bourbon l' Archambaud .
Les bains de Bourbon-Lancy, & de Bourbon l' Archam-
baud . Paris . 1604. 4.*
- ANT. AUCANE-EMERIC. *analyse des eaux mine-
rales d' Aix en Provence . Avignon . 1705. 8.*
- D. DU CLOS *Examen des eaux minérales de la France .
Paris 1675. 12.*
- CL. FOVEY *nouveau systeme des eaux de Vicbi . Paris
1686. 12.*
- LINDAN *nouvelles découvertes des eaux de Forges . Pa-
ris . 1697. 8.*
- LOUIS ARNAULDIN *des eaux minérales de Souche .
Dole . 1705. 4.*
- MICH. BALDI *l' hydrothermopocie des nymphes de Bâ-
gnols en Gevaudam , ou traité de Bains & des eaux
de Bagnols . Lyon . 1651. 8.*
- JOH. BANE *mémoire renouvelée des merveilles des eaux
naturelles en faveur de nos Nymphes Francoises , ou
traité des eaux minérales de France . Paris . 1605.
1608. 8.*
- Les admirables vertus des eaux naturelles de Pougues ,
Bourbon, & autres renommées de France . Paris chez Gif-
fart . 1618. 8.*
- Observations sur la nature des eaux minérales de Souche .
Dole . 1711. 12.*
- D. NORMAND *analyse des eaux de Souche proche de
Dole . Dole . 1740. 12.*
- G. JAUTTIER *sur les eaux minérales de Bourbon .
Troyes 1716. 12.*
- GOUTTARD *des eaux minérales d' Abbecourt . Paris .
1718. 12.*
- HONORE'S MARIE-LUTHIER *histoire natu-
rel-*

- relle des eaux chaudes d' Aix . Aix 1705.*
 RENATI CHARLES Quæstio , an Thermæ Borbonenses &c. *Besançon 1721. 8.*
Ejusdem de fontibus medicatis Plumbariæ . Besançon . 1746. 4.
Traité des eaux minérales nouvellement découvertes à Passy. Paris . 1735.
 JOH. BARBUOT fontis San: Reginalis naturalis medicati virtutum admirandarum in gratiam ægotantium explicatio . *Parisiis 1661. 8.*
 DE BERCHEMIN *discours des eaux chaudes de Plombières . Nancy . 1609. 8.*
 FRANCISCI BLONDEL *lettre sur les eaux minérales d' Aix & de Porcette . Bruxelles . 1662. 12.*
 JOH. LE BON *abregé des Proprietez des eaux de Plombières en Lorraine, extrait du Liure latin de Jean le Bon . Paris . 1576. 1616. 12.*
 PHILIBERTI BUGNION *discours de proprietez & vertus d' une Source d' eau retrouvé nouvellement en vivarez près de Valence . Lyon . 1583. 8.*
 PETRI CARRE' *le merueilleux effets de la nymphe de Santhenay au Duché de Bourgogne, ou est sommairement traité de son origine, propriete & usage . Djion 1633. 4.*
 IS. CATTIER *de la nature des bains de Bourbon, & des abus , qui se commettent en la boisson de leurs eaux . Paris . 1650. 8.*
 NICOL. CHESNEAUX *discours & abregé des vertus & proprietés des eaux de Bourbon en la Comté d' Armagnac . Bourdeaux . 1629. 8.*
 JACOB. COUSINOT *discours touchant la nature, vertus & effets des eaux minerales de Forges . Paris 1631. 4.*

JEAN.

- JEAN. MOULLIN de MARQUERY *rarité des eaux minérales nouvellement découvertes a Passy . Paris . 1730. 12.*
- BLONDET *sur la nature des eaux minérales de Segrai . Orleans . 1747. 12.*
- RAYMUNDI JACOB. FINOT *an phthisi aquæ Cauterienstes &c. Parisiis . 1746.*
- AUGUST. COUVORADE *l'hydre feminine combatue par le nymphe Pougnoise , ou traité des maladies des femmes guerries par les eaux de Pougues avec les armes d' Hercule . Traité des memes eaux . Nevers . 1634. 8.*
- NICOL. DROUYN *les eaux minérales de la montagne de Mousson en Lorraine . Pont a Mauffson . 12.*
- PAULI DUBÉ *tractatus de mineralium natura , & præsertim aquis mineralis Fontis de Echarlis , prope montargium . Parisiis 1649. 8.*
- ANT. FABRE *traité des eaux minérales du Vivarez . Avignon . 1657. 4.*
- STEPH. FLAMENT *discours de l'origine , & propriété de la Fontaine de Pougues Poitiers . 1633. 8.*
- JACOB. FONTAINE *discours contenant la renovation des Bains de Greoux en Provence . Aix . 1619. 8.*
- CLAUD. FOVET *le secret des Bains & des eaux de Vichi en Bourbonnois decouvert . Paris . 1679. 12.*
- ANT. de FOVILLOUX *discours de l'origine des Fontaines , ensemble quelques histoires de la guerison de plusieurs grandes & difficiles maladies faites par l'usage de l'eau medicinale des Fontaines de Pougues . Nevers . 1592. 8.*
- ESPRIT de FOURNIER *discours des admirables qualitez des eaux minerales retrouvés dans le territoire de la Ville de Bagnolz . Lion . 1636. 8.*

- ABRAHAMI de la FRAMBOISIERE *description de la Fontaine minerale (du Mont d'or) depuis peu decouverte au Territoire de Rheims. Paris 1606. 8.*
- GAUTHIER *dissertation sur les eaux minerales de Bourbonne les bains. Troyes. 1716. 12.*
- PETRI le GIVRE *le secret des eaux minerales acides nouvellement decouvert par une methode, qui fait voir, quels sont les mineraux, qui se meslent avec les eaux de Provins, de Spa, de Forges, de Pougues, de Chateau-Thierry, d'Auteuil, de Pafsy, d'Ancosse, de Sainte Reine, & qui montre, que l'opinion commune touchant l'acidité des eaux minerales ne peu subsister. Paris. 1667. 12.*
- Ejusdem. *traité des eaux minerales de Provins, contenant leur anatomie, la difference des Fontaines, leurs proprietéz, vertus & effets admirables. Paris. 1654. 8.*
- PETRI le GROUSSER *recueil des vertus de la Fontaine de S. Eloy dit de Jouvence au Village de Forges. Paris. 1607. 8.*
- GUERIN, & le GIVRE *lettres touchant les mineraux, qui entrent dans les eaux de Sainte Reyne & de Forges. Paris. 1702. 12.*
- FRANC. NIC. GAUTIER du ROCHER *an ventriculi & intestinorum ulceribus aquæ Bareginenses &c. Parisiis. 1745.*
- HYAC. THEODOR. BARON, & F. NIC. GAUTIER *an ut sanandis sic præcavendis morbis plurimis aquæ Passiacæ novæ minerales &c. Parisiis. 1743.*
- THEOD. du BORDEU *lettres contenant des essais sur les eaux minerales du Bearn. Amstelod. 1746. 12. Paris. 1750. 12.*
- CALMET *traité historique des eaux & bains de Plom-*

- bieres , de Bourbonne, de Luxevil &c. Nancy 1748. 8.*
 LE BAYG *mémoire sur la nature des eaux de Bagneres . Paris 1750. 8.*
 PETRI HABERT *des vertus & proprietéz des eaux minerales d'Autevil près Paris. Paris 1628. 8.*
 JOH. du HAMEL *de la nature des eaux minerales de Dinant. Dinant 1648. 8.*
 GABRIEL. JUBLAIN *rapport fidele des vertus merueilleuses inherentes aux eaux minerales de Priscey & Premereau. Djion 1661. 12.*
 JOH. LANDREY *hydrologie , ou discours des eaux minerales de Vic le Comte & de S. Meaulpx en Auvergne. Orleans 1614. 8.*
 I. LARROWIERE *nouveau systeme des eaux minerales de Forges , avec plusieurs observations des personnes gueries par leur usage. Paris 1699. 12.*
 D. T. de LAUTARET *les merueilles des Bains de Digne. Aix 1620.*
 HONORII MAR. LAUTHIER *histoire naturelle des eaux chaudes d'Aix en Provence. Aix 1705. 12.*
 BARTH. LINAND *nouveau traité des eaux minerales de Forges. Paris 1597. 8.*
 NICOLAI de MAILLY *traité des eaux de Chenay en Champagne près de Rheims avec la maniere d'en user. Reims 1697. 12.*
 CLAUD. MARESCHALL *physiologie des eaux de Vichy en Bourbonnois . Moulin 1642. 8.*
 RAIMUNDI de MASSAC *Pugnae , feu de Lymphis Pugiatis libri duo carminibus expressi. Editio 2. cum notis Io. le Vasseur . Parisiis 1597. 8. & 1599.*
 CHARLES de MASSAC *les Fontaines de Pougues de Raymond de Massac , en vers François . Paris . 1605. 8.*

- ANT. MERINDOL *apologie pour les bains d' Aix . Aix 1618. 8.*
- GERMANI METON *traité des eaux minérales trouvées en 1598. près de la Ville de l' Aigle en Normandie, avec le regime necessaire pour user des dites eaux. Rouen 1629. 8.*
- MILON *description des Fontaines medicinales de la Roche pozay en Tourenne . Paris 1617. 8.*
- MINIAT *traité des eaux minérales da St. Amend . Valencienne 1699. 12.*
- JOH. MOULANS *les vertus des eaux minérales de Baignieres, & de Barige, leur degré de chaleur, leur composition, & leur veritable usage. Toulouse. 1685. 12.*
- PHIL. MOUTEAU *les miracles de la nature en la guerison de toutes sortes des maladies par l' usage des eaux minérales de Bourbon Lancy . Chalons . 1660. 8.*
- PETRI PERREAU *la singularité de la Fontaine de Saint Pardoux en Bourbonnois . Paris. 1600. 8.*
- JOH. PIDOUX *discours de la vertu & de usage de la Fontaine de Pougues . Poitiers . 1597. 4.*
- PETRI POISSONNIER *les secrets des eaux de la Fontaine de Sagray près de la Ville de Pithiviers (dans l' Orleannois) Orleans . 1644. 8.*
- STEPH. POMMEREAU *traité des eaux minérales, ou la nouvelle Fontaine de Saint Gordon . 1676. 8.*
- PAULI RENEAULME *la vertu de la Fontaine de Medicis près de S. Denis les Blois . Blois . 1618. 8.*
- JAC. REYNAT *observations sur la Fontaine de Vals en Vivarez distillées. Avignon . 1639. 8.*

- SIEUR de RHODES *lettre a Mr. d' Aquin sur les eaux minérales de la montagne de Fovriere a Lyon.* Lyon. 1690. 8.
- SEB. RICHARD *les bains de Digne en Provence.* Lyon. 1619. 8.
- PETRI RONDELETII *Avallensium aquarum medicatarum descriptio.* Parisiis. 1640. 8.
- NICOLAI STUBIN *la Fontaine de Jouvence de la France, ou de la Fontaine d' Hebecrevon près de S. Gilles en Constatin.* Paris. 1627. 8.
- TABLET *observations faite sur la qualité des eaux minérales de Bagnolles en basse Normandie.* V. Mém. de Trevoux. 1715. pag. 2377.
- JOH. TARDIN *histoire naturelle de la Fontaine qui brusle prez Grenoble.* Tournon. 1618. 12.
- N. THIBAUT *petit traité des eaux & Bains de Bourbonne.* Paris. 1658. 8.
- PETRI ABRAHAMI TITOT *naturæ & usus Thermarum Plumbariarum brevis descriptio.* Basil. 1686. 4.
- PAULI TURASSON *le mercure vengé de Mr. de Passis Medicin de Crest, ou Apologie des eaux de Die.* Die. 1673. 12.
- JACOBI du VAL *l'hydrotherapeutique des Fontaines medicinales nouvellement decouvertes aux environs de Roven, tres utiles & tres profitables a un chacun.* Roven. 1603. 8.
- F. VILLEFEU *discours de Fontaines de Vic le Comte.* Lyon. 1616. 8.
- P. de VULSON *de l'usage des eaux minerales acides, & sur tout de celles des Auriols en Trienes & de Monestier de Clermont.* Grenoble. 1639. 8.

*Qualitez & vertus des eaux de la Hacquinierie a six lieues près Paris (en Beauce) avec le gouvernement necessaire a l'usage de cette eau par de L. * Paris . 1620. 8.*

Abregè des vertus & qualitez des eaux de Baignolle . Caen. 12.

Observations sur la materie, le vertu & l'usage des eaux minerales & medicinales de Joube près de Dole en Franche Comtè . Dole 1710. 8.

Discours de la proprietè des eaux de Plombiers . par A. T. M. C. Paris . 1681. 16.

Hydrologie ou traité des eaux minerales trouvées auprès de la Ville de Nuys entre Priscey & Premereau ; par un R. C. Dijon. 1661. 12.

MEIGHAN a Treatise of the nature and powers of Baresges baths and waters . London . 1742.

Fontaines de Pougues en Nivernois , de leur vertu , faculté, & maniere d'en user discours , qui peut servir aux fontaines de Spa , & autres acides de même goût, & un Avertissement sur les bains chaudes de Bourbon . Paris 1584. 12.

JEAN BETBEDER dissertations sur les eaux minerales du mont de Marsan . Bordeaux 1750. 12.

BAUDRY traité des eaux de Bourbonne . Dijon 1736. 8.

TH. de BORDEU Lettres contenant des Essais sur l'histoire des eaux minerales du Bearn, & du Bigorre . Paris 1746.

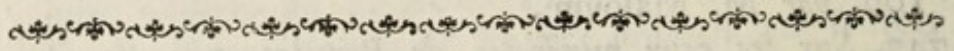
JAQUES-FRANCOIS CHOMEL traité des eaux minerales, bains, & douche de Vichi, de Bourbon l'Archambaut 1738. 12.

BERRYAT observations physiques & medicinales sur les eaux minerales d'Epoigny de Pourain de Dige & de Touci aux environs d'Auxerres , avec une consultation

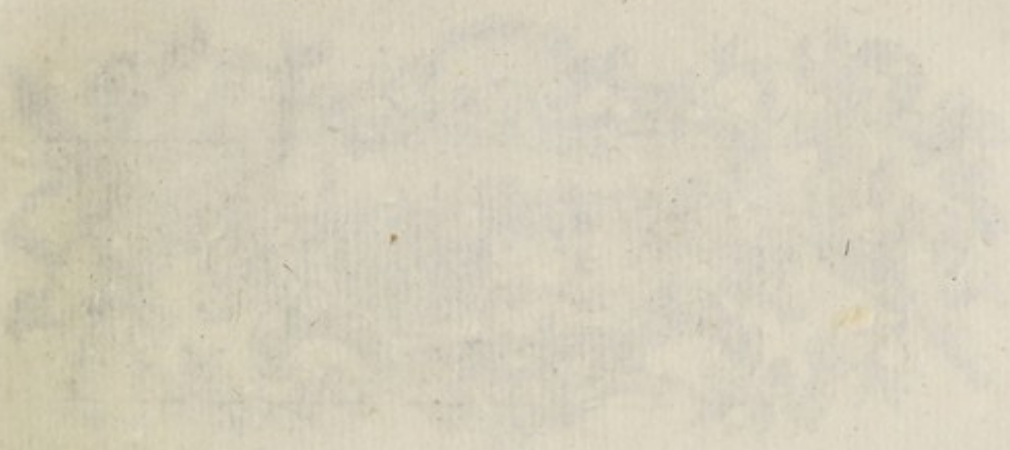
- à l'usage de ceux qui en boivent. à Auxerres 1752. 12.
- M. de SECONDAT observations de physique & de
histoire naturelle sur les eaux minérales de Dax, de
Bagneres, & de Barege &c. Paris 1750. 8.
- SALAINAC eaux minérales de Bagnères analyse des
Sources de salut, & d'Artiguelongue. Paris 1752. 8.
- M. C. Lettres sur les nouveaux bains medicaux. Paris
1752. 12.
- DONNET traité des eaux & de fontaines minérales de
Forges. Paris 1751. 12.
- Examen chimique d'une eau minérale nouvellement dé-
couverte à Passy, dans la maison de M. de Calsabiggii,
exécuté en conséquence de l'ordonnance de M. le pre-
mier médecin du 2. Avril 1755. qui commet à cet ef-
fet les Sieurs Venel, & Bayer, préposés par le Roy à
l'analyse des eaux minérales du Royame. Paris.
1755. 8.
- Quæstio medica: Utrum Aquitanix minerales aquæ mor-
bis chronicis? Præside Joanne Baptista Basseville; pro-
ponebat Theophilus de Borden, theseos Auctor. Pari-
sis. 1755. 4.
- JEAN-MARIE PINOT dissertation sur les eaux mi-
nérales de Bourbon-lancy en Bourgogne, avec quelques
réflexions sur la saignée. Dijon 1752. 12.
- Academie Royale des Sciences &c. à Paris.
1683. M. JOLI Medicin de Vichi concreciones e terra
& sale in Thermis Vichi examinavit.
1699. Examen des eaux minerales de Balaruc, & de Saint
Amant par M. Boulduc. pag. 55.
1701. Sur les eaux de Passy. pag. 62.
1707. Examen des eaux de Vichi, & de Bourbon, par
M. Burlet. pag. 97. & 112.
1720. Sur de nouvelles eaux minérales de Passy. pag. 42.
1724. Sur

1724. *Sur le chaleur des eaux de Bourbonne.* pag. 47.
Sur les eaux de Passy. pag. 50. par M. Geoffroy le cadet
pag. 193.
1726. *Sur les eaux de Passy.* pag. 30. par M. Boulduc
le Fils. pag. 306.
1735. *Sur les eaux de Forges.* pag. 32. par M. Boulduc.
pag. 443.
1740. LE MONNIER *observations d'histoire naturelle
faites dans les Provinces Méridionales de la France pen-
dant l'année 1739. Sur les Sources minérales de l'Au-
vergne &c.* pag. 177.
1744. *Sur les eaux minérales du mont-d'or.* pag. 18. par
M. Le Monnier. pag. 157.
1746. *Sur les eaux savonneuses de Plombières.* pag. 49. &
109. par M. Malovin.
1747. *Sur les eaux minérales de Baredge.* pag. 72. par
M. Le Monnier. pag. 259.
1752. *Observations sur les eaux de Balaruc* par M. Le
Roy. pag. 625.
1753. *Sur les eaux thermales de Vichy.* pag. 167. par M.
Lasône.

PATAVII CXCCLXI.

EX TYPOGRAPHIA CONZATTI.
SUPERIORUM PERMISSU.

CAPITULO

DE NATAVIO.

Faint, illegible text block, possibly containing a list or detailed notes.

PATAVIA MDCCLXI.

IN TIPOGRAPHIA CONZATTI
SUPERIORUM PERMISSU.

C A P U T I.

D E P A T A V I O.

ATAVIUM urbs antiquissima
in planitie ædificata est ad gra-
dus longitudinis xxxii cum
50, latitudinis seu poli altitu-
dinis XLIV cum 30 secundum
Ptolomæum (a), & secundum
Cel. Marchionem Polenum (b)
ad latitudinis gradus XLV. 22.
26. Ad orientem æstivum vi-
ginti duobus millibus passuum

mari abest, ad occidentem vero sex dumtaxat a Mon-
tibus Euganeis. Hanc Urbem pulchriorem, ac salubrio-

A rem

(a) *Theatri Geographiæ veteris Tomus prior, in quo Cl. Ptolomæi Alexandrini Geographiæ libri VIII. Græce & Latine &c. Eden-*

rem reddit transitus duorum Medoacorum (c), atque a montibus æqua distantia; quia ita Venti planitie exhalationes liberè transferre possunt: Et præter multa viridaria, & magnas plateas, quæ insunt, quatuordecim millia terræ jugerum complanatorum post Maximiliani Imperatoris obsidionem mœnia ipsa circumstant (d). Præterea cum urbs multum a paludibus, ac Lacubus (e) distet, & non multum montibus propinqua sit, per totam urbem optimus & saluber spirat aer (f), & temperatus pariter, quia in regione constructa, in qua inter circulum Æquinoctialem, & polum Borealem distantia est (circiter)

Edente Petro Bertio Bevero. Lugduni Batav. 1618. tom. I. pag. 63. Editionis vero pag. 70. *Venetie civitates mediterraneæ.*

(b) *Osservazioni Letterarie, che possono servire di continuazione al Giornale de' Letterati d' Italia.* Verona. 1739. tom. 4. pag. 326.

(c) Plinius *Hist. Nat. lib. 3. cap. 16.*, Strabo *lib. 5.*, T. Livius *lib. 10. dec. 1.*

Volaterranus *lib. 4. de commentariis Urbanis*; Sabellicus *lib. 8. Ennead. 9.*, F. Leander Albertus *Descrizione di tutta l' Italia ec. Venezia 1577. Marca di Trivigi pag. 474.* Portinarius *Della Felicità di Padova ec. libri nove. Padova 1623. lib. 1. cap. 5. pag. 23.* affirmant Medoacum majorem esse Brenta, & minorem il Baciaglione.

(d) Bernardini Scardeonii *Historie de urbis Patavii antiquitate &c.* in Tomo VI. Parte III. *Thesauri antiquitatum &c. histor. Italie &c.* Jo. Georgii Grævii &c. Eiusdem autem Scardeonii *lib. 1. clas. 1. pag. 10.*

(e) Nam Lacus *Anguillare* xvii. millia passuum ab hac urbe distat Septemtriones versus prope Athesim, qui Lacus nunc fere exsiccatus videtur. Alter Lacus *Vigbizzoli* dictus ab Ateste v, & a Patavio xiv millia passuum distat, de quo Plinius *Hist. Nat. lib. 3. cap. 6.* mentionem fortasse fecit sub *Tegisoni* nomine. Ultimus Patavinae ditionis Lacus est ille *Arguà.*

(f) Quod ipse Franciscus Guicciardinus affirmat *Historia d' Italia ec. Venetia 1562. lib. 8. pag. 220.*

citer) XLV graduum (a); nam hoc modo, ut ita dicam, a causa caloris & frigoris fere æqualiter distat.

Præter duos Medoacos, Athesi etiam Patavinus ager alluitur, quem flumina alluvionibus multum extulerunt; siquidem, ut putat Sabatinus (b), Hieronymus Bettuffius (c), & Portinarius (d), olim mare usque ad Montium Euganeorum radices perveniebat; sed Bernardus Taurisanus (e), Strabonis auctoritate (f), contrarium sentit, imo concludit cum aliis Auctoribus antiquitus *Lacunam Venetam* fines habuisse ad Loredum, Adriam, Equilium seu Jesolum, & ad Heracleam.

Montes vero Euganei fere triangulum eorum positione conficiunt, cujus primum latus a vico *Battalea* vulgo vocato, seu potius a *Cathajo* incipiens meridiem versus se se extendit, & lineam curvam efficiendo usque ad *Montem -- divitem* pervenit. Secundum latus, ad septemtriones vergens, continet Montem Ægrotorum, seu vulgo *Montemgrotum*, Montem Anionem seu *Montagnonem*, S. Daniele, Montem -- Ortonem, Aponum, Prata-
A 2 leam,

(a) In Tabulis Clavii in *sphæ. Sac. Bosc. cap. 2. Romæ 1585.*

(b) Apud Bernardinum Taurisanum *Della Laguna di Venezia punt. 1. pag. 4.*

(c) *Ragionamento di M. Giuseppe Betussi sopra il Cathajo Luogho del Illustriss. Sig. Pio Enea Obizzi. Padova 1573. pag. 2.*

(d) *l. c. lib. 2. cap. 11. pag. 73.*

(e) *Trattato della Laguna di Venezia diviso in 14. punti. Venezia 1715. p. 1. pag. 5.*

(f) *Strabonis Rerum Geographicarum libri 17. Isacus Casaubonus recensuit ec. Excudebat Eustathius Vignon Atrebat. Strabo lib. 5. pag. 148. de Patavio sic ait. Ad eam a mari subvectio est adverso flumine per paludes ad stadia CCL, ex magno portu, cui, ut & flumini, nomen est Medoaco.*

leam, aliosque montes: Tertium denique latus versus solis occasum efficitur a *Monte -- Rovolone*, a *Monte -- Pendice*, *Boccone*, *Valbona*, *Lozzo*, *Calaone*, *Cinto*, aliisque montibus: In medio autem hujus trianguli sunt *Arquà*, *Venda*, *Rbua*, *Taurilia*, *Teolus*, *Livianus*, *Baonius* &c., quorum montium aliqui inter se a vallibus nunc segregantur, dividunturque, & diversis nominibus sunt vocati (a), qui forsan olim unicum montem constituebant, quod indicare videntur eorum strata lapidis arenosi, directione (b) exacta cum propinquis montibus, & continuatione in vallibus cum basi propinquorum montium: præter hæc strata lapidis arenosi, qui a me vocatur *Cos particulis arenosis fere æqualibus minoribus, cum mica nigra*, continent etiam alia strata lapidis calcarii rubri, qui in *Hetruria gallestro* vocatur, ut etiam strata lapidis calcarii albi, vulgo *Albarese*, in quo lapide præter pulcherrimas dendrytes, aliquoties inveni corpora marina, inter quæ *Echinum spatagum* &c. Marmora quoque diversi coloris (c) in montibus Euganeis

(a) Quæ pleraque origine græcâ gaudent, ab Euganeis ipsis, iis Montibus sic tradita, forsan ob Deos ibi cultos; quorum nominum etymologiam vide apud Marcum Guazum in suo *Chron.*, Laurentium Pignorium *De origine Patavii*; Portinarium *l. c. lib. 2. cap. 11.*, Sertorium Ursatum *Historia di Padova. Padova. 1678. Parte I. lib. I. pag. 2. & seqq.*

(b) Quæ strata quamvis horizonti parallela videantur, at tamen ad septemptriones incli-

nant, ut in multis aliis montibus ego sæpe observavi. Comes Aloysius Marsilius in *Historia physica maris*, ait, se observasse omnia strata lapidum montes constituentium parallela horizonti esse. Vide. *Mém. de Trév. Fev. 1727. pag. 234.*

(c) Quæ marmora pertinent ad 8 speciem *Cel. Equitis Linnaei* in suo *Naturæ Systemate. Ordo. 2. pag. 156.* quæ est *Marmor solubile, particulis impalpabilibus rasilibus.*

neis reperiuntur, tum *Teolo*, *Arquà*, *Lozzo*, *Liviano*, *Fonte - frigido*, cujus *Fontis - frigidi* marmor cinerei est coloris & omnino *Bardiglio* Lunensi assimilatur, & in *Arquà* etiam album marmor est, quod parum differt ab illo *Statuario* Lunensi. Silices, jaspides nigri huc & illuc inveniuntur, ut etiam crystalla (a), quorum aliqua amethysti instar sunt colorata. In montibus circa vallem S. Eusebii sparsim Vitrum fossile obsidianum (b), & aliquoties coloris cœrulei reperitur, quod antiquum Vulcanum indicaret. Simile vitrum Imperatus (c) observavit, & Cl. Passerus (d) in montibus Isauricis invenit, & ego in Mutinensibus montibus collegi. Multæ terræ species in Euganeis montibus existunt, inter quas

pri-

(a) Unumquodque nostrorum Crystallorum constat prismate hexagono, & duntaxat uno apice hexagono, quia alter non videtur, quartzo enim, vel ferri mineræ adnæstitur.

(b) De quo ita scribit Plinius *lib. 36. cap. 26.* „ in genere „ vitri & Obsidiana numeratur, ad similitudinem lapidis, quem in Æthiopia invenit Obsidius, nigerrimi coloris, aliquando & translucidus, crassiore visu, atque in speculis parietum pro imagine umbras reddente. Gemmas multi ex eo faciunt: vidimusque & solidas imagines Divi Augusti, capti materia hujus crassitudinis: dicavitque ipse pro miracu-

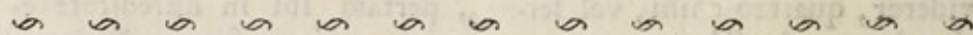
„ lo in templo Concordiæ Obsidianos quatuor Elephantos. „ Remisit & Tiberius Cæsar „ Heliopolitarum ceremoniis re- „ pertam ibi in hæreditate e- „ jus, qui præfuerat Ægypto, „ Obsidianam imaginem Mene- „ lai. Ex quo apparet anti- „ quior materiæ origo, nunc „ vitri similitudo interpolata. „ Xenocrates Obsidianum lapidem in India, & in Samnio Italiæ, & ad Oceanum in Hispania nasci tradit.

(c) *lib. 25. cap. 8.*

(d) *Dell' Istoria de' Fossili del Pesarese ec. dissert. 4. §. 16. pag. 74. & seq. Nuova Raccolta d'opuscoli del P. Callogierà, tom. 5. Venezia. 1759.*

primum tenet argilla flavescens, quia hac vasa figulina conficiuntur, quæ igni magis quàm alia resistunt: Multis quoque *Marnarum* seu Margarum speciebus ipsi montes abundant. Color vero ruber *gallestri*, & quarundam Margarum ferri existentiam in his denotat, quod sequenti experimento ostenditur; nam si supra lapidem ac margas rubras aqua regia effundatur, martialis substantia solvitur, & cum menstruo conjungitur, & lapis, & margæ rubrum colorem amittunt. Hi montes multum abundant arena ferraria nigrescente (a). Sed nunc sit satis de his montibus; dum diffuse in secunda parte hujus operis eorundem integram Historiam naturalem dabo, cui adnectam Floram Patavinam, eodemque tempore de omnium montium Euganeorum altitudine dicam respectu habito ad maris Adriatici littus.

Hujus vero Regionis, ut etiam totius Italiæ primi Coloni Indigetes, seu Aborigines fuerunt (b). Laurentius Pignorius (c), Portinarius (d), & Marchio Maffæus

(a) De qua specie arenæ ferrariæ nigrescentis Wallerius *Mineralogie*. tom. I. genre 46. esp. 260. n. 1. pag. 473. sic scribit.

Il est assez riche en un fer que quelques-uns regardent comme du fer vierge; le quintal en contient jusq' a 90. liv.

Hæc nostra arena ferraria tota attrahitur a magnete absque anteriori ustulatione, aut aliis docimasticis operationibus.

(b) Scardeonius *l. cit. lib. I.*

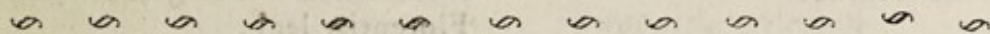
clas. I. pag. 1., Portinarius *lib. 2.*, *cap. II. pag. 73.*, Sertorius Ursatus *Historia di Padova par. I. lib. I. pag. 1.*

(c) *Origines Patavinae*, & *Antenor una cum ejusdem Pignorii animadversionibus*, latine vertit, suisque notis auxit Sigebertus *Havercampus. Lugd. Batav. in Thesaur. antiq. Italie Grevii & Burmanni cap. I. pag. 3.*

(d) *l. c. lib. I. cap. I. pag. 10.*

ſæus (a) ajunt inde Hetrufcos ſeu Pelafgos hîc habitaviſſe, atque inſuper Maſſæus (b) opinatur, quod Hetrufci, Heneti, ſeu Veneti, iidem ſint; at Livius (c) aliter ſentit: Utcunq; hæc res ſe habeat, Euganei originem habuerunt ab Hetrufcis, ſicut narratur a Catone, C. Sempronio, atque a Dempſtero (d), quos tamen cum Venetis Plinius (e) non confundit (f).

An

(a) *Oſſervazioni Letterarie*, che poſſono ſervire di continuazione al Giornale de' Letterati d' Italia. Verona 1739. lib. 1. parte 2. pag. 118. num. 10. pag. 120.

(b) *Verona illustrata*, parte prima, contiene l'ſtoria della Città, ed inſieme della antica Venezia &c. Verona 1732. lib. 1. pag. 11.

(c) lib. 5.

(d) *De Etruria Regali*. Florentie 1726. tom. 1. pag. 112., tom. 2. pag. 193.

(e) *Hiſt. Nat.* lib. 3. cap. 19.

(f) Et Marchio Maſſæus idem facit Venetos & Euganeos *Verona illustrata* parte 1. lib. 1. pag. 13. lib. 8. pag. 329. Sed Strabo lib. 4. pag. 134. n. 50., & lib. 5. pag. 146. n. 50. aliter ſentit; nam duas opiniones affert de Venetorum origine. Ab aliquibus creditur, Venetos a Gallis Venetis oriri, qui circa mare Oceanum habitavere, alii vero excogitaverunt

principium duxiſſe a Venetis, qui cum Antenore a Paphlagonia venerunt poſt Trojæ excidium, & hæc opinio, ut ipſe Strabo lib. 13. pag. 418. n. 30. ait, a Sophocle credebatur.

Proinde, Antenorem cum filiis & Henetis ſibi adjunctis in Traciam evaſiſſe: indeque in Venetiam, quæ nunc dicitur, apud Adriam perveniſſe: Idem ſcribit Cornelius Nepos. *Omnia quæ extant &c. Patavii*. 1731. *Fragmenta* pag. 133. ab loco *Eneto Paphlagonες in Italiam tranſvecti, mox Veneti ſunt nominati*. Solinus cap. 46. *Polyhiſtor*. & Plinius lib. 6. cap. 2., ſed prius Cato, ubi agit, *Quo omnis civitas Italiae originem duxiſſet*. & Trogus lib. 20. dicens, *e Lidio cum Antenore eorum duce Veneti venerunt poſt Trojæ ruinam*. Plinius lib. 3. cap. 19. in *Mediterraneis decime regionis*, ita ſcribit *Venetos Trojana ſtirpe ortos auctor eſt*

Ca-

An vero hi Euganei Herculis focii fuerint, decernere, dubium est: quidquid sit, ecce historia a Diodoro Sicu-

~~~~~
 Cato; Polybius lib. 2., ut etiam Livius lib. 1. cap. 1. pag. 4. edit. Patavina 1740. in principio suarum Hist. demonstrat Venetos cum Antenore huc venisse.

De Venetorum origine ecce carmina cujusdam antiqui Poetae, qui Historiam Venetam conscripsit, quod Poema Mss. inter Codices Classis XXV. Bibliothecae Malgiabechianae Florentiae legi.

Vinegia exenplo specchio de viventi
 Unica forma e regola a venturi,
 Che non an per ragion viver contenti.
 Desiro per miei versi rozi & obscuri
 Famarla sì come Citta da elleggiere
 A doctrina perpetua de futuri.

.....
 Fralli trè nati rimasono a noè
 Dopo il diluvio vivi, fu Yaphet
 Degli altri qui nomar, uopo non è
 Dal qual nacque gomer li cui effet
 Fur rusticani qual paulo exclama
 Per l' orrendo peccar tanto addio fet,
 Dopo costui qual stende d' albor rama
 Nacquor molti altri nati fin a fin
 Di cui li paslagonj n' ebor fama.

.....
 Nacquor delli Trojani, i Venetiani,
 Che in lingua greca, eneti si noma,
 Che in latin dir laudabili & humani
 Sed post innundation maris oceani
 Abbandonovono la Citta Lucernia
 Ducti per gallia addirsi Venetiani,
 Parte de quali diddio parve sentenzia
 Che nel grembo adrian del mar d' Italia
 Qual Livio tocca, li fer residenza.

Siculo (a), Sabellico (b), Scardeonio (c), Pignorio (d) defumpta.

Hercules audiens pulcherrimos boves Geryonem habere, qui in Hispania dominabatur, illuc se transtulit, belloque facto, & victo Geryone, ejus armenta abripuit (e): Postea Hercules Italiam petiit, ubi ejus exercitus defatigatus ab itinere se segregavit, & huc illuc milites iverunt, quod Ovidius his carminibus indicat (f).

Victor abit, secumque boves Erytheida prædam

Abstrahit: at comites longius ire negant.

Magnaque pars horum desertis mansit in agris:

Montibus his ponunt spemque, laremque suum.

Ex his aliqui urbem Polæ ædificarunt (g), alii in Saturnii colle vicum (h), alii etiam templum Junonis Laciniae (i) &c. Aliqui demum Herculis comites nobiliores in regionem pervenerunt, quæ postea Venetia appellata fuit, ibique ob aeris temperiem, terræ fertilitatem, montium amœnitatem, & præcipue ob naturales

B

Ther-

(a) *Bibliothecæ libri quindécim. lib. 5. num. 2.* Justinus *lib. 44.*

(b) *Ennead. 7. lib. 1.*

(c) *lib. 1. clas. 1. pag. 1.*

(d) *l. c. cap. 1. pag. 1.*

(e) Qui optaret scire tempus, quo Hercules huic expeditioni finem dedit, videre potest apologiam opinionis Equitis Nevvtonii de antiqua chronologia Græcorum, ac respon-

siones omnibus objectionibus &c. Equitis Stuart. *Francofurti. 1758.*

(f) *Fastor. lib. 5. vers. 653.*

(g) Sed Strabo *lib. 5. pag. 149. n. 40.* Callimachi auctoritate dicit, a Colchidibus Polam ædificatam fuisse.

(h) Dyonisius Halicarnassæus *Romanarum antiquitatum libri undécim. lib. 3.*

(i) Solinus. *cap. 7.*

Thermas (a) hinc morari decreverunt; ideoque hisce fontibus calidis græcum vocabulum Ἀπυρος dederunt, idest absque labore; nam hoc modo significabant, quod huiusmodi locum eligebant, ut finem eorum laborum. Sed in dubium revocat hanc Herculis expeditionem Dyonisius Halicarnassæus (b), & Sallustius contra ait in Hispaniis diem suum obiisse Herculem (c), copiasque ejus ex variis collectas populis huc illucque fuisse dispersas. Hanc vero expeditionem suscepisse Herculem affirmant præter antedictos auctores, Apollodorus, Justinus, Virgilius, Silius Italicus, & Claudius Mamertinus orator: Verum de hac re meum iudicium afferre non audeo, quia narrationibus his, ut pote multum antiquis, falsa veris passim multa mixta sunt.

Præterita Euganeorum origine, scimus Euganeos sic appellatos fuisse ab eorum nobili ortu, ut Plinius (d) credit, quod Εὐγενεὶς nobilem ac illustrem significat: Hi, ut scribit Livius (e), regionem illam tenuerunt, quæ est inter mare Adriaticum & Apenninum, ubi teste Catone (f) trigintaquatuor Civitates fuere, inter quas Patavium forsitan caput, aut centrum aliarum erat (g).

Eu-

(a) Quippe eadem de causa, nempe ob thermas naturales, multis mansisse diebus Sardanapalum Regem Parthorum cum suo exercitu ad radices montis Hemi non longe ab Anchialo urbe, narrat Jornandes de rebus Gothorum. *Augustæ Vindellicorum*. 1515. pag. 7.

(b) *lib. 1. antiq. Roman.*

(c) *In bello Jugurthino. pag. 33. Venetiis. 1521. & ex illo Isidorus in originibus. lib. 9.*

(d) *lib. 3. cap. 20.*

(e) *lib. 1. dec. 1.*

(f) *Fragmenta in originibus.*

(g) *Marchese Maffei. Verona illustrata. par. 1. lib. 1. pag. 16.*

Euganei igitur huc venerunt, si Urfato (a) credendum sit ante Christi nativitatem an. 1234; qui ubi Euganeam urbem ædificassent, incertum est: Scardeonius (b) dubitat urbem a montibus Euganeis usque ad vicum Euganeum, qui vulgo *Brusegana*, pervenisse. Antenoris vero adventu Euganei ad montes confugerunt, & maxime ad Brixienfes valles, ibique domicilium posuerunt; quare Plinius (c) eos inter alpinas gentes nominat.

Ad hanc regionem Antenor cum Henetis venit anno post Trojæ incendium, idest mundi 4018 secundum Eusebii chronica, aut secundum Urfatum (d) an. 4016. vel 4017, & ante Christi ortum 1182 (e), & ante Romæ ædificationem 430, aut 431. De Antenoris adventu Virgilius (f) sic cecinit.

*Antenor potuit mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus: atque intima tutus
B 2 Regna*

(a) *Historia di Padova. lib. 1. pag. 1.* Idem asserit Jacobus Salomonius. *Agri Patavini inscriptiones sacre & profane: quibus accedunt vulgate anno 1654 a Jacobo Philippo Tomafino. Patavii. 1696. pag. 159.*

(b) *l. c. lib. 1. clas. 1. pag. 3.*

(c) *Hist. nat. lib. 3. cap. 20.*

(d) *l. c. lib. 1. pag. 9.*

(e) Sed Daniel Spazzarinus

Historia Patavina. Mss. scripsit Anno a creatione Mundi, ut quidam supputant 4081. & ante Christi adventum 1118. Scardeonius l. c. dixit anno Mundi quatuor millibus CCVI., alibi autem legitur MLVIII, ante Christi adventum 1118, alibi vero 1141. Qua de re multum ante Romanam Urbem conditam, ut patet ex Ovidii versibus in lib. 4. Fastor.

*Adice Trojanæ suasorem Antenora pacis,
Et generum Cnidem Apule Daune tuum.
Serus ab Iliacis, & post Antenora, flammis
Attulit Æneas in loca nostra Deos.*

(f) *Æn. 1. vers. 46.*

*Regna Liburnorum, & fontem superare Timavi (a).
Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
Teucrorum: & genti nomen dedit, armaque fixit
Troja: nunc placida compositus pace quiescit.*

Ipse Antenor Patavium ædificavit (b), quæ civitas, ut credibile est, (quamvis nihil ab historiis habeatur) aliarum civitatum more, ab Antenore deinceps diu sub imperio Regum, ac Principum floruit.

Circa annum ab Urbe Romana condita 451. narrat T. Livius (c), Græcorum classem Cleonimo duce Lacedæmonio infestavisse maritimam Patavinam regionem, vicos

(a) De Timavi quæstione vide Scardeonium *l. c. lib. 1. clas. 1. pag. 24.*, Laurentium Pignorium *l. c. cap. 14. pag. 54. usque ad pag. 63.*, Portinarium *l. c. lib. 1. cap. 6. pag. 31.* Brenta, seu Medoacus major, est hic Timavus, quod confirmatur a Blondo Flavio Forlivienfi *de Roma triumphanti libri decem. Basilee. 1531. Marchia Tarvisina. pag. 380.* & a Bernardo Ramazzino *De Fontium Mutinensium admiranda scaturigine Tractatus Physico-Hydrostaticus. Mutine. pag. 33.*

(b) Ut asserunt Cato, Servius, Seneca *ad Helv. cap. 7.* Ælianus *Hist. animal. lib. 14. cap. 8.*, Mesalla Corvinus in libro de *Augusti progenie*, Pomponius Mela *lib. 2. cap. 2. cap. 4.*, Julius Solinus *cap. 7.*

Biondo Italia illustrata. reg. 9., Sabellicus *in Svetonium in vita Tiberii*, Raphael Volaterranus *lib. 4.*, F. Leander Albertus *l. c. March. Tarv. pag. 475.*, Christophorus Cellarius *Notitia Orbis antiqui, seu geographia plenior &c. hanc editionem illustravit L. Jo. Conradus Schwartz. Lipsiæ. 1731. vol. 1. lib. 2. cap. 9. sect. 1. §. 127. pag. 558.* Laurentius Pignorius *l. c. cap. 7. pag. 23. & seqq.* credit, atque demonstrare conatur, urbem hanc ab Antenore ædificatam fuisse, ubi ea nunc est; sicque sentit Portinarius *l. c. lib. 1. cap. 7. pag. 34.*

(c) *tom. 1. editio Patav. an. 1740. lib. 10. cap. 1. pag. 724. e seqq.*

vicos expugnasse, tecta inflammavisse, hominum pecudumque prædas tulisse; sed Patavina Juventus, quæ ob propinquos Gallos in armis semper erat, Græcos magna cum clade, ac præda pepulit.

De Patavii laudibus multa dicenda essent; sed satis sit quod Strabo (a) scripsit. *Propius paludes situm est Patavium, omnium ejus regionis urbium præstantissima, in qua ajunt nuper censos fuisse 10 viros equestres. Et antiquitus ad bellum mittebat CXX militum millia. Multitudo etiam mercium, quas Romam ad mercatum mittunt Patavini, cum aliarum tum vestimentorum, ostendunt quantum & viris & opibus urbs ea polleat.*

Quo tempore hæc urbs in potestatem Romani Imperii devenerit, nullum, quantum ego scio, certum monumentum habemus; fortasse hoc accidit sub secundo Bello Punico (b), & tunc sub Tribu Fabia adsciscitur.

Romanorum Imperatores aliqui Patavii fuerunt, ibique leges dederunt, inter quos Valentinianus (c) leges duas post Christi ortum anno 382. ibi, aliasque duas sequenti anno (d) promulgavit: Honorius & ipse an.

397.

(a) lib. 5. pag. 147. n. 50.

(b) Scardeonius l. c. lib. 1. clas. 2. pag. 26.

In quodam Chron. antiquo Patav. Mss., quod asservatur in Museo Comitum Francisci de Leonissa; cujus auctor est Anon.: legitur hoc accidisse tempore Tarquinii Prisci V. Regis Romanorum:

(c) Codex Theodosianus cum perpetuis comment. Jacobi Gothofredi &c. in VI. tomos digesta &c. opus posthumum Antonii Marvillii. Mantuæ. 1740. tom. 1.

Chronologia codicis Theo. pag.

116. Antonio, & Syagrio Coss.

xii. Kal. Jul. Dat. Patavi. l.

un. mendicantib. non invalid. ad

Severum PF. V. & pag. 117.

xviii. Kal. Jun. Dat. Patavi l.

3. de proximis Comitib. dispos.

ad Hypatium PF. P.

(d) Ibid. pag. 119. Merobau-

de iterum, & Saturnino Coss.

xii. Kal. Jun. Dat. Patavi. l.

3. de Apostatis ad Hypatium PF.

P.; & V. Kal. Jun. Dat. Pata-

vi l. 5. de inoff. test. ad Hypa-

tium PF. P.

397. (a), & an. 399. quatuor leges Patavii dedit (b).

Tandem Barbarorum incursiones urbs Patavina tulit, quoniam ut scribit Scardeonius (c) ipsam intra quadringentorum annorum spatium ter fuisse funditus dirutam, terque itidem in pristinum restitutam. Attila primum (d) Hunnorum rex (e) trigesimo quadringentesimo salutis anno (f) (g) ferro, ignique eam prorsus devastavit; & si Ungarello fides præstanda sit (b), anno 412, Roma destructa, & Patavinis ad maritima se subductis, Radagafius Scythæ (i) Patavium destruxit, quod ta-

(a) *Ibid.* pag. 155. *Cæsario*, & *Attico Coss.* VIII. Kal. Octob. Dat. Patavi. l. 13. de tironibus Theodoro PF. P.

(b) *Ibid.* pag. 160. Theodoro, V. C. Coss. XIV. Kal. Sept. Dat. Patavi l. 1. de religione. Apollodoro PF. P.

XIII. Kal. Sept. Dat. Patavi. l. 17. de paganis. Apollodoro PF. P.

III. Kal. Sept. Dat. Patavi l. 18. de Paganis. Apollodoro. Proc. Africæ.

(c) l. c. lib. 1. clas. 2. pag. 27. & seqq.

(d) Sed prius, ut narrat Jacobus Salomonius l. c., nescio quibus auctoritatibus, in principio sui operis: an. 409. ab Alarico Gothorum rege Patavium depopulatum fuit.

(e) Anonymus *Cronica di Venezia* Clafs. xxv. Cod. XII. Bi-

bliothecæ Malgiabechianæ, Florentiæ, pag. 6, ait, Patavium ab Attila destructum fuisse an. 420, unde tribuni, & equites relicto Patavio die Sabati in Rivalta domicilium statuerunt:

(f) Marcus Guazzus *Cronica* &c. Edizione prima. Venezia.

1553. pag. 33. Blondus Flavius

l. c. pag. 381. ; sed Scardeonius

l. c. lib. 1. clas. 2. pag. 27. ait,

hoc evenisse anno a partu Virginis quadringentesimo, qua-

dragesimo sexto, & Ursatus l. c. lib. 2. pag. 129. anno 455. accidisse putat.

(g) Sed Ludovicus Muratorius majori ratione hoc ponit

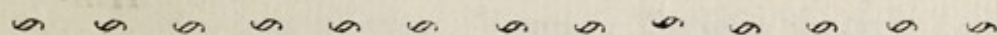
an. 452. *Annali d' Italia*. Milano 1753. tom. 4. pag. 232.

(h) *Cronica* parte I. cap. 10.

(i) *Ibid.*

tamen sub Odoarco Erulorum rege (a), civibus frequentabatur (b), & magis sub Theodorico Ostrogothorum rege, qui, si Scardeonio (c), Bernardo Justiniano (d), atque Urfato (e) credamus, urbem hanc restauravit; sed de hac re apud antiquos auctores, quantum ego scio, nihil legitur, ut neque de excidio atque depopulatione facta a Totila Gothorum rege, atque ipsius reedificatione a Narfete Justiniani Cæsaris Exarcho (f): Sed quod verum est Agilulphus Longobardorum Rex post diutinam obsidionem, Patavium ingressus anno 561 concremavit (g), mœniaque a fundamentis disjecit (h), & tunc Patavini cives majori quantitate, quàm alias, nempe post Attilæ depopulationem, Venetias se transtulerunt (i). Anno autem 764. Carolus Magnus Gallorum rex Longobardos Italia expulit (k), dein non multo post, ut dicit Scardeonius (l), urbem reedificavit, quæ per ducentos annos a civibus, & ab advenis frequentari cœpit, magnumque incrementum suscepit.

Ut

(a) Qui Italiæ Dominus evasit an. 476. Vide Muratorium *Annali d' Italia tom. 4. pag. 327.*

(b) P. Joseph Cantel. *Hist. Metr. Urbium tom. 1. pag. 3.*

(c) *l. c.*

(d) *Historia di Venezia lib. 6.*

(e) *Historia di Padova lib. 2. pag. 132.*

(f) Muratorius dubitat *Annali d' Italia tom. 5. pag. 112.* anno 552. Francones Patavii Dominos esse; attamen anno 575. Patavium sub Imperatoris do-

minio erat usque ad annum 601.

(g) Muratorius *Annali d' Italia tom. 5. pag. 277.* Bernardinus Zanettus *Del Regno de' Longobardi in Italia memorie Storico-cronologiche. Venezia 1753. lib. 2. §. 37. pag. 164.*

(h) Urfatus *l. c. pag. 153.*, & Salomonius *l. c.* dicunt hoc accidisse an. Christi 601.

(i) *Bloudus Hist. lib. 8.*

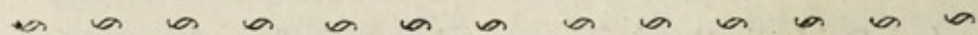
(k) Muratorius *Annali d' Italia tom. 6. pag. 251.*

(l) *l. c. lib. 1. clas. 2. pag. 28.*

Ut Sigonius (a), & Urfatus (b) scribunt anno 903. at potius an. 906. (c) sextam depopulationem urbs Patavii tulit a Pannoniis (d), a qua tamen alia vice, id est anno 948. se defendit quamvis ipsi omnem ejusdem urbis ditionem diripuissent (e).

Anno 983. Patavium ex jure Augusti Otthonis erat, ut ab ipsius diplomate (f) hoc anno Venetis confirmato apparet. Anno 1049 Henricus tertius Berardo Episcopo Patavino, atque successoribus facultatem concessit monetam cudere (g) *secundum pondus Veronensis monete*; Diploma datum fuit XVI. Kal. Maii, anno Dominice Incarnationis MXLVIII. Indictione II. Anno Domini Henrici Tertii Regis, Imperatoris Secundi, ordinationis ejus XX.; Regni quidem X., Imperii vero III. Actum Goslarie.

Henricus IV. Ecclesie Patavinæ, ac Episcopo Olderico sua privilegia confirmavit diplomate (b) dato X. Kalendas Augusti, Indictione II. Anno Dominice Incarnationis MLXXVIII. Anno autem Regni Domini Regis Hen-

(a) lib. 6.

(b) l. c. pag. 196.

(c) Dandulus Chron. edit. a Muratorio in tom. 12. *Rerum Italicarum*.

(d) Anno 917. Augustus Berengarius Canonicis Patavinis eorum bona, ac privilegia confirmavit diplomate dato XII. Kalendas Maij, Anno Dominice Incarnationis DCCCCXVII. Domini vero Berengarii piissimi Regis XXXVI. Imperii Anno III.

Indictione VI. Actum Civitate Papiæ.

(e) Pigna *Istoria de' Principi d' Este*. Ferrara 1570. vol. 2. lib. 2., Leander Albertus l. c. pag. 425.

(f) A Muratorio edito in *Italic. Dissert. 65.*, & *Annali d' Italia t. 7.* edit: 2. pag. 190.

(g) Muratorius *Antiquit. Ital. Diss. 27.*

(h) Muratorius *Antiquit. Ital. Dissert. 19.*

Henrici Quarti XXIII. Actum Ratisponæ. Et Liutaldus Dux anno 1085. Placitum (a) Patavii tenuit mense martio, quo Milo Episcopus ejusdem Urbis sententiam favorabilem obtinuit ob aliquot suæ Ecclesiæ bona. Henricus ipse IV an. 1095. majore mense Placitum fecit cum Burcardo, & Warnerio Marchionibus, in quo Placito patrocinium suum dedit Cœnobio S. Justinæ Patavii propter aliquot bona (b):

Patavini foederati cum Tarvisanis, ac Ravennatibus anno 1110 finium causa in Venetos irruerunt (c), sed ab his victi, anno forsan sequenti mediatione Henrici V cum Venetis pacem sanciverunt: Undecim transactis annis a Veronensibus (d) in bello Patavini profligati fuere (e), quod idem infortunium duobus annis post a Venetis tulerunt (f); sed citius inter se iterum conciliati sunt: Veronenses vero etiam sequenti anno cum Vicetinis foederati bellum adversus Patavinos sequebantur.

Patavium, quod usque adhuc Imperatoribus seu Italiae Regibus obedientiam præstabat, anno 1164. secretum foedus cum Verona, Vicetia, Tarvisio sancivit (g) contra Federicum I ob antiquam Libertatem recuperandam quod foedus tribus elapsis annis factum fuit cum aliis ci-

C

vita-

(a) Muratorius *Antiquit. Italic. Dissert.* 28.

(b) Idem *Antiquit. Italic. Diss.* 31.

(c) Dandulus *Chron.* a Muratorio editum in tom. 12. *Rer. Italic.*

(d) Baronius in *Annalibus Eccl.* ad hunc annum.

(e) Ottho Frisingensis *Chron.*

(f) Dandulus *Chron.*

(g) Cardinalis de Aragon. in *vita Alexandri III.* Acerbus *Morena* in *Histor. Laudens.*

vitatibus (a). Anno 1174. (b) ignis multas domus combussit. Proximo anno Patavini ac reliqui foederati cum Federico I pacem instituerunt, eorum tamen Libertate immuni (c); nihilominus vera pax anno 1183. duntaxat inter Federicum I ac Longobardicum Foedus absoluta fuit (d), qua pace Libertatem, & privilegia Urbes foederis acquisiverunt; Imperatori tamen supremum dominium ac appellationes &c. reliquerunt. Soluta hoc foedere Veronenses anno 1197. contra Patavinos praelium conferuerunt, hisque in fugam coniectis, ipsorum ditio- nem devastaverunt (e); nihilo tamen minus anno proximo *Carmignani* vicum Patavini Vicetinis abripuerunt. Post novem annos Publicum Gymnasium Patavini instituerunt (f). Praetermitto Azzum VI Estensem ob Ate- stis obsidionem coactum fuisse anno 1212. Patavii civem evadere (g); praetermitto obsidionem ab ipsis post tres annos factam turri *Baibe* versus Fossam Clodiam, a qua ob-

(a) Leges ipsius foederis a Muratorio editae sunt in *Antiq. Italic. Diff.* 48.

(b) Gerardus Maurifius *Chron.* & Galvanus Flamma *Manip. Flor. cap.* 204. , quod apparet etiam ex lapide posito super ostio Parochi Ecclesiae S. Canciani.

(c) Sed Federici exercitus post duos annos profligatus fuit a Foederatis. Sire Raul *Hist.* in *tom. 6. Rerum italic. Muratorii*; Cardinalis de Aragon. in *Vita Alexandri III.* a Muratorio edita in *tom. 3. Rer. Italic.*

(d) Muratorius *Antiq. Ital. diss.* 48.

(e) Parisius de *Cereta Chron. Veronens.* a Muratorio ed. in *tom. 8. Rer. Italic.*, Gerardus Maurifius, in *tom. 8. Rer. Italic.*

(f) Muratorius *Antiq. Italic. diss.* 44. Videnda sunt *De Gymnasio Patavino Syntagmata XII. Jacobi Facciolati. Patavii. 1752. Syntag. 1.*, ejusdemque Cel. Facciolati *Fasti Gymnasii Patavini. Patavii. 1757. pars. 1. pag. 1.*

(g) Rolandinus *lib. 1. cap. 12.*, Monachus Patavinus *Chron.*

obsidione cum militum ac partis agminis jactura (a) discesserunt. Duobus exactis annis, narrat Dandulus (b), Aquilejæ Patriarcham, Pontifice imperante, Venetos ac Patavinos simul conciliavisse; Rolandinus (c) tamen ait etiam tribus post annis inter Patavinos, & Venetos adhuc odia ac similtates viguisse.

Patavium anno 1226. foedus inivit cum aliis urbibus contra Federicum II pro Libertate servanda (d); sed proximo anno Federicus II Patavio, aliisque foederatis civitatibus diplomate (e) pepercit; eodemque anno Patavinos auxilium Veronæ Guelfis ferentes Eccelinus a Romano magna clade profligavit; sed sequenti anno ipsi Patavini contra Eccelinum iverunt ad recuperandum *Fontis* oppidum, quod Eccelinus eis, Patris, ac amicorum admonitionibus (f), restituit: paulo post, Tarvisina ditione direpta, Patavini una cum mediatione Guallæ Brixiensis Episcopi, atque foederis Rectorum coegerunt Tarvisinos Feltriam, & Bellunum reddere propriis Episcopis. Pro liberatione Comitis Riccardi de S. Bonifacio in carcere Veronæ detenti, duobus elapsis annis Patavini curru cum insignibus Urbis, cum Azzo VII Marchione Estense, & Vicetinis, Veronæ territorium deprædati sunt; sed hac vice inutiliter (g); sequenti tamen anno cum Mantuanis, Veronenses libertatem concedere Comiti de S. Bonifacio, aliisque captivis coegerunt (h),

C 2

ipso-

(a) Rolandinus *lib. 1. cap. 14.*(b) In *Chron.*(c) *Chron. lib. 2. cap. 1.*(d) Sigonius *de Regno Italiae lib. 17.*(e) Editio a Muratorio in *Antiq. Italic. Diss. 44. pag. 909.*(f) Rolandinus *Chron. lib.**2. cap. 9.*(g) Paris. de Cereta *Chron.**Veronens.* ed. a Muratorio in *tom. 8. Rer. Italic.*(h) Rolandinus *lib. 3. cap.**6., Paris de Cereta Chr. Ver., Monachus Patav.*

ipforumque Veronensium aliquot oppida expugnaverunt; at subsequente anno cum ipsis in pristinam concordiam redierunt (a). Ottho a Mandelo Mediolanensis Patavii Prætor cum exercitu ejusdem Urbis anno proximo Tarvisinam ditionem depopulatus est (b).

Anno 1236 pro conservanda Libertate Patavini contra Eccelinum decertaverunt, nihilominus sequenti anno urbs in potestatem Federici II Imperatoris devenit, in cujus possessionem Eccelinus a Romano profectus est pro eodem Imperatore (c), quam anno proximo frustra ab Eccelini tyrannide Azzus VII Marchio Atestinus (d) liberare tentavit; quare Prætor Imperialis Patavii, vix anno elapso, contra Marchionem Azzum VII pugnavit (e), ejusque multos milites, ac nobiles captivos fecit: Tyrannis vero Eccelini a Romano diffuse ab ipsius vitæ scriptoribus, ac a Rolandino qui vidit, refertur (f); cui tandem urbs hæc ablata fuit a Philippo Ravennæ Archiepiscopo electo ac Pontificis Legato in Marchia Tarvisina, cum exercitu Crucis signatorum anno 1256; attamen cum ipsius urbis magno damno (g); nam hujusmodi exercitus per septem dies urbs fere depopulatus fuit. Tribus transactis annis Eccelino defuncto Patavini Vicetiam, ac Bassanum obtinuerunt, quare potentiores facti,

- (a) Rolandinus *lib. 3. cap. 15.*, Petrus Gerardus *Vita d' Ezzelino. Venezia. 1544.*
 7., Gerardus Maurifius *hist.*
 (b) Rolandinus *lib. 3. cap. 8.* (g) Rolandinus *lib. 8. cap. 1.*, Monachus Patav. in *Chron.*,
 (c) Rolandinus *lib. 3. cap. 11.* *Chron. Veronens.*, *Chron. Bononiens.* edit. a L. Dolleoni Bel-
 (d) Rolandinus *lib. 4. cap. 5.* *Chron. Veronens.* lunensi in tom. 4. *Nuova Rac-*
 (e) *Annales Veronenses* ed. colta d' Opuscoli &c. del P. Cal-
 a Muratorio in tom. 8. *Rer. Italic.* logiera, & Marcus Guazzus *Cronica pag. 34.*
 (f) Rolandinus *lib. 6. cap.*

Et, anno 1264. pugnare cœperunt contra Azzum VIII Ferrariæ, Mutinæ &c. Dominum (a); sed bellum finem habuit ob mediationem Patriarchæ Aquilejæ Raymundi a Turre.

Quum autem Patavini anno 1311 (b) neque Vicarium Imperialem accipere, neque Henrico VII, sexaginta millia florenorum solvere voluerunt; Canis a Scala Veronæ Dominus eis Vicetiam abstulit (c); unde illi subsequenter duobus annis Vicetiæ territorium depulando, inutiliter urbem ipsam recuperare conati sunt, & tunc Henricus VII adversus Patavium, aliasque rebelles civitates Actum fecit (d): Et anno 1314 Patavini sub Vicetia a Cane a Scala clade in fugam coniecti fuere (e), ideoque cum ipso pacem sanciverunt, ei relinquentes Vicetiæ dominium (f); sed tribus post annis illi Vicetiam ingressi a Cane magna cum cæde expulsi sunt (g), qui illico fraude Montem Silicis usurpavit (h),

at

(a) Chron. Estens. a Muratorio ed. in tom. 15. *Rev. Italic.* Chron. Parmens. a Muratorio ed. in tom. 9. *Rev. Italic.*

(b) Quo anno Aymo Gebennensis Episcopus a Senatu, singulisque Senatoribus, & Tribunis juramenta fidelitatis suscepit; factaque est civitas Paduana Imperio fidelis Henrici VII præfato regnante, anno a Jesu Christi ortu MCCCXI. XII. Kal. Jul. Hac ipsa die post annos sex & quinquaginta quæ ab Imperio ad Ecclesiam defecerat, ad Imperium rediit. ait Albertinus Mussatus, *Historia Augusta Henrici VII.*

Cæsaris &c. quibus opportunitatis gratia præmissa sunt Chronica Rolandini, Monaci Paduani Gerardi Maurisii, Antonii Godii, Nicolai Smergi &c. Duo Cortusii de novitatibus Paduæ & Lombardiæ. Venetiis. 1636. lib. 3. De gestis Henrici VII pag. 16.

(c) Cortusus. *Hist. lib. 1.*

(d) Giovanni Villani lib. 9. cap. 48.

(e) Cortusus. *Hist. lib. 1.*

(f) Chron. Patavin., Cortusus. *Chron.*

(g) *Ibid.*

(h) Albertinus Mussatus *l. c.*

atque dein vicos Patavinos petiit, illumque S. Stephani destruxit (a); unde Veneti Patavinos cum Cane reconciliaverunt.

Anno 1318. (b) Jacobus a Carraria Patavii Dominus ob suam potentiam, atque sagacitatem a civibus electus fuit (c): Sequenti vero anno Canis a Scala Patavium obsedit; qua de re Jacobus a Carraria Urbis Dominium exhibuit Goritiæ Comiti pro Federico Austriae Duce, qui militum auxilium Patavium misit; unde proximo anno Patavini cum Comite Henrico Goritiæ Canis exercitui cladem intulere, qui anno sequenti cum ipsis pacem instituit (d); ast Jacobus a Carraria, & Patavini (e), ut Cane debellato, pace imposterum gaudere possent, anno 1324. auxilium implorarunt a Duce Carinthiæ, & ab Otthone fratre Ducis Austriae, qui cum maximo exercitu Patavinam ditionem potius diripere, quàm urbi auxilium attulere; quos tandem Canis auro ad proprias regiones redire fecit, qui jam proximo anno usque ad ipsius urbis portas deprædatus erat (f): Et tunc in Urbe civile bellum fiebat: tandem, ne in minimis narrationibus immorer, narrando Nicolai a Carraria cum aliis exulibus contra Patriam bellum anno 1328 (g); sciendum est, quod eodem anno

no

(a) Cortufus. *Chron.*

(b) Cortufus. *Chron.*, Ferrerius Vicetinus ed. a Muratorio in tom. 12. *Rev. Italic.*, *Chron. Patav.*

(c) Marzarus lib. 1., Ughellus tom. 5. pag. 388., L. Albertus l. c. pag. 425.

(d) Cortufus. *Hist.* apud

Muratorium in tom. 12. *Rev. Italic.*

(e) Cortufus. *Hist. lib. 1.* Giovanni Villani lib. 9., *Chron. Patav.*

(f) Cortufus. *Hist.*, *Chron. Patavin.*

(g) Cortufus. *Hist.*, Alberinus Mussatus de *gestis Ital.* lib. 12.

no Canis a Scala hujus Civitatis Dominium obtinuit a Marfilio a Carraria (a), cum jam antea urbs esset sub protectione aut potestate Ducis Carinthiæ, qui in illa Conradum ab *Ovestagno*, ut Vicarium tenebat. Idem porro Marfilius anno 1337. Venetorum auxilio (b) Patavii Dominus evasit; dein Ubertinus (c), Jacobus (d), Jacopinus (e) frater ipsius Jacobi (f), ejusque filius primigenius Franciscus a Carraria (g) in urbe hac imperaverunt; Franciscus autem anno 1355. Patrum in carcere detinuit, ideoque solus urbis Dominus remansit (h), contra quem post decem & septem annos Veneti bellum iniere (i), cum quibus Franciscus proximo anno turpem pacem fecit (k); deinde sex elapsis annis foedus sancivit contra Venetos, (l), atque alio anno Tarvisium obsedit (m), eodemque anno ipsius urbis obsidionem solvit; sed ad ipsam rediit sequenti anno; attamen alia de causa anno 1381. ab ipsa discedere coactus fuit, quo tempore etiam cum Venetis se conciliavit.

Tar-

(a) Gatari *Ist. Pad.* ed. a Muratorio in *tom. 17. Rer. Italic.*, *Chron. Patavin.*, Albertinus Muffatus *de gestis Ital. lib. 3.* a Muratorio ed. in *tom. 10. Rer. Italic.*

(b) Gatari *Istoria di Padova*; Cortusiorum *Hist.*, *Chron. estens.* a Muratorio ed. in *tom. 15. Rer. Italic.*, *Chron. Patavin.*, *Chron. Veron.*, Pigna *vol. 1. lib. 4.*, Ughellus *tom. 5. pag. 388.*, L. Albertus *l. c. pag. 425.*

(c) Gatari *Ist. di Padova.*

(d) *Chron. estens.*

(e) *Ibid.*

(f) Gatari *Ist. di Padova.* Cortusiorum *Hist.*

(g) *Ibid.*

(h) Cortusius. *Hist.*, *Gatari Ist. di Padov.*

(i) Carefinus *Chron. Venet.* a Murat. ed. in *tom. 12. Rer. Italic.*, Gatari *l. c.*, Andreas de Redusio *Chron.* a Murat. ed. in *tom. 19. Rer. Italic.*

(k) Gatari *l. c.*, Carefinus *Chron.*, Redusius *Chron.*

(l) Andreas de Redusio *Chron.*

(m) Gatari *l. c.*

Tarvisium, quod Leopoldus Dux Austriae a Venetis dono habuerat superioribus annis, ipso Francisco, qui Tarvisium armis vexabat, anno 1384. vendidit (a), ut etiam Cenetam, Feltriam, & Bellunum. Omitto vero bella ipsius Francisci pro defensione Alanzonis Cardinalis Episcopi Sabinæ, qui Patriarchatum Aquilejæ habebat, contra Civitatem Utinensem, eademque de causa adversus Antonium a Scala Veronæ Dominum sequentibus annis: Demum hic Franciscus anno 1388 Patavii Dominium filio suo Francisco II reliquit, cui tamen eodem anno urbs erepta fuit a Comite Virtutis seu Jo: Galeatio Mediolani Domino (b), quam civitatem duobus post annis ipse Franciscus II recuperavit (c): Prætermitto Brixia adeptionem (d), bellaque Francisci anno 1403, & sequentium annorum; satisque sit scire Franciscum II Patavii Dominium amisisse (e), quæ urbs feliciter in Venetorum potestatem devenit anno 1404, ut eruditè ostendit Cel. Marcus Foscarenus Eques, & Divi Marci Procurator (f); sed anno 1405 hoc accidisse scripserunt Ughellus (g), L. Albertus (h), & Muratorius (i): Anno autem 1406 Franciscus Zabarella (k), facta a civibus

(a) *Ibid.*(b) Gatari *Istor. di Padova.*(c) *Chron. Estens.*, Sozomenus *Chron.* ed. a Murat. in *tom. 16. Rev. Italic.*(d) Gatari *l. c.*, Delaytus *Annal.* ed. a Murat. in *tom. 18. Rev. Italic.*(e) Gatari *l. c.*, Delaytus *Annal.*, Redufius *Chron.*(f) *Della Letteratura Veneziana libri 8. Volume 1. Padova 1752. lib. 2. pag. 239. n. 39.*(g) *Tom. 5. pag. 388.*(h) *l. c. pag. 429.*(i) *Anali d' Italia. Ediz. 2. tom. 12. pag. 446.*(k) *Oratio Mss.* ejusdem Zabarellæ Italico sermone conscripta, ab ipso in Veneto Senatu dicta fuit pro hac dedicatione: Hanc orationem mihi dedit Doctissimus Comes Franciscus de Leonissa Patavinus Historiæ antiquæ, ac Naturalis peritissimus.

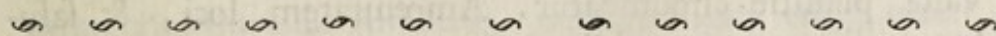
bus potestate, urbem hanc Senatui Veneto subjecit. Tribus autem transactis annis Maximilianus Imperator hujus urbis potitus est (a), quam paucis diebus post Veneti denuo adepti sunt (b); qua de re eodem anno Maximilianus Patavium circumvallavit, sed frustra, ideoque die 27 septembris mensis obsidionem solvit propter maximum urbis præsidium (c). Paulus Paruta (d) aliique scribunt anno 1513 Gurgensem Imperatoris Vicarium cum exercitu Italiam petiisse inutiliter ad hujus urbis obsidionem. Sed post excidia, bellaque Patavium pacem & securitatem sub excelso felicique Venetorum Dominio recuperavit, quibus adhuc fruitur.

Finem huic historiæ specimini imponere possum carminibus Poetæ Fabricii Chemnicensis in suo itinere Patavium regressi.

*Nec mihi fas paucis præscribere versibus ortum
Antiquum, fossas altas, pomeria lata;
Patricivæ arcem, vel plumbea tecta palati,
Sive novi templi molem, molemve vetusti.
Attila quas clades, quas sæve Accioline dedisti
Heu urbi infaustæ, sed pristina Carrarienses
Damna, dehinc Venetus reparavit cuncta Senatus.
Salve terra meis indulgentissima musis.
Quam si non patriæ alterius revocarer amore,
Optarem fessæ portum, requiemque senectæ.*

D

CA-

(a) Muratorius *Annali d'Italia* tom. 14. pag. 55. 1718. tom. 2. lib. 9. pag. 324. usque ad pag. 333.

(b) Bembo, Guicciardinus, Justinianus &c.

(d) *Degli Istoricî delle cose Veneziane &c.* tom. 3. lib. 1.

(c) Bembo *Degli Istoricî delle cose Veneziane &c.* Venezia. pag. 59.

C A P U T II.

De Thermarum Patavinarum loco, & historia.

IN agro Patavino thermales aquæ ad montium Euganeorum radices hinc, illincque plurimæ perenniter scaturiunt, quarum illas solummodo describam, quæ his temporibus in usu frequentiori sunt ad curandos morbos; quoniam de reliquis in secunda parte hujus tractatus agam.

Primus itaque locus, unde hæ calidæ aquæ emanant, Aponus vocatur, qui una cum Vico ejusdem nominis quinque millia passuum circiter Patavio distat: Exeunt aquæ hujusmodi a parvo colle rotundæ figuræ calcario lapide albidæ coloris confecto: Istæ limpida & crystallina perenni fluxu ascendunt per lapideum collem, & per diversos lapideos tubos erumpunt, & undique per collis superficiem fluunt.

Hic Aponi collis situs est in pulcherrima planitie; quæ spectat meridiem & occasum Euganeis montibus cingitur, quæ vero Patavium & Adriaticum mare respicit, vasta planitie circumdatur. Amœnitatem loci, & salubrem illius aerem minime stagnorum vapores, paludumque exhalationes lædunt, aut perturbant. Hic omnia & salubri & temperato cœlo bona & exquisita habentur. Multæ huc, illucque domus extant, & grandiora non longe adsunt ædificia; commodæ sunt viæ, quæ ad propinqua loca, & Patavium ducunt; comoda pa-
riter

riter Patavium, Venetiasque per jucundum Medoacum navigatio.

In vertice hujus monticuli, cujus altitudo est vix XIII pedum, & areæ superioris diameter circiter CCII pedum parisiensium, multæ sunt calidarum aquarum scaturigines, quarum quinque, aut septem præcipuæ sunt, quæ ex variis foraminibus perenni fluxu parvos lacus circiter pedes tres profundos efficiunt, quorum major ab incolis *Fontica* vocatur, quæ CXX pedum circumferentiam habet: prope hunc fontem in medio scatebrarum fere fermentium, aqua tepida effluit (a). Ex istis lacubus seu fontibus parvi aquarum rivuli fluunt, quorum unus orientem versus excurrit ad diversa balnea & lavacra in superiori, ac infima collis parte ædificata cum laconico, stillicidiis, aliisque commodis pro ægrotis: Alter occasum versus per planitiem descendit, ejusque aqua cum dulcibus aquis aliorum rivorum miscetur: Tertius rivulus ad occasum pariter vergens per canalem, seu aquæductum ligneum fluit tali quantitate, ut pro una molendini rota continuo vertenda sufficiat; tempore vero Scardeonii duas rotas hæ aquæ vertebant (b), quod etiam hodie habetur, si opus esset (c): Quartus in lacunam se expan-

D 2 dit,

(a) Fontium frigidorum, & calidorum simul multa exempla habemus, ut inter Viterbium & Montem Faliscorum narrat P. Athanasius Kircherus *Mundus subterraneus. Amstelodami 1668. tom. I. lib. 4. sect. 1. cap. 3. pag. 177.* Et Conradus Gesnerus *Excerptorum & observ. de Thermis lib. 1. pag. 295. E.* in opere *de Balneis omnia &c. Venetiis apud Juntas. 1553.*,

ait auctoritate Seb. Munsteri in *Cosmographia* in Thermis Brigensibus apud Valesios ex eadem petrarum scissura, ubi aqua calida, frigida etiam manat, quod in multis aliis locis accidit.

(b) *l. c. lib. 1. clas. 1. pag. 21.*

(c) Aquæ Thermales S. Casciani, S. Agnetis Clanciani, Vignonis in Senensibus montibus, plurimæque aliæ thermæ inserviunt etiam ad Molendina.

dit, quæ aquam molendini fundo tribuit: Quintus effluit versus septentriones, & circum amœnissimum pratum excurrit: Demum hæc omnes aquæ simul in ramum Medoaci confluunt.

Ab Aponi colle urbem versus parum distant conspicua antiqui aquæductus vestigia, qui thermalem aquam fortasse ad Nofocomium pauperum beneficio deferebat.

Longe circiter millia passuum ab Apono meridiem versus occurrit *Mons - ortonus* in medio aliorum montium positus, nempe ex una parte *Mons - Rubens* (a), ex altera *Mons S. Danielis* est, qui montes a septentrione & occasu Ventorum injurias a Balneis arcent: Erga orientem & meridiem nil prohibet aeris ventilationes. Ad hujus montis radices est templum Deiparæ Virgini dicatum, in cujus vestibulo urbem respiciente est crypta fornicis modo extracta, ubi descensu aliquot graduum fons adest aquæ frigidæ, & ex aduerso alter thermalis, vulgo aquæ Virginis vocatus, cujus puteus est quadratæ figuræ, cum latitudine pedum v & pollicum vi, profunditate pedum v. & pollicum ix. Non procul hinc in alio Templi latere ad meridiem prope Augustinianorum P. P. Cœnobium tres Lacunæ cernuntur, ubi aquæ calidæ continuo saliant, quarum una *Fontica* appellatur, cujus circumferentia est pedum LXXIII; prope hanc Fons est, qui equorum balneum vocatur, & hinc non longe in
alia

(a) In quo monte Ungharellus *Cronica di Padova . parte I. cap. I.*, & Petrus Buccius *delle Coronazioni di Henrico III. Dialogo 3. pag. 95. usque ad pag. 98.* credidere pulcherrimam urbem olim extitisse a Pallù Thesei filio ædificatam, atque

montem hunc *Bragiadanum*, aut *Braytblamin* vocatum tunc fuisse. Ungharellus ait hoc scire a Chronico Doctõris Joannis de Naone, & Buccius ab antiquiori Chronico Patavino; sed nunc hæc Chronica nobis desunt.

alia lacuna lutum effoditur; quibus lacunis ad orientem propinqua sunt balnea cum laconico.

A dictis Aponensibus thermis orientem versus vix ultra milliare, Rus aliud se se offert pulcherrimum, fitu & fertilitate gratum, ex cujus meridionali planitie collis affurgit *Montanionis*, vel *Montagnone* vocatus, circa quem ad septentriones scaturiunt aquæ calidæ, quæ civitatem versus in rotunda lacuna (a) parietibus circumdata recipiuntur, cujus circumferentia est pedum XXVIII; & hinc influunt in ramum Medoaci minoris. Præter hunc fontem multi alii in propinquis pratis scaturiunt, & unus c passus circiter longe a taberna, qui lutum præstat, & alter ad meridiem erga *Montem -- ægrotorum*, qui Fons *Lastræ* vocatur, ejusque *Lastrenses aquæ* appellantur a Hieronymo Mercuriali (b). Hæ Thermae nomen S. Petri accepere a Templo eidem S. Petro dicato, quo in loco dumtaxat duo balnea in taberna reperiuntur non multum usui convenientia. Collis jam superius indicatus subter a crypta fornice exornata excavatus est; sed alibi forsitan hanc describam.

Longe a S. Petri thermis orientem versus circiter cccc. passus se se offert monticulus jam dicto paulo altior, qui in medio amœnissimæ vallis solus instar coni exurgit; constat & ipse, ut alii Euganei montes stratis lapidis arenosi; & hic vulgo *Mons -- Bortolonus* vocatur, ad
cujus

(a) De cujus alveo sic Gratianus *Thermarum Patavinarum examen &c. Patavii. 1701. cap. 1. pag. 4.* „Hoc paucis „abhinc annis inopinato dens tellus plurimum auxit, „ingenti hominum multitudine vix amota, quam subtus „ortum murmur eodem tempore perterruerat. „ (b) *De morbis muliebribus prælectiones ex ore Hieronymi Mercurialis jam dudum a Gasparo Baubino exceptæ &c. Venetiis. 1587. lib. 4. cap. 22. De uteri præfocatione pag. 195.*

cujus radices occasum, & civitatem versus aquæ quamplurimæ calidæ exiliunt; erga vero occidentem magis effluens aqua, olim in nova Domo recepta erat ad sallem ex ipsa aqua conficiendam; unde *Balneum Domus novæ* vocabatur, quod hîc extitisse probabile videtur ab ipsa descriptione antiquorum Scriptorum de aquis calidis Patavinis; quamvis nunc neque domus, neque balnea appareant.

Ab hoc monte DC circiter passuum intervallo meridiem versus Balneum est in amœnissima planitie, quod a monte propinquo nomen recepit, idest Balneum *montis ægrotorum*, aut corrupto vocabulo *montis-groti*. Hoc antiquissimum, & salubre Balneum incuria dirutum, diligentia autem, & sedulitate Cl. Medici Physici Mingoni proprio sumptu restitutum est, & tota domus pro ægrotorum, hospitemque commodo restaurata atque ornata: Hîc præter duo antiqua laconica, quatuor nobilia balnea constructa sunt. Ante domum urbem respiciens est prægrandis fons, seu vulgo *Fontica*, in quem perenniter magna quantitate aquæ calidæ effluunt: Figura hujus fontis est quasi circularis lapidibus propinquorum montium scalpello elaboratis circumdatus; cujus circumferentia est pedum CCLXXXVIII: Ab hoc fonte quinque pedes & octo pollices distat puteus seu cisterna aquæ falsæ frigidæ: & ad meridiem parum longe a domo ex parvo fonte lutum extrahitur. In altera vero domus parte erga occasum maximi balnei antiqui vestigia adhuc conspiciuntur, quod nuper ignorantia, & lucri aviditate destructum fuit: attamen diversa alia minora balnea semisepulta hinc inde, confossa terra, deteguntur.

Aquæ hujus mirabilis Fontis, quæ satis abunde molendino infervirent, una cum aquis S. Petri, & *Domus novæ* ultra *Cattajum* proprio canali, *Pigozzo* vocato, sub ramo Medoaci minoris confluunt.

A Mon-

A Monte ægrotorum procul plus quàm duo millia passuum quædam spatiosa convallis extenditur, excepta meridionali plaga, undique cincta collibus. In hac ad radices cujusdam Montis orientem versus est antiquum Templum S. Bartholomæo dicatum, in cujus vestibulo a Templo, vix XV passus longe, tres calidarum aquarum scaturigines reperiuntur, quæ in parva lacuna inde colliguntur, ex qua lutum illud valde commendatum extrahitur; lacuna vero profunda est fere pedes duos, ejusque circumferentia est pedum LXXXIII: In propinquo autem prato ad septentriones fons exurgit aquæ subtepidæ. Ager prope has thermales aquas niger multum, ac pinguis est, ita ut difficillime ab aqua pluviali madesiat. Aquæ istiusmodi a suprascripto Templo nomen suscipere, idest Balnea S. Bartholomæi. Prope idem Templum antiqua domus adhuc existat, quæ olim forsan balneantibus inserviebat.

Quæ prædicta convallis orientem & meridiem respicit non procul a vico *Battalæ*, a Patavio tamen plus quàm octo, & ab Apono vix quinque milliaria, jucundus elevatur mons planitie quaqua versus cinctus; cujus montis venustatem augent viridaria, & magnificæ lapideæ scalæ, quæ nobilem & commodum præbent ascensum ad venustum Palatium Marchionis Sylvatici Estensis in vertice constructum: Ex illius quidem septentrionali latere aquæ calidissimæ emanant, quæ S. Helenæ nomen habuere ob facellum eidem Sanctæ dicatum; ibi est domus cum multis balneis, stillicidiis, ac laconico: In altera vero collis parte inter orientem & meridiem maximus fons aquæ calidæ est, a quo cœnum habetur: His accedunt alii duo fontes ante domum Balneorum fluentes. Omnes hæ aquæ simul cum pluvialibus aquis sub propinqui Medoaci minoris ramo in navigabili canali ad mare usque feruntur una cum alio Medoaci ramo.

Præ-

Præter has aquas, plurimæ aliæ thermales occurrunt in Euganeis montibus; quippe vix centum & quinquaginta passus longè a Balneis S. Bartholomæi in loco, vulgo dicto, *Bagnarolo* aqua calida scaturit, & sic in Cœnobio *Montis-Ispidæ*, ut etiam non longè a Monte-or-tone in loco dicto *Tramonte* in domo *Garspiæ*, ut quoque in *Taurilia*: In Arquà duobus in locis aquæ calidæ effluunt, nempe prope lacum, & post montem prope femitam quæ ducit ad Vallem S. Eusebii; aquæ calidæ etiam in loco vulgo *Fonte-frigido*, ubi olim balneum erat; atque in Valle *Calaona* apud Montem *Lozzum*, & alibi visuntur; de quibus in secunda parte hujus operis sermonem habebimus.

Aer saluberrimus in omnibus nostris thermis spirat, quamvis aliquibus in locis circa ipsas, aqua thermalis cum dulci misceatur, ideoque putrescat (a), quæ tunc exhalat spiritum alcalinum volatilem acrem, ac corrosivum (b), qui pessime aerem inficit: Sed quum hæ exhalationes alcalinæ in atmosphæra elatæ reperiant thermarum exhalationes acido-sulphureas, tunc simul miscentur, & aliquid ter-

(a) Quum aquæ calidæ Patavinæ contineant, ut videbimus cap. 4. sal neutrum marino simile, si cum dulcibus aquis misceantur, facilè putrescunt, earumque sal neutrum, urinosum evadit; quare insaluber fit aer, sicuti Cel. Joannes Targionus Tozzettus nuper ostendit in opere, cujus titulus est sequens. *Ragionamento del Dottore Giovanni Targioni Tozzetti sopra i Rimedj della Insalubrità dell' aria della Valdinievole*

tra Pistoja e Lucca &c. Fiorentina. 1760. Parte 4. Paragrafo 57. demonstrat rationibus, ac exemplis, quod ille aer sic insaluber est ob miscellam aquæ salisæ Tettucii cum aqua dulci, quia inde putrescendo hæ aquæ exhalationes pessimas emittunt. &c.

(b) *Lancisii opera varia &c. Venetiis. 1739. tom. 1. De noxiis paludum effluviis &c. lib. 1. pars. 1. cap. 12. §. II. pag. 147. & seqq.*

tertii oritur innocuum & potius falubre ; quippe idem, quod in vase accidit, etiam in atmosphaera contingit (a), nec experimenta desunt hoc probantia (b). Cur igitur aere tam optimo Venetiæ gaudent, quamvis a paludibus circumdata? præter fluxum & refluxum maris, nisi ob acidum volatile, quod assiduè a mari emittitur (c). Insuper quod magis propositionem nostram confirmat, est, sulphuris fumus semper existimatus fuit tamquam tutum atque validum noxii aeris remedium (d).

Descripta positione, & præsentis nostrarum Therma-

E rum

- (a) Petrus Muschenbroekius. „ grediens nihil aliud sit, quam
Essai de Physic. chap. 38. §. „ ipsum sal, mediante calore,
 1490. n. 16. „ & aere in tenuissimum va-
 (b) Idem Muschenbroekius „ porem conversum. Exinde
 experimenta affert. l. c. §. 1767. „ argumentari possumus varii
 ut etiam Federicus Hoffmannus. „ generis effluviis refertum es-
Observat. Physico-Chim. lib. 2. „ se aerem, quæ si dissimilis
obs. 9. qui sic ait. „ Superest „ fuerint naturæ, occurstu in-
 „ adhuc alia, eaque valde cu- „ vicem facto facile alterari,
 „ riosa effervescentiæ species, „ & immutari, adeo ut quæ
 „ quæ oritur in aere, ex fu- „ naturæ animantium summè
 „ mis liquoris acidi, & alcali „ hostilia fuerint, mixtione,
 „ lini inter se concurrentibus, „ & confermentatione cum a-
 „ quo fit ut orificiis vitro- „ liis omni noxa privari que-
 „ rum invicem sibi admotis, „ ant.
 „ nebula & albicans crassus va- „ (c) Lancisius l. c. lib. 1.
 „ por exurgat. Nam quemad- „ cap. 5. n. 7. pag. 141., & an-
 „ modum acidum cum alcali „ te Lancisium Ludovicus Te-
 „ mixtum ingentem mutatio- „ stius *Disinganni, ovvero ragioni*
 „ nem subit ratione coloris, „ *fisiche sopra l'aria di Venezia*
 „ virtutis, odoris ; ita etiam „ *esser salubre. Colonia. 1694.*
 „ horum vapores acidi, & al- „ (d) Lancisius l. c. lib. 1.
 „ calini volatiles id efficiunt, „ par. 2. cap. 7. n. 6. pag.
 „ quum vapor ex spiritu pro- „ 183.

rum constitutione, mox nonnulla de antiqua illarum historia dicam.

Omnibus Patavinis Thermis antiquitus ab Euganeis, ut opinamur (a), græcum nomen inditum fuit, idest *Ἀπρονον*, quod sine dolore, labore, malo significat, quoniam apud Græcos *ἀπρονία*, id quod dolore, & molestia caret, & apud Græcos Medicos *ἄπρονα* significant *medicamenta, quæ dolorem leniunt*. Plinius tamen (b), & Cælius Aurelianus (c) *calidas aquas Patavinas*, aut *Patavinos fontes* vocant absque Aponi nomine; attamen videtur, quod *Aponus Fons* vocatus sit a Silio Italico (d), Lucano (e); a Martiali tamen (f), atque a Svetonio (g) *Aponi fons*, tamquam, ut dubitat Cluverius (h), a proprio alicujus rei nomine, seu Svetonius forsan intellexisset Aponum amnem, qui a prædicto simul atque aliis fontibus calidis profluit, ac a ramo Medoaci absorbetur. Vulgari nomine *Abano*, & corruptiori *Ebano* (i) appellatur.

Quæ-

(a) Vide cap. 1. hujus Tract. pag. 4.

(b) *Hist. Nat. lib. 2. cap. 103.*, & *lib. 31. cap. 6.*

(c) *lib. 2. Morborum lentorum cap. 1. pag. 260.*, prout corrigit *Mercurialis Variarum lectionum lib. 1. cap. 13.*

(d) *lib. 12.*, Huic Pater „ Eridanus Venetæque ex or-

„ dine gentes,
„ Atque Apono gaudens populus.

(e) *lib. 7.*, Euganeo (si „ vera fides Memorantibus) au- „ gur.

„ Colle sedens, Aponus „ terris ubi fumifer exit.

(f) *lib. 6. epigram. 26.*, „ Nec „ fontes Aponi, rudes puellis.

(g) *In Vit. Tiberii.*

(h) *Italia antiqua &c. Lugd. Batav. 1624. lib. 1. pag. 153.*

(i) Hoc nomine utitur Savonarola *lib. 2. rubr. 1.*

Quædam insula circa Siciliam *Aponiana* dicebatur (a); & nomine *Aponiæ* multæ Mulieres Romanæ, & *Aponii* nomine etiam quidam Homines vocabantur, ut legi potest apud Ludovicum Muratorium (b). Demum in Syria Damasci flumen est a Divo Hieronymo (c) *Abana* vocatum.

Nomen hujusmodi hisce Thermis, ut jam vidimus, ab Herculis fociis inditum fuisse opinatur vulgo; verum dubium valde est, an Hercules huc venerit; sed potius, ut ait Tacitus, dicendum est, *sive adiit Hercules, seu quidquid ubique magnificentum est, in claritatem ejus referre censuimus*. Pignorius (d) conijci posse putat huc venisse Herculem ob numisma terra erutum ipsius Pignorii temporibus, in quo Hercules capite coronato visitur, ita ut in altera parte idem exprimat Hercules stans, clavam, tamquam percussurus aliquem, manu vibrans; im-

E 2 pressa

(a) Polybius lib. 1. cap. 60. de prælio ultimo belli punici ἐπλευσε πρὸς τὴν, Αἰγῶσαν ἤϊσον τὴν πρὸ τῆς Λιλυβαίης κερμέειν ναυίγαυιτ ad Insulam Ægusam, quæ ante Lilybæum sita est; quam Insulam Cluverius B. Afric. cap. 2. putat esse Hirtii Aponianam.

(b) Novus Thesaurus Veterum Inscriptionum &c. Mediolani. 1742. Classis 17. pag. MDLXXI. 12., pag. MCCC. 6., pag. MCCIX. 2., p. MCCXL. 9., p. MCDXXXV. 7., p. CMXXIII. 1., p. CMXLIX. 3., p. MDLXXI. 11., p. MCCC. 6., p. CDLXX. 6. p. MCCXCVIII. 2.

(c) Onomast. Urb. & Loc. S. Scriptura, de quo flumine loquitur in lib. 4. Regum. c. 5. v. 12., cui nomen hujusmodi datum fuisse creditur a Bonfrer (in not. Onomastici) ad significandum Petrosum. Vide Description generale de l'Asie premiere partie du monde &c. composé premierement par Pierre Davity, revue, corrigé &c. par Jean Baptiste de Recoles &c. a Paris. 1660. estats du Turc en Asie. pag. 71.

(d) l. c. cap. 15. pag. 69. in not.

pressa ibidem est nota S. C. Quando hoc numisma non pertineat ad Imperatorem Cajum Caligulam, qui Herculem se esse gloriabatur (a), aut ad alium Romanorum Augustum, quippe nota illa S. C. facile significabit *Senatus Consulto*; scimus enim Septimio Severo (b) nummum cum Herculis imagine usum fuisse; & alium a Tarsensibus Maximino Augusto cum Hercule (c): Quare suspicari licet hunc Herculis adventum fabulosum esse, & hujus fabulæ inventum facile originem duxisse ab ipsis aquis calidis; quoniam Aristophanes (d) ait *Lavacra τὰ ἕδυσσα Ἡράκλεια ἐπωνυμίαν ἔχοντά ἐστι* quæcunque sunt suavissima, Herculis habent cognomen. Et omnes calidi fontes, qui e terra erumpunt, Herculi a Veteribus sacri semper sunt habiti, ut tradit Atheneus (e) *τὰ θερμὰ λυτρὰ τὰ φαινόμενα ἐν τῆς Ἡρακλείειναι τὰ ἕδρα calidas aquas quibus lavamus, e terra scaturientes Herculi sacras existimavit Antiquitas, propter calida lavacra, quibus usum Herculem ferunt, cui boves Geryonis per Siciliam agentis scaturire fecit Minerva, (non vero Vulcanus, sicuti voluit Ibicus) ut fessas longo itinere vires in iis lotus recolligeret (f): Verum aliquam veritatis speciem præsert de Herculis adventu in hanc regionem, Geryonis oraculum; nam testatur Diodorus Siculus lib. iv. sua adhuc ætate superfuisse prope *Leontinos* in Sicilia templum, quod Geryoni dicaverat Hercules. Quidquid sit hanc controversiam libenter Viris eruditis dirimendam relinquimus.*

Cum

(a) Dio lib. 59.

(b) *De Thermis Herculanis nuper in Dacia detectis Paschalis Caryophili Dissert. epist. editio secunda. Mantuae. 1739. pag. 77. 78.*

(c) Caryophilus l. c. pag.

100.

(d) *Orat. in Herc. pag. 63.*

(e) lib. 12. pag. 512.

(f) *Schol. Aristoph. in Nub.*

1047.

Cum mos fuerit apud Gentiles Fontium origines colere, sacrosque honores eis tribuere; ut habemus a Sexto Julio Frontino (a): Ideo prope has Thermas in colle

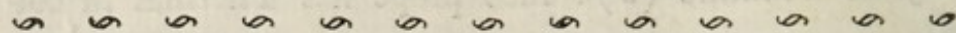
(a) *De aqueductibus Urbis Romæ Commentarius antiquæ fidei restitutus, atque explicatus opera & studio Joannis Poleni. Patavii. 1722. art. 5. pag. 12.* „ Fontium memoria cum „ sanctitate adhuc extat, & „ colitur: Salubritatem enim „ ægris corporibus afferre creduntur, sicut C. Ammarnius Apollinaris meminit. „ Testimonia auctorum, qui de sanctitate, & cultu fontium verba fecere omnibus (quos viderim, ait Cel. Polenus *ibid. in nota 2.*) fusius collegit Joannes Chiffletius in libello, cui titulus, *Aqua Virgo Fons Romæ &c. ex Gemma annulari.* Quo in libello hic vir scribit „ aquas in ipso ortu fuisse adoratas, illisque statuas & sacella erecta, ut Virgini ex

„ hac Gemma liquet. „ nempe ex ea de qua agebat. Ritus vero fontes adorandi expleri poterat accendendis luminibus, ut notavit Carolus Annibal Fabrottus supra legem XII. *Cod. Theod. de Paganis Sacrificiis & templis* ex auctoritate S. Cyrilli I *Catech. Mystagog. &c.* Apud Gentiles mos erat etiam qui Fontes invisebat aliquod signum, aut laudes numinis ibi culti relinquere, de qua re sic scriptum reliquit Plinius secundus *lib. epist. 8.* agens de Clitumno fonte. „ Nam „ studebis quoque & leges, multa multorum omnibus columnis, omnibus parietibus „ inscripta, quibus fons ille „ Deusque celebratur. „ Rutilius Numantinus idem testatur de balneis sic.

„ Hæc quoque Pieriis spiracula comparat antris
 „ Carmine Messalæ nobilitatus ager;
 „ Intransentemque capit discedentemque moratur
 „ Postibus affixum dulce poema sacris.

Quapropter etiam Claudia-ri valde familiaris, qui cum
 nus vates Honorio Imperato- ipso Augusto Patavii erat anno

le forsan *Montanionis*, sub quo adhuc via subterranea
con-

no 397, aut 399, ut colligimus ex Legibus ipsius Honorii Patavii datis; Ursatus tamen vult anno 393 (*Parte I. lib. I. pag. 95*). Ipse igitur Claudianus Aponum petiit, & sequens epigramma in ejus honorem composuit (*Poemata &c. Venetiis. 1680. pag. 289*), quod Italis carminibus translatum legitur in calce operis Portinarii.

*Fons Antenoreæ vitam qui porrigis urbi :
Fataque vicinis noxia pellis aquis .
Cum tua vel mutis tribuant miracula vocem ,
Cum tibi phœbeus carmina dictet bonos ,
Et sit nulla manus , cujus non pollice ductæ
Testentur memores prospera vota notæ :
Nonne reus musis pariter , nymphisque tenebor ,
Si tacitus soli prætereare mibi ?
Indictum quid enim fas est a vate relinqui ,
Hunc qui tot populi pervolat ora locum ?
Alto colle minor , parvis erectior arvis
Conspicuo cliuus molliter orbe tumet .
Ardentis fœcundus aquæ , quacunque cavernas
Perforat , offensus truditur igne latex .
Spirat putre solum . conclusaque subter , anbelo
Pumice rimosas perforat unda vias .
Humida flammæ regio , Vulcania terræ
Ubera : sulphuræ fervida regna plage .
Quis sterilem non credat humum ? fumantia vernant
Pascua : luxuriat gramine cocta silex .
Et cum sic liquido cautes fervore liquecant :
Contemptis audax ignibus herba viret .
Præterea grandes effoso marmore sulci
Saucia longinquo limite saxa secant ,
Herculei (sic fama refert) monstratur aratri
Semita , nec casus vomeris egit opus .*

In medio, pelagi latè flagrantis imago
 Cœrulus immenso panditur ore lacus,
 Igniti fusus spacio: sed major in altum
 Intrat: & arcanae rupis inane subit,
 Densus nube sua: tactuque immitis, & haustu,
 Sed vitreis idem lucidus usque vadis.
 Consuluit natura sibi: ne mersa lateret,
 Admisitque oculos, quo vetat ire calor.
 Turbidus impulsu venti cum spargitur aer,
 Glaucaque fumiferae terga serenat aquae:
 Tunc omnem liquidi vallem mirabere fundi,
 Tunc veteres haste regia dona micant.
 Quas inter nigrae tenebris obscurus arenae
 Discolor abruptum flumen hiatus agit.
 Apparent intus latebrae: quas gurges opacus
 Implet: & abstrusos ducit in antra sinus.
 Tum montis secreta patent: qui flexus in arcum
 Æquora pendenti margine summa ligat.
 Viva coronatos adstringit scena vapores
 Et levis exili cortice terra natat.
 Calcantumque oneri nunquam cessura virorum
 Sustentat trepidum fida ruina pedem.
 Facta manu credas: sic levis circuit oras
 Ambitus: & tenuis, perpetuusque riget.
 Herent stagna loco plenas æquantia ripas,
 Præscriptumque timent exiluisse modum.
 Quod superat, fluvius devexa rupe volutus
 Egerit: & campi dorsa recurva petit.
 Devehit exceptum nativo spira meatu:
 In patulas plumbi labitur inde vias.
 Nullo cum strepitu, madidisque infecta favillis
 Despumat niveum fistula cana salem.
 Multifidas dispergit opes: artemque secutus
 Qua jussere manus, mobile torquet iter.
 Et junctos rapido pontes subtermeat aestu:
 Afflatusque vago temperat igne tholos.
 Acrior interius rauci cum murmure saxi
 Spumeus eliso pellitur amne vapor,

conspicitur (a), templum Geryoni dicatum ab Ethnicis
ex-

Hinc nigras repetunt fessi sudore lacunas :
Frigora queis longe blanda dedere moræ.

* * * * *

* * * * *

Salve pæoniæ largitor nobilis undæ,
Dardaniæ salve gloria magna soli
Publica morborum requies : commune medentum
Auxilium : præsens numen : inempta salus.
Seu ruptis inferna ruunt incendia ripis,
Et nostro pblegeton devius orbe calet.
Sulphuris in venas gelidus seu decidit amnis :
Accensusque fluit, quod manifestat odor.
Sive pæres flammis undas in lance rependens,
Arbiter in fædus mons elementa vocat.
Ne cedant superata sibi : sed legibus æquis,
Alterius vires possit utrunque pati.
Quidquid erit causa : quocunque emitteris ortu :
Non sine consilio curreve certa fides.
Quis casum meritis adscribere talibus audet ?
Quis negat auctores hæc statuisse Deos ?
Ille pater rerum qui sæcula dividit astris,
Inter prima poli se quoque sacra dedit.
Et fragilem nostri miseratus corporis usum,
Tellurem medicas fundere jussit aquas.
Parcarumque colos exoratura severas
Flumina, nec sævo Sirius igne nocet.
Sed quamvis Læbæsis fatalia stamina damnet,
Inde sibi fato prosperiora petunt.
Quod si forte malus membris exuberat humor
Languida vel nimio viscera felle rubent,
Non venas refecant : nec vulnere vulnera sanant :
Pocula nec tristi gramine mixta bibunt.
Amissum lymphis reparant impunè vigorem
Pacaturque ægro luxuriante dolor.

(a) Scardeonius lib. 1. clas. 2. pag. 43.

extractum fuerit (a), ibique Augur morabatur, qui fuit C. Cornelius, de cujus prædicendi facultate sic cecinit Marcus Anneus Lucanus, qui sub Nerone floruit, atque sub ipso vitam amisit ob conspirationem contra ipsum Augustum (b).

*Euganeo (si vera fides memorantibus) Augur
Colle sedens: Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur unda Timavi (c),
Venit summa dies geritur res maxima, dixit,
Impia concurrunt Pompeij, & Cæsaris arma.
Seu tonitrus ac tela Jovis præfaga notavit
Æthera: seu totum discordi obsistere celo
Prospexitque polos: seu lumen in æthera mæstum
Solis in obscuro, pugnam pallore notavit,
Dissimilem certe cunctis, quos explicat, agit
Thessalicum natura diem: fit cuncta perito
Augure mens hominum, cæli nova signa notasset,
Spectari e toto potuit Pharsalia mundo.*

C. Svetonius Tranquillus (d) sic de Geryonis oraculo scriptum reliquit: „ & mox cum Illyricum Tiberius pe-
„ tens, juxta Patavium adisset Geryonis oraculum, forte
„ tracta, qua monebatur ut de consultationibus in Apo-

F ni

(a) Ut etiam ad Timavi
Thermas Diomedis Fanum ex-
titisse aliqui affirmant. Vide
Thomam Juntam de Thermis
quæ ad Timavi ostia sunt. pag.
307. in opere de Balneis &c.
Venetiis apud Juntas. 1553.

(b) lib. 7.

(c) Vide cap. 1. pag. 12.

(d) De XII Cæsaribus libri
8. Isaacus Casaubonus recensuit.
&c. 1605. lib. 3. Tiberius Cæ-
sar. pag. 69. Svetonius, ut e-
tiam Plutarchus florere sub
Adriano Augusto.

„ ni fontem talos aureos jaceret: evenit ut summum nu-
 „ merum jacti ab eo ostenderent: hodieque sub aqua vi-
 „ suntur ii tali „. Quorum unum Pignorius (a) vidisse
 dixit apud Ludovicum Corradinum ex ære antiquo,
 punctis, ut hodie fit, signatum, & prope Aponi fontem
 repertum; atque Corradinus assererat unum esse ex illis
 Tiberii, atque apud Svetonium non debere legi *talos au-*
reos, sed *talos æreos*; ast de hac re quis fidem habere
 Corradino potest?

Plutarchus (b) *in vita Cæsaris* de illo C. Cornelii va-
 ticio sic refert „ Patavii C. Cornelius augurali scientia
 „ præditus, Livii historici conterraneus, ac familiaris: eo
 „ die quum ad captanda sedisset auguria, primum, ut
 „ Livius dicit, pugnae tempus agnoscens, stantibus dixit:
 „ jam res ipsa conficitur: jam viri opus ineunt. Iterum
 „ ad auspiciam reversus, & signa contemplatus, more
 „ lymphati exiliit vociferans; Vincis Cæsar. Ea res quum
 „ vehementem astantibus stuporem incussisset: ille detra-
 „ ctam capiti coronam, non ante repositurus adjuratus
 „ est, quam res arti testimonium astipularetur. „ Quod
 ab Aulo Gellio (c), & a Dione (d) confirmatur: Sed
 his prætermittis, quæ forsan fabulosa sunt, haud incertum
 est, nostras Thermas sub Romano Imperio viguisse, at-
 que a multis frequentatas fuisse, sicuti colligere possumus
 ex sequentibus inscriptionibus diverso tempore circa Apo-
 num inventis.

C.

(a) *l. c. cap. 15. pag. 63.*

(b) *La seconda parte delle vite &c. tradotte da M. Lodovico Domenichi. Venezia. 1555. vita di Cajo Cesare. pag. 78.*

(c) *lib. 15. cap. 18. Aulus*

Gellius scripsit temporibus Marci Aurelii Augusti.

(d) *Dione tradotto dal greco da M. Nicolò Leonicensio. Venezia. 1533. libro 41. pag. 66.*

C. ATIA. C. F. PRIMA
 SIBI. ET
 Q. SICINIO M. F
 VIRO SVO
 V. F.
 IN. FRONT. P. XX
 RETRO. P. XX
 H. L. ET. M. H. N. S.

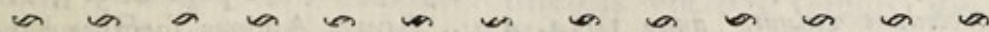
In cujus parte postica legitur

DIS PENATIBUS

Quæ inscriptio parum diversa est ab illa, quam a Scardeonio habemus (*a*): Et Pignorius (*b*) legendo solummodo *Dis Penatibus* credidit hanc fuisse ipsorum Deorum aram; quidquid sit, hanc in vico Aponi fuisse memorat Scardeonius (*c*), & Gruterus (*d*), quam Urfatus (*e*) denuo edidit: Nunc eadem inscriptio, cum alia, columnam format in porticu cujusdam domus Marchionis de Dondis, seu de *Horologiis* prope hoc Archigymnasium Patavinum.

Idem Urfatus alias duas inscriptiones edidit in Apono

F 2 in-

(a) *lib. 1. clas. 4. pag. 68.*

(b) *l. c. cap. 10. pag. 33.*

(c) *ibid. pag. 61.*

(d) *fol. 759. n. 4. & fol.*

768. n. 6.

(e) *Istoria di Padova. lib.*

1. pag. 100. Monumenta Pata-

vina. Patavii. 1652. lib. 1.

sect. 4. pag. 181.

inventas (a), quæ tempore F. Jacobi Salomonii (b) Rhodigii erant apud Camillum Comitem de Sylvestris.

I.

Q. MAGVRIVS. Q. F. FAB.
FEROX.

LVS. EPIDIXIB. ET. CETAES I. II. III. IN
GREG. VETVRIANQVAE. ET IVNI
ORVM. A.A. DIGAVIT. EVRAS VIII
ET PERTIC. VNCINOR. XII. N. CCL. LX.

Quæ inscriptio eruditè explicatur a Luca Holstenio in epistola (c) ad Joannem Rhodium, cujus Holstenii interpretationem integram hîc pono; quoniam ex ipsa cognoscitur, olim in nostris Thermis ædificia aliquo modo illis Thermarum Romanarum similia fuisse.

„ Ego enim Patavinam inscriptionem existimo Magu-
„ rii civis Patavini, aquis Aponi dedicatam, in quarum
„ margine repertam scribis. Magurius ille in xylo five
„ porticu aquis imminente de suo posuerat Euras illas &
„ perticas, quas lapis commemorat, ut lusoribus gregis
„ Ve-

(a) *l. c. sect. 5. pag. 211.*

(b) *Agri Patavini Inscriptiones sacræ & profanæ &c. quibus accedunt vulgatæ anno 1654. a Jacobo Philippo Tomafino &c. Patavii. 1696. pag. 161.*

(c) *Apud Urfarum ibid. lib. 1. sect. 10. pag. 349. Eamdem inscriptionem quoque explicavit Licetus, & Comes Carolus de Sylvestris Calogerà*

Opusc. tom. 6. pag. 421. & seq. de qua ita scribit Fabrettus in Inscriptionibus. pag. 663. „ Ad „ Aquas Aponas spectare hanc „ Inscriptionem Holstenius, & „ Reinesius, qui eam illustra- „ runt, ex notis illis A.A. „ concordi sententia arbitrati „ sunt, locusque ipse ubi lapis „ inventus est, fidem facit. „

„ Veturianæ, quæ grex etiam juniorum dicebatur, eorumque exhibitionibus five exercitiis servirent.

„ Q. Magurium Patavinum fuisse ostendit tribus Fabia, in quam omnes Transpadanæ civitates relatæ fuerent, cum Romana civitate donarentur. De Brixia, Verona, Mantua multi lapides id testantur apud Rossum, Panvinium, & Gruterum.

„ FEROCIS cognomen sæpius antiqui lapides exhibent. Sic Annius Ferox senior, & junior apud Gruterum MLXXXIX. 6. ut alios taceam.

„ LVS. EPIDIXIB. ET. CETÆS I. II. III. de Lusorum epidixibus & Zetæ, five diætis tribus intelligo. Ideoque in voce CETÆS errorem quadrantarii, vel potius scriptoris Patavitatem agnosco, qui pro Z. posuit C. forte quod vocis originem, & orthographiam ignoraret. Lusorum epidixes in thermis, & xyftis olim exhibitas, notius est, quam ut indicari a me debeat, post Mercurialem, Fabrum & alios. Epidixes autem de omnium generum ludis, & artificiis, non de solis poetarum, & rhetorum recitationibus accipi cum aliis, tum Cresollius in veterum rhetorum theatro prolixè docet. Porticum vero illam mille pedum, cujus vestigia juxta aquas Aponi Scardeonius, & Pignorius extare affirmant, ædificia five distincta cubicula, (has enim Zetas veteres dixere) quamplurima habuisse ignorare non potest, qui Vitruvium legerit lib. v. cap. xi. ubi de Palæstris & Xyftis agit.

„ GREG. VETVRIAN. Integris vocibus Gregis Veturianæ explico. ubi illud primum moneo, Gregem feminino genere olim dictum fuisse, quod Lucretii exemplo & auctoritate firmat Nonius, apud quem Buceriæque greges lib. 2. legitur, sic quoque in magno inscriptionum opere CCCXXXVIII. 5.

„ GREX.

„ GREX. RVSSATA habetur. Veturiana autem dice-
 „ batur, quod a Veturio aliquo instituta fuerit: hanc
 „ enim Veturianam familiam Patavii fuisse docent la-
 „ pides antiqui apud Gruterum DCCCCLVII. 10. &
 „ DCCCXCV. 1. & alius, qui Vigizzotti extat DLXVIII.
 „ 2. ex Scardeonio. Vicentiæ quoque Viturios fuisse o-
 „ stendit lapis DCCXLVIII. 8.: Eadem grex five schola
 „ Lusorum etiam juniorum appellabatur, five quod non
 „ nisi juvenes ad eam admitterentur, sicuti apud Grute-
 „ rum LVSVS IUVVENVM legitur; five potius quod
 „ jam ante alia schola five grex lusorum fuisset in iis-
 „ dem thermis instituta, ut apud Gruterum DCCXI. 2.
 „ Tribules corporis junioris in tribu Palatina, & MCXV.
 „ 8. Tribules corporis seniorum clientium tribus Palati-
 „ næ, atque ita passim in notitia Imperij scholæ mili-
 „ tum juniorum & seniorum leguntur.

„ A. A. Aquis Aponis intelligo, atque ita Scaliger in
 „ indice magni operis inscriptionem Patavinam apud Gru-
 „ terum DCCCCXVIII. 3. Vale ad aquas, recte Aponas
 „ explicat. Fontibus autem five aquis, præsertim medi-
 „ catis, quod sacræ haberentur, varia dedicata constat ex
 „ antiquis monumentis . . . . .

„ EVRAS non intelligere unus Pollux docet, cui va-
 „ ria curruum ferramenta explicanti libro 1. cap. 10.
 „ Euræ sunt ferramenta quibus axes curruum muniun-
 „ tur, & quæ rotis atteruntur. Romæ vulgo sprangas
 „ ferreas vocant. Ego hoc loco ferramenta vel muro
 „ vel trabibus ligneis infixæ accipio, quæ perticas unci-
 „ nis clavatas sustinerent, ea scilicet forma, qua appinxi.
 „ Perticarum autem & uncinorum usum eum fuisse puto,
 „ ut vel lavantium, vel potius ludo se se exercentium
 „ vestimenta sustinerent. Hunc obscurissimæ inscriptionis
 „ sensum existimaverim, donec viri doctiores veriora me

„ do-

„ docuerint . Romæ . xxiv . Augusti . CIΘICLII. „
 Secundus lapis , ab Ursato allatus , hic est (a).

M. COCCEIUS
 M. LIB.
 IANUARIUS.

Alteram inscriptionem præbet F. Jacobus Salomonius
 (b) suo tempore in via Aponi repertam in lapide terræ
 fixo.

O . . . . L . . M . . SYMPRO.
 TRYP . . II . N . . SYMPRO
 NIAE . . . TRYP . IIII . NA.

Ludovicus Muratorius (c) alias quatuor inscriptiones
 affert , quarum prima jam edita a Cl. P. Angelo Callo-
 gierà , secunda & tertia sunt denuo editæ a Marchione
 Maffæo (d) , ultima demum a P. Callogierà .

A. A.
 C. CLVENTIVS . C. F.
 ROM. PROCVLVS
 ATESTE AEDILIS . II . VIR . QVAESTOR
 AERARII . BIS . PONTIFEX . V . S.

„ Aquis Aponi Cajus Cluentius Caij Filius Romiliæ
 „ Pro-

(a) *Istoria di Padova* . l. c. *Inscript. &c.* pag. LXXXVII. n. 8.
Monumenta Patavina &c. lib. 1. 9. 10. 11.
 sect. 5. pag. 211.

(b) l. c. (d) *Museum Veronense &c.*
Veronæ . 1749. pag. LXXXIX.

(c) *Novus Thesaurus Veter.* n. 1. 2.

„ Proculus Ateste ædilis Duumvir Quæstor Ærarii bis
 „ Pontifex Votum solvit. „

A. IVNIUS
 MACRINORVM. L.
 NIGELLVS
 A. A. V. S. L. M.

„ Aulus Junius Macrinorum Libertus Nigellus Aquis
 „ Aponi Votum solvit libens merito. „

M. TERENCEIVS
 M. L. SECVNDVS
 A. A. V. S. L. M.

„ Marcus Terentius Marci Liberti Secundus Aquis
 „ Aponi Votum solvit libens merito.

A. A.
 C. TREBIVS
 C. F.
 FIRMVS
 CVM. DONO
 V. S. L. M.

„ Aquis Aponi Cajus Trebius Caij Filius cum do-
 „ no Votum solvit libens merito. „

Sequentem Inscriptionem (a) ad Aponi Aquas non
 pertinere suspicari potest cum Cel. Co: Jo: Dominico de
 Pol-

~~~~~

(a) *Ursati monumenta Patavina* tom. II. pag. 331.
vina . pag. 277. n. 6., & To-

Polcastris (*a*), quia hic lapis quo loci inventus sit, adhuc ignoramus; ideoque non cogimur siglas A. A. interpretari *Aquis Aponi*; nam cum Ursato legi possumus *Apud Agrum*, vel *Auro Argento*. Nihilominus cum Patavii hic lapis fuerit, suspicari licet, prope Aponi balnea eundem lapidem effossum fuisse (*b*); dum alii lapides cum iisdem siglis A. A. V. S. L. M. circa Aponi balnea inventi fuerunt.

C. CASSIVS
SEVERVS
MISSVS EX. PR.
SPECVLATOR
A. A. V. S. L. M.

Cajus Cassius Severus missus ex præcepto Speculatorum apud agrum, vel auro argento votum solvit lubens merito. (*c*)

Marchio Maffæus (*d*) ultimas siglas sic interpretatur *Aquis Aponi votum solvit &c.*

Ex quibus inscriptionibus magis liquet non solum quantum Romanorum tempore nostræ Thermæ ædificiis, verum etiam virtute in morbis pellendis floruerint.

Hæ Aponi Thermæ per tot sæcula frequentatæ, atque

G fu-

(*a*) *Apologia in difesa del Cavaliere Conte Sertorio Ursato contra le censure dell'Autore del museo Veronese. Padova. 1752. presso Giuseppe Comino. §. 2. pag. 40. & seq.*

(*b*) Comes Carolus de Syl-

vestris tuto asserit circa hæc balnea hujusmodi lapidem repertum fuisse. *Opusculi del Padre Callogierà T. 6. pag. 424.*

(*c*) Ursatus *l. c. §. 6. pag. 280. & seq.*

(*d*) *In Museo Veron. LXXXIX.*

superbis ædificiis ornata (a), ab Attila Hunnorum rege anno Christi 455 diruta quasi omnino fuere, ut Ursatus opinatur (b), nescio tamen, quibus documentis, hoc Ursatus affirmet; nam in Theodorici epistola de Attilæ ruina thermarum nihil habemus. Quidquid sit, Theodoricus Ostrogothorum Rex, ut ex sequenti epistola apparet (c), Thermas Aponi refici jussit (d), in qua Aloysio architecto Patavino negotium mandatur; nam hic Rex recte existimavit, ad regiam Majestatem pertinere, ut ædificia Thermarum Aponi vetustate collapsa, regis impensis instaurarentur. Epistola est sequens.

„ THEODORICVS OSTROGOTHORVM
 REX
 „ ALOYSIO ARCHITECTO S.

„ Si audita veterum miracula ad laudem nostræ cle-
 „ mentia volumus continere (quoniam augmenta regalis
 „ gloria sunt, quum sub nobis nulla decrescunt) quo
 „ studio convenit reparari, quod etiam nostris oculis fre-
 „ quenter constat offerri? Delectat enim salutiferi APO-
 „ NI meminisse potentiam, ut intelligas quo desiderio
 „ cupiamus reficere, quod de memoria nostra nescit exi-
 re

(a) *Ursato Istoria di Padova. lib. 2. pag. 129.*

(b) *Ibid.*

(c) *Cassiodorus-Variarum. lib. 2. epist. 39.*

(d) Anno 495, ut scribit Ursatus *Hist. di Padova. lib. 2. pag. 132. & p. 134.*, & ad-

jungit, quod idem Theodoricus viam a Patavio ad Aponum lapidibus sternere fecit; sed si hoc verum, aut falsum sit, nostris adhuc diebus hujus operis huc illucque in eadem via vestigia visuntur.

„ re cœruleum fontem vidimus in formam dolij conca-
 „ vis hiatibus æstuantem, & fornaces anhelantium aqua-
 „ rum circumdato tereti labio, naturæ probabili disposi-
 „ tione coronatas; quæ licet, more calidarum nebulosos
 „ vapores exhalent, hanc tamen jucundam perspicuita-
 „ tem aspectibus humanis aperiunt, ut quisvis hominum
 „ illam gratiam desideret contingere, etiam quum non
 „ ignoret ardere. Ore plenissimo, in sphæræ similitudi-
 „ nem, supra terminos suos aquarum dorſa turgescunt,
 „ unde latex tanta quiete defluit, tanta quasi stabilitate
 „ decurrit, ut eum non putes crescere, nisi quia inde
 „ aliquid rauco murmure sentis exire. Veniunt aquæ per
 „ argentes meatus tali fervore succensæ, ut post recurva
 „ spatia, quæ artefacta sunt longiora, in tepores sint
 „ maxime redituræ. O Magistri mirandum semper inge-
 „ nium, qui naturæ furentis ardores ita ad utilitatem
 „ humani corporis temperavit, ut quod in origine dare
 „ poterat mortem, doctissime moderatum, & delectatio-
 „ nem tribueret, & salutem. Juvat videre secretum, la-
 „ ti rivi, unde naturaliter solebat extinguï. Merito di-
 „ cunt Philosophi elementa sibi mutuis complexibus illi-
 „ gari, & mirabili confœderatione conjungi, quæ inter
 „ se contraria intelliguntur varietate pugnare. Ecce ma-
 „ dentem substantiam vapores producere constat ignitos,
 „ quæ mox ut ad thermarum ædificia decora pervenerit,
 „ illis a cautibus unda descendens, & aerea sua qualitate
 „ succendit, & tactu fit habilis, quum recepta fuerit
 „ in lavacris; unde non tantum deliciosa voluptas acqui-
 „ ritur, quantum blanda medicina confertur; scilicet si-
 „ ne tormento cura, sine horrore remedia, sanitas inem-
 „ pta, balnea contra diversos dolores corporis attributa;
 „ quæ ideo ΑΠΟΝΟΝ græca lingua, beneficia nomina-
 „ vit antiquitas, ut causam tanti remedij æger cognosce-

„ ret, cum de tali nomine dubium non haberet. Sed
„ inter alia loci ipsius bona, illud quoque stupendum
„ esse didicimus, quod una fluentorum natura diversis
„ ministeriis videtur accomoda; nam protinus saxo susci-
„ piente collisa inhalat primæ cellulæ sudatoriam quali-
„ tatem, deinde in folium mitigata descendens, minaci
„ ardore deposito suavi temperatione mollescit, mox in
„ vicinum producta, cum aliqua dilatione torpuerit, mul-
„ to blandius intepescit, postremo ipso quoque tepore de-
„ relicto, in piscinam Neronianam frigida tantum effi-
„ citur, quantum prius feruisse sentitur; non immerito
„ auctoris sui participans nomen collega est cum viridi-
„ tate gemmarum; ut ipso quoque vitrei elementi colo-
„ re perspicua quasdam trementes undas quieta commo-
„ veat; sed ut ipsum quoque lavacrum mundius redde-
„ retur, stupenda quadam continentæ disciplina, in un-
„ dam, qua viri recreantur, si mulier descendat, incen-
„ ditur; propterea quod ipsis altera exhibitio decora col-
„ lata est, scilicet ne ardentium aquarum fecundissimus
„ locus crederetur non habuisse, unde plurima largire-
„ tur, si uterque sexus uno munere communiter utere-
„ tur; hæc perennitas aquarum intelligendi præstat indi-
„ cium, per igneas terræ venas occultis meatibus, in-
„ fluentem interius in auras erumpere excocti fontis ir-
„ riguam puritatem; nam si naturæ fuisset illud incen-
„ dium, sine interitu substantiæ fuisset amissum: sed aquæ
„ materia sensibilis, sicut peregrinum contraxit ignem;
„ sic iterum nativum facile repetit algorem; præstat &
„ aliud adjutorii genus vis illa medicabilis; nam juxta
„ caput fontis scintillofi, quendam sibi meatum provida
„ natura formavit: hinc desuper sella composita, quæ
„ humanis necessitatibus in absidis speciem perforatur,
„ ægros suscipit interno humore defluentes; ubi dum fef-

„ si nimio languore confederint, vaporis illius delecta-
 „ tione recreati, & lassæ viscera reficiunt, & humores
 „ noxia infusione laxatos, vitali ariditate constringunt;
 „ ut quasi aliquo desiderabili cibo refecti, valentiores
 „ queant protinus inveniri. Sic medicabilis substantia ve-
 „ nit a sulphure, quod calet, a falsedine quod deficcet.
 „ Talia posteris non tradere, hoc est graviter in lon-
 „ gam ætatem peccare; quapropter antiqua illic ædificio-
 „ rum soliditas innovetur. Ut sive in thermis, sive in
 „ cuniculis fuerit aliquid reparandum, te debeat immi-
 „ nente reconstrui. Virgulta quoque noxia importunitate
 „ nascentia evulsis cespitibus auferantur; ne radicum qui-
 „ dam capilli paulatim turgentes, fabricarum visceribus
 „ inferantur, & parietes more vipereo prolem sibi fœ-
 „ cunditate contraria nutriant, unde se compago casura
 „ disrumpat. Palatium quoque longa senectute quassatum,
 „ reparatione assidua corroborata. Spatium, quod inter æ-
 „ dem publicam & caput igniti fontis interjacet sylve-
 „ stri asperitate depurga: rideat florenti germine facies
 „ decora camporum, quæ etiam ardentis aquæ fertilita-
 „ te lætatur; miroque modo dum proxime salem gene-
 „ rat sterilem, nutriat pariter & virores; sed non his
 „ tantum beneficiis Antenorea terra fœcunda est: infert
 „ & alia, quæ multo grandius obtupescas. Corda illa
 „ (ut ita dixerim) montium in vicem secretarij nego-
 „ cia contentiosa distinguunt; nam si quis forte pecus fu-
 „ ratum pilis nativis solito more spoliare præsumpserit,
 „ undis ardentibus frequenter immersum, necesse est, ut
 „ antea decoquat, quàm emundare prævaleat. O vere
 „ secretarium jure reverendum: quando in his aquis non
 „ solum sensum, sed etiam verum constat esse judicium;
 „ & quod humana nequit altercatione dissolvi, fontium
 „ datum est æquitate definiri. Loquitur illic tacita natu-

„ ra, dum judicat, & sententiam quodam modo dicit,
 „ quæ perfidiam negantis excludit (a). Sed quis ista
 „ conservare negligat, quamvis plurima tenacitate sorde-
 „ scat? Siquidem ornat regnum, quod fuerit singulariter
 „ toto orbe nominatum, & ideo pecunia, quæ tibi da-
 „ ta est, si opus non poterit implere susceptum, quan-
 „ tum adhuc expendendum esse credideris, missis nobis
 „ brevibus, indicabis. Quia non gravamur expendere,
 „ ut tanta videamur ruris amœna custodire. Vale. „

Thermarum ædificia, in quæ aqua *plumbeis cuniculis* deducebatur, ex descriptione Theodorici regis eo loco fuisse videntur, ubi etiam nunc balnea publica conspiciuntur. *Piscina Neroniana* (b) haud dubie fuerit inferiori situ, a tergo diversorii publici. Juxta eam facile fuisset & Palatium; at *ædes publica* longius hinc in campis forsitan sita fuit.

Post hunc Theodorici jussu superba ædificia constructa fuisse creduntur, de quibus Scardeonius scripsit (c).
 „ Ferunt ibi eodem tempore porticum mille pedum fuisse
 „ extractum, hortis & nemoribus decoratam, vinetis,
 „ & topiariis, operibus excultam, columellisque ac piru-
 „ lis perpulchre distinctam „. Quæ quidem fere omnia
 anno 601. Agilulphus XIV Longobardorum Rex destruxit,

(a) Eumenes. *Panegy. Constantiniani* &c. c. 21. ait, Constantinum superba dona dedisse Templo Apollinis credito illi *Autun*, ubi opinabatur, in eis aquis calidis gentem perjuram detegi posse.

(b) De qua Franciscus Blondel sic scribit in suo opere *Ther-*

marum Aquisgranensium & Portetanarum descriptio &c. *Aquisgrani*. 1671. cap. 2. pag. 26.
 „ Nero in Apono Piscinam sibi construxit lapidibus pretiosis & gemmis ornatissimam. „

(c) *lib. 1. clas. 1. pag. 23.*

xit, ut etiam oppidum prope easdem Thermas (a); quibus forsan postea instauratis a Patavinis, ejusque Aponi oppidum ab Otthone II Imperatore reædificatum fuit; & tunc hujus loci in possessionem missus fuit Ingelfredus de Comitibus (b); anno tamen 1205, ut narrat Salomonius (c), Patavina Respublica ibi Prætorem creavit; sed Aponus anno 1236 ab Eccelino cum suo exercitu transeunte ad Montem - Silicis obsidionem denuo ferro, ignique (d) devastatus fuit. Demum scribit Albertinus Mussatus (e), anno 1314. Patavinos ob Canis Scaligeri obsidionem Aponum flammis dedisse, de qua re sic loquitur idem Mussatus. „ Aponus Colonia erat cum fontibus ca-
 „ lidis, quam Rurales Civitatis impetrato subsidio pedi-
 „ tum L præsidio, foveis, valloque cinxerant. Hæc pri-
 „ mum Canis insultum frustra, pauloque resistens tulit,
 „ nec tamen pertulit; sed ad Canem defecit. Hanc i-
 „ gne imisso, quò majore impetu hostes contereret, in-
 „ cendio consumpsit: adverso tamen subeunte casu flam-
 „ ma in Castrum convolans multos militum equos hau-
 „ sit incendio, quo repentino igne destituti, custodiis,
 „ qui capti erant, fere omnes evasere.

„ Canis dum illucesceret, militum peditumque distin-
 „ ctas phalanges castris educens, majori seorsum acie re-
 „ licta, ipse cum militibus ferme CCC per callem Aponi

(a) Scardeonius *ibid.* pag. 18. 22., & Salomonius *l. c.* pag. 160.

(b) Ursatus *lib. 1.*, Salomonius *pag. 159.*

(c) *l. c.* pag. 20.

(d) Salomonius *l. c.* pag. 160., Rolandus *pag. 32.*, Bonifacius *lib. 5.*

(e) *Rerum Italicarum Scriptores &c. Ludovicus Antonius Muratorius &c. tom. 10. pag. 571. Albertini Mussati Patavini de Gestis Italicorum post mortem Henrici VII Cæsaris Historia. lib. 3. Rub. 7. pag. 598. & seqq., Cortusus pag. 25., Pignorius lib. 1., Corte lib. 10.*

„ ni ad ripam fluvii tetendit . . . Canis agnoscens, sub-
 „ ducto agmine regressus est. Tunc eam oram, quæ a
 „ monteguttore cum Balnearum Tabernis usque in Bac-
 „ chiglionem portendit, desertam ab Ruralibus concre-
 „ mavit, ac secus montem Varda castra reduxit. „

Prope Thermas Aponi, ut dixi, urbem versus adhuc extat antiquum Nosocomium, a nullis Scriptoribus harum Thermarum, neque ab Historicis Patavinis nominatum, quod nunc pertinet ad Nosocomium S. Francisci hujus Civitatis. Quo tempore extractum fuerit Aponi Nosocomium cum parva Ecclesia, nullum monumentum inveni, nisi in tomo 18 Tabularii Nosocomii S. Francisci legi, quod anno 1328, illud vocabatur *Hospedaletto d' Abbano o S. Maria di Montaon*, in quo tomo quoque est *rodulo delle terre, che pagano decima alla Chiesa di S. Maria di Montaon*. Eodemque tomo legitur *c. 2. dell' anno 1516. 19. Marzo. Indulgenze plenarie concesse ai Visitatori, reparatori, e conservatori dell' Archibospitale de S. Giacomo in Ungula &c. concesse etiam all' Hospedale di S. Maria de Montaon, & Chiesa come membro d' esso Archibospitale &c. con tutti li Privileggi, che sono concessi ad esso Archibospitale da Papa Leon, & Paolo 30. Pontefici.*

Anno 1534. 28. Feb.

Union dell' Hospedale, & Chiesa di S. Maria de Montaon, con l' Archibospitale di S. Giacomo de Augusta in Roma quanto alle Indulgenze &c.

In tomo pariter 18. c. 11. legitur

Anno 1536. 7. Luglio.

Constituzione de' Nuncij, Commissarij, questuarij, & procuratori generali fatta per il R. d. Prè Alessandro di Vitaliani bon. Prior di S. Francesco di Padova, &

in questa parte Rettor, & governor della Chiesa campestre del Pio Hospedal di S. Maria di Montaon appresso i Bagni d' Abbano incorporato col Venerando Archihospitale di S. Giacomo d' Augusta de Urbe nelle persone del R. fr. Marc' Antonio Bergamasco baciliario dell' ordine de' Predicatori, & Z. Andrea de Bressa Speciale a publicar le indulgenze, & remission de' peccati dove si ritroveranno essere per causa dell' oblation, & ellemosine saranno fatte da ciascuna persona al detto Hospedale. Nod. Leonardo Tassara Padovano.

Eodem tomo. c. 19.

Anno 1538. 18. Maggio.

Processeto intitolato Hospedaletto d' Abbano.

Testamento del Rever. Sig. Alessandro Vitaliani q. Georgio Prior del Pio Hospitale di S. Francesco, ove lascia al detto Hospitale tutte, e qualunque fabriche, che detto Testator ha fatto fare nel luoco chiamato S. Maria di Montaon, quali tutte fabriche, insieme con tutti li suppelletili di qualunque genere in detto luoco esistenti lascia per l' anima sua, e per l' amor di Dio a detto Hospitale, volendo, & ordinando, che detto luoco sempre & in perpetuo sia retto, e governato per il S. Collegio delli Signori Dottori Giuristi, cha governano i Beni dell' Hospitale a perpetuo commodo ed utilità di detto Hospitale. Con questa espressa dichiarazione, che sempre, & in perpetuo li poveri di Gesù Christo Mendicanti, & miserabili persone debbano gratis, & per amor di Gesù Christo esser alloggiati in detto loco.

Nod. d. Battista Talamazzo. Con consegna fatta de' suppelletili di detto Hospodaletto a Mes. Andrea Giuriato Munaro Custode dell' Hospedaletto.

Hæc sunt, quæ ad hujusmodi Nosocomii historiam pertinent: modo tamen hoc Nosocomium nulli usui inferuit.

De Balneis Aponensibus ad annum 1554, hæc refert
 Cel. Facciolatus (a). „ Cum balnea Aponensia usum præ-
 „ ne omnem, sive artis inscitia, sive incuria jam a-
 „ misissent, ruinisque ac dumis obruta quotidie magis
 „ in contemptum, & oblivionem abirent, hoc an-
 „ no Medicorum Collegium Professores tres delegit,
 „ Franciscum Frigimelicam, Paulum Crassum, & Od-
 „ dum de Oddis, qui locum inviserent, purgarent, re-
 „ stituerent. Litteræ quoque Ducales accessere V. non.
 „ oct. datæ, ut quoties triumviri isti illuc se conferrent,
 „ apud Cœnobitas Montis ortonis hospitio reciperentur,
 „ rustici autem quatuor, aut quinque ex illa vicinitate
 „ præsto essent, qui fodiendo operam præberent. Sed vi-
 „ cit nova res, Botanicus Hortus paullo ante institu-
 „ tus. „ (b) & alibi idem Cel. vir ait, loquens de
 Horto Botanico. „ Tam pulchra res, scholisque honori-
 „ fica exitium attulit Aponensibus thermis . . . Dolen-
 „ dum profecto est, saluberrimas aquas, molestæ ad ea-
 „ rum usus adjectas, opinionis errore ita fuisse desertas...
 „ Attamen nisi thermæ istæ fuissent, Patavium fortasse
 „ non esset, vel certe Patavium non diceretur. Si enim
 „ verum quærimus, vox hæc Germanica est, & aqua-
 „ rum locum significat, litteris ejusdem organi inter se
 „ commutatis, & latina forma compositis, ut fuit in *Pa-*
 „ *tavia* Norici urbe, & *Batavia* Belgii regione. Cum
 „ enim Germani thermas Aponenses summopere frequen-
 „ tarent (c), nomen regioni dedere. „

Apo-

(a) *Fasti Gymnasii Patavini*
Ec. Patavii. 1757. pag. 209.
ex Act. Cod. 1. p. 158.

(b) *l. c. pag. 208.*

(c) Quorum Germanorum
 concursus frequens etiam erat

usque ad annum 1588., ut
 patet a multis Germanorum
 nominibus pariete inscriptis in
 Domo Thermarum Montis æ-
 grotorum, qui 17. Aprili men-
 se illuc veniebant.

Aponi thermas, ut etiam alias Patavinas scriptis illustrare Medici, nempe circa annum 1350. Jacobus de Dondis, & fortasse anno 1380 ejus filius Joannes de Dondis (a), atque anno 1450 Michael Savonarola, qui narrat suo tempore multum frequentatas esse Ther-

H 2 mas

(a) Cujus præter tractatum de fontibus calidis paduanis editum in Collectione Juntæ de Balneis &c. in Mss. autographo apud Marchionem Gasparum de Horologiis, leguntur xxxi. sermones pro doctoratus honoribus alicui conferendis, ut etiam ejusdem auctoris Sermo an. Xti 1372. In principio lecturæ theoreticæ planetarum &c. Collatio brevis in principio lecturæ primi canonis Avicennæ anno Domini 1379. Collatio Invitatoria, velut preambulum, in principio lecturæ libri Aphoris. Hippocratis anno Xti 1360. &c. Sermo in principio lecturæ libri &c. an. Xti 1376. Collatio in

principio tractatus de sphaera mundi ann. Domini 1379., alia Collatio invitatoria. an. 1362. Collatio brevis invitatoria ad disputationem Bononiæ. an. 1368. Sermo pro principio lecturæ medicinæ Florentiæ. ann. 1368. Collatio in præsentatione Magistri Nicolai de Sancto Vito &c. an. 13.. Collatio in principio lecturæ quarti libri Canonis Avicennæ. 1378.

In omnibus hisce Sermonibus versus quosdam Joannes instar exhortii ponebat v. g. in Sermone in conventu petri de Sarzana in medicina, & Gabrielis de Torellis de Mantua in artibus simul &c. an. 1362. sic

Illustrantur bonitate, credite felicitatis

Perlustrantur qualitate, virtuose probitatis

Colustrantur claritate, inclite famositatis.

In ipso Mss. quatuor epistolæ D. Francisci Petrarchæ poetæ Celeberrimi leguntur ad

ipsum Joannem de Dondis scriptæ, quarum una anno 1370. scripta videtur.

mas Patavinas. (a) „ Forensium copiosius numerus ex
 „ omnibus Italiæ ac Germaniæ partibus ad sananda cor-
 „ pora non mediocri cum aviditate veniunt „. fere eo-
 dem tempore Bartholomæus Montagnana aliquid de no-
 stris Thermis scriptum reliquit : Et circa annum 1554.
 Pafinus, & Franciscus Frigimelica idem fecere, ut etiam
 anno 1556. Falloppius Mutinensis, & postea alii.

Nihil aliud invenire potui ad Aponensium thermarum
 historiam pertinens, nisi adjungere velimus, Aponum pa-
 triam fuisse Illustrium Virorum, idest Titi Livii, Caij
 Valerii Flacci poetæ insignis (b), qui divino carmine
 rem omnem Argonautarum descripsit (c), Aruntii Stel-
 læ de quibus viris sic cecinit Martialis (d).

„ Censetur Apona Livio suo Tellus
 „ Stellaque nec Flacco minus.

Attamen facile dubitare possumus cum Philippo Cluve-
 rio (e), an a claritate Aponi fontis totus ager Patavinus
 ad-

- o o o o o o o o o o o o
- (a) *Rerum Italicarum Scrip- tato. Firenze. 1750. cap. 6.*
tores &c. Lud. Ant. Murato- pag. 369. an. 1.
rius &c. tom. 24. pag. 1135.
Michaelis Savanarola Commen- (b) Qui floruit sub Domi-
tariolus de Laudibus Patavii. tiano Augusto.
anno 1440. compositus &c. lib. (c) Tortelius apud Scordeo-
2. pag. 1184. c. de quo Sava- nium. l. c. pag. 55.
narola loquitur Antonius Coc- (d) lib. 1. epigr. 27.
chius Dei Bagni di Pisa trat- (e) l. c. pag. 153.

adpellatus sit *Apona Tellus* (a); sed aliter videtur ex Sili Italici (b) carminibus.

Demum Aponus patria fuit Petri vulgo dicti de *Abano* celeberrimi Philosophi, Medici, ac Astronomi (c).

Præter Claudianum alii poetæ carminibus aliquid de Apono dixere, & inter alios Martialis (d).

- „ Etrusci nisi thermulis laveris,
 „ Illotus morieris, Oppiane.
 „ Nullæ sic tibi blandientur undæ:
 „ Nec fontes Aponi rudes puellis.

Quia hæ thermales aquæ utpote salinæ mollem puellarum cutim asperam & rudem faciunt, & sulphureo calore mulieres (e) incendunt.

Si-

(a) Alexander Taffonus. *Modena*. 1744. *cant.* 8. *stan.* 30. *La Secchia rapita poema &c.* pag. 273. de T. Livio sic cecinit.

*Teolo, ond' uscì già l'anima degna,
 Ch' 'l' glorioso Livio al mondo diede.*

Quæ opinio de Livii ortu in *Teolo* fuit etiam Auctoris notarum in *Poemate Dottori* c. 6. *st.* 74. Sed recte animadvertit Cel. Barottus in adnotationibus ad Taffonii poema Taffonum de patre aut matre T. Livii locutum esse; nam potius fides danda est Martiali, qui Romæ vixit prope tempora ipsius Livii.

(b) *lib.* 12. *vers.* 217.

(c) Cujus insignis Viri notitias collegit Cel. Comes Joannes Mazzucchellius, quæ editæ leguntur in tom. 23. *Opuscoli publicati dal P. D. Angiolo Calogierà.*

(d) *lib.* 6. *epigr.* 26. *De etruscis thermis*, & Mattheus Raderus in suis commentariis supra Martialem. *lib.* 6. *ep.* 42.

(e) Vide epistolam Regis Theodorici.

Sidonius Apollinaris, qui vixit temporibus Majorani, & Antemii Augusti, Aponum carminibus celebravit; ut etiam Sanctus Ennodius Episcopus Ticinensis (a), qui Aponenses thermas petiit circa annum 500, ut ipse in epistola (b) scribens ad suum Petrum narrat, commendans Aponi phenomena: & videtur his aquis Ennodium usum fuisse ob oculorum morbum, de quo ipse queritur (c). Insuper idem Ennodius sequentes versus composuit.

- „ Tollitur adclivi tellus subnixâ tumore,
 „ Leniter elato fulsa supercilio.
 „ Vorticibus nullis caput admovet illa superbum.
 „ Nec similis pressis vallibus ima petit.
 „ Fumiger hic patulis Aponus fluit undique venis:
 „ Pacificus mixtis ignis anhelat aquis.
 „ Unda focus servat; non sorbet flamma liquorem:
 „ Infuso crepitat fons facer inde rogo.
 „ Ebrius hinc cunctis medicinam suggerit ardor,
 „ Corpora desiccans rore vaporifero.
 „ Hic pyra gurgitibus, scintillis fluctuat humor.
 „ Vivitur alternæ mortis amicitia.
 „ Ne pereat, nymphis Vulcanus mergitur illis.
 „ Fœdera naturæ rupit concordia pugnax.

Julius Scaliger (d) de Apono ita cecinit.

„ Jam

(a) Pignorius *l. c. cap. 15.*
pag. 71. dicit Ennodium fuisse
 Episcopum Patavinum.

(b) *lib. 5. epist. 8.*

(c) *lib. 6. epist. 4.*

(d) Apud Pignorium *l. c.*
cap. 15. pag. 71.

- „ Jam quater auratis remeans Dea lutea bigis
 „ Pifcosos Nerei quinta colorat agros.
 „ Sulphureas Acorin cum fufpiramus ad undas,
 „ Lymphaque crudeli fub face victa fugit.
 „ Scilicet antiquo Mons ipfe incoctus ab æftu
 „ Fervidior noftra fe negat ire face.
 „ Euganei latices, quæque arida faxa tenetis,
 „ Quæque leves leni colle fedetis aquæ:
 „ Tuque pater princeps, qui pumice teftus obufto
 „ Clara triumphatæ nomina peftis habes:
 „ Cede meis lacrymis; lacrymæ tamen, heu tamen ipfæ
 „ Debuerant peftem vincere poffe meam.

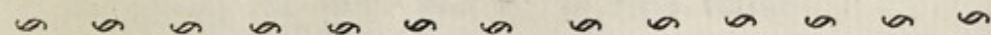
Magnus Decimus Aufonius, qui fub Theodofio Augufto floruit, in patriæ fuæ descriptione commendat Aponenfis aquæ potum (a).

- „ Non Aponus potus, vitrea non luce Nemaufus,
 „ Purior, æquoreo non plenior amne Timavus.

Petrus Bembus comparat Aponum, atque quafi Ætnæ anteponebat (b). Alexander Taffonus fic de Aponi gente jocofè cecinit (c):

*Abano va con quefti in una fchiera,
 E quei di Montagnon feco conduce.
 L'aria e la terra affumicata e nera
 Di fulfureo color gente produce.*

Qui-

(a) Vide Pignorium *ibid.*

(c) Canto 8. stanza 19. pag.

(b) In opusculo de Ætna. 268.
 pag. 132. edit. Lugdun.

*Qui vi l' orrendo albergo è di Megera,
 Che di foco infernal tutto riluce.
 Se v' era Pietro allor, co' fieri carmi
 Traeva i morti regni al suon de l' armi.*

Et Iroldus Crotta facetè & ipse Aponum ita versibus
 commendat (a).

77.

*Abano a cui donar natura piacque
 Virtù, che i capi della tigna scarca
 Mercè dei bagni, che di buono inchiostro
 Si mise a celebrar Claudiano nostro.*

78.

*Sicchè nulla a me resta d' vantaggio ;
 E dirò sol, che a questo bel paese
 Vengono quanti fecero passaggio
 Su qualche legno infausto al mar Francese.
 E veramente è un bel veder di Maggio
 Guarirsi nel pantan con poche spese
 Le doglie vecchie, i cancheri, e i malanni,
 Che al povero mortal dan tanti affanni.*

79.

*Erba giace nell' acque e non si lessa,
 Benchè bollano sempre a ricorsojo ;
 Sicchè l' oste vicin pela con essa
 I Polli e non farebbe più un rasojjo.*

De

(d) Poema Eroicomico L' Asino. Venezia. 1652. Canto 6.
 pag. 218.

De reliquis Patavinis balneis exiguè dicemus, quia pauca ab auctoribus habemus; nihilo tamen minus referemus omne id, quod apud eos invenire potuimus. Et primum de Thermis Montis-ortoni. Hic mons anno 1181 *artonus* vocabatur (a), ac Ungharelli tempore (b), ut etiam ab ipsa Charta topographica antiqua balnei Aponensis patet (c), cujus nominis significationem Ungharellus explicare contendit, dicens, sic montem *artonem* vocari, quia ibi olim angustum balneum erat. Pignorius vero credit nomen *orthonis* datum fuisse a quodam homine *Orthone* appellato (d); sed anno 1441 mons ro-

I tun-

(a) Ex autographo tabularii Prataliensis.

„ M. C. LXXXI. die nono in-
 „ trante septembris indictione
 „ XIII. Actum in Pratalia in
 „ solario Abbatis, præsentibus
 „ Bonifatio priori, Obizo, An-
 „ gelo, Marco, Tobaldo, Al-
 „ berico, Iraldo, Johane Spe-
 „ zacrucem monachis ipsius mo-
 „ nasterii. Gerardus de Calao-
 „ ne confessus fuit se accepisse
 „ ab Alberto dei gratia Pra-
 „ taliensi abbate denariorum
 „ Veronensium libras I. fini-
 „ tum pretium, sicut inter eos
 „ convenit, nominative pro
 „ tota terra quam ipse Gerar-
 „ dus habet in *Monteartone*, in
 „ Monterosso, & in Silva Pe-

„ tresega. Quam autem &c.
 „ Testes rogati sunt Bonifaci-
 „ nus, Martinus Berte, Gar-
 „ fagninus, Risimus de Cartu-
 „ rio, & alii plures.

„ Equidem & ego Wirisi-
 „ nus sacri palatii notarius in-
 „ terfui, & rogatus scripsi.

(b) *Cronica di Padova Mss.*
Parte I. cap. 4.

(c) Vide pag. 1. A. quam chartam accepi a Cel. Co: Francisco Leonissa. Hæc charta forsitan pertinet ad sæculum XIV.

(d) *l. c. cap. 15. pag. 73.* in cujus rei confirmationem produxit epitaphium a Theocrito exaratum, atque ab Heinisio latine versum.

„ Præcipit hoc *Orthon* Sículus; ne forte viator

„ Ebrius hybernæ tempore noctis eas.

„ Namque ego sic jaceo: pro pulvere nempe paterno,

„ Externa pergere contumulatus humo.

tundus, seu ortonus in quodam instrumento Cœnobii ejusdem loci a Philippo Thomafino edito (a) dicebatur.

Mons ortonus ignobilis præteritis seculis erat (b), & ab Historicis non memoratur, nisi anno 1428. ob Deiparæ Virginis miraculum, quod a Scardeonio (c), Thomafino (d), Pafino (e), Portinario (f) narratur, quod breviter indicabo, ut nihil prætermittam. A partu Virginis 1428, dicitur, quod Petrus Falzonius, seu Falchus homo rutticus cum gravissimis ulceribus cruciaretur, & uteretur balneis ad radicem hujus montis positis, illi, dum orabat, Virgo Maria apparuit, quæ eum morbo libera- vit, imperans tamen, sub aquis tabella inventa suæ glorio- sæ imaginis, curaret, ut ibi templum extractum esset. Homo ulceribus liberatus, ac tabella reperta, miraculum palam fecit, quo, a Petro Donato Veneto tunc Patavii Episcopo, approbato, oratorium ædificatum fuit. Duæ inscriptiones in eadem Ecclesia Montis ortonis leguntur hoc comprobantes (g).

„ Hujus B. V. Imago anno Christi 1428 a Petro Ful-
 „ cho inventa, primo in quodam Orat. collocata est,
 „ inde in insigni templo anno 1535. Quod nunc visi-
 „ tur, Petro Donato Episcopo Pat. & Communi Paduæ
 „ assentientibus, ædificato, translata fuit. „

Et in parvo Sacello B. V.

Hic

(a) *Historia della B. Vergine di Monte Ortone &c. Padova. 1644. cap. 1. pag. 3.*

(b) Contrarium tamen Val-
 lisnerius sentit ob vestigia an-
 tiqua balneorum ibi reperta.

(c) *lib. 2. clas. 5. pag. 106.*

(d) *l.c. cap. 3. pag. 10. & seqq.*

(e) *lib. de Thermis Patavi-
 nis &c. pag. 200. De Balneis
 omnia que exstant &c. apud
 Juntas. Venetiis. 1553.*

(f) *lib. 1. cap. 11. pag. 77.*

(g) Quæ a Salamonio *l. c.*
pag. 172. etiam producantur,
 & a Thomafino *l. c.*

„ Hic Petrus a Domina monitus Imaginem hanc de
 „ balneo extraxit, & ab ipsa sanitatem integram acce-
 „ pit. „

Ex quarum prima inscriptione intelligimus anno 1535
 Templum, & forsan Cœnobium pro Eremitanis condi-
 tum fuisse, & sic ille locus antea sylvestris, & fere a
 nullis frequentatus, impolterum cultus fuit, atque ægri bi-
 bere cœperunt illam aquam, in qua, ut fama est, inventa
 fuit B. V. tabella, quæ aqua Virginis nomen accepit.

Sed quum diversè miraculum hujusmodi narretur a
 multis scriptoribus, unicuique illud credere verum aut
 falsum licebit.

Injucundum vero non existimo, si afferam versus quos-
 dam Ludovici Pasini Medici Patavini, qui circa annum
 1530 vixit; qui ut poeta, de Ortone quasi Gigante quo-
 dam cum Diis pugnante, a Jove, interfecto, atque huic
 monti subjecto lusit (a): In his carminibus ex illius ful-
 mine icti, vulnere, sudore, atque excrementis immisum
 proximis aquis calorem, falsedinem, ac vim sulphuris &
 bituminis fabulosè ostendit.

„ Fuderat anguipedes imania monstra gigantes
 „ Jupiter, & Cœlo meditatus vincla Typhœus
 „ Conditus Inarimes æterna mole gemebat.
 „ Impositam Enceladus membris fumantibus Ætnam
 „ Vix perferre gemens poterat: semulta Vesævi
 „ Saxa super victum male Porphyriona premebant
 „ Luctantem, flammisque atro sæpe ore vomentem.
 „ Jam rigido Mavors transegerat ense Pelorum,
 „ Et te sæve Mimas, & te procere Damastor.

I 2

„ Ver-

(a) l. c. pag. 199. & seqq.

„ Verterat in faciem faxi Tritonia Virgo
 „ Ægide protensa, longas Pallanta trahentem
 „ Serpentum spiras, & diis infanda minantem.
 „ Cætera phlegræis projecta cadavera campis
 „ Aethera turpabant putri graveolentia tabo.
 „ Unus tot cæsis superabat fratribus ORTHON,
 „ ORTHON, supremo quem nixu irata creatat
 „ Terra parens, unum cunctis opponere divis
 „ Ausa (nefas) unique arces promittere Olympi:
 „ Tantum animo robur, tantaque immanibus illa
 „ Addiderat vires membris. hic unus ab arce
 „ Rhœtorum alpina, celsique a vertice Baldi,
 „ Inque deos, inque astra ferox convitia jactans,
 „ Tentabat montes imponere montibus altos,
 „ Et structis arces gradibus conscendere cœli:
 „ Quum procul instructam videt adventare deorum
 „ Hinc aciem atque hinc, seque peti tot ab hostibus unum
 „ Ergo ut erat manibus centum præsignis, & acri
 „ Corpore, centenas nunc intorquebat in hostem
 „ Ingentes montis partes, nunc impete facto
 „ Proturbabat agens aciem, vultuque protervo
 „ Et voce horrifona divos terrebat. ibi illi
 „ Aut subito versis se se occuluere figuris,
 „ Aut latere, & celeri freti pede terga dedere.
 „ Certatim trepidis tribuunt sua quisque coloni
 „ Hospita tecta deis: nusquam illis lecta voluntas,
 „ Non hilares vultus, non largæ copia mensæ
 „ Defuit. hæc hominum pietas bene cognita divis,
 „ Grandia percepit meritorum præmia: nanque
 „ Flava Ceres illis messes, sua vina Lyæus,
 „ Pacales oleas Pallas, armenta gregesque
 „ Magna Pales, pauperque tulit sua dona Priapus.
 „ Durat adhuc concessus honos, & dona deorum

„ Certa manent, riderque suo bona copia cornu.
 „ At Mars, non dirum aspectum, non brachia centum,
 „ Non fremitum infandum metuens petit ense furem
 „ Cominus, & getico tentat dum rumpere ferro
 „ Semiferi vastum latus, intolerabile vulnus
 „ Accipit, & magnis implet clamoribus æthra.
 „ Audiit incertis torrens Liquetia ripis,
 „ Atque Athesis metuens imo se condidit alveo,
 „ Et retro pressis celer Abdua substitit undis:
 „ Horrueruntque alpes, & nubifer Apenninus.
 „ Jupiter & sævo turbatus vulnere nati,
 „ Et trepido divum discursu: quem prius hostem
 „ Spernebat, metuens pariter cœloque sibique
 „ Victorem trifido transfixit fulminis ictu.
 „ Illum indignantem & vasto fumum ore vomentem
 „ Turbine corripuit subito, ventisque rotatum
 „ Protinus Euganeis moribundum extendit in agris.
 „ At Tellus (neque enim illa sui non gnara doloris
 „ Esse potest) scindi subito, atque dehiscere terram
 „ Antra jubet flentem natum: qua mille columnæ
 „ Atria nigra deæ magni Jovis invia telis
 „ Hinc illinc pariter subeunt: qua flumina fontes
 „ Cuncta suos magnam subterlabentia terram
 „ Agnoscunt: ibi mœsta parens stipata caterva
 „ Natarum, quas illa Erebo commissa crearat,
 „ Ut stetit, implevit mœstis ululatibus antra:
 „ Incusantque Jovem, dixit quæcunque jubebat
 „ Infanus dolor: hinc illi phlegetontides undæ
 „ Respondent, illinc resonant Acherontia faxa,
 „ Et qui nigrantes voluit Cocytus arenas.
 „ Dumque aliquid superest animæ, revocare sorores.
 „ Non cessant, revocant nymphæ clamore secundo.
 „ Verum ubi jam exanguis vita indignata sub umbras

„ Fu-

„ Fugit, inextincti vivebant sulphuris ignes,
 „ Pascebantque atros immensi corporis artus,
 „ Et fervens omni sudor de parte fluebat.
 „ Prima parens sacros extinguere fontibus ignes
 „ Nititur: hanc natæ una omnes, famulæque secutæ
 „ Vix tandem gelidis vicerunt sulphura lymphis.
 „ Quæ miros illinc subito traxere calores,
 „ Sulphureasque simul vires, usumque medelæ:
 „ At salibus fontes sudor vitiavit amaris,
 „ Inque nigrum ventris fœda excrementa bitumen
 „ Mutata, affectis præbent medicamina nervis.
 „ Fumiferum fervens Aponus caput extulit arvis
 „ Primus, vicini post quem longo ordine fontes
 „ Calefacti, superas venere in luminis oras.
 „ Tum fletum satis ingenti texere sepulchro
 „ Rupe sub aëria, quæ nunc ORTHONIS ab illo
 „ Dicitur, & servat post tot quoque sæcula nomen.

In Thermis S. Petri Montanionis, seu *Montagnonis* scribit Scardeonius (a) „ latissima balnea, vivis lapidibus a Theodoro Rege circumdata fuere, quæ adhuc extare videntur „. Sed de his balneis in epistola ejusdem Regis ne verbum quidem reperitur; unde opus istud posterioribus temporibus tribuendum est, cujus vestigia vix nunc apparent non solum ob Barbarorum devastationem, ut probabile videtur, at maxime a nostrorum incuria.

Hic e terra eruta fuit sequens inscriptio à Vallisnerio allata (b):

VEL-

(a) *lib. 1. clas. 1. pag. 21.*, (b) *Opere Fisico-Mediche &c. Venezia. 1733. tom. 2. Raccolta di varie osservazioni &c. pag. 437.*
 & Portinarius *lib. 2. cap. 4. pag. 54. cap. 11. pag. 76.*

VELLEIA P. F
CHRESTE
F. V. S. L. M.

Cujus ultimæ siglæ sic interpretantur a Vallisnerio
Fontibus Votum solvit Lubens Merito.

Et quamvis Legum Doctor Antonius Motus Patavinus hoc modo legeret

Velleia Publii Filia Chreste fecit Vovens Sibi Locum Monumenti: nihilominus Comes Sylvester Rhodiginus Vallisnerii interpretationem utpote meliorem comprobavit.

Cui Montanioni Cluverius credit (a) convenire Claudiani carmina.

„ Alto colle minor, parvis erectior arvis,
„ Conspicuo clivus molliter orbe tumet.

At unusquisque qui Aponum, & Montanionem inviserit, hoc falsum esse agnoscat.

Insuper videtur ibi fuisse templum, seu oraculum Geryonis, tum ob inscriptionem Galliani Fontanæ, tum etiam ob cavernam sub ipso monte excavatam, atque latericio fornice exornatam, ad quam nunc ingressus prohibetur ab aquis-calidis ibi emanantibus, quam cavernam aliqui invisentes multa peculiaria narrabant, quæ silentio prætereo; & forsan ego eam ingressus, si arte potero, alibi describam (b).

In

(a) l. c. pag. 151.

(b) Vallisnerii opere fisico-mediche &c. tom. 2. Raccolta d'osservazioni &c. pag. 440. Epi-

stola est Antonii Meneghelli Archipresbyteris Ecclesiæ Montanionis, qui hanc cavernam describit.

In Monteanione oppidum erat, quod anno 1238 a Fulcho ejusdem domino datum fuit Eccelino (a), qui a fundamentis illud dirruit.

Ecclesia D. Petro ibi sacrata est, nostris temporibus restaurata, quæ olim credebatur fuisse Geryonis templum, de quo sic Salomonius scribit (b):

„ Templum Divo Petro Apostolo a Galliano, seu Gu-
 „ lielmo Fontana uno ex Consulibus Regentibus Rem-
 „ publicam (c), quando jam ædificatum fuerat Rivalentum,
 „ extractum eo in loco, ubi a gentilibus Fanum Geryo-
 „ ni erectum erat: extat sequens epitaphium in antiquo
 „ lapide excisum. „

G. F. PP. T. G. S. C.

D. PETRO AER. PAT. IMP. CONSE
 CRAVIT. A. II. R. INTER.

Hoc est „ Gallianus Fontana Pater Patriæ Templum
 „ Geryonis Senatus Consulto. D. Petro Ærarii Patavi-
 „ ni impensa consecravit anno secundo Regni interre-
 „ gni. „ an hujusmodi interpretatio sincera sit, nec ne?
 „ judicium Eruditis Viris relinquo.

Superioribus annis prope Ecclesiam S. Petri e terra eruta fuit Lamina plumbea, in qua hujusmodi Characteres sunt, quorum explicationem ab Eruditis Viris exoptamus. Plumbeam hanc laminam in suo Museo Cl. Comes Franciscus Leonissa possidet, Vir doctrina, morumque suavitate eximius, quem summo semper amore colo.

Bal-

~ ~ ~ ~ ~
 (a) *Salomonius l. c. pag. 171.* ex lib. Tabularii in Charta
 (b) *Ibid.* pergamena c. 154. in *Cancellaria Communis Paduæ.*
 (c) Gallianus Fontana Consul erat anno 421, ut habetur

† SIĀ 卍 卍 卍 卍 Δ †
 MAZĒNPHETON RΣ F. ERBRO
 CH: POS E P̄SAL: † 卍 卍
 卍 卍 † S 卍 † MAVPS
 PIPIS †

Balnea Montis anionis feu *Montagnonis* olim multum frequentata fuere, atque superbis ædificiis ornata, quia adhuc circa eadem fere continuo e terra marmorum fragmenta fabrefacta effodiuntur, & vestigia ædificiorum usque adhuc cernuntur, & demum multa vasa cineraria non longe a balneis sæpe reperiuntur.

Balneum Domus novæ nomen accepit a Domo ibi ædificata tempore Michaelis Savonarolæ (a), in qua

K

Ca-

(a) De balneis Domus novæ. pag. 37. E. in opere de Balneis &c. Venetiis apud Juntas.

Carrariensis olim Dominus falem magna quantitate effluenter elaborare fecit. Hujus balnei auctor fuit Joannes de Dondis, cujus Pater Jacobus ita ab his aquis falem colligebat, ut legimus apud Joannem de Dondis (a): Nempe in ipsa lacuna aquæ calidæ, ponebantur vasa lapidea, in quibus alia fictilia testacea thermali aqua plena, qua sic ipsius naturali aquæ calore evaporata, sal habebatur, quo instar communis utebatur ipse Joannes, ejusque familia. Alio modo colligi potest sal, idest cum lignorum frustulis, quibus paulatim sal albissimum adhærescit, quod etiam animadvertit Dodington (b); sed multo ante, ipse Claudianus, dicens (c)

„ Nullo cum strepitu, madidisque infecta favillis
 „ Despumat niveum fistula cana falem.

Balnea Montis ægrotorum seu corruptè a vulgo *Montis - groti* nomen obtinere ab ægrotorum frequentia; quadere ibi xenodochia pro pauperibus existebant (d), quorum forsan unum erat domus, quæ nunc unica remanet

(a) *De Balneis omnia &c. the end of the Year 1700 A-*
Venetis apud Juntas. Joannis bridg'd and Dispos d' under Ge-
de Dondis Patavini De Fonti- neral Heades. vol. 2. London.
bus calidis agri Patavini con- 1722. n. 83. pag. 4067. cap.
sideratio ad Magistrum Jacobum 2. §. 40. pag. 344. Vide etiam
Vicentinum. cap. 8. pag. 106. de hac re Journal encyclopedique

Sed Ungharellus l. c. parte 1. cap. 4. ait primum sal conficiendum in his thermis fuisse Ingeschum de Engeschis a Fossa Clodia Patavii morantem.

(b) *The philosophical Transac- (c) l. c.*
tions &c. and collections To (d) Ungharellus l. c. parte.
 1. cap. 4.

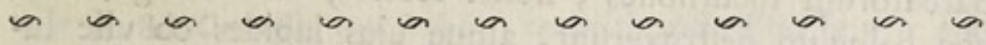
Quo-

net pro ægrotorum commodo, quam a vetustate fere col-
 lapsam Bartholomæus Capivacceus anno 1577 restauravit,
 quod in inscriptione ibi legitur.

HAEC DIVINA MONTIS AE
 GROTORVM BALNEA ALIOR.
 INCURIA PENE CORRUPTA
 HASQ. AEDES VETVSTATE CO
 LAPSAS BARTOLOMAEVS CA
 PIVACCEVS IOANNIS F. ANTI
 QVAE FORMAE AC SALVBRI
 TI RESTITVIT. M. D. LXXVII.

Quam domum nuper ob nostrorum incuriam tempo-
 ris injuriis relictam diligentissimus Doctor Mingonius fe-
 re reædificavit.

Quamvis apud antiquos auctores de montis ægrotorum
 historia nihil inveniatur, attamen credendum est locum
 hunc antiquitus magnifica ædificia habuisse, tum propter
 K 2 frag-

<p>Quorum unum Isaacus de Dondis q. <i>Jacomi</i>, frater Joan- nis, in testamento an. 1383. 2. Sextili construi juber. Testa- mentum est apud Marchio- nes de Horologiis, in quo le- gitur .</p> <p>„ Pro reparatione Ecclesiæ „ S. Elisæi de Montegroto li- „ bras quinquaginta „ Item reliquit quod de bonis „ suis reædificetur una domus „ super quibusdam muraleis „ acquisitis per ipsum Testa-</p>	<p>„ torem ab hæredibus olim „ Domini Empererii de Mali- „ ciis positos in Montegroto „ super balneum Communis; „ in qua domo sint, & esse „ debeant sex lectimati de tel- „ la, omnibus ascendentibus „ ad summam librarum mille „ parvorum, & minus in de- „ terminatione, & arbitrio hæ- „ redum suorum infra scripto- „ rum ad servitium & com- „ modum pauperum, & mise- „ rabiliū personarum. „</p>
--	--

fragmenta expolita marmoris *parii*, *serpentini*, *Lunen-*
sis &c., quæ plurima e terra effodiuntur, ut etiam ob
 magna parietum vestigia, pavimenta signina, balnea mul-
 ta, quæ fere quotidie huc illucque sub terra cernuntur,
 ut etiam monetas Romanas, quæ tamen ita a therma-
 rum salibus corrosæ sunt, ut in his nihil legi possit.
 Præter hæc etiam maximum antiquum balneum extat,
 quod stratum atque circumdatum erat magnificè amplis
 & perpolitis lapidibus propinquorum montium, cujus lon-
 gitudo est 168 pedum parisientium, latitudo 46, & pro-
 funditas 4 pedum: In medio autem ejusdem balnei exi-
 stebant duarum columnarum partes lapidis montium Eu-
 ganeorum rectis striis ornatae, quæ an tectum balnei in-
 tegræ suffulcirent, an lapideas tabulas? ego judicare ne-
 queo: Hoc tamen certum est, in uno antiquo Aponi
 balneo supra ipsum collem, adhuc conspici in medio par-
 vam columnam, supra quam tabula lapidea quadratæ figu-
 ræ erat, quæ nunc in ipsius balnei fundo cernitur: usus
 harum tabularum multiplex esse poterat pro balneantium
 commodo. Sed paucis abhinc annis, quod non fecerant
 Barbarorum incurfiones, nostri fecere; nam magnificum
 hoc balneum destruxerunt, atque ejus lapides ob vile lu-
 crum vendidere.

Haud procul ab antedicta domo superest turris pars,
 quæ vulgo creditur, olim sacram turrem fuisse parrochia-
 lis Ecclesiæ, quæ ad Montanionem translata fuit, quæ
 tamen ex allato superius Isaaci de Dondis testamento, S.
 Elisæo dicata erat, ut etiam patet ab antiquo Mss., quod
 vidi apud Archipresbyterem S. Petri montisanionis (a)

Ther-

(a) In autentico Catast. mem- ni Sub bona memoria D. Il-
 brano feudorum Epatu padua- debrandino Epo paduan. signa-
 to

Thermæ S. Bartholomæi ita appellantur ab antiquissima Ecclesia eidem Sancto dicata olim a Leonis civibus Patavinis (b), nunc tamen de jure Marchionum Obriorum.

S. Helenæ Balnea (c) *mons stufæ* anno 1156, aut *mons stupæ* (d) a *stufa* seu laconico vocata sunt; sed nunc nihil nobis aliud innotescit de his Balneis ex antiqua historia; nisi quod anno 1320 *Mons stupæ* uti feudum concessum fuit Nicolao, & Ubertino de Carraria a Federico II. Imperatore, quod in amplo lapide posito ad meridiem in ejusdem montis base legitur.

„ Federicus D. G. Romanorum Rex Imp. Augustus
 „ Universis Sac. Rom. Imper. fidelibus præsentibus litteras
 „ inspecturis, gratiam suam, & omne bonum toties regie
 „ celsitudinis itaque Nob. Viri Nicolai de
 „ Carraria, natiq; Nob. Viri Ubertini de Carraria nostri,
 „ stri, & Imperii fidelis dilecti, grataque nobis & imperio exhibere potuerit obsequia, & ut in de-

VO-

to a R. 80. Concessio tenoris subsequentis manu Ottolini de cassellis . 9. dni nicolini notarij s̄i epi &c.

In Christi nomine amen anno ejusdem nats. Millio trecentesimo trigesimo tertio Indictione prima die ven̄ sexto ms Augusti Padue in ep̄ali palatio, In sala magna superiori ps ven̄ viris. D. Joanne gratioso canonico senen̄ Dno Nicolao &c. concesserit omnibus modis quibus melius petivit dicte Ecclesie S. Petri & Helisei de Montagnone & Montegroto &

canonicis dicte Ecclesie tunc presentibus & futuris seu D. Vitaliano de Basiliis tunc ibi presenti Syndico dicte plebis predicta postulanti & recipienti sindicario not̄ clericorum seu Canonorum dicte Ecclesie Omnes predictas decimas plebatus dicte Ecclesie & quartesia parochianorum suorum &c.

(b) Scardeonius lib. 1. clas. 1. pag. 22.

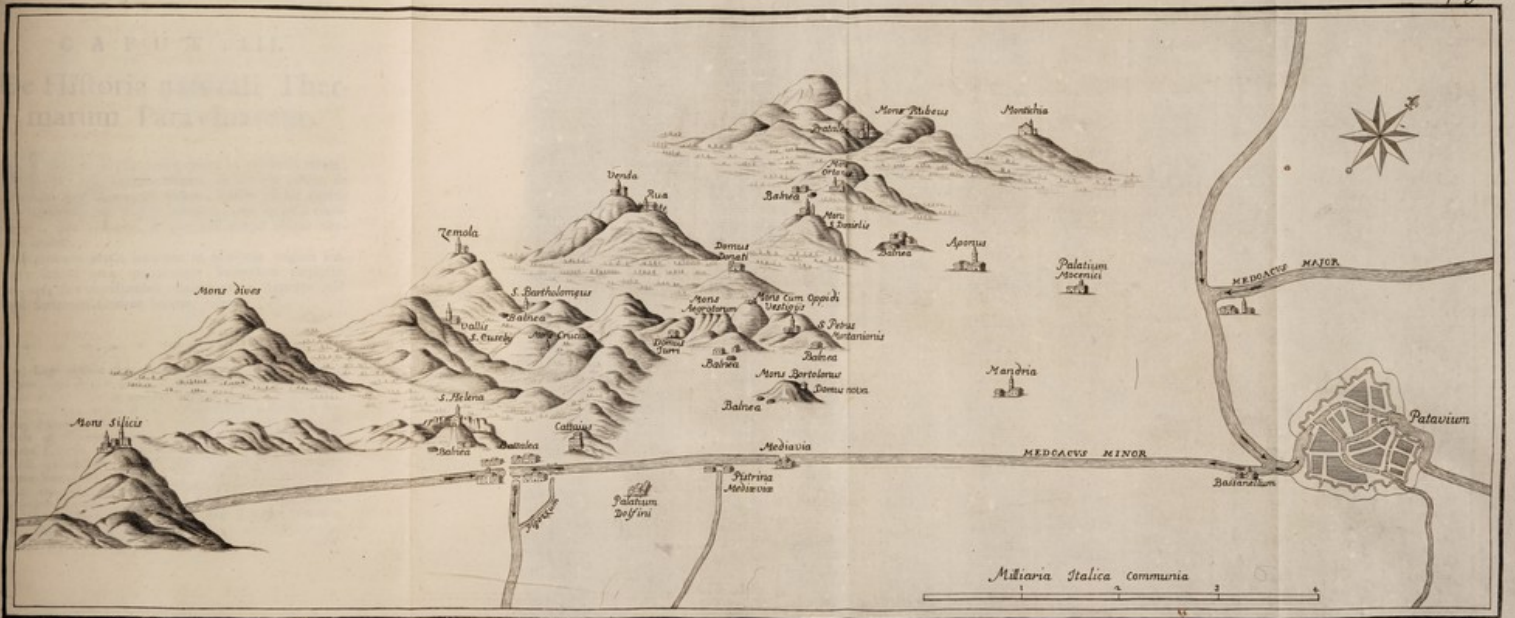
(c) In Mss. anni 1156.

(d) Ungharellus l. c. & lapis Federici Imperatoris.

„ votissimi, & fidelitatis zelum erga nos, & Sac. Impe-
 „ rium ferventius attendatur, ipsum de districtu, & omni
 „ jure, & jurisdictione notis, & imperio in terris suis,
 „ & aliorum de domo sua pertinentibus, & de Monte
 „ Stupæ, qui balneum S. Elenæ dicitur, cum omnibus
 „ suis pertinentiis, recepto ab ipso fidelitatis homagii sa-
 „ cramento, ex speciali gratia, & benignitate regia in-
 „ feudamus, dantes sibi super eo præsentis nostri Rega-
 „ lis sigilli munimine roboratas. Datum in Demburgh
 „ IV. Kal. Mart. anno D. MCCCX. Regni nostri VI...

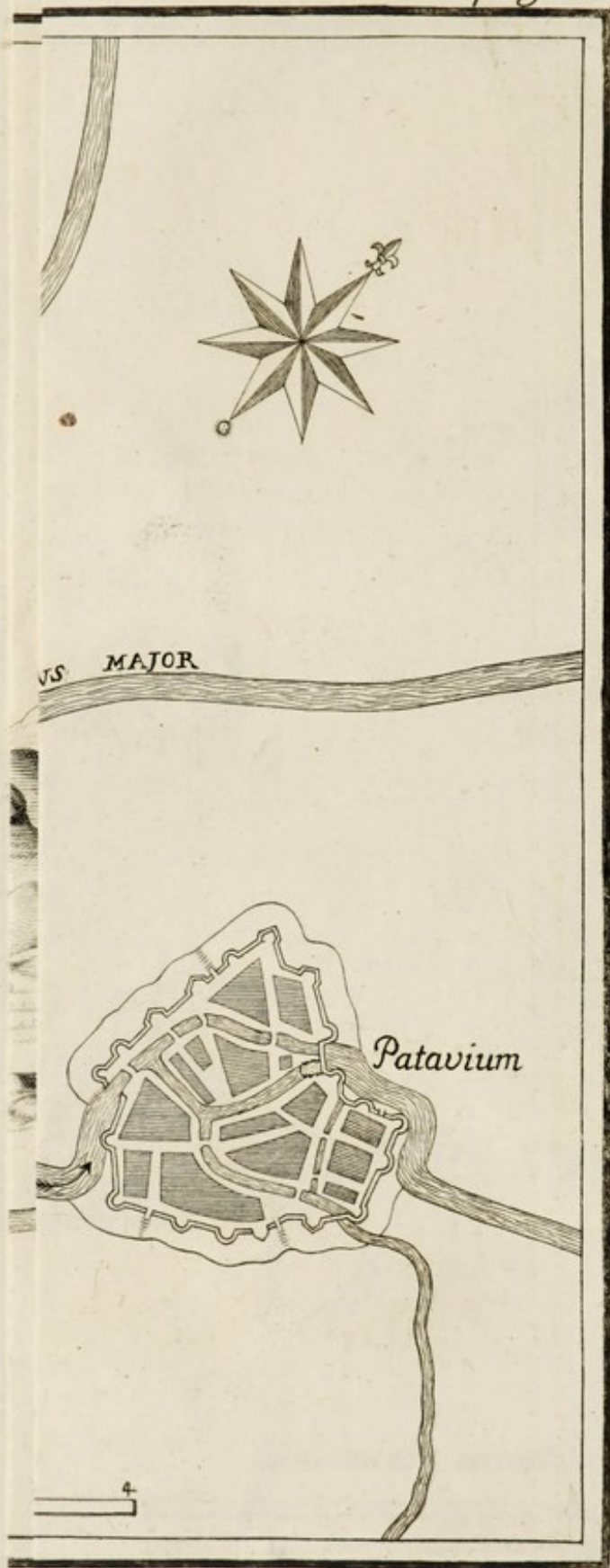
In alia inscriptione super Sacelli S. Elenæ ostio circa
 an. MDXCVI. legimus hæc verba „ Sacellum hoc con-
 „ struendum mandavit Aloysius Sylvaticus Archidiao-
 „ nus. „ & anno 1611. Jo. Baptista J. C. & eques,
 Franciscus, & Benedictus Philos. & Med. Professor Syl-
 vatici ab injuria temporum vendicarunt idem sacellum.
 Anno autem 1648, quomodo apparet ab alia inscriptio-
 ne in Palatio super cubiculi ostio, Benedictus Sylvaticus
 eques, & superordinarius Professor in ampliorem, com-
 modio rem formam Palatium, quod adhuc extat supra
 hunc montem S. Helenæ, redegit, atque objacentem col-
 lis planiciem directa area explicuit, & hinc inde deductis
 rivis, placide alluentis fluminis commercio aditum ape-
 ruit. Ad Fontem vero, ubi Balnea, sub Sacra Imagine
 Beatæ M. Virginis, est, FONS SALUTIS, & infra le-
 gitur „ Fons hic Cœlestis invocatus, terrenis dedit vir-
 „ tutem, & fortitudinem, dimissam vocem reassumpsi ego
 „ Joseph Bellinus Attestinus J. U. D. anno D. 1651
 „ ætat. suæ 49. & in memo. posui. „

De balneis Sanctæ Helenæ hoc reliquum est unum,
 ut dicamus; nempe anno 1692. Comites Bartholomæus,
 & Benedictus fratres Sylvatici Domum balneorum, seu
 infirmorum restaurarunt, ut legitur in inscriptione super
 ostio ipsius Domus.

Leonardus Barrat Delineavit

Carolus Calerotto Sculpsit

Carolus Calciroto Sculpsit

C A P U T III.

De Historia naturali Ther-
marum Patavinarum.

Multa & diversa dicere debeo in præsentia rerum, de horum fontium origine, de illorum calore, de topthorum generatione, de plantis, insectis in his genitis & morantibus, nec non de omnibus, quæ in ipsis continentur, quæ subsident, & quæ observantur absque chymica analysi.

Et primum paucis immoror in quæstione originis fontium, utpote quia quamcunque sententiam amplectamur, ipsa suis objectionibus minime caret: Attamen quid aliqui Scriptores sentiant breviter referam (a).

Car-

(a) Legi possunt sequentes auctores, qui de hac re, aut aliquid dicunt, aut ex professo agunt. Plato in *Dialogo* cui titulus *Phædon.*, Epicurus in epistola ad Pitocum relata a Diogene Laertio, Plinius *hist. nat. lib. 2. cap. 62.*, Lucius Annæus Seneca *Natural. quæst. lib. 3. cap. 5.*, Jacobus W. Drobzenzk in tractatu *de nova philosophia spectans fontes.* Ferrariæ. 1657., Franciscus Vallesius in libro *de sacra Phi-*

losophia. cap. 63., P. Gaspar Scotus in *Anatomia Physico-Hydrostatica fontium, & fluminum,* Libertus Fromondus *lib. 5. Meteorologicor. cap. 2. art. 1.*, P. Nicolaus Cabæus *lib. 1. Meteor. text. 62. quæst. 1.*, Nicolaus Papin in libro *de originibus Fontium*, Du-Hamel in sua *Physica. Par. 2. cap. 3. de meteor.*, Nicolaus Ghezzi *dell'origine delle Fontane. Venetiis. 1741.*

Cartesii (a), ac Fallopii (b) sententia, quæ Ramazino (c) placuit, est, maris aquam in terræ cryptis tamquam in clibano a subterraneo calore guttatim distillari, ac inde fontibus aquæ dulcis ortum præbere. Van Helmontius (d), Julius Scaliger (e), P. Kircherus (f), Jacobus Rohaultus (g), Andreas Baccius (h), De la Hire (i) defendere conantur a mari fontes, & flumina originem accipere; & Cl. Joh. Ludovicus Leuchsenringus (k) originem fontium perennium ad Henkelii & Kühnii, aliorumque mentem explicat, & ex mare deducit. Hi omnes ex mare Fontes, ac Flumina oriri contendunt, quod Aristotelem (l), Jovianum Pontanum (m), Joannem Baptistam Labat (n), ut etiam Nieuventytum (o), &

(a) *De principiis Philosophiæ* pag. 6. n. 10.
Ëc. Amstel. 1644.

(b) *Opera omnia* Ëc. Venetiis. 1606. tom. 1. tract. 7. de thermalibus aquis. cap. 3. pag. 253.

(c) *De fontium Mutinensium admiranda scaturigine tractatus Physico-Hydrostaticus. Mutinæ. 1691. cap. 5. pag. 53.*

(d) *In supplemento de Spadani Fontibus. Paradox. 1.*

(e) *Exerc. 46. in Cardanum.*

(f) *Itinerar. Estatic. cap. 1.*

(g) *Physica* &c. editio 4. Londini. 1718. pars 3. cap. 10. pag. 416.

(h) *Libri septem. opus in quo agitur de universa aquarum natura* Ëc. Romæ. 1622. lib. 1.

pag. 6. n. 10.

(i) *Histoire de l'Academie Roy. des Scien. Ëc. an. 1703. Paris. 1720. pag. 1. mém. pag. 56.*

(k) *Dissert. Chémico-Médica inauguralis de Fonte medicato Niderbronnensi* Ëc. Argentorati 1753. pag. 15.

(l) lib. 1. cap. 13. *Meteorologie.*

(m) lib. meteor. tom. 4. opp. pag. 3142. & seq.

(n) *Voyage en Guinée, dans les îles voisines, & a Cayenne* tom. 3. pag. 25. 36. 43.

(o) *L'existence de Dieu démontrée par les merveilles de la nature en trois parties* Ëc. a Paris. 1725. considerat. 20.

& Jo: Albertum Fabricium (a), affirmare constat. Alii vero auctores, & Græci etiam (b) originem fontium pluviis tribuerunt, sicuti etiam Gaspar Bartholinus Thomæ filius (c), Perrhaultus (d), & Mariottus (e): Verum Sidelæus (f) ab hac sententia dissentire videtur, quia observavit plus aquæ ad mare per Angliæ flumina ire, quàm a pluvia aqua habeatur; at forsan auctor non animadvertit montium nives, atque in alpibus frequentes vapores, qui paulatim pluviam efficiunt (g).

Hic denique aliorum opinionibus prætermisissis indicare debemus, quod Antonius Vallisnerius summis laboribus super montibus, fontium ac fluminum originem a pluviis ac nivibus solutis confirmavit (h), ut unusquisque vide-

L re

(a) *Theologie de l'eau, ou essai sur la bonté, la sagesse & la Puissance de Dieu manifestées &c. Traduit de l'Allemand. à l'Haye. 1741. lib. 2. chap. 3. pag. 153. & seqq.*

(b) apud Aristotelem l. c.

(c) *Dissert. de Fontium, fluviorumque origine ex pluviis. Hafniæ. 1689.*

(d) *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. &c. tom. 2. an. 1693. à Paris 1733. pag. 164.*

(e) *Oeuvres de M. Mariotte divisées en deux tomes. Leide. 1717. tom. 2. Second. discours de l'origine des Fontaines. pag. 333.*

(f) *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. &c. tom. 2. an. 1693. pag. 164.*

(g) Ed. Halleyus *Reputatio circulationis aqueorum maris vaporum, & causæ fontium.* in Act. Erud. Lipsiæ an. 1692. M. Julii. pag. 308. 310.

(h) *Opere Fisico-Mediche del K. Antonio Vallisneri &c. Venezia. 1733. in fol. maj. tom. 3. Lezione accademica della origine delle Fontane &c. pag. 5. usque ad pag. 34. huic lectioni ibid. sequitur Della vera ed unica origine delle Fontane Lettera Fisico-Meccanica del Dottor Caston-Giuseppe Giorgi Fiorentino. pag. 35. usque ad pag. 63. Lettere due di Domenico Corradi d' Austria pag. 64 usque ad pag. 71. qui Vallisnerii sententiam multis observationibus*

re potest, qui montes attentè examinabit (i). Ego quoque peragrando Mutinenses, Bononienses, Lunenses, ac Hetruscos montes Vallisnerii observationes renovare potui, aliasque instituere, quas si modo singulatim describere voluiffem, nimis a re discederem, & eo magis, quia illas descripsi in meo *Itinere Historico-naturali*, quod typis quamprimum committam. Silentio tamen sequentem haud prætermitto observationem. Quintili mense hujus anni inter alia me contuli ad perscrutandam profundam atque longissimam cryptam, quæ extat in Lunensibus montibus procul a Massa Carrariæ sex millia passuum, & vulgo *Os Bignonis* appellatur: In illam ingressus sum, & per ipsam incessi ultra ipsius longitudinis medietatem, quæ oblique fertur, & fortasse plus quàm millia passuum longitudinis terminum habet in fontem perennem; qui in torrentem *Frigidum* (k) vocatum

bus, atque rationibus comprobant: & Dominicus Vandellius Patruus meus eandem sententiam contra oppositores confirmavit. *Lettera sopra alcune opposizioni fatte al libro dell' origine de' fonti, e fiumi del Cav. Antonio Vallisneri. in tom. 14. Della Raccolta Calogeriana.*

(i) Anfractus atque aquarum communicationes sub terra Vide apud Baccium *l. c. lib. 1. pag. 6. n. 40.*, Aloysium Ferdinandum Marsilium *Histoire Physique de la mer. Amsterdam 1725. livre. 1., Derham Physico-Théologie liv. 3. ch. 2.,*

Philosophical Transaction n. 360. a curious description of the strata of the Coal-mines of Mendip in Sommersethiri by John &c. atque apud alios.

(k) In cujus alveo ego inveni *Tineam aquaticam*, quæ se se induit minimis lapillis variè coloratis mirabili artificio musivi forma conjunctis, de qua *tinea*, sic Cel. Eques Carolus Linnæus mihi scribit martio mense hujus anni, „ *Tinea illa lapillis vestita, forte veterum Microcosmus sit, quod nunquam vidi.* „

tum defluit: Hic accidit, dum venti australes spirant, & nives in montibus magna copia liquefiunt, quod per propriam supradicti Fontis viam tanta aquarum quantitas transire nequeat, ideoque iter suscipit per hanc cryptam sursum ascendendo, ut ex ipsa duobus ac pluribus diebus impetu ac murmure exeat, atque erumpat secum arenas lapidesque ferens. Ex quo facile conijcere possumus Fontes perennes esse non solum propter caveas & cryptas aqua ex pluviis, & nivibus repletas, verum etiam ob canalium angustiam, qui non nunquam inter laterales cryptas, & cuniculos suis gaudent diverticulis pro majori aquarum incremento.

Qua de re cum Vallisnerio (a) credimus aquas thermales S. Helenæ & reliquas montium Euganeorum oriri a montibus altioribus quàm illi sint, quàm ex exiliunt, & fortasse a *Monte-Divite* (b), aut *Monte Venda*: Quæ aquæ calidæ quibusdam ductibus hinc & illic e terra exeunt, atque sub terra per planiciem S. Helenæ, S. Bartholomæi, Montis ægrotorum, montis-Anionis, Montis-Ortoni, Aponi perenniter excurrunt; nam si iis in locis per septem aut decem pedes, secundum planicie inæqualitatem, terra effodiatur, illico thermalis aqua saliens effluit. Et cum hujusmodi aquæ altissimis ex locis orientur, per æquilibrii leges (c) (quas natura ipsa partim nobis ostendit in Monte S. Helenæ, & colle Aponi.)

L 2

ni.)

(a) l. c. tom. 3. pag. 9. n. 36. & pag. 27. 28. n. 36.

(b) Sicuti dubitat Cl. Angelus Sclavetus *De aquis Montis-silicis epistola*.

(c) Ut putavit Cassinus apud Purchotium *par. 2. cap. 4. de*

origine fontium & fluminum. Du-Hamel in sua Physica pars 2. cap. 3. de meteor., & Guilielmus Derham lib. 3. cap. 4. in demonstratione essentia & attrib. Dei.

ni.) ascendere possunt tubis & fistulis pro embrocationibus, injectionibus quantum opus est: Itaque neque antliis, nec aliis instrumentis ad attollendas aquas indigemus, quod non contingit in Pisanis thermis, in quibus aqua exantlatur pro stillicidiis.

Quomodo aquæ nostræ thermales salibus ac reliquis mineralibus imbuantur, decernere difficile est, quia quid Natura agat in terræ visceribus, nobis latet, & nihil nisi hypotheses excogitare possumus (a): Quoniam quis nobis asseverabit, aut præstabit, quod sal non gignatur in aquis potius, quàm ipsæ ab aliis locis illud dissolvant? Et fœcundissimæ salis gemmæ mineræ (b)

non

- (a) Quomodo aquæ minerales ac thermales salibus &c. saturantur Vide Joannem Rudolphum Glauberum *Furni novi philosophici, sive descriptio artis destillatoriæ novæ &c.* Amstelodami . 1651. *pars 3. de Balneis.* pag. 41. & seq. Aristoteles dixit in libro *de sensu & sensibilibus.* „ aqua se imbuat mineralibus super quæ transit. „ & Galenus *lib. 1. de simpl. medicina,* credit aquam transeuntem super sulphur illo saturari. Vide etiam Pontanum in *lib. de Meteor.,* Plinium *nat. hist. lib. 31. cap. 4.,* Libavium *lib. 6. cap. 1.,* du Clos *histoire de l' Acad. Roy. des Scien. à Paris* 1733. *tom. 1. an. 1667.* pag. 27. & seq. *Mém. de l' Acad. Roy. &c. a Paris tom. 4. 1731. pag. 41.,* Joannem Gratianum *Thermarum Patavinarum examen &c. Patavii* 1701. *cap. 3. pag. 37.*
- (b) Mineræ salis gemmæ diversis in locis sunt: Vide *Relation du voyage d'Espagne &c. Biblioth. univ. Juillet 1691. tom. 21. pag. 52.,* Geographiam Varenii *lib. 1. cap. 2. sect. 1.,* Michaelem Mercatum *Metallotheca &c. arm. 2. pag. 28.,* Federicum Hoffmannum *Opuscula Physica. Mém. de Trév. May. 1726. pag. 837.*

non oriantur ab aqua (a), quæ universale vehiculum spiritus acidus secum vehendo, atque diversas terræ species solvendo sales quamplurimos, ne dicam omnes, efficere nequeat? Vereor tamen hîc aquæ tribuere generationem omnium rerum cum Mailleto (b); quamvis multum aquæ debeamus, & fortasse eadem aqua est, quæ calorem, ac ignem subterraneum excitat, transiens super mineras ferri, aut arenæ ferrariæ, (qua Euganei montes valdè abundant) cum sulphure (c), vel super
PY-

(a) C. G. Schoberus *Hamburgisches Magazin &c.* Hamburg. 1756. vol. 6. par. 2. n. 1. pag. 115. adserit tutis observationibus salium fodinas, seu sal illud non ab initio eadem sub forma in illis locis adfuisse, quia in hujusmodi fodinis reperiuntur ligna, lapidosa corpora, quæ ad fluviorum sæpius littora inveniuntur, & aliquando cochleæ, aliaque corpora marina.

(b) Talliamed, ou entreintiens d'un Philosophe Indien avec un Missionnaire François sur la diminution de la mer, la formation de la Terre, & l'origine de l'Homme &c. mis en ordre sur les mémoires de feu Mr. de Maillet. par J. A. G. ** Amsterdam. 1748. 2. tomes.

(c) M. Lemery *histoire de l'Acad. Roy. des Sciences* an. 1724. Paris 1726. pag. 48. an.

1700. pag. 51. edit. 2., *Ibid.*, M. du Fay, sur la chaleur des eaux de Bourbonne. pag. 47. 49. idem affirmat. Mr. Pitton de Tournesfort, *Relation d'un voyage du Levant &c.* à Paris 1717. tom. 1. Lettre 4. pag. 155. ait, in insula Milo prope S. Joannem de ferro mineram ferri esse, in qua ignis perpetuus adest; inde etiam experimentum affert simile illi Lemery &c., Boerhaave *Elementa Chæmiæ.* Venetiis 1749. tom. 1. pars altera de artis theoria exp. pag. 191. & in tom. 2. pars 3. in *Fossilia proces.* 170. pag. 248., Joseph Duccinus *Trattato dei Bagni di Lucca.* 1711. cap. 9. pag. 99., & Cel. Joseph Benvenuto del sale delle acque termali di Lucca. Lucca 1758. Lettera al Sig. D. Paolo Agostini pag. 91.

pyrites sulphureo-martiales (a), ideoque & ipsæ calorem aquæ tribuere possunt, una cum acido vitriolico, seu

(a) Martinus Lister *novæ ac curiosæ exercitationes, & descriptiones thermarum ac fontium medicatorum Angliæ. edit. ultima. Londini 1686. cap. 9.* ubi primus causam caloris thermarum ex pyritis idea deducit. Bergerus *In commentatione de thermis Carolinis, qua omnium origo fontium calidorum, itemque acidorum ex pyrite ostenditur. Guelferbyti. 1709. cap. 6. pag. 63. 72. & seqq.* Idem in dissertatione *de Carolinis Boiemæ fontibus. Vitembergæ 1708. §. 2.*, Ipse *Bericht vom Carlsbade. Dresdæ 1709.* ex æstuantis pyritæ halitibus sulphure ferrique gravidis, fervent. Seippius in libello *Uom Pyronontischen Brunnen. m. 79.* Confer. *Journal. de Sçavant de l'Angl. 1703. tom. 2.*, & Renatum Charles *Questio an Therma Borbonenses &c. Besançon. 1721.*

Experimenta vero circa pyritarum accensionem vide apud Jo. Federicum Henkelium in libro *Pyritologia oder Kiess-histoire. Leipzig. 1725. pag. 62. 69.*, Bergerum *lib. c. pag. 69.*, Gottlob Carolum Springsfeld *Iter medicum ad Thermas Aquif-*

granenses & fontes Spadanos &c. Lipsiæ 1748. §. 16. pag. 40., Cel. Benyentum *l. c.* Infuper ad rem facit; quod intermittens Vulcanus Montis Gibii prope fontes Naphtæ Mutinæ, qui vulgo *Salsa* appellatur, dum exardescit, ac lapides ejicit, simul magnam quantitatem pyritarum sulphureo-martialium evomit.

Mr. du Clos *l. c.* credit aquas thermales calorem accipere a vaporibus ortis in mineralium fermentatione. Matthias Tilingius a diversa fermentatione *Disquisitio physico-medica de fermentatione. Bremas 1674.*, ut etiam Teophilus Grifonus *Observazioni intorno alle acque del Bagno di Vignone. Siena 1705. pag. 43. cap. 2.*, Edmondus Meara apud Etmullerum *tom. 3. pag. 232.*, ac Paracelsus in suo tractatu peculiari de *Baln. natural. cap. 2. pag. 223.*

Ab intestina aquarum effervescencia, seu motu Vide Jacobum Rohaultum *Physica editio 4. Londini 1718. part. 3. cap. 10. §. II. pag. 419.*, Mr. Lasône *Observations physiques sur les eaux Thermales de Vichy pri-*

seu sulphureo, atque phlogisto, seu oleo quodam minerali, quæ res sub vaporis forma exhalando, si terram seleniticam reperiant, concresecunt in verum sulphur crystallizatum. Quod si ab alia causa excogitamus ignis subterranei (b) aut caloris ortum atque pabulum; sufficiens

~ ~ ~ ~ ~
 premier partie. *Histoire des eaux*
 pag. 115. *Hist. de l'Acad. Roy.*
des Scien. an. 1753. Paris 1757.,
 cum jam antea *Mr. Charas* a
 vitriolo, sulphure, seu ipsorum
 spiritibus, & sale calorem ther-
 marum excogitavit. *Hist. de l'*
Acad. Roy. des Scien. an. 1692.
Paris 1733. tom. 2. pag. 152.,
 Commentarium ejus extat in
 tom. 10. ejusdem *Acad. pag.*
 183.

Hic respondere possum Cl.
 Auctoribus *Excerpti totius Ita-*
licæ, necnon Helveticæ Literaturæ
pro anno 1759. tom. 2. Berne.
 qui in excerpto mearum differ-
 tationum pag. 61. scripsere, quod
 conciliare non possumus cum iis,
 quæ Cl. Auctor in limine differ-
 tationis dixerat: calorem nimi-
 rum harum aquarum thermalium
 non ex fermentatione contentorum
 salium & mineralium proficisci,
 quod sal neuter in omnibus aquis
 thermalibus observaretur; profe-
 cto propriis constitit experimen-
 tis. Respondere, inquam, pos-
 sum Cl. Auctoribus, quod ego
 cap. 1. pag. 8. dixi, nempe

„ aquas thermales calefieri non
 „ a fermentatione contentorum
 „ salium & mineralium; nam
 „ sal neuter in omnibus aquis
 „ thermalibus necessario obser-
 „ varetur, si hujusmodi sen-
 „ tentia de aquarum calore uni-
 „ versaliter acciperetur; sciunt
 enim Cl. Auctores multas ther-
 males aquas reperiri, quæ dun-
 taxat sal alcalinum continent,
 præter illas Galliæ, Carolinas,
 Bollenfes &c. in Italia aliæ
 observantur v.g. aqua thermalis
 Porrectæ in Bononiensibus
 montibus &c. De Porrectæ Ther-
 mis, a me jam observatis, Cel.
 Ferdinandus Bassus nunc scribit.

(b) Hæc opinio probata fuit
 ab Empedocle apud Senecam
quest. natural. lib. 3. cap. 4.,
 ab Apulejo in libello *de Mun-*
do ad Alexandrum, quem Apu-
 lejus Theophrasto, alii (ut Bu-
 dæus) Philoni adscribunt; a
 Marco Manilio in sua *Astrono-*
mia, Pontano in lib. *meteor. de*
font. calid, P. Atanasio Kirche-
 ro in *Mundo subterraneo lib. 5.*
sect. 2., Jo. Langio *lib. 2. ad*
epist.

ficiens videbimus hoc non solum aquis calorem tribuere,
ve-

epist. 52. De Balneis omnia que extant &c. apud Juntas Venetiis. Michaele Savonarola lib. 2. cap. 1. pag. 10. D., Ibid. Joanne de Dondis pag. 100. C., Ibid. Bartholomæo a Clivolo De Balneorum natural. viribus lib. 2. cap. 2. pag. 270. F., a Conrado Gesnero excerpt. & observat. de Thermis lib. 1. pag. 290. B., a Gabriele Falloppio l. c. de thermalibus aquis cap. 5. pag. 262. & cap. 6. pag. 265. cap. 7. pag. 266., a Joanne Eusebio Nierembergo Madritensi ex Societate Jesu Historia naturæ. Antuerpiæ 1635. lib. 1. cap. 56. pag. 407. de balneis Albariæ, a Francisco Blondel Thermarum Aquisgranensium & Porcetana-rum descriptio. Aquisgrani 1671. cap. 4. pag. 57., Giorgio a Turre Patavino Junonis & Nestis vires in humanæ salutis obsequium traductæ dissert., in qua aeris & aquæ natura consideratur. Patavii 1668. cap. 11. pag. 69. & cap. 12. pag. 74., Federico Hoffmanno Dissert. 11. cap. 1. pag. 162., & a Nicolao le Roy Baccalaureo Medico Philosophus mechanico-chymicus? proponebat Parisiis idem le Roy an. 1721. sect. 1. cap. 2. pag. 56.

Qui vero diffusè videre cupiunt aliorum auctorum opi-

niones de hac re videant Marcum Tullium in tribus libris de Natura Deorum. M. Tullii Ciceronis de philosophia volumen secundum. Venetiis 1552. ubi Zenonis, Cleantis, & Crhysippi sententias: Insuper legendum est quid sentiant Termophilus, Mileus, Lucretius, Vitruvius lib. 8. de Architect. cap. 2., Plinius hist. natural. lib. 31. cap. 15., Andreas Baccius l. c. lib. 1. cap. 19. pag. 28., cap. 20. pag. 29. &c., P. Albertus Teutonicus in suis naturalibus libris lib. 2. meteor. tract. 3., & in libro de propriet. element., Bernardus Varenius Geographia generalis &c. Cantabrigiæ 1712. cap. 17. de aquis miner. propos. 7. pag. 196., Bressmal in libello cujus titulus Hydro-analyse des minerales chaudes & froides d' Aix-la-Chapelle pag. 26., Joannes Fantonus de Thermis Valderianis dissert. duæ. Genevæ 1725. dissert. 2. pag. 77. & seqq., & Cl. Joseph-Maria Verliccus in 4. epistola pag. 447. 449. & seqq. in calce operis, cujus titulus L' inferno istruito dal Dottore Gian-Andrea d' Aloisio nel vero salutare uso de' Rimedj minerali dell' Isola d' Ischia &c. Napoli 1757.

verum etiam ipsis spiritum vitriolicum, & oleum minerale, seu *phlogiston* communicare; quæ aquis intimè unita, & e terra exeuntia in aerem partim evanescent, nisi idonea obstacula reperiant, ut se coagulent, atque sub forma veri sulphuris appareant; sicuti contingit in ductibus tectis, ac cavitatibus topi selenitici Aponitani, atque supra foramina vapores sulphureos exhalantia Sulphurariæ Puteolorum, si eis superponantur lapides, aut tegulæ, ita ut obstant, ne omnes sulphurei vapores evanescant, qui sic partim in verum sulphur condensantur.

Ignem hunc subterraneum certè negare nequimus (a) ob multos montes ignivomos, seu Vulcanos diversis in regionibus (b) adhuc exardescentes, ut fileam multos alios in nostra Italia extinctos, inter quos dignus est admiratione ille extinctus in Senensibus montibus *Redicofanus* vocatus, ubi adhuc crater conspicitur, super quem olim oppidum erectum erat, nunc vero ejus vestigia duntaxat

M

ap-

(a) *Sur les Feux souterrains, les Trablement de terre &c. expliqué chimiquement*; pag. 51. *mém. par Mr. Lemery* pag. 101. *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien.* an. 1700., Boerhaave *elementa chemiæ tom. 1. pars altera de artis theoria.* pag. 239.. *Mr. de Buffon Histoire naturele générale & particulière avec la description du Cabinet du Roy.* tome premier. a la Haye. 1750. *Preuves de la Theorie de la terre. article XVI. des Volcans & des tremblemens de terre.* pag.

183. usque ad pag. 195.

(b) Ut videri potest in *Journal des Sçavans du 26. Decemb. 1667. extrait du Journal d'Angl.* ubi numerantur multi Vulcani; & apud Jacobum Gimman *Della Storia naturale delle gemme, delle pietre, e di tutti i minerali; ovvero della Fisica sotterranea.* Napoli. 1730. tom. 2. lib. 6. cap. 8. pag. 529. §. 7., apud Baccium *l. c. lib. 1. cap. 18. pag. 31.*, & *lib. 4. cap. 5. pag. 157. n. 40,* & *Buffon l. c., & apud alios.*

apparent: Fere ad dimidiam partem, & præcipue ad radices hujus montis prope viam Romanam multi pumices rubri separati, & etiam conjuncti cum *lava* (a) ferruginea, in qua parva crySTALLA montana, reperiuntur; maxima tamen quantitate, ac volumine majori sunt prope montem, minores vero pumices etiam in propinquis montibus S. Cascianum versus, atque frequentius in ipsa via Romana Senas versus inveniuntur.

Circa Aponum quoque olim Vulcanum fuisse asserunt Baccius (b), & P. Kirkerus (c); quidquid sit, quum aliqui Hetrusci quemdam lapidem *Cos* a me appellatum cum *mica* nigra (d), ab ipsis *peperinum* vocatum, suspicentur esse Vulcani ejectionem; etiam nobis ex lapide Euganeorum montium, qui tamen compactior est, atque durior, sed multa *mica* nigra repletus, nobis inquam, hoc suspicari liceret, etiam ob alias rationes, (præcipue ob vitrum fossile.) quas modo relinquimus (e).

Dux

(a) Vulgo, quæ fuit fluvius liquentis ignitæque materiæ. *Neapolitanæ Scientiarum Academia de Vesuvii conflagratione, quæ mense Majo anno 1737. accidit commentarius. Neapoli. 1738. cap. 2. pag. 33.*

(b) *l. c. lib. 4. cap. 5. pag. 157. n. 40. cap. 7. pag. 170. n. 20.*

(c) *Mundus subterraneus in XII libros digestus. Amstelodami 1668. tom. 1. lib. 4. sect. 1. pag. 177.*

(d) *Micam* nigram reperiri quo-

que circa mineram Salbergi ait Joannes Gotschalk Walerius *Mineralogie &c. Paris 1753. tom. 1. espece 126. 5. pag. 243.*

(e) De *Peperino* lapide paucis abhinc diebus epistolam accepi a Cel. Baldassario, qui diligenter observavit frustula illa nigra splendentia in *Peperino* lapide non esse vitrea, ut Michellius credidit, verum esse spathi frustula: quæ observatio suspicari non prohibet, eundem lapidem esse antiqui Vulcani ejectionem, maxime cum non multum a Mon-

Duæ sententiæ breviter a me allatæ probabiliores videntur, quàm aliæ; nihilominus objectionibus ipsæ non carent; unde si in earum solutionibus tempus terere vellem, nihil juvaret, quia hypothesibus indiget materia, a quibus ego libenter abstineo.

Aquæ igitur quomodocunque calefactæ, spirituque vitriolico imbutæ, solvunt aliquid ferri (a), terræ, salis, seu ipsum sal generant, ut fileam reliquos vapores, ac substantias, quæ in terræ visceribus miscentur aquis, adhuc nobis ignotæ (b); & hæc omnia arcte, & fere in æquilibrio aquis immixta sunt a spiritu vitriolico; ut numquam subsideant, nisi hic spiritus cum peculiari terra calcaria jungatur, unde fit sal seleniticum.

M 2

Apo-

Monte *S. Floræ*, ubi hic lapis reperitur, distet exstinctus Vulcanus *Redicofanus* vocatus. Lapis vero Euganeorum montium a me appellatus *Cos. cap. 1. pag. 4.*, qui similia frustula nigra spathosa continet, pariter a Vulcano originem forsan duxit, cujus Vulcani existentia in Euganeis montibus, præter vitrum fossile, quoque apparet a quodam lapide nigro spongioso, quem vidi in monte supra *Cattajum* prope *Crucium montem*. Comparavi lapidem *Peperinum*, & Euganeorum montium cum quibusdam Vesuvii Neapolis ejectionibus, & observavi ex his aliquas similes esse omnino lapidi *Peperino*, & lapidi Euganeorum Montium; ita ut mihi videtur colorem nigrum

spathi, aut *mice*, & lapidis concretionem ab igne oriri, qui materiam lapidis in vitrum non commutavit, nisi aliquantulum ad lapidis consistentiam tribuendam.

An Orbis terrarum antiquitus ab innumeris Vulcanis inversus sit, sicuti putant Gulielmus Godofredus *Leibnitz*, & Lazarus *Moro*, aut a cometa, ut ait D. de *Buffon*? decernere difficile est.

(a) Euganei montes ferro valde abundant, quod *Arenam ferrariam* cum Wallerio vocamus. *Mineralogie tom. 1. gen. 46. esp. 260. 1. pag. 473.*, & ab aliquibus tamquam purum ferrum hæc habetur.

(b) Vide *Mr. du Clos. l. c. pag. 27. & seqq.*

Aponenses aquæ, ut alibi indicavi (a), verum sulphur sublimant, quomodo accidit in balneo Cæsariano Thermarum Aquisgranensium, de quo sic scribit Franciscus *Blondel* (b), Refert hæc aqua modis omnibus naturam sulphuris: hujus dat flores omnibus titulis medicinales: hos in putei collo & testudine scaturiginis in copia per aquas sublimatos & in glebas accretos, semper reperire & colligere est: eidem sulphurei flores præsertim a commixtione recentis aquæ, & veteris etiam quandoque ab impressione frigidioris aeris, in fundum alveorum decidunt, & præcipitantur, quod a Cl. Carolo *Springsfeld* doctè confirmatur (c): Ut fileam Ther-

(a) *Dissertationes tres de Aponi Thermis &c. Patavii 1758. dissert. I. cap. 2. pag. 21. & seqq.*

(b) *l. c. cap. 5. de balneis urbanis. pag. 70.*

(c) *l. c. pag. 20. §. II., & Cel. Macquer. Elemens de Chimie pratique &c. à Paris 1751. tom. I. par. I. Chap. I. procédé 2. pag. 10. ait „ On trouve une grande quantité de soufre naturel en beaucoup d'endroits. Les volcans en sont remplis: on en ramasse au pied de ces montagnes. Plusieurs sources d'eaux minérales en fournissent aussi: on en*

trouve de sublimé aux volutes de certaines fontaines, entre autres à une fontaine minérale d'Aix-la-Chapelle.

Et Johannes Jacobus Scheuchzerus *Itinera per Helvetiæ alpinas regiones. Lugd. Batav. 1723. tom. 3. Iter alpinum 6. pag. 452. & seqq.* scribit „ Balneum Alvonovanum quandoquidem sulphure copioso scaturit, quod sub filamentorum formâ fonti innatat, & calidius æque ac rebus quibusvis obviis, ut graminibus, lapidibus, adhærescit. „

Thermas S. Philippi, Rapolani, Petrivoli (a), aquam acidulam S. Albini prope Montem Politianum in Senarum ditione, quæ sulphur deponunt; ut etiam Lacunæ Volaterrarum, balnea *Hircheberg* (b); & forsan sulphur, quod effoditur ab illa minera *Scandiani* septem millia passuum longe a Rhegio Lepidi, jam exactè a Vallisnerio descripta (c), ab aqua ibi conficitur; nam sulphur topho seu tiburtino lapidi, aut gypso adhæret (d), & insuper Vallisnerius observavit sulphur solummodo reperiri inter rimas gypsi, aut tophi ubi aqua emanat, alibi enim sulphur non est (e); quæ aqua sulphureum odorem tenet (f); & aliquando inter tophi cavernulas crystallizatum sulphur habetur (g).

Quo modo autem nostris aquis sulphur misceatur, hinc videndum est: Franciscus *Baile* (b) ait, duobus modis sulphur in aqua solvi, primo cum sulphur antea ab igne solu-

solu-

(a) *Lettera de' Bagni di Petriuolo del Dottor Flaminio Pinelli. Roma. 1716. pag. 47.*

(b) *Wallerii mineralogie tom. 2. hydrologie. gen. II. esp. 38.*
3. Et sic scribit Joann. Andr. Cramerus, „ Sulphur nativum „ per aquas etiam præsertim „ sic dictas medicatas advehitur, & parietibus fontium „ se se applicat, varias imagines, imprimis aristarum „ tritici complicatarum, formans. „ *Elementa artis docimasticæ &c. pars 1. Lugd. b. 1744. pag. 240. §. 356.*

(c) *Giornale de' Letterati d'*

Italia tom. 30. anno 1718. Venezia. 1718. artic. 9. pag. 263. usque ad pag. 283.

(d) Sæpe gypsum ab aquis gignitur, sicuti demonstravit Cel. Baldassarius *Delle acque minerali di Chianciano Relazione. Siena. 1756. parte I. pag. 49. usque ad pag. 55.*

(e) *Giornale. l. c. pag. 267.*

(f) *Giornale. l. c. pag. 271. Lettera del Sig. Ippolito Spalanzani.*

(g) In eadem epistola pag. 274.

(h) *Physica. par. 1. lib. 3. sect. 2. de aqua.*

solutum fit, & tunc sub vaporis forma aquæ unitur; secundo ope alkali (a) fixi, aut volatilis, & sic sulphur in aqua solubile est, & in aere cito diffluit; quod tunc a Chymicis hepar sulphuris vocatur: Sed fortasse magis probabile videtur sic contingere; nempe intra terram ab igne subterraneo, aut a pyritibus principia sulphuris constituentia aquas adipisci, idest acidum vitriolicum, & phlogiston, quæ cum aquam non reperiant, huc illucque accrescunt & sublimantur in veros sulphuris flores, aut si peculiari terra uniantur, crystallizatum sulphur præbent, quale est illud inter rimas montis Vesuvii a Wallerio (b) appellatum *Sulphur vivum capillare*, ut etiam *Sulphur nativum purum aut apyrum naturaliter crystallizatum* a Cl. Joanne Targionio Tozzetto (c) repertum non procul a Lacunis Volaterrarum.

Cl. *Springsfeld* (d) aliquantisper ad nostram propositionem accedit, dicens ab ipsis pyritibus terra conditis, atque ferventibus sulphureos vapores extolli, atque aquis uniri, qui verum sulphur continent (e); sed leges ac

or-

(a) Nicolaus Lemery *Corso di Chimica. Venezia. 1732. tom. 1. cap. 20. Riflessioni. pag. 357.*, Boerhaave *Elementa Chemicæ. tom. 2. operat. chemicar. pars. 3. in Fossil. proces. 152. pag. 235.*, Macquer. tom. 1. *proc. 7. pag. 43.*

(b) *Mineralogie. tom. 1. §. 105. espece. 213. pag. 376.*

(c) *Relazioni d'alcuni viaggi fatti in diverse parti della Toscana per offerware le produ-*

zioni naturali, e gli antichi monumenti di essa. Firenze. 1751. tom. 2. pag. 442.

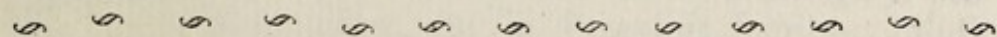
(d) *l. c. pag. 21.*

(e) Nicolaus Lemery *Corso di Chimica. tom. 1. cap. 7. pag. 114.* sic explicat sulphuris miscelam in aquis. Cum aquæ transeant per inflammatas illas terras ex sulphure & ferro, calefactæ sunt, atque sulphur rarefactum ipsis immixtum est; sed cum

ad

ordines omnes, quibus Natura utitur in Chemicis suis operationibus simplicioribus certè quàm nostris, quis audacter scire se jactabit? quot olea, spiritus acidus nobis ministrat id, quod *Naturam* vocamus, quamvis nobis ratio lateat! Inveni prope fontes Naphtæ (f) Montis Gibii, qui Apenninum versus duodecim millia passuum Mutina distant, mineram Lithanthracis fissulis bituminosi, a quo cum extrahatur destillationis ope, primo phlegma, spiritus sulphureus acidissimus, oleum tenue fere naphtæ simile, & dein oleum crassius petroleo simile, quod sub alio præcipitatur, sal acidum simile illi succini, atque terra nigra, quæ in retorta remanet; aliquis statim dicet aut ab hac minera scaturigines naphtæ oriri, aut naphtam cum limo seu marna ipsum lithanthracem produxisse (g). Et si quis videbit acidum vitriolicum nativum, quod guttatim extillat in quadam caverna (b)

pro-

ad Balneorum locum pervenerint aquæ, & parumper quieverint, sulphur, quod pingue erat, ac intimius ipsis misceri nequiverat, sejungitur, atque ad latera labri, seu balneorum adhæret. Quid vero sentiat de sulphure aquarum thermalium Cel. Baldassarius, Vide ejus librum, cujus titulus est *Delle acque minerali di Chianciano Relazione. parte 2. pag. 149. & seqq.*, qui in epistola ad me data Januario mense hujus anni, asserit, in aquis sulphur deponentibus, num-

quam experimentis indicia sulphuris soluti observare potuisse.

(f) Sic petroleum Mutinense vocat Wallerius *Mineralogie. tom. 1. gen. 36. esp. 201. pag. 352. obs. 1.*

(g) Wallerius *Mineralogie. tom. 1. gen. 36. pag. 361. & seqq. obs. 4.*

(h) Locus hic a Viterbio fere trigintaduo millia passuum distat: In agro circa *Lateram* multæ sulphuræ aquæ scaturiunt, atque in monticulo quodam prope ipsas parvum antrum est, in quo guttatim in-

ter

prope oppidum *Lateræ* longe ab Aquis Taurinis circiter octo millia passuum; statim excogitabit ab ignibus subterraneis vitrioli fodinas, aut pyrites vitriolicas solventibus, atque quasi destillantibus provenire. hæc meræ sunt conjecturæ, ut etiam illæ de sulphure a nobis allatæ, quas tamen ad veritatem magis accedentes, amplecti debemus, quia ad has res perfecte cognoscendas mens nostra adhuc non pervenit. Modo e diverticulo redeamus in viam.

Quomodocunque igitur sulphur nostris aquis immixtum sit, atque solutum, certum est eis inesse principia sulphur constituentia; quia Aponi aquæ argentum colore atro-cœruleo inficiunt, ipsumque sulphur deponunt, atque sublimant non solum in ductibus testis, verum etiam inter cavitates tophi selenitici Aponitani. Sulphur hoc concrevit iis in locis crystallizatum, quod non faciunt multæ aliæ aquæ sulphuræ: Nostri sulphuris crystallæ
parva

ter saxa acidum vitriolicum, seu sulphureum emanat, quod a Colonis colligitur vasis figulinis, intus vitro incrustatis, quæ ibi relinquunt, ubi guttulas decedentes observant: antrum hoc nisi hyberno tempore, aut flante Borea ingrediuntur; quoniam aliis temporibus præcipuè æstate, antrum hoc est tamquam Mephiits. Acidum huiusmodi, quamvis aquæ immixtum sit, suam naturam blande vitriolicam non solum sapore, verum etiam chymicis experimentis ostendit;

& melius est, quàm spiritus vitriolicus dulcis, qui a pharmacopolis paratur; qua de re Cl. Annibal Bastianus Naturæ observator diligentissimus Cortonæ Medicus Primarius optimo successu eo utitur.

Theophilus Grifonus *Observazioni intorno alle acque del Bagno di Vignone. Siena. 1705. cap. 1. pag. 13.* loquitur de alio spiritu vitriolico naturali, qui a *Selvena* parvo oppido Senas transfertur, a qua urbe hoc oppidum XLVI. millia passuum distat.

parva sunt, & tamquam exigui obelisci, seu prismata acuminata subtilissima, quæ crystallæ diversimode inter se connectuntur; attamen sæpe crustas trium aut quinque linearum crassitie efficiunt, lapidibus aut *poris aqueis* adhærentes qua in parte crustarum superficies fere levis est, altera vero scabrosa a crystallis sulphuris paulatim ibi concretescentibus. Sæpe hæ sulphuræ crustæ, quæ facile in pulverem rediguntur, in aqua decidunt, dum nimis graves evaserint (a).

Ultimo prætermittendum non est, quod sulphur hujusmodi ut crystallizatum habeatur in vasis ligneis seu lapideis, supra foramina collis Aponi vapores sulphureos emittentia, positis, indiget moderato calore; nam in ductibus aut tophis non ubi aqua calidissima est, sed ubi paulo remissior, & in vasis non in eorum principio, aut summitate, sed ad medium eorum sulphur adhæret.

Quid dixerit de hoc sulphure Falloppius (b), jam in mea dissertatione (c) retuli: Gratianus tamen (d) probat, ac rationes affert, cur in Patavinis fontibus calidis sulphuris flores non appareant, & hinc inde non accrescant. Angelus Portinarius (e) ait, terra effossa circa collem Aponi, repertum fuisse verum sulphur: & *De Seine* (f) in suo recenti Italiae itinere, dixit, apud Aponi fontem esse mineram sulphuris, ac salis.

N

No-

(a) An arte parari possit sulphur crystallizatum? nondum legi apud chymicos auctores.

(b) *Tom. 1. de thermalibus aquis. tract. 7. cap. 17. pag. 314.*

(c) *Dissert. 1. cap. 2. pag. 22.*

(d) *Thermarum Patavin. exam.*

men. cap. 6. pag. 92.

(e) *Della Felicità di Padova. lib. 2. cap. 4. pag. 54.*

(f) *Liu. 1. chap. 5. Vide Le grand dictionnaire géographique & critique par M. Bruzen la Martinière &c. Venise. 1737.*

tom. 1. pag. 6.

les eaux minerales en generale , du moins plusieurs , & en particulier les nôtres continent quelques fragmens de la partie fixe du fer, soit qu'elles s'en chargent en passant par des mines de ce metal & en les dissolvant, soit qu'elles soient entraînées, & elevées par les parties volatiles.

Nunc hæitationes nostras datum sit breviter dicere de generatione illius lamellæ in ductibus Aponi ; at prius aliquid præmittere oportet.

Observavi in cretaceis collibus Senarum , ac Mutinæ diversas lineas , seu parva strata terræ martialis vel ochræ flavæ ipsos colles fere perpendiculariter multis in locis intersecantia , ac plurimas figuras mathesis efficientia : quæ strata certè originem ducunt post collium coagulationem , ut unusquisque Telluris theoriæ peritus agnoscat : igitur excogitare possumus , dum creta illa collium adhuc cœnosa esset , multas martiales particulas unà se conjunxisse vi peculiari eis indita , unde illa strata confecta sunt. Forfan eadem lege antiquitus in montibus plurimæ aliæ metallorum mineræ se produxerunt ? In ferro quidem proprietas se invicem attrahendi , atque concrescendi seorsum a corporibus eterogeneis plane intelligitur ; quod observatur in Ætibus , vulgo *Aquilinis* diversarum specierum (a) , & præsertim in illis Ægypti , quæ præ aliis ferro abundant , & cavitatibus pluribus sunt distinctæ ; verum etiam in plerisque pyritibus , atque lapidibus martialibus lucidè agnoscitur ; de qua re

N 2 pro-

(a) Vide species apud Walerium *Mineralogie* . tom. 2. gen. 60. esp. 457. pag. 137. & seqq. , & apud Cel. Equitem Carolum Linnæum *Systema nature* . Lugd. Batav. 1756. clas. 3. *fossilia concreta* . ordo 1. §. 35. *Actites* . pag. 197.

prolixè & eleganter Cel. & naturæ investigator famigeratissimus Joseph Baldassarius (a), P. Professor Historiæ Naturalis in alma Senarum Universitate, demonstravit: Quibus rebus cognitis explicari posset, nostras ferri lamellas, seu concreciones oriri ab illa vi attrahente ferri, unde seorsum longo tamen tempore, hujusmodi ferri lamellæ producuntur a minimis, ac levissimis ferri principiis, quæ aquei vapores secum extulerunt. Hæc est ratio, quæ mihi magis ad veritatem accedere videtur.

Quod attinet ad topi generationem in aquis Aponi, & S. Helenæ (nam parum topi aquæ Montis ægroto- rum, & Virginis, & fere nihil reliquæ producunt) hîc considerandum est. An ipsa aqua in terram ac lapidem vertatur? sicut putaverunt Robertus Boyle (b), Nevvtonius (c), Hookius (d), Nieuventitus (e), Ellerus (f), Heushau (g), Wallerius (b), & nuper Cl. D. Claudius Fro-

(a) *Delle acque minerali di Chianciano. Parte 1. pag. 65. usque ad pag. 74.*

(b) *Chymista scepticus, vel dubia & Paradoxa Chymico-Physica &c. Colonia Allobrogum. 1680. De producibilitate chymicorum principiorum. pars. 4. De producibilitate terræ. pag. 87.*

(c) *In libro de Optica. pag. 319.*

(d) *apud Nieuventitum. ibid.*

(e) *L'existences de Dieu démontrée par les merveilles de la nature, en trois parties. &c. à Paris. 1725. liv. 2. chap. 4. pag. 275.*

(f) *Dissertation sur les elemens. Mém. de l'Acad. Roy. de Berlin. an. 1746.*

(g) *Apud M. Denis in suo Diario Litteratorum. Amstelodami. edit. an. 1673. Confer. 5.*

(h) *Mineralogie. tom. 2. premier division. gen. 53. §. 137. esp. 306. observ. pag. 6. ait sur tout si l'on fait attention que l'eau est elle-même composée d'une terre subtile, on n'est réellement qu'une terre, & fluide, comme le preuve assez son changement en glace par le gèle.*

Fromondus Monachus Camaldulensis P. Professor in Cel. Pifarum Univerſitate (a): phœnomenon maximum eſt, quod experiētiis nititur, a quibus decipi facile poſſumus, dum aqua etſi *pluvialis* aliquid terræ ſemper continet, quæ iteratis exhalationibus, aut deſtillationibus in vaſorum fundo concreta remanet (b); qua de re ut nullis obnoxia eſſet difficultatibus ſententia de aquæ Metamorphoſi in terram, exactis, ac diligentibus obſervationibus indigeret, quibus uſque adhuc caremus.

Attamen a nullis in dubium revocatur aquam eſſe vehiculum multorum corporum, (ne dicam omnium) quibus ea in terræ viſceribus imbuitur, atque ſaturatur, & facilius diverſis terræ ſpeciebus, quæ in ipſa aqua tam æqualiter ſolutæ ac immixtæ ſunt ab acido, aut vitrioli-

co

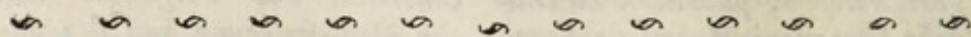
(a) *Della fluidità dei corpi trattato &c. Livorno. 1754. articolo 10. §. 119. pag. 170. uſque ad pag. 173. & §. 122. pag. 174. 181. ait; Non farà dunque coſa rara, nè ſtrana, che l'acqua ſia una materia pietroſa tenuta diſciolta in una fleſſibile forma di fluido ſemplicemente elatiico da un particolare ſuo fluido ſolvente. Vide etiam La Notomia dell'acqua oſſervazioni e ſperienze di un non volgare Filoſofo, pubblicate da Dionifio Sancaſſani Magati da Scandiano. Padova. 1715. pag. 34. 39. & ſeqq.*

(b) Sed Cel. Linnæus in *Syſt. nat. ord. 1. concreta. 32.*

Tophus. nu. 1. pag. 193. Tophum illum a frequenti aquæ coctione ortum in ahenis, ſic nominat Tophus calcis cinereus adnatus, aque impure. unde agnoſcitur tophum huiusmodi ab aqua impura oriri, non jam ab aquæ metamorphoſi. Cl. I. F. Lieberothius dicit aquam continere lapidum materiam, de qua fuſe loquitur. Hamburgiſches Magazin, oder Geſammelte Schriften zum Unterricht und Vergnügen aus der Naturforſchung und den angenehmen Wiſſenſchaften überhaupt &c. Leipzig. 1750. tom. 5. par. 4. n. 5. pag. 413.

co aut sulphureo, ita ut clara, atque pellucida aqua remaneat; & quousque ille spiritus acidus non coeat cum aliis rebus, aut non evanescat, sedimentum aqua non relinquit; quia idem spiritus acidus sales, ac reliqua corpora retinet in æquilibrio, ac subtilissima divisione in aquis tam mineralibus quam thermalibus; sed ut dilucidè hoc agnoscat, ecce experimentum. Si aquæ communi, aut medicatæ oleum tartari per deliquium affundatur, illico aqua dealbatur, ac nubecula alba in ipsa conspicitur, quæ paulatim vasis fundum petit sub terræ forma; at si eidem aquæ albatæ acidum vitriolicum, aut sulphureum infundatur, statim aqua clarescit ac limpida fit, ut quoque pellucidior, quàm ante olei tartari miscellam. Demum aqua minerali aut thermali exhalata, si ejus sedimentum rursus in aqua communi destillata solvatur, aqua turbida evadit, quæ tamen clarescit, atque pristinam pelluciditatem adipiscitur post acidi aut vitriolici, aut sulphurei infusionem, dummodo quantitas proportionata fit (a).

Cur in primo casu ab oleo tartari alba aqua fiat? suspicamur hoc accidere propter absorptionem acidi in aqua jam existentis ab alkali isto; quod si acidum vitriolicum aut sulphureum aquæ adjiciatur, hoc vim alkalinam olei tartari vincendo, pelluciditatem aquæ restituit: In secundo casu dici possèt, acidum aut exhalavisse, aut cum aliqua peculiari terra coivisse, & sic sal seleniticum efficisse, ita ut in nova dissolutione suum munus obire nequeat, unde acidum adjungere oportet
ad

(a) Animadvertendum tamen est, si in aquæ exhalatæ sedimento sal seleniticum, aut terra selenitica existat, hæc dissolutionem non ferre, imo ad vasis fundum præcipitari.

ad pellucidam aquam obtinendam. Ex allatis experimentis deducitur, quod quacunque de causa acidum hujusmodi æqualiter solutas ac in æquilibrio aquæ terras non retineat, & aqua thermalis, mineralis, aut communis (quæ vim petrificandi habeat) reses fuerit, cuticula terrea ad ejus superficiem efficitur (a), quæ pedetentim augetur, & obdurescit, atque *porum aqueum*, seu *tophum* gignit, sub quo sæpe membranosa planta moratur (b). Fluens vero Aponensis aqua prope scaturigines tophum seleniticum album deponit, qui crystallis salis selenitici totus constat, quare differt a topho mineralis aquæ *Sanctæ* Clanciani, & thermalis ab *Aqua* Pisarum, qui duntaxat seorsum aliquot selenites habet. Insuper ab aquis Aponi, & S. Helenæ tophus calcarius efficitur, dum illæ paullulum minus caleant (c), qui fere instar marmoris expolitur. Tophus hic compactus est, atque multis stratis coacervatus, diversasque idiomorphas figuras casu recipit; sæpe enim spongiosus est, atque intus pisolithes globosos tunicatos (d) maxima quantitate tenet, aliquo modo

(a) quæ a *Kundmann* appellatur *Calx nativa aquis supernatans*, vel *mixta*. *Flos calcis*. & ab *Hoffmanno* *Cremor Thermiss supernatans*.

(b) De qua agam in meo *Itinere Historico-Naturali* ubi de *Thermis Vignonis Senarum*.

(c) Sed cum nimis tepidæ sint, nullum tophum gignunt, sicut faciunt etiam aquæ thermales Vignonis, ab *Aqua*, & plurimæ aliæ: Sed secundum

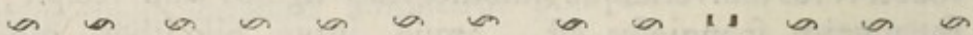
Cl. Auctores *Commentariorum de rebus in scientia naturali & medicina gestis*. Lipsiæ. 1758. tom. 7. in excerpto meæ dissertationis de *Aponi thermis*, hæc aquæ majorem tophi quantitatem producere deberent frigidæ, quàm calidæ.

(d) Vide *Cel. Linnæum System. nat.* 32. num. 2. pag. 193., & *Wallerium Mineralogie*. tom. 2. l. c. esp. 309. 4. *Pisolithes* pag. 9. Atque in Museo Bo-

do similes (quamvis nostri minores sint) illis thermarum S. Philippi Senarum, quarum Pisolithes comparantur iis Tiburtinis, vulgo *Confetti di Tivoli*.

In aquis Aponensibus omnia injecta citò perpulchrè ab hujusmodi topho teguntur; ita ut ibi habeamus quasi mineram ad Musea Historiæ Naturalis ornanda; quippe testacea maris, ossa animalium, arborumque folia sic topho exactè cooperiuntur, ut petrificationum matrices, vulgo, obtinere possimus, ab aliquibus plurimi æstimatas: præterea postypa seu imagines media parte eminentes aquæ Aponenses conficiunt, dum typos seu formas earumdem vitri, plumbi, æris, in eas injiciamus; nam a typis alterius substantiæ integræ imagines extrahi nequeunt.

De facultate petrificante Thermarum Aponi locutus est Michael Mercatus (a), & Wormius (b), Henricus de Hee-

Bononiensis Scientiarum Instituti pisolithes similes his Aponensibus, vocantur *Stalactites in globulos magnitudine distinctos crustatim concretos ex aquis Liptoviensibus Hungaricis*. D. Guettard. *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1754. Paris. 1759. Mémoire sur les stalactites. pag. 19.* explicat pisolithis concretionem.

(a) *Metallotheca. Romæ. 1717. armarium 9. lapides ἰσόμορφοι loculo 16. pag. 253.*

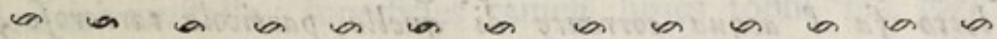
(b) *Museum Wormianum. Lugd. 1655.* „ Ex Thermis „ Aponensibus in Italia stalacti- „ tem duriusculum, variis di-

„ stinctum coloribus habeo,
 „ maxima ex parte cinereum,
 „ sed venas habentem intermi-
 „ stas rubicundas, virides &
 „ candidas, quæ de minerali-
 „ bus huic aquæ, ex quâ pro-
 „ dit, mistis testari videntur...
 „ Splendentes quandoque huic
 „ inferuntur crystalli, duritiem
 „ massam reliquam superantes.
 „ Aliud genus hujus lapidis
 „ ibidem quoque reperitur,
 „ quod *Tubulatum* vocare lu-
 „ bet, quod in formam tubu-
 „ lorum minimorum concre-
 „ scat. Tubuli autem hi non
 „ omnes ejusdem sunt generis:
 „ quidam enim læves, quidam
 „ aspe-

Heere (a) sic scripsit. *Seneque liu. 3. des quest. nat. Il y a des Fontaines dit il, qui tournent en pierres. I en ay veu un semblable au terroire de Padolte & étoit remarquëe devant moy par Jean Heurnius au liv. premier de sa methode, où il dit avoir veu le tetin d'une femme du tout petrissëe, pour avoir ètë apres sa mort jet-tëe dans cëte Fontaine, quod nimis mirabile videtur.*

Collis ipse ubi aquæ Aponitanæ scaturiunt, totus constat lapide calcario quasi calcinato intrinsecus a calore continuo aquarum, ac cavernulis frequenter effosso, qui similis omnino est topho calcario earundem aquarum; unde conjicerè, seu suspicari possumus, olim in planitiem aquas Aponi exiisse, & paulatim collem coagmentavisse: fere idem quoque accidit aquis S. Helenæ, quæ parum supra earum scaturiginem versus occasum producerunt stratum tophi circiter quinque pedes parisienfes crassum. Quod nil mirum est; quia in Hetruria vidimus montes ab aquis communibus, mineralibus, & thermalibus efformatos (b), constare quodam lapide tophaceo, *Tiburtino*

O VO-

„ asperi sunt; quidam coloris
 „ nivei, quidam cinerei, con-
 „ creti vero omnes videntur
 „ super paleas & stramina, si-
 „ quidem eorum ductus majores
 „ non sunt quam ut stramentum
 „ admittant, & sunt
 „ in quibus paleæ & stramina
 „ adhuc inveniuntur. „

(a) *Les Fontaines de Spa. a Liege. 1680. chap. 2. pag. 7.*

(b) *Mémoires sur la structure interieure de la terre par M. Elie Bertrand. Zurich. 1752.*

prem. mem. pag. 22. §. 8. sic Cel. Auctor hoc affirmat, Près de ces amas de Tuf, on voit, pour l'ordinaire, des Ruiffeaux ou de sources, qui incrustent, de même, le corps, qui s'y trouvent .. Hamburgisches Magazin. vol. 6. 1750. n. 5. pag. 441. off. par M. C. G. Schober sur le Couches de Tuf apud Occitaniam in Turringia, quod Cel. Bertrand observavit a Montcherand, Agiez près d'orbe dans les carrières.

vocato ob illius similitudinem, quem aquæ Tiburis in agro Romano producant. Montes seu colles hujusmodi lapidis observavimus prope thermas *ab Aqua* in collibus Pisarum, prope illas Vignonis, Rapolani, Montis-alceti, ut fileam strata gypsi ab aqua acidula Clanciani in Senensibus montibus coacervata, sicut clare demonstravit Cel. Baldassarius (a).

Tophus calcarius Aponi quatuor, aut quinque annorum spatio ita ligneum canalem, per quem aqua fluit ad molendini rotam vertendam, ac rotam ipsam tegit, ut oporteat illum ferris exscalpere, qui præter ligneam impressionem ab una parte, quæ ligno adhæret, constat modo decem, modo pluribus stratis coloris obscuro-cinerei, quorum crassities vix ad duas lineas se extendit.

Quo modo autem tophus generetur? explicare non tam facile puto. D. *Le Monnier* (b) ait, ut acidum aquæ potuerit transitu aliquem lapidem solvere, & sicut hoc acidum cito in aerem evanescit, aqua deposuerit lapideum sedimentum; sed Cel. Joannes-Baptista Passerus (c) naturæ scrutator solertissimus sic opinatur, *Le stalagmie si formano per via d' uno spogliamento, che nel suo letto fa l' acqua corrente di quelle particole tartarose, che altro non sono, che un sale pietroso, che volentieri sopra del suo simile si congela.* Et Cel. D. Guet-

(a) *Delle acque minerali di Chianciano Relazione par. I. pag. 263. usque ad pag. 283.*

(b) *Suite des mémoires de l' Acad. Roy. des Scien. an. 1740. Paris 1744. Observations sur les Sources minérales de l' Auvergne. pag. CLXXVII.*

(c) *Nuova Raccolta d' Opuscoli Scientifici &c. del P. Calligierà. Venezia. 1755. tom. I. Dell' Istoria de' fossili del Pesaresse. Dissert. 3. nella quale si tratta la Litogonia. §. 4. pag. 306. & seqq.*

Guettard (a) aliter de Stalagmitis genesi loquitur; dicit enim aquam esse *menstruum* universale expansum per Naturam; aqua vero imbuitur ab eo, quo integra corpora constabant ante solutionem. Cum multa aquæ quantitas corpora in dissolutione retineat, & hæc unio sæpe destruitur (quia aqua nova corpora dissolvit cum quibus majorem analogiam habet.) aqua tunc prima corpora deponit. Si autem corpus supra quod aqua actionem inivit, siccum sit, idest paucam aquam in propria compositione admittat, corpore destructo, parum hoc in solvente suspensum remanet, unde paulatim decidit, si *menstruum* motum amittat: & sæpe cum eadem dissolutio parum intima sit, sedimentum fit, quum aqua guttatim decidit.

De tophi generatione alibi locutus sum, nihilo tamen minus in præsentia aliquid adjungere mihi liceat. Jam vidimus, quod luculenter imposterum videbimus, sal seleniticum in aquis fieri ab acido cum peculiari terra, idque sal si seorsum concrescat, habemus tophos albos quasi translucidos tamquam subtilibus, prismaticis, rectisque columnis coagmentatos, quæ columnæ sunt ipsa salis selenitici crystallæ: superficies tamen hujus tophi seu *pori*

O 2

aquei

(a) l. c. pag. 19.
Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1747. à Paris. 1752. Mr. Sauvages. Continuatio commentarii, qui continet observationes lithologicas. pag. 711. Eruditè loquitur de tophorum aquarum genesi; atque ait, tophos partim generari ex limo, partim ex succo lapideo selenitico: Sed Cl. Rudolphus Augu-

stus Vogelius in libro cui titulus *De incrustato agri Gotingensis commentatio physico-chemica. Gottingæ. 1756. pag. 13.* credit aquam mutari in lapidem vel anteaquam illa deciderit, & sic strias in cameris pendentes format; vel cum ejus guttæ jam deciderint, vel & utroque modo.

aquei paullulum assimilatur illi a Mercato (a) *Fungo Galstro* vocato: Constans ita est hujus tophi structura, ut cum Cel. Passero (b), qui tophorum elegantem formam spectans, tophos quosdam lapideas plantas credit (c); tophum hujusmodi plantam vocarem, nisi salium seleniticorum aggregationem in ipso cognovissemus, a quibus salibus fortasse multorum tophorum generatio repetenda est.

Observavi in quibusdam antiquis ductibus subterraneis, vulgo *Bagno di Mario* (d) appellatis, prope Bononiam, ubi lente aqua excurrit, ad ipsius superficiem lamellas albissimas, in quibus lucidè apparent salis selenitici crystallæ (e); quapropter prætermisiss aliis exemplis, dice-

re

(a) Michaelis Mercati *Metallotheca*. pag. 257.

(b) l. c. §. 18. pag. 358. usque ad pag. 361. & in tom. 5. *Nuova Raccolta d' Opuscoli &c. del P. Callogierà. Dissert.* 4. §. 17. pag. 78.

(c) D. Guettard *Mèm. cit. part. 2. pag. 60. & seq.* explicat concretionem calcarii stalagmitis diversæ formæ, structuræ ramosæ, plantarum instar, & causam repetit a lapide jam in aqua soluto, qui muscosas plantas, aut aliarum plantarum radices obducit, ita ut, consumpta planta, simplex stalactites ramosus instar plantæ remanet.

(d) De quo Balneo aliquid scribunt Historici Bononienses; ad quod forsan perti-

net Romana inscriptio, quæ nunc exstat Bononiæ in Palatio Nob. Viri Albergati; de qua inscriptione agit Joannes Capponius in dissertatione edita in *Prose de' Gelati*, edita quoque in libro *Malvasie*, cujus titulus *Marmora Felsinea Bononiæ*. 1690.

Ductus subterraneos fere similes illis *Balnei Marii* vidi sub antiqua urbe Clusii in Etruria, qui vulgo ibi *Laberinto* vocantur.

(e) Artamen aliquis stalactites ab aliis salibus suam genesis repetit v. g. *Stalactites albus salinus*, qui sub antiquis fornicibus, ubi aqua penetrat, concrevit, atque generatur a sale calcis.

re possumus plurimos tophos, ne dicam omnes, a sale felenitico oriri; quod si in eorum concretione terra ipsis misceatur, tophi calcarii diversis etiam coloribus propter terræ qualitates, efficiuntur, in quibus tamen nudis, aut armatis oculis sal hujusmodi conspicitur. Prætereunda sunt exempla aquarum tam communium, quàm mineralium, & thermalium, quæ tophos diversæ speciei gignunt (a); nam oporteret alabastra etiam considerare, quæ & ipsa a sale felenitico variæ speciei a nostro ortum repetunt; quamvis putet aliquis ab aqua (secum vehente principia hujus salis) nec alabastra, nec poros aqueos &c. oriri; creditur enim cavernas ubi stalactites reperiuntur, ab aqua non madefieri, ideoque stalactites vegetare instar plantæ. Modo objectiones omnes contra hanc opinionem in medium proferre nequeo, quia nimis digrediar a tractatu Thermarum; at-

tamen

(a) Ut in Hetruria aquæ thermales S. Casciani, S. Philippi, Rapolani, Vignonis, Petrioli, Roncolani, aqua acidula Clanciani, ac thermalis ab Aqua, acidula Asciani, & thermalis Pifarum, demum aquæ thermales Lucenses, ut si leam multas alias a me observatas. De plurimis aliis aquis tophos efficientibus, Vide apud Fabrettum num. 10. & num. 69., Nardinum lib. 8. cap. 4., Mercatum in sua *Metallotbeca*. pag. 252. & seqq. ubi agit de lapidibus terræ similibus, Mar-

chionem Marcum a Fratta Montalbanum *Delle acque Minerali del Regno d'Ungaria Relazione. Venetia. 1687. pag. 17.*, Andream Baccium *de Thermis &c. lib. 1. cap. 15. pag. 27. & seqq. n. 5. 10. 20.*, *extrait du Journal d'Angleterre. Journal des Sçavans, du premier Juillet. 1675. Des eaux mineral. d'Ungarie; Biblioth. univ. & histor. Juin. 1688. pag. 465. tom. 9.*, *extrait du Journal d'Allemagne, Journal des Sçavans du 7. Février 1684.*, Bacconum de Verulamio in *Sylva*, Joannem Laurentium Mafæum

tamen dicam in caveis seu cryptis montium a me visis, inter quas est illa angustissima non longe a balneo *ab Aqua* in Pisarum collibus, me observasse non solum fornicem, sed latera, ac fundum hujusmodi cavernæ incrustatum stalagmitibus, seu *poris aqueis* stillatitiis madefactis, quorum illi fornicis in apice molles & friabiles erant, a quo gutta aquea paulatim decidebat (a) in solo, ubi rectus stalagmitis conus ab ipsa aqua producebatur, qui suo apice recta linea superiori stalagmiti respondebat, & sic de reliquis dicendum. Qui vero aliquas cavernas omnino exsiccatas cum *poris aqueis* viderit, pro certo affirmare nequit olim illas aqua non fuisse scatentes; observamus enim sæpe fontes antiquos mutare cuniculos.

Nunc de lapidum vegetatione (b) sermo instituendus est

fæum *Scala di Filosofia. grad. 20. cap. 4.*, Petrum Messiam *Selva part. 2. cap. 28.*, Andream Tiraquellum in adnotationibus ad Alexandrum de Alexandris *lib. 5. cap. 9.*, Maginum in *Geographia Ptolomæi, Varehnum Geograph. lib. 1. cap. 17. prop. 13.*, P. Ouvo-glie *Descrizione del Cile. lib. 3. cap. 11.*, Mr. Hanry de Heere *Les Fontaines de Spa. cap. 2. pag. 8.*

(a) Quod etiam Cl. Dominicus Schiavo observavit in aliis cavernis *Descrizione di varie produzioni naturali della Sicilia. pag. 60. tom. 2. Nuova Raccol-*

ta d'Opuscoli &c. del P. Callogierà. Idem affirmat D. Daubenton, mémoire sur l'albâtre pag. 245. Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1754. Paris 1759.

(b) De lapidum vegetatione scripsere Imperatus *Dell' Istoria naturale libri 28. Napoli 1590. lib. 20. cap. 2. pag. 586.*, Georgius Baglivus *Opera omnia. Lugduni 1704. dissert. 5. de vegetatione lapidum pag. 475. usque ad pag. 501.*, Mr. Pitton de Tournesfort *Relation d'un voyage du Levant. Paris 1717. Lettre 2. pag. 67. tom. 1. eodem-que tom. Lett. 5. pag. 187. 190. usque*

esset, sed alibi hoc prolixè faciam. Modo dicendum de reliquis nostrarum Thermarum sedimentis.

Aquæ Aponenses in ductibus deponunt arenam cum ferro & mica flava seu *animochryso*. Insuper sæpe cernuntur cavitates lapideæ collis Aponi plumbei coloris, qui aeri expositus cito evanescit; & inter rimas ejusdem collis aliquando terra alba, quæ sic ab aqua madefacta est, ut primo intuitu lacti parum condensati comparari possit, & exsiccata omnes *Lactis Lunæ* qualitates habet. In canaliculis aquæ Aponensis quædam materia glutinosa -- mucosa pinguis cinerei coloris visitur similis illi aliquo modo Thermarum Badensium, quam Auctor anonymus (a) a terra gypsea oriri asserit, cum recremento illo

usque ad pag. 195. Cl. Joannes Baptista Passerus *dissert. 3. Dell' Istoria de' Fossili del Pesavese*. §. 18. pag. 358. usque ad pag. 364. in tom. 1. *Nuova Raccolta d' Opusculi del P. Callogierà*; & in tom. 5. ejusdem opusculorum collectionis, Cl. Passeri *Dissert. 4.* §. 17. pag. 77. usque ad pag. 81. &c.

Sed Cl. Martinus Kaehler in *Dissert.* cujus titulus *Crystallorum generatio*. (Caroli Linnæi *Amœnitates Academicæ*. Holmiæ, & Lipsiæ 1749.) pag. 460. §. 3. breviter confutat Tournefortii observationem de lapidum vegetatione.

R. P. Fr. Joseph Torrubia *Aparato para la historia natu-*

ral española. tomo primero. contiene muchas disertaciones físicas, especialmente sobre el Diluvio. Madrid. 1754. §. 22. pag. 118. usque ad pag. 132. contra lapidum vegetationem erudite differit.

Et Cel. *Argenville pag. 136. & seqq.* hanc opinionem de lapidum vegetatione refutat, & per solam juxtapositionem fossilium crescere demonstrat. *L'Histoire naturelle éclaircie dans une de ses parties principales l'oryctologie &c. par. Mr. * * des Sociétés royales des Sciences de Londres & de Montpellier à Paris. 1755.*

(a) *Abhandlung von dem mineralischen Gehalt und medicinischen*

illo caseoso pinguique butyri, quod aquæ ope & coctio-
nis a butyro recenti abluitur, & sub crystallorum forma
præcipitatur: Gypseam namque terram, partem albumi-
nosam ovorum, & materiam caseosam pinguem conve-
nientiam inter se habere, & ejusdem esse prolapix ab
Auctore ipso adfirmatur; nescio tamen qua ratione.

Materia quidem hæc glutinoso-- mucosa pinguis paul-
lulum dissimilis videtur illi, quæ est in aquis mineralibus
de Barege a Cl. *Secondat* observatæ (a).

Sal neutrum simile sali marino in lateribus fontium &
rivorum non longe a scatebris concrefcit, fere eodem
modo ac fit sal Thermarum Lucensium, quod si illud
fal

chen Gebrauch des im Marggra-
ftbum Baden-Baden gelagerten
warmen Bades, und der Mine-
ralbäder überhaupt &c. Strasburg,
1756. cap. 2.

(a) *Observations de Physique
& d'histoire naturelle sur les
eaux minérales de Dax, de Ba-
gneres, & de Barege &c. à Pa-
ris. 1750. Mem. sur les eaux
Mineral. de Barege. pag. 65. &
seqq. de qua sic scribit. Les
canaux par lesquels les eaux mi-
nérales arrivent aux-bains, sont
enduits d'une substance blanche
qui paroît mucilagineuse, on l'
appelle le limon des eaux. On en
trouve aussi aux parois de l'a-
queduc qui reçoit les eaux qui sor-
tent des bains. Des habiles gens
l'estiment comme très-résolutive,*

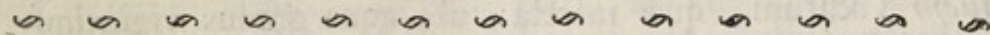
& très-émolliente. Je mis ce que
je pus en remasser entre deux fe-
villes de papier afin de le lais-
ser sécher lentment. Le lende-
main cette substance réduite à
un très-petit volume avoit acquis
une consistance de suif; elle en
avoit le goût & l'odeur, se fon-
doit de même à la chaleur, &
tombant sur un charbon embrasé
s'enflammoit & nourrissoit le feu
&c. une quantité assez considé-
rable que j'en avois rapportée,
s'est réduite à une pellicule ex-
tremement mince, qui a perdu la
propriété de s'enflammer, seule-
ment lorsqu'on la jette sur le
feu, elle répand une odeur sen-
sible de graisse brûlée &c.

sal cito colligatur, omnes salis proprietates (a) retinet; verum si diù ibi relinquatur a nimio aquarum calore ac solis radiis acidum ipsius extrahitur, & sola insipida albaque terra remanet, quæ sensim in lapidem vertitur. In aliis tamen Patavinis Thermis sal supra faxa concrefcit exigua quantitate: Omnes vero terram flavescentem ochræ similem in sedimentis relinquunt; sed præcipuè aqua S. Petri Montis-anionis, & S. Helenæ; nam pauca in Apono, aliisque thermis hujusmodi terra observatur: Quæ aqua thermalis S. Petri, ac illæ S. Helenæ, Montis ægrotorum, & Montis ortonis, S. Bartholomæi cum scaturiant aut confluant in argillosas terras, peculiaria luta ad diversos morbos pellendos efficacissima efficiunt.

Priusquam de animalibus ac plantis nostrarum Thermarum agam, oportet earum gradus caloris peculiare indicare, quos diversis tempestatibus diligenter observavi Reaumuriano Thermometro cum mercurio (b) diviso in 80 gradus, ad quos aqua fervens mercurium ascendere facit.

P

Aponi

(a) In mea dissert. de Aponi Thermis. Cap. 2. pag. 28. Sal vero admirabile Glauberi ab ignis calore, aut vicinæ ferventis aquæ liquefit, spumescit, sed acidum tam facile non ammittit: Unde Cl. Auctores

Comment. Lipsiensium. l. c. aliter de sale harum Thermarum excogitare possunt.

(b) Animadvertendum est adhibitis thermometris parum exactis graduum caloris varietatem observari.

Aponi aqua calida _____ gr.	63	
Aponi aqua tepida _____	25	$\frac{1}{4}$
Aqua Montis ortonis _____	49	$\frac{1}{2}$
- Virginis _____	18	
- S. Petri Montis anionis _____	55	$\frac{1}{5}$
- M. Ægrotorum _____	53	$\frac{1}{2}$
- S. Bartholomæi _____	39	$\frac{1}{3}$
- S. Helenæ . _____	51	$\frac{1}{3}$

In hisce Thermis, ut alibi fufe scripsi (a), præter *intestina aquatica*, *Scarabæi amphibii*, *vermes culicum*, *squille parvæ marinæ Rondeletii*, insectum aquaticum *Noctuam* vocatum, quæ infecta, ubi aqua gradus vigintinovem caloris habet, morantur; ut etiam præter *Larvam Muscæ Chamæleontis*, parvam *Cantharidem nigram aquaticam Mousfeti*, & *Listeri*, (cujus species fere in omnibus Hetruriæ Thermis innatat, quæ ibi vulgo *pulex aquatica* vocatur, & non valde dissimilis est iis, quas in Lu-

cen-

(a) Diss. de Aponi Thermis. cap. 4. pag. 51.

censibus (a), ac Plebis a Fosciana Caraphoniæ Thermis
 reperi.) Præter, inquam, hæc insecta, ubi aquæ calor
 ascendere cogit mercurium usque ad gradus triginta &
 octo, maxima quantitate, non solum vivit, verum etiam
 propagatur species parvorum buccinorum (b), quam su-
 spicor nostris Thermis peculiarem esse, quia visis multis
 buccinorum speciebus tum maris, tum aquæ commu-
 nis (c), nihil simile reperire potui, de qua specie cum
 aliis animalibus a me descriptis (d) ita Cel. Eques Ca-
 rolus Linnæus, in epistola transacto anno ad me data,
 scribit „ Perplacuerunt omnia, imprimis meo palato sapie-
 „ bant *Holothuria* tab. 2. fig. 12. & *tab. 3.*, nec non
 „ *vua marina* tab. 2. f. 1. 2., & *Cochlea* tab. 2. f. 1. 2.
 „ mihi plane ignota animalia, qui tamen ultra 4000
 „ noveram, & in Systemate naturæ enumeravi. „ Species

Tab.
 III.
 fig. 1.
 a. b. c.
 d. e.

P 2

vero

(a) In *Actis Philosoph. men-*
sis Julii 1669. Observationes de
Balnei Laticibus. pag. 820. Jo-
 seph *Glanvill* in epistola ad edi-
 torem missa data *Balnei Junii.*
 16. 1669. sic scribit. „ In Bal-
 „ neo Crucis ductores Muscam
 „ quamdam nigram, abscondi-
 „ tis alis præditam, instar e-
 „ jus, quam *Vaccam Matriona-*
 „ *lem* vocant, sed nonnihil
 „ majorem, notarunt, eam ad
 „ vivum in aqua pungere; &
 „ nonnumquam mordere affir-
 „ mant; sub aqua vivit, nec
 „ umquam, reperitur, nisi tem-
 „ pestate admodum calida. „
 (b) *Diss. de Aponi thermis.*

cap. 4. pag. 51. usque ad pag.
58. Tab. 2. f. 1. 2.

(c) Speciem hanc Buccino-
 rum comparavi cum illis La-
 cum Commachi, Sebini, Be-
 naci, ut etiam cum aliis a
 Langio, ac ab aliis auctoribus
 descriptis; atque ad hoc, ma-
 ris tam Adriatici, quam Tyr-
 rheni littora peragravi, & non-
 nisi parva buccina a nullis de-
 scripta reperi; sed nihil nostris
 buccinis simile vidi.

(d) *Dissert. 2. de nonnullis*
Insectis terrestribus & Zoophytis
marinis. pag. 67. usque ad
pag. 97.

vero alia buccinorum vivit in Thermis Vetulaniensibus feu *Caldanæ* ad Senarum regionem maritimam, ubi aquæ calor est graduum octoginta & octo cum thermometro Ferentheitiano (a): Ubi vero in nostris Thermis aquæ

(a) Quid Antiqui de ver-
mibus aquarum Aponensium
dixerint, Vide Joannem de
Dondis *l. c. cap. 1. pag. 95.*,
Bernardinum Scardeonium *l. c.*
lib. 1. clas. 1. pag. 21., Bac-
cium *l. c. lib. 6. cap. 24. pag.*
230., Portinarium *l. c. lib. 2.*
cap. 4. pag. 54.

In multis aliis aquis calidis
animalia vivunt, nempe ubi
calor vehemens non fit. Pli-
nius *Hist. nat. Parisiis. 1723.*
tom. 1. lib. 2. §. 106. pag. 120.
n. 11. ait „ ad Vetulonios in
„ Etruria non procul a mari pi-
„ sces „ Busbequius *αὐτόπυγος*,
epist. 1. pag. 10. inquit „ Illud
„ quoque dum eram Budæ in
„ Hungaria videre jovit, fon-
„ tem, qui est extra portam,
„ qua iter est Constantinopo-
„ lim in summo maris ferven-
„ tem, in cujus tamen fundo
„ natantes despicias pisces: quos
„ inde nisi coctos eximi posse
„ non putes. „ quod etiam
confirmatur in *Bibliotheca univ.*
& histor. Jun. 1688. tom. 9.
pag. 465., & a Vernhero Tran-

sylvano *de rebus Pannoniæ*, qui
addit; si hi pisces in aquam
frigidam immergantur, illico
moriuntur. Gregorius Agricola
De natura eorum quæ effluunt
ex terra lib. 1. pag. 280. F. in
Collect. Juntæ de Balneis. scri-
bit „ Pisces degunt in calidis
„ sulphuratis in Pannonia in-
„ feriori ad Budam, & in alu-
„ minosis ad Julium Carni-
„ cum. „ Turra de Castello
Præcepta aquæ balnei de Porre-
cta in Collect. Juntæ de Balneis.
cap. 2. pag. 46. ait „ pisciculi
„ quasi rubei in ea manent. „
nempe in aqua thermali Por-
rectæ in Bononiensibus monti-
bus, quos tamen ego videre
nequivi, ut neque Incolæ un-
quam illos vidisse mihi dixe-
runt.

Prope *Magnum Balneum S.*
Casciani in quodam parvo bal-
neo, cujus aqua mercurium
Ther. Reaum. a gradibus 12.,
quibus in atmosfera erat, us-
que ad gradus 25. ascendere fe-
cit, inveni vermiculum lon-
gum circiter quinque lineas,

aquæ tepidæ multum evasere, continent ranas ac pisces: In Lacu *Arquâ*, qui aquam calidam falsam recipit, pisces marini sæpe capiuntur. Baccius (b) dicit in piscinis falsis Transylvaniae pisces falsos sapidissimos esse, qui tamen si in dulces aquas mittantur, paulo post intereunt.

Plantæ peculiare, quæ circa nostras Thermas, & in ipsis gignuntur, nunc breviter numerandæ sunt.

Prope earum fontes aliquæ plantæ oriuntur maris litoris propriæ v. g.

Schenus culmo tereti ramoso, capitulis terminalibus, involucro triphylo brevissimo rigido patente. Linn. Spe. Plant. 42. n. 2.

Cenchrus panicula spicata, glumis muricatis, setis ciliaribus. Guett. Stamp. 2. p. 188., Dalib. paris. 305., Sauv. monsp. 40.

Gramen loliaceum, radice repente, maritimum. Tournef. Inst. R. H. 516.

Samolus. Linn. Hort. Cliff. 51. Hort. Ups. 42., seu *Anagallis aquatica, rotundo folio non crenato.* Bauh. pin. 252.

Arenaria foliis linearibus longitudine intermediorum. Linn. spec. plant. 423. n. 6. Hort. Cliff. 173.

Son-

vix mediam crassum, rubei coloris, a decem annulis divisum, quorum unusquisque quatuor aut quinque minimis pilis albidis ornatus erat; hic vermiculus in motu velox est, atque se se contorquendo flectendoque movetur: In eodem balneo multæ crysalides forsan *Libel-*

larum, atque in parietum foraminibus fluviatiles cancri morantur: In canali autem in quem omnium balneorum aquæ tepesfactæ influunt, sapidæ anguillæ, *giozzi*, *barzi*, cancri vivunt.

(b) *l. c. lib. 5. cap. 4. pag. 236. n. 10.*

Sonchus angustifolius, maritimus. C. B. pin. 124. prodr. 61., Zannich. 251. n. 4.

Juncus culmo subnudo tereti mucronato, panicula terminali, involucrio diphylo spinoso. Linn. spec. plant. 325. n. 1.

Aster foliis lanceolatis glabris, ramis inæquatis, floribus corymbosis. Royen prodr. 168.

Atriplex folio hastato, seu deltoide. Morison. Hist. Oxon. 1. 607.

Salicornia articulis apice crassioribus obtusis. Miller Dict. n. 1., Linn. Mat. med. 8., seu *Salicornia annua*. Sauv. monsp. 7.

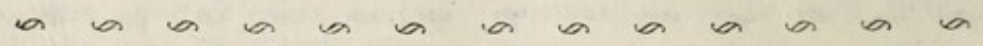
Hæc *Salicornia* duntaxat prope fontem thermalem *Domus novæ* oritur, quam plantam Joannes Henricus Pott (a) ait, non solum ad mare, verum etiam ad Lacus salinos oriri; & Samuel Slotz (b) observavit maximam quantitatem *Salicorniæ*, seu *Kali geniculati* prope Salinas Transylvaniae; & Gunterus Christophorus Schelamerus (c) narrat apud Halam Saxoniae in valle quò quædam falsæ aquæ confluunt, oriri sequentes plantas

Aster maritimus tripolium dictus Raij. Hist. 270.

Salicornia seu *Kali geniculatum*.

Glaux maritimus.

Et Cel. Joannes Targionus Tozzettus (d) vidit apud Bal-

(a) *Observationum & animadversionum chymicarum circa sal commune, acidum salis vinosum, & Wismuthum versantium collectio prima*. Berolini. 1739. De sale communi. pag. 2.

(b) *Acad. Nat. Curios. Ephem. Cent. 1. & 2. observat. 132. pag. 266.*

(c) *Act. Acad. Nat. Curios. an. 1687. observat. 3.*

(d) *Relazioni d'alcuni Viaggi fatti in diverse parti della Toscana &c. Firenze. 1751. tom. 3. pag. 326. Bagni di Monte Catino nel Pistoiese.*

Balnea Montis Catini in Pistoriensi ditone has maritimas plantas.

Salicornia geniculata sempervirens. Tournef. Inst. R.H. 51.

Salicornia geniculata annua. ejusd. Ibid.

Aster maritimus folio tereti crasso tridentato. Tour. Inst. R. H. 483.

Alsine maritima sive *Spergula marina major perennis*. Mich. H. Flor. pag. 5. & 109. n. 10.

Aster maritimus palustris cœruleus salicis folio. Tour. Inst. R. H. 481.

Reliquas plantas, quæ nascuntur non solum circa has Thermas; verum etiam in Euganeis montibus, in secunda parte hujus tractatus recensebo; & utinam habere possem *Floram Patavinam* a Michelio inceptam, quæ mihi magni levaminis esset (a).

Plinius (b) jam dixit „ Patavinis aquis calidis herbæ „ virentes innascuntur. „ Falloppius (c) idem afferit; ast Vallisnerius (d) putat herbas in aquis valde tepidis ac cum pluvialibus immixtis solum oriri: attamen ego in aquis Thermalibus S. Petri, & *Domus novæ* ubi earum calor est graduum quinquaginta cum Reaumurii Thermometro vidi *Conservam albam* (e), quæ istiusmodi Tab. I. colorem accepit a vehementi illo calore; nam ipsa fig. 5. conserva ubi aquæ calor ad solos quadraginta gradus pervenit, subcinerea est. Insuper suspicor filamenta illa fig. 2. alba, quæ innatant in ductibus Aponi, ubi calor est graduum

(a) Quam *Floram* unà cum aliis Mss. ejusdem auctoris possidet Cel. Joannes Targionus Tozzertus.

(b) *Hist. nat. tom. 1. lib. 2. §. 106. pag. 120. n. 11.*

(c) *l. c. cap. 17. pag. 312.*

(d) *Opere Fifico-Mediche. Ve.*

nezja. 1733. Breve relazione di quanto ha osservato nelle Terme Padovane il Sig. Antonio Vallisneri. pag. 433.

(e) In mea dissert. de *Aponi Thermis. cap. 3. pag. 43. tab. I. f. 5.*

duum quadraginta (*a*), esse confervæ speciem, quæ paulatim a tophacea materia incrustatur, atque sub forma
fig. 1. *tophi vermiculati* (*b*) coagmentatur.

In aquis calidis Aponi graduum triginta & octo cum
fig. 3. eodem Thermometro, est, *Conferva Aponitana folio tri-*
quetro fere algæ marinæ similis (*c*), & *Conferva ramosa*
fig. 4. *Aponitana in fibra longissima capillari vesiculis donata*
 (*d*).

In thermalibus aquis Montis ægrotorum, ubi earum
fig. 6. calor est graduum triginta quinque, oritur *Confer-*
fig. 7. *va capillacea simplex* (*e*), & *Conferva capillacea ra-*
8. *mosa ab herbacea membrana oriens* (*f*); præter has con-
 fervas alia planta a me nuper observata fuit in fun-
 do fontis calidi Montis ægrotorum, ubi calor est gra-
 duum $49 \frac{1}{3}$ cum thermometro Reaumuriano, ut etiam
 in quodam Aponi fonte; quæ planta a me vocatur *Ul-*
va thermalis valvulosa, erecta simplex, capitulo subrotun-
do, cujus ecce brevem descriptionem: In fontis fundo
 viget hæc membranosa planta *a.* modo viridis, modo
 subcrocei coloris, copiosis vesiculis *b. b.* tum intrinsecus
 tum

Tab.
 II.

(a) *Ibid. cap. 2. pag. 16.*
tab. 1. f. 1.

(b) *Ibid.*

(c) *l. c. cap. 3. pag. 41.*
tab. 1. f. 3.

(d) *l. c. pag. 42. f. 4.*

(e) *Ibid. pag. 44. f. 6.* Mi-
 chelius observavit hanc confer-

vam in ipsis aquis calidis *Mon-*
tisgrotti, & eam posuit inter
byssos, & sic a Michelio voca-
 tur. *Byssus palustris subobscura,*
filamentis non ramosis brevibus.
Michel. gen. n. 14. pag. 211.
tab. 89. fig. 10.

(f) *Ibid. f. 7. 8.*

tum extrinsecus referta, aere, & aqua plenis (a). Interstitia autem fibrosa *i. i. i.* laberintyforma elevantur, multasque curiosas cellulas efficiunt, quæ tamen clauduntur tenui membrana viridi; ita ut hæc planta vix tres lineas crassitie æquet. Eadem planta æstate & autumnopullulat plurimos caules erectos *g. g.*, quorum unus v. g. crescit ad tres quatuorve pollices, qui caulis modo levis est *g.*, modo quamplurimis vesiculis prominentibus repletus *d.*, ejus color plerumque viridescens, & aliquando subflavus. In caulis apice subrotunda vesicula, seu capitulum *b. b.* visitur aqua repletum, & striis viridibus *c. c.* sæpe ornatum; & sæpe capitulum parvum & convolutum est *i. i. i.* Caulis modo simplici, modo duplici aut multiplici basi *e. e. e.* instar fornicis gaudet; & sæpe duo, tresve caules, quamvis inter se distent, connectuntur mediis ramis *f.* instar clavicularum ejusdem substantiæ ac caulis. Ex septem membranis gelatinosis, & fibrosis caulis efficitur, quarum extima viridescens, reli-

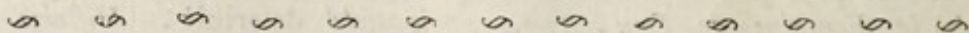
Q quæ

(a) Quæ aliquo modo similis apparet *Fuco thermalis substantia vesiculari, superficie reticulari* a Cl. de *Secondat* observato in aquis thermalibus de *Dax*, quæ tamen planta non pullulat ut nostra; sed potius eadem videtur ac illa a me descripta in meo *Itinere Hist. nat.*, & reperta in *Thermis ab Aqua Pisarum. De Secondat Observations de physiques &c. Relation de la Fontaine de Dax. pag. 12. usque ad pag. 16.*, Cl. *Hill*, referente ipso *De Secondat l. c.*, prope aquas *Bathenses* in

Anglia eandem plantam observavit.

Cl. *Springsfeld* similem plantam circa scaturiginem thermalium *Carolinarum* vidit, quam appellat *Tremellam thermalem gelatinosam, reticulatam, substantia vesiculosa*, quæ non solum ad scaturigines, verum etiam omnibus partibus, quas vapor calidus tangit, accrescit; tresque species, seu varietates ipse *Springsfeld* describit. *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. & bel. let. an. 1752. à Berlin. 1754. pag. 100. 104.*

quæ sex pallentis sunt coloris, inter quas vesiculæ aqua repletæ peculiariter prope basim ac capitulum conspiciuntur; ultima denique interna membrana subtilior est: Omnes vero membranæ ab innumeris parvis glandulis coloris rufo--viridis ab unaquaque parte teguntur: Membranæ istæ cylindrum efficiunt in medio cavum, diametro trium linearum; cavitas autem hæc dividitur ab integris valvulis ex intimis membranis formatis, distantiam inter se habentibus quatuor linearum, quæ valvulæ sunt circiter decem, aut undecim, secundum *Ulva* magnitudinem: Usus harum valvularum fortasse erit ad continendum aerem, & ad sustinendam aquam vesicæ seu capituli, ut *Ulva* erecta maneat in aqua continuo a multis scatebris agitata. In hac planta nullius fructificationis indicium umquam observare potui. Planta hujusmodi ad *Tremellæ* genus pertineret secundum Dillenium (a), ad quod genus certe attinet *Tremella* illa inter calidas collis Aponensis cavitates oriens, jam a me alibi indicata (b). Insuper alias membranofas plantas Aponi vidi, quæ e fontium fundo evulsæ aquis parum calidis innant, atque rubescentem colorem adipiscuntur. In balneo S. Helenæ, ubi aqua caloris gradibus 47 exilit, membranosa planta oritur viridis coloris, duobus membranis efformata, quarum extima aliquantum carnosâ, inferior subtilior, ac glandulis, foveisque repleta. In Fonte S. Bartholomæi lapidibus adhærens planta fere gelatinosa oritur, ubi gradus caloris sunt 39 $\frac{1}{2}$, vesiculis multis aere plenis referta, ejusque color pulcherrime viridis est. In alveo Aponensium fontium, ubi prædicta *Ulva* ori-

(a) *Historia muscorum &c.* (b) *Dis. de Aponi Thermis.*
 Dilleni. Oxonii. 1741. genus. 3. cap. 3. pag. 46.

oritur, quoque sequens planta visitur *a*, quæ *Byffus hemisphaericus thermalis* a me vocatur: Ejus color est viridescens, substantia exterior villosa *b*. cum foraminibus *c*. *fig. 2.*
c., intima mucilaginosâ, aliquanto fibrosa, vesiculis multis referta aere, & aqua plenis.

In colle Aponi ubi aquæ calidæ extra rivulos descendunt, sequens *Byffus coriaceus thermalis niger* crescit *a. a.*, *fig. 3.* qui modo a pollice usque ad pedes duos circiter augetur, ejus crassities vix ad tres, quatuorve lineas pervenit. Color nigrescens, substantia tenax capillacea, cujus filamenta *b. b.* subtilissima vario nexu intexta sunt, ita ut substantiam quasi coriaceam efficiant. Numquam vidi in hisce plantis fructificationis indicium.

Reliquum est, ut omnes qualitates nostrarum aquarum breviter exponamus; & primum illas aquæ Aponi, & præsertim tepidæ inventæ a Parente meo Hieronymo Vandellio in hoc Archigymnasio Publico Primario Chirurgiæ Professore, & Serenissimi Mutinæ &c. Ducis Consiliario, & Archiatro: Aqua hæc tepida, limpida est cælo sereno, pluvia imminente turbatur valde, multasque ejicit scobes & frustula diversa carbones referentia (*a*).

Q 2

faci-

(a) Quod sint alii fontes, qui cælo nubilo, aut pluvia imminente turbentur. Vide meam Dissertationem de Aponi Thermis cap. 1. pag. 5. & seqq., & *Analisi di alcune acque medicinali del Modonese. Padova 1760. cap. 3. delle acque Ter-*

mali della Pieve di Fossiana. pag 62., ut etiam F. Leandrum Albertum Descrizione di tutta l'Italia. Venezia. 1577. pag. 55. ubi de Volaterrarum Lacunis agit, quod a Cel. Targiono Tozzetto confirmatur Relazioni d'alcuni viaggi fatti per la

facilius in aerem evehuntur, eo ferenior & ficcior sine nubibus tempestas, cujus rei rationem refert Boerhaavius (a).

Calidæ aquæ Patavinæ lintea nullo colore inficiunt (b); attamen facile ferrum (c), ac lapides (d) corro-
dunt.

Eadem aquæ diù calorem a fontibus haustæ fervant; nam Patavium delatæ, calidæ nimis perseverant, quemadmodum etiam earum luta.

Per annos hæ aquæ in vitreis vasis bene clausis servatæ, semper limpidæ remanent, nullumque sedimentum,
ne-

la Toscana. Firenze. 1751. tom. 2. pag. 424. 446. ; Vide quoque Philippum Bastianum De' Bagni di S. Casciano. Montefiascone 1733. cap. 14. osserv. 8. pag. 78. qui ait, aquas S. Casciani vapore valde elastico tempestatis mutationes indicare.

(a) *Elementa Chemiæ. tom. 1. pars altera de artis theoria. pag. 235.*

(b) Ut faciunt Lucenses Thermæ, quæ linteis maculas rubescentes communicant; sed quod peculiare est, Thermæ ab Aqua Pifarum lintea paucis diebus omnino flava efficiunt; & quædam aqua Alpium Mutinensium in Monte-Florino in pago, vulgo, Vitriola dicto, scaturit clara ac insipida, quæ lintea nigredine inficit; eodem

modo ac in Insula Paros Fons sic tingit, uti asserit Bartholomæus a Clivolo De Balnearum naturalibus viribus. in Collect. Junte de Balneis cap. 36. pag. 265. F.

(c) Aquæ Zepusii in Comitatu Littoviæ S. Joannis ferrum rodunt. Delle acque minerali del Regno d'Ungaria relatione del Marchese Marco Della Fratta Montalbano. Venezia. 1687. pag. 15., Joseph Glanvill l. c. dicit Balneum Crucis argentum corrodere. Thermales aquæ S. Casciani Senarum emolliunt, atque derodunt stannum.

(d) Jacobus Rohaultus Phisica. pars 3. cap. 10. §. 9. pag. 418. ait, fontes salfos Burgundiæ idem facere.

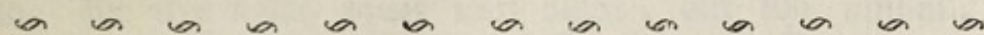
neque in superficie pelliculam terream (a) efficiunt, quare conservant adhuc virtutes medicas, quamvis remissiores ob *spiritus æthereo-elastici* diminutionem. Narrat Ludovicus Pasinus Medicus Patavinus (b) „ Illustrissimus „ Dux Alphonfus Estensis, semper in palatiis suis vasa „ lignea plena aquarum Aponensium habebat, de quibus „ quocumque tempore bibebat. „

Thermæ Patavinæ, præcipuè illæ Aponi, Montis ægrotorum, & S. Helenæ tanta aquarum copia abundant, ut unaquæque plures Molendini rotas vertere continenter possent.

Color omnium nostrarum aquarum limpidus & crystallinus est; unde dum balnea sint aquis repleta, corpora etsi exilia in balnei strato magis clarè visuntur, quàm extra aquam, atque monetæ argenteæ, hominesque in eisdem aquis candidiores apparent (c): sed si nostræ aquæ diù in balneis, aut lacunis sint, in earum superficie ex subtilissima terra oritur pellicula, quæ crassior ac gravior effecta aut lateribus adhærescit, aut fundum petit: In aliquibus autem locis sæpe aquarum superficies tegitur ab unctuosa & instar iridis colorata pellicula.

Odor omnium Thermarum Patavinarum est sulphureus, ac aliquid volatilis & penetrantis indicat; est aqua

Apo-

(a) Unde si ratio vera esset Cl. Auctorum *Comment. Lipsiensium l. c.* nempe „ defectu caloris topium formari. „ aquæ hæ in vitreis vasis frigefactæ, per duos annos (quas sic limpidas adservo) topio confertissimæ esse deberent.

(b) In *Collect. Junta de Bal-*

neis. Liber de Thermis Patavinis. cap. 52. pag. 198. C.

(c) Andreas Baccius *l. c. lib. 6. cap. 19. pag. 330. n. 20.* dicit, Aponi aquas cinereas esse; & recens auctor, qui Patavinas Thermas non observavit, idem judicat, quod falsum est.

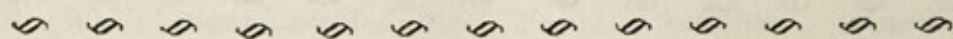
Aponensis reliquas antecellit halitu sulphureo: omnes tamen frigefactæ ipsum halitum sulphureum amittunt, ac nonnisi agitatae in phiala illum aliquantum adipiscuntur; & si hæ aquæ in phiala per mensem relinquuntur ubi antea vinum fuerit, aquæ odorem instar hepatis sulphuris acquirunt.

Sapor earum est falso-sulphureus, ita ut lacteus videatur; & aqua Virginis suo sapore accedit ad illum aquæ Thermalis Pisarum, & Porrectæ.

Nihil uncti habent (nisi residues fuerint); imo balneantium cuti quamdam austeritatem inducunt.

Gravitatem harum aquarum vario modo examinavi, easque cum gravitate aquæ pluviae, & fontis destillati comparavi. Et priusquam experimenta instituerim, singulas aquas ad æqualem caloris gradum redegî. Solidum, quod in aqua pluviali grana 937, in stilatitia 930 amittit, perdit in aqua calida Aponi 950, & in aqua Aponi tepida 952, in illa Virginis 951, Montis ortonî 948 $\frac{1}{2}$, S. Petri 948, in aqua Montis ægrotorum 949, S. Bartholomæi 948 $\frac{1}{2}$, S. Helenæ 951. Hydrometrum in aqua stilatitia, & pluviali ad octo, in omnibus aquis Thermalibus Patavinis, quasi æqualiter ad septem lineas descendit (a).

CA-

(a) Animadvertendum est cum D. Geoffroy le cadet. Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. &c. an. 1724. à Paris. 1726. Sur les Eaux de Passy pag. 50. & pag. 193. mém. Une même eau minérale ne pese pas toujours également. Ce n'est pas parce que les différens degrés de la chaleur de l'air aug-

mentent ou diminuent son volume, & par conséquent sa pesanteur apparente, cela lui seroit commun avec toute autre liqueur: c'est qu'effectivement elle peut être tantôt plus, tantôt moins chargée de son minéral, ce qui dépendra de quelques circonstances accidentelles aisées à comprendre.

C A P U T I V.

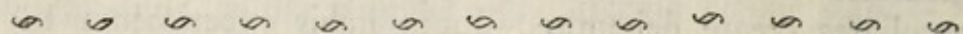
Analyſis Chemica Ther-
marum Patavinarum.

Q Uamvis ego chemicam analyſim inſtituerim ſuper multis aquis mineralibus, ac thermalibus diverſarum regionum; attamen fateor illam difficillimam eſſe, atque erroribus ſæpe obnoxiam, quia non ſemper æque bene ſalium ſpecies, acida, olea mineralia &c. in aquis diſtinguere poſſumus; quare omni diligentia aquæ medicatæ ſunt examinandæ, neque in his fantaſia ſales peculiare creare debemus, quum nobis experimenta tuta deſint. Ideoque in præſenti analyſi omni induſtria, & experimentis tentavi, quid aquæ Thermaleſ Patavinæ continerent; quippe methodoſ diverſas ſeparandi ſales ab aqua non omiſi, tum aquam thermalem hyberno tempore congelando, quia ſic ad glaciei centrum propulſi ſales remanent; tum ipſoſ ſaleſ cum ſpiritu vini præcipitando, aut thermaleſ aquaſ ſoliſ radiiſ, aut ſub umbra, aut igne exalando, aut eaſ deſtillando, a quibuſ operationibuſ ſemper eandem ſalium qualitatem, & ſæpe quantitatem obtinui; quamvis hæc experimenta variis temporibuſ inſtituiſſem. Infuſioneſ præterea diverſorum liquorum haud prætermiſi, nec non reliquoſ proceſſuſ ſuper ſedimentis & ſuper tophiſ harum aquarum Thermalium.

Et primum exordium ſumam a vi elatiſtica harum aquarum, conſiderando naturam elatiſticam, ſeu *ſpiritum æ-*

the-

æthereo-elasticum (a), qui in aquis mineralibus, ac thermalibus inest, ipsisque majores virtutes medicas tribuit (b): Quid autem fit hujusmodi *spiritus æthereo-elasticus*, & an differat a *natura elastica* aquarum medicatarum, sicut doctè animadvertit Cel. Jacobus Beccarius Prof. Chemiæ in alma Bononiensi Universitate (c), & an spiritus hic idem sit ac sulphureus, seu vitriolicus nostrarum aquarum, definire non audeo. Petrus Antonius *Marteau* (d) spiritum hunc, tamquam aerem considerat, & Cl. *Venel* (e) eum, *aerem superabundantem* nominat, atque aquam hoc aere imbutam *aerream* appellat, & demonstrat istiusmodi *aerem* nullo pacto diversum ab atmospherico esse (f). Scimus in aqua aerem elasticum morari (g), qui ab aqua eductus majoris voluminis est ipsa aqua (h), & tamquam materia fulminans hic consideratur a Mariotto (i), quæ certe

(a) Sic vocatur a Wallerio *Mineralogie. tom. 2. Hydrologie. chap. 2. pag. 204. E.*

(b) Vide Fed. Hoffmannum *Dissert. 28. pag. 416. & seqq. §. 7. 8. &c. ed. Veneta. 1735.*

(c) *De Bononiensi Scient. & Art. Instituto & Acad. Comment. tom. 3. Bononiæ. 1755. De medicatis Recobarii aquis. §. 62. pag. 393.*

(d) *Sect. 4. pag. 36. Analyse des eaux de Forges. Paris. 1756.*

(e) *Examen aquarum Selteranarum sectio prior. pag. 56.*

(f) *Ibid. sectio posterior pag. 80. Memoires de mathematique*

& de physique présentés a l'Acad. roy. des Scien. par divers Savans &c. tome second. à Paris 1755.

(g) Boerhaave *Elementa Chæmiæ. Venetiis. 1749. tom. 1. pars altera de artis theoria. exp. 10. pag. 260. & seqq.*

(h) *Lezioni di Fisica sperimentale del Sig. Abate Nollet. Trad. dal Franz. Venezia. 1747. tom. 3. sezione prima dell'aria. 17. esp. pag. 222.*

(i) *Oeuvres divisées en deux tomes &c. à Leide. 1717. tom. 1. Traité du mouvement des eaux. 1. partie 1. Discours. pag. 330. 331.*

certe in aquis medicatis multo majori copia ac vi inest, quàm in aqua simplici ob vapores minerales.

Aquæ calidæ Patavinæ præter hujusmodi *spiritum æthereo-elasticum*, etiam alium spiritum penetrantiorum sulphurei odoris (a) possident, quem ad fontes odoratu unusquisque cognoscit: *spiritus* vero *æthereo-elasticus* sequentibus experimentis demonstratur.

Ad fontes, medietatem vitreæ phialæ oblongæ in angustum collum desinentis aqua Aponi replevi, atque inde phialam, pollice ad os appposito, vehementer agitavi; tunc spumescere, atque niti contra digitum cœpit, digitoque ablato cum murmure spumans aqua fere ad pedes duos parisienses e phiala exiit atque profilivit. Agitatio iterata fuit pari quasi successu; sed tertia vice exiit paulo minus, & quarta nihil; attamen in quiete eadem aqua relicta post exiguum tempus iterum quamdam vim elasticam adipiscitur; aut si acetum destillatum eidem aquæ misceatur, idem accidit. Insuper in machina Pneumatica Aponensis aqua bullulis turgescit ac spumescit plus quàm liquores nonnulli spirituosi; atque quum recenter ex fonte hauriatur aqua, hujus spiritus indicium est in vase vitreo bullularum copiosior ascensio (b); imo phialæ vitreæ hisce aquis repletæ, si illico perfectè obturentur, facilè confringuntur, quod magis probat hujus *naturæ elasticæ*, seu *spiritus æthereo-elastici* existentiam, qui in omnibus aquis calidis Patavinis fere æqualis est; at

R

in

(a) Qui certe differt a *spiritu illo elastico*.

(b) Bullulæ aeræ statim evanescent, & aqua limpida remanet, si illam S. Petri Mon-

tis-anionis excipias, quæ aliquando colorem albescens in agitatione adipiscitur; sed in quiete suam limpiditatem rursum acquirat.

in aqua Virginis Montis-ortoni magis actuosus videtur, ut fileam odorem subtilem & acrem in aquæ concussione ope phialæ benè clausæ, aliaque experimenta id demonstrantia. Aquæ Patavinæ post viginti dies Bononiam translatae adhuc partem hujus *naturæ elasticae* retinuerunt, ac ammissum odorem sulphureum concussione aliquantum recuperabant.

Modo ad ea tentamina progrediamur, quæ variarum rerum permixtione cum aquis tum calentibus, tum refrigeratis, atque transectis, postremo cum earum sedimentis instituimus: Et cum in omnibus nostris aquis thermalibus infusionis diversorum liquorum effectus iidem sint; ideo de Aponi aqua duntaxat hęc agam, & sic de aliis intelligendum, ne inutiliter experimentorum narrationem repetam.

Itaque claram ac pellucidam gallarum tincturam guttatim in aqua Aponi ad fontem cum infudissem aqua aliquantum turbida evasit (a), & post aliquot horarum spatium velamen quoddam fere iridis coloris supernantis olei adinstar in aquæ superficie conspiciebatur; ast nihil

(a) Sed cum ferrum tenuiter dissolutum in aquis sit, difficilè hac methodo agnoscitur, aut longo tempore aquæ debili colore inficiuntur, ut in nostris accidit, quod Geoffroy le cadet observavit *Sur les eaux de Passy Mém. pag. 195. dans l'Histoire de l'Acad. Roy. an. 1724. Paris. 1726.*

Vide *Offervazioni sulle acque minerali ferruginose* Cel. Alexandri Monroi *Saggi ed offervazioni di medicina della Società d'Edimburgo. Trad. Ital. tom. 3. Venezia. 1753. pag. 47. & seqq.*, qui auctor docet accuratam methodum agnoscendi quantitatem martis in quacunque aqua.

hil ad vasis fundum præcipitavit (a). Affusione olei tartari per deliquium omnes nostræ aquæ calidæ lacteum colorem adipiscuntur, & sedimen album efficiunt. Saccharum Saturni aquis Patavinis superaffusum, in iisdem lacteum colorem cum præcipitato terreo albo produxit (b).

Cum immitterem aquis nostris spiritum falis ammoniaci, aquæ albescentes evasere (c), & Syrupi violacei colorem aliquantulum in viridem commutaverunt (d).

Argentum, jam cum spiritu nitri solutum, guttatim Patavinis aquis immixtum se præcipitavit sub forma albi coaguli, seu calcis argenti, atque inde aquæ claræ & pellucidæ evaserunt; hæc vero calx argenti, seu coagulum album, decantatis aquis, colorem fusco-cœruleum obtinuit (e).

Lactescens aqua & præcipitatum flavum exoriebatur, cum eisdem aquis mercurium, cum nitri spiritu solutum, in-

R 2

stilla-

(a) Feder. Hoffmannus *Dissert. de Fonte Martiata Lauchstadiensis*. §. 4. ait, Denique
 „gallarum solutionem infudi,
 „quæ tincturam suscepit ex
 „atro brunum; nihil tamen
 „ad ima dejectum, luculento
 „indicio, hospitari in aquæ
 „sinu principium martiale.,

(b) Fed. Hoffmannus *Dissertationes Physico-medico-chymicæ. Venetiis. 1735. dissert. 10. de methodo examinandi aquas salubres*. §. 25. pag. 161. dicit, „Communissimæ sunt cal-

„ hæ sunt in thermis, salinis
 „ quoque lubentissime se se af-
 „ sociant. Cognoscitur hæc ter-
 „ ra commodissime ex lacteo
 „ colore ab affuso oleo tartari
 „ per deliquium, vel immissa
 „ solutione sacchari saturni.,

(c) Terram calcariam in aquis hoc demonstrat.

(d) Wallerius *Mineralogie. tom. 2. Hydrologie. chap. 2. §. 8. n. 14. pag. 212.* hunc colorem læpe indicat sal neutrum.

(e) An a sulphuris principiis hoc accidit?

stillabam (a), & cum supra ipsum præcipitatum jam calcinatum aquam calidam infundebam, aqua flavescebat, quod indicat in aquis calidis Patavinis spiritum vitriolicum inesse, quia mercurium hæ præcipitant sub forma *Turbith* mineralis. Pars vero ejusdem præcipitati, quæ post calcinationem remanet coloris fusco-flavi, demonstrat in aquis esse terram calcariam (b).

Si cum heliotropii tinctura permisceantur aquæ nostræ vix e fontibus haustæ rubellum colorem instar vini Rhénani acquirunt; sed post aliquot horas eadem aquæ frige factæ vix heliotropii colorem mutant, quod ipsum vitriolicum acidum ostendit.

Vas argenteum in fonte calido Aponi immissum post pauca minuta totum acquisivit colorem atro-cœruleum. Reliquæ aquæ argentum non inficiunt, nisi earum luta, & præsertim lutum S. Bartholomæi magis quàm alia.

A Borace Veneto, aqua calcis, vitriolo martis, mercurio sublimato nulla colorum varietas in nostris aquis
exor-

(a) Hujus præcipitati color flavus indicat existentiam in aquis spiritus vitriolici, quia præcipitatum hujusmodi *Turbith* minerali simile est, quod cum spiritu vitriolico obtinetur, ut credit *Mr. Salaignac*. *Eaux minérales de Bagnères analyse de sources de Salut, & d'Artiguelongue &c. Paris. 1752. chap. 1. de l'eau de Salut. pag. 25. second expé: Et Mr. Rotbe. Introduction a la chymie accompagnée de deux Traitez, l'un sur le sel des métaux, & l'au-*

tre sur le soufre anodyne de Vitriol. Traduit de l'Allemand. Paris. 1741. pag. 210. idem sentit: attamen color flavus a mercurio susceptus indicat esse in aqua alkali fixum, sicuti scribunt aliqui Chymici.

(b) De diversis coloribus præcipitati mercurii Vide *Lemery Sur les couleurs des précipités de mercure. pag. 32. & pag. 259. Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1714. Paris. 1717.*

exorta est. Solutio vero aluminis albas effecit aquas thermales.

Spiritus nitri, vitrioli, falis marini nullam effervescentiam cum nostris aquis fecere, nisi motum illum a Phisicis *anguillarem* vocatum, quem spiritus acidi etiam in stillatitia aqua producant.

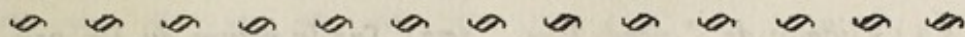
Charta cœruleo colore tincta ab aquis Patavinis cōspersa neque diversimode colorata fuit.

Aqua fontis Aponi, ut aliæ nostræ, mixta sanguini humano vix a vena detracto caloris sanguinis in quantitate decimæ partis ipsius sanguinis, coagulum inhibuit, sanguinemque rubrum, vividumque haud crassum redidit.

Prætermitto nonnulla experimenta methodo Cel. *Pringle* (a) instituta ad cognoscendam nostrarum aquarum vim anti-septicam ratione habita ad alias aquas, sales, spiritus, herbas; ne diutius protraham sermonem meum, de his jam in secunda parte agam; modo igitur satis sit scire, quod aquæ calidæ Patavinæ magis anti-septicæ sunt, quàm sal marinum, sal gemma, tartarus vitriolatus, tartarus solubilis &c.

Priusquam ad interiorem analysim aquarum deveniam, opus est ipsarum naturalia sedimenta in canalibus, ductibus examinare, quæ sunt primo arena cum ferro & mica flava (b) ab aquis Aponi ibi relicta, a qua arena in crucibulo fusa cum borace & nitro ferrum habui, quod ab acidis mineralibus solvebatur, atque a magnete attra-

he-

(a) *Observations sur les maladies des armées dans les camps & dans les Garnisons, avec un Traité sur les substances septiques, & Anti-septiques, Lû a la So-*

cieté Royal Par Mr. Pringle. Traduit de l'Anglois. à Paris. 1755. tom. 2. pag. 155.

(b) *Vide cap. 3. pag. III.*

hebatur. Præter martem in suo naturali statu aquis immixtum, ipse quoque solutus eis inest, quia earum terra flava, seu ochra clare demonstrat ab acido vitriolico omnino ferrum solutum in eisdem aquis existere; quod etiam ex gallarum tinctura conjicimus, quamvis ob maximam martis dissolutionem illa non multam turbetur. Aliqui tamen suspicari possent ferrum in aquis oriri ab earum componentibus, atque in ductibus paulatim ferrum concrefcere; quippe cum sulphure communi, aut alia materia phlogistica, sale vitriolico, ac terra ferrum generari credit *Geoffroy* (a); sed *Lemery* Filius (b) contra probat, ferrum duntaxat constare ex materia oleosa intime cum terra immixta, ferrumque in plantarum cineribus (c) non a calcinatione ortum esse, sicut credit *Geoffroy* (d); sed verè antea in plantis extitisse.

Sulphur crytallizatum & sublimatum ab aquis Apennensibus omnes veri sulphuris qualitates possidet; sed in aqua thermalis rursus immisso, dum aqua super ignem ebulliat, ejus crytalla solvuntur, & aqua flavescit emittens acrem sulphuris odorem, qui odor, quamvis mitissimus, diù quoque remanet aqua frigefacta, quæ pedetentim flavum colorem amittit, atque fere omnes sulphuris particulæ fundum petunt, & in aqua relinquunt aliquid odoris, & saporis sulphurei.

Tophus seleniticus constare agnoscitur ex sale selenitico,

(a) *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1705. avec les mém. &c. à Paris 1730. Sur la generation du fer. pag. 64. pag. 362.*

(b) *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1706. Paris.*

1731. *Sur la nature du fer. pag. 32. & seqq. pag. 119.*

(c) *Hist. de l'Acad. Roy. an. 1707. Sur la nature du fer pag. 43.*

(d) *l. c.*

co, quod sal coalescit ex aciditate vitriolica, & alcalina terra, ut inferius patebit.

Tophus calcarius calcinatus adhuc calidus, si ei aqua superaffundatur, illico instar aquæ thermalis Aponi odorem sulphureum exhalat; & si eidem topho pulverizato immisceatur salis tartari dissolutio, & dein spiritus vitrioli; pulvis colorem flavescentem adipiscitur, qui pulvis super ignitum ferrum præbet cœruleam flammam, ac sulphureum odorem, indicium sulphuris, aut ejusdem principia latitare in tophis calcariis nostrarum aquarum. Ab eodem topho calcario calcinato rubescentis coloris extrahitur quantitate aliqua sal lixiviale ac deterfivum (a). Ab hoc topho super ferri ardentis laminam immisso atrahitur magnete ferrum; ast facilius ac majori quantitate hoc habetur, si oleum lini ei permisceatur, & in crucibulo igni admoveatur, quia sic minimæ ferri particulæ dato volumine uniuntur, quo magnetis vim sentiunt, sicuti in creta accidit (b). Insuper martis existentiam in tophis calcariis Aponi & S. Helenæ probatur tum ob rubescentem quemdam colorem, quo tophi calcinati inficiuntur; quia lapides calcarii, & arenosi vi ignis rubei evadunt, dum eis ferrum adsit; tum quoque post tophorum calcinationem, qua omne oleosum expellitur, spiritu vitrioli addito, non tantum terra tophi, sed & particulæ martiales solvuntur, quæ postmodum, instillato lixivio salis alkali cum sanguine calcinati, præ-

ci-

(a) Quod etiam in concretionibus Thermarum Vichy Mr. Joli observavit. *Histoire de l'Acad. Roy. des Sciences. an. 1683. tom. I. pag. 372. à Pa-*

ris. 1733.

(b) *Sur la nature du fer. pag. 61. Hist. de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1708. à Paris, 1730.*

cipitatum cœrulescens vel cœruleum exhibuerunt; tum clare tophorum ferrum observatur hoc modo: Uncias quatuor tophi pulverizati mixtas æqualibus quantitatibus tartari, ac nitri pulverizati in candefactum crucibulum æris furno posui; post hujus materiei fusionem, e crucibulo eam extractam & rursus pulverizatam & cum tartaro & nitro mixtam in crucibulum immisi; dein a materia hac frigefacta & in pollinem redacta iteratis lotionibus aliquid martis a magnete attracti obtinui.

Ex nostrorum tophorum calcariorum destillatione obtinetur liquor, qui violarum syrupo viridem colorem tribuit, argenti solutionem præcipitat sub albo colore, & æris dissolutioni spiritu nitri factæ concedit colorem subobscurum aquæ maris: ex quibus deducitur in hisce tophis spiritum salis esse, & sal alkali terrestre.

Terra illa luteo-rubri coloris seu ochracei ab aquis calidis Patavinis, & præcipuè ab aqua S. Petri Montis-anionis, & S. Helenæ deposita; & ipsa ferrum manifestè continet, quod non solum ob suum colorem, verum etiam sequentibus experimentis dignoscitur. Terra hæc cum stillatitia aqua immixta, ignique admota aquæ colorem luteum communicavit, dein decoctionem gallarum affudi, a qua miscella prius sanguineus color & eleganter pellucidus, postea in obscuram nigredinem mutatus est, fere eodem modo atque a vitriolo martis in aqua soluto post gallarum infusionem idem contingit; quod in terra hac Thermarum aliquid ferri inesse demonstrat; de qua terra lutea S. Petri Montis-anionis sic loquitur Joannes Bavinus (a) „ Terra lutea ut in Balneo S. Petri commi-
„ sce-

(a) *De Thermis aquisque medicatis Europæ præcipuis. Montisbelgardi. 1600: Historia Fontis Bollensis. lib. 1. cap. 13. pag. 40.*

„ scetur, quæ ochram æmulatur. „ Et etiam tempore Georgii a Turre terram flavam, seu ochram aquæ S. Petri in sedimentis relinquebant; excretio enim hujus terræ recens non est, ut aliquis putat; ait ille. „ Erum- „ punt in amœno colle aquæ fervidæ D. Petri, quæ co- „ piose sale, & succo terreo, qui ochram colore æmula- „ tur (a); „ sed hæc terra ochra est, atque ferrum tenet, quippe in crucibulo calcinata magnetis ope particulæ martis, etsi paucæ, obtinentur, quia nisi ochræ principium inflammabile addatur, non trahitur ochra a magnete, magnes enim perfectum ferrum, non vero ejus constituentes partes appetit.

Ochræ originem in aquis Henkelius (b) repetit a pyritarum decompositione, & Cramerus ex resoluta ferri minera (c), quod etiam a vitriolo martis habetur; nam si hoc in aqua dissolvatur, materiam luteam ac terream deponit; & quamvis hæc dissolutio sæpe filtretur, nihilo tamen minus eandem substantiam flavam præcipitat, donec vitriolum prorsus destructum sit; quæ lutea materia, est eadem ferri terra, a Chymicis ochra vocata,

Demum ut nullum supersit dubium de ferro in ochra nostrarum aquarum, ecce aliud periculum: Hanc ochram calcinatam & post diversas lotiones bene exsiccatam miscui cum floribus salis ammoniaci siccissimis in æquali pondere, quæ omnia in vitreo mortario perbenè contrivi, & in pollinem redegi; deinde pulvis in cucurbita vitrea

S

posi-

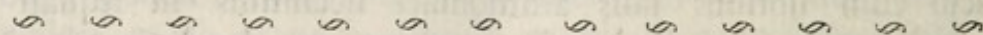
(a) *Junonis & Nestis vires* lurgie. tom. 1. à Paris. 1756. *cap. 16. chap. 6. §. 6. pag. 152.*
pag. 99.

(b) *Introduction a la Mineralogie &c. avec une description abrégée des opérations de métal-* *lurgie. tom. 1. à Paris. 1756. chap. 6. §. 6. pag. 152.*
 (c) *Elementa artis docimasticæ. pars. 1. Lugd. b. 1744. pag. 259. §. 398.*

positus supra quam alambicum latum cum rostro non valde angusto, tum in arenæ furno cucurbita relicta cum graduato igne; prius acer vapor prodiit, qui in liquorem alcalinum volatilem condensatur; postremo vapores in alambico condensati, atque siccati præbent martis flores, seu entem martis.

In canaliculis Aponi materia coloris cinerei, glutinosa seu mucilaginoso, & fere unctuosa reperitur (a), quæ dum exsiccata non fit, facile solvitur, ignique parumper accenditur; ast bene exsiccata in igne duntaxat graveolentem odorem instar ustæ pinguedinis spirat (b).

Quid dicemus de lutis nostrarum Thermarum? Si nos nimium celebrare vellemus has Thermas, & a veritatis amore non obstringeremur, cum multis aliis Scriptoribus decerneremus, luta hujusmodi aquarum peculiaria, earumque sedimen esse; ast veritatem inquirere debemus, ideoque, ut supra indicavi, luta hæc nostra coagmentata sunt a terra communi vallium Euganearum, quæ ab aquis thermalibus in quibusdam caveis madefacta & soluta (c) imbuitur aliqua salis parte, ac vitriolico spiritu, majori, aut minori quantitate secundum diversas thermarum aquas, & terræ qualitatem. Ubi vero nostræ aquæ, ut in
Apo-

(a) Materiam quasi similem mucilaginosam *Boulduc* in *Thermis de Bourbon-l'Archambaut* invenit, & credit efformari ab implicatione salium, bituminis, terræ, cum pauca aqua, quæ aliquid pelluciditatis ei concedit. *Sur les eaux minérales chaudes de Bourbon-l'Archambaut. mém. pag. 258. Hist. de l'Acad. Roy. des Scien. an.*

1729. à Paris. 1731.

(b) Vide cap. 3. pag. III. & seqq.

(c) Requiritur ad lutorum majorem præstantiam, ut fontibus subter salientibus terrestris massa æqualiter calefiat, quin imo ebulliat, primosque halitus subtiliores emergentium aquarum recipiat, præter crassa-menta, quæ ibidem resideant.

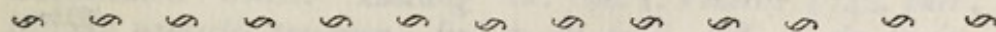
Apono, caveas, aut Lacunas cum fundo argilloso, aut cretaceo non reperiant, sed saxeo (a), lutis carent.

Fere autem impossibile est determinare terræ species, spiritum, oleum, quæ ab ipsis lutis in destillatione extrahuntur; nam luta constant terra vallium Euganearum, *marna* seu marga, argilla, sabulo, & humo; quare quis in tanta rerum miscella decernere poterit specificas quantitates, & qualitates cujusque generis terræ, spiritus, oleorum, quæ ab hac miscella destillationis ope hauriuntur? maxime quia cum in lutis adsit sal communi simile; hujus spiritus conjunctus cum illo peculiari margæ humi &c. est; unde agnoscere nequimus, spiritum margæ & humi seorsum. Quidquid sit, si aliquis cupiat scire quantum phlegmatis, spiritus, & quantum olei ab his lutis in destillatione extrahatur, in sequenti processu videbit.

Accepi luta (quæ cum acidis fermentant) Montis ortonis, S. Petri Montis-anionis, Montis ægrotorum, S. Bartholomæi, & S. Helenæ, quorum singulorum quatuor libras in globulos multos redegi, atque sub umbra exsiccavi; postea paratis quinque *vitreis retortis*, in quarum singulis quatuor libras luti imposui, ita ut duas partes tertias ventres *retortarum* continerent: Excipula applicui fatis capacia, & communi glutine conjunxi. Ex arena institui destillationem gradu ignis, aquæ ebullientis paulo majori: exiit phlegma lutei coloris, & odoris olei tartari.

S 2

Reci-

(a) In Thermis Valderianis, in Cuneensi Pedemontii Provincia, luta desunt, quia animadvertit Joannes Fantonus, earum scaturiginem & de-

fluxum in saxeo cliuo esse, ubi terrena & apta fingendo luto materies deficit. *De Thermis Valderianis Dissertationes duæ. Genevæ. 1725. Diss. 1. pag. 8*

Recipiente iterum applicato, ignem auxi, & tunc oleum acre odorisque olei tartari accipi; dein aucto quàm validissime igne oleum crassum in recipiente observavi coloris magis fusci quàm primum, saporis ac odoris ut oleum tartari. Quantitas autem phlegmatis, & oleorum circiter in quocunque luto hæc est.

	[phelgma]	ol. subt.	ol. cras.
Luti Montis-ortoni — lib. IV.	dr. 8	scr. 20	gr. 60
- S. Petri Montis-anionis —	dr. 10	scr. 28	gr. 6
- Montis ægrotorum —	dr. 10	scr. 30	scr. 1
- S. Helenæ —	dr. 8	scr. 12	scr. 1 $\frac{1}{2}$
- S. Bartholomæi —	dr. 15	unc. 3	unc. 1

Hæc tamen eadem principia Urbanus *Hierne* (a), & Cel. *Ellerus* (b) ab humo, seu terra communi obtinuerunt, penes quos auctores qualitates hujus phlegmatis, & oleorum videndæ sunt, ne inutiliter hæc repetam. Ex quibus rebus agnoscens destillationem mihi nihil certi de lutorum contentis præbere, usus sum lotionibus, filtrationibus, ac *decantatione*; quibus ab unoquoque luto extraxi sal neutrum marino simile, micam flavam, argil-

(a) *Tentamina chemicorum in reg. Laboratorio Holmiensi peractorum. tom. 2. cum annotationibus Job. Gotschalck Wallerii.*

Stockolmiæ. 1753. pag. 64.
 (b) *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. & bel. let. an. 1749. à Berlin. 1751. pag. 11.*

gillam, & *marnam* seu margam, humum (a), arenam, & ferrum; omnia tamen proportione diversa in unoquoque luto, de quibus fuse in secunda parte hujus tractatus, ubi de argillis, margis, seu *marnis* Euganeorum montium.

Sequuntur ea, quæ ad evaporationem, & destillationem pertinent. Ex quocunque fonte aquarum thermalium libras septem accepi, quas in septem vitrea vasa ore amplo immisi, atque paratis quatuor æris furnis cum mariæ balneo, ignis gradu, qui ebullientis aquæ paulo minor erat; vasa in eis furnis aptavi, super quæ illico pannum coccinei coloris applicui, quod aliquid sui coloris amisit, indicio acidi vitriolici ab aquis exhalati (b). Post aliquod tempus omnes aquæ turbidæ factæ sunt, &
ad

(a) Si aliquis terrarum qualitates, ac earum analysim scire cuperet, & præcipuè argillæ, margæ, & humi, quarum proprietates transcribere nolui, Videat Mr. Pott *Lithogéognosie ou examen chymique des pierres & des terres. à Paris. 1753.*, *Philosoph. Burg. tom. 5. pag. 369.* ubi refertur analysi terrarum ab Acad. Reg. Scient. facta; Christianum Gottlob Ludwig *Historia naturalis terrarum, seu terræ ex regiis augustorum cimæliis, Dresdæ conditis. Lipsiæ. 1749.*, Reaumurium *de terræ natura &c. Mém. de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1730. pag. 349.*, Wallerium *Mineralogie. tom. 1.*

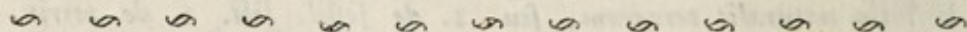
class. 1. §. 5. Terræ. pag. 7. usq. ad pag. 52., Cel. Equitem Carolum Linnæum *Systema Nature. Lugd. Batav. 1756. clas. 3. Fossilia. ord. 3. terræ. pag. 208. usque ad pag. 214.*, Boerhaavium *Elementa Chemiæ tom. 1. Venetiis. 1749. Pars altera de artis theoria. pag. 316. Terra, Stephano-Franciscum Geofroy Tractatus de materia medica. tom. 1. Venetiis 1742. pars. 1. de fossil. sect. 2. de terris. pag. 36. usque ad pag. 42.*

(b) Si exhalentur nostræ aquæ post mensem a fontibus haultæ, primo evaporationis tempore sulphureus odor adhuc percipitur.

ad earum superficiem pulveris instar quædam corpuscula alba apparent, quæ dein furfuraceam figuram recipiunt, & demum hæc corpuscula simul unita albam pelliculam producunt omnes aquarum superficies cooperientem (a).

Dum vero partes hujus pelliculæ invicem secernuntur, & subsident, sedimen efficitur: & cum evaporatio progreditur corpuscula illa furfuracea tam in superficie aquarum, quàm in sedimento commutantur in crystalla filamentorum figuræ, quæ exsiccata pellucida & splendentia sunt, & sal seleniticum esse cognoscitur. Crystalla hæc continuo oriebantur, donec aquæ thermales ad quadragesimam circiter partem earum ponderis pervenerunt, & tunc sal neutrum sali communi simile apparere incipit, quod continuo in crystalla concrefcit, donec aquæ exhalatæ sint; at cum sal crystalla sua efformare desinat, aqua mater, seu lixivium citrini coloris, saporis falsi & acris cum amaritudine, simile lixivio salis marini, remanet: Quæ aqua mater exsiccata etiam ipsa præbet sal neutrum simile communi, quod aeris humiditatem facile attrahit (b). Si humidum adhuc sedimen e vasis hauriatur, colorem citrinum habet (c); attamen si nimis in igne, ut exsiccetur, relinquamus, album est. Seditenti sapor est falso-amarus ob lixivium, seu aquam matrem, quæ sali amaritudinem quamdam tribuit. Quantitas, seu pondus sedimentorum ab octo aquis exhalatis relictorum, est sequens

Ex-

(a) Quod in multis aquis thermalibus, & mineralibus observavi. dies, quia leni calore usus fui, quem paulatim imminui, dum parum aquæ in vasis vidi.

(b) Exhalationem harum aquarum protraxi usque ad octo (c) Quem colorem ei tribuit aqua mater.

Aquæ calidæ Aponi lib. VII.	dr. 4	-	gr. 6
- Tepidæ Aponi ———	dr. 3	-	gr. 17
- Montis-ortoni ———	dr. 2	-	gr. 17
- Virginis ———	dr. 2	scr. 2	gr. 5
- S. Petri Montis-anionis	dr. 3	scr. 1	gr. 3
- M. Ægrotorum ———	dr. 3	-	gr. 14
- S. Bartholomæi ———	dr. 2	scr. 2	
- S. Helenæ . ———	dr. 4	-	gr. 15

Ex destillatione nostrarum aquarum in eadem quantitate, fere idem sedimentorum pondus habui. Adnotandum tamen est, quod quantitas determinata sedimentorum aquarum Patavinarum aliquando discrepat, sicut accidit aliis aquis medicatis (a); ast plerumque in nostris

ea-

(a) Mr. Geoffroy le cadet. *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1724. à Paris. 1726.* ait, reiterando exhalationem earumdem aquarum in iisdem circumstantiis, aliquando magnam varietatem in sedimenti

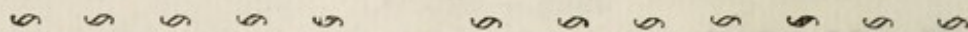
pondere reperiri. & M. Henry de Heere *Les Fontaines de Spa. à Liege. 1680. ch. 2. pag. 10.* dicit en divers tems, l'on aperçoit divers mineraux en une même Fontaine.

eadem sedimentorum quantitas reperitur, quemadmodum, diversis tempestatibus experimenta iterando, inveni.

Aquæ Patavinæ destillatæ acidum vitriolum demonstrant, quia heliotropii tincturam in rubeum colorem mutant. Imo ad inveniendum in aquarum destillatione vitriolum volatile, aut vaporem sulphureum, recepi id, quod moderato calore a clibano exivit in proprio recipiente, & observavi ex odore & sapore sulphureum vaporem in ea prima aqua esse. Insuper clibani capitulo frustulum panni rubri suspendi, quod ibi quousque destillatio absoluta fuit, reliqui, & vidi pannum mutavisse colorem. Aquæ ipsæ destillatæ, & cucurbitæ empireumaticum odorem aut pinguedinis ustæ emittunt, quod aliquid mineralis olei in aquis nostris existere declarat (a).

Glaciatis nostris aquis, in earum medio aquam salibus onustam reperi, quæ solaribus radiis exhalata, sedimen, aliis simile ignis ope evaporatis aut destillatis, dedit: ac eisdem sales in aquis præcipitados cum vini spiritu observavi (b).

Nunc ad sedimentorum examen veniamus. Aqua stillatitia solui sedimenta, deinde hanc aquam ter per emporeticam chartam trajeci, postea quod supra chartam remansit rursus cum aqua stillatitia immiscui, qua agitata, eam paulatim defæcavi; lotionem iteravi, quo usque sal seleniticum parum subsedit: ac easdem operationes

(a) Ut confirmat *Mr. Boul-duc Filius Sur les eaux de Passy. pag. 30. pag. 320. Hist. de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1726. à Paris. 1728.*

(b) Hic adnotandum. Si

aquæ aut sub umbra, aut solis radiis exhalentur, sæpe circa interna vasorum latera striæ virides conspiciuntur, quæ peculiaris plantæ genus est a Michelio observatum.

nes super omnia sedimenta nostrarum aquarum institui.

Prima vasa, in quibus sal solutum ab aqua erat, leni igne evaporavi, usque dum pellicula liquoris superficiem obtexit, quibus vasis etiam spiritum vini infudi ad perfectiora crystalla obtinenda, quæ ut melius examinare possem, guttas aliquot hujus liquoris salini super expolitum vitrum projecit. Alia autem vasa sal seleniticum, terram cum stillatitia aqua continentia ad integram siccitatem exsiccavi. Proximo die sal in primis vasis sub crystallorum forma circa vasorum latera apparuit, & in eorum fundo aquam matrem seu lixivium reperi, a quo ut sal aeris humiditati non ita facile obnoxium habere possem, ovi albumen ei immiscui, ac lento igne lixivio seu aqua matre exsiccata, sal remansit simile primo absque amaritudine.

Diligenter salis crystalla examinavi, & vidi omnia ejus crystalla cubica esse, attamen parva, quæ ob eorum peluciditatem, lucis radii, cava esse, monstrant; quia in quacunque positione cubus sit, pars illa, quæ in cubi visione basim facit, ita lucis radios ad cubi superficiem reflectit, ut alium parvum cubum intra illum ostendat; & quatuor lineæ a quatuor angulis cubi discedunt, & in quatuor angulos superficiei cubi finem habent, quæ & ipsæ, nihil aliud sunt, quam lineæ rectæ in cubi angulis ad superficiem ipsius ob radiorum refractionem sic visæ; quod etiam in sale marino optimè defæcato & in crystallis concreto visitur; figura crystallorum salis marini a Cel. Nolletto allata idem clare indicat (a); & ipse

T

Cl.

(a) *Lezioni di Fisica sperimentale*. Venezia. 1746. tom. 1. sez. 2. esp. 2. pag. 34. & seqq. tav. 3. fig. 8.

Cl. Plumerius (a) hujusmodi falis crystalla invenit in aquis mineralibus *Moffat*, & ait falis communis crystalla vidisse valde similia crystallis falis aquarum *Moffat* (b), quæ ad nostra accedunt figura.

In præfenti tabula pondus falis neutrius cubici marino similis, falis felenitici, & terræ in aquis calidis Patavinis, est.

	Sal cub.	Sal felenit.	Terra
Aquæ calidæ Aponi —	dr. 3	scr. 2 -	scr. 1 gr. 15
- tepidæ Aponi —	dr. 2 $\frac{1}{2}$	scr. 1 -	scr. 1 gr. 17
- Montis-orton i —	dr. 1 $\frac{1}{2}$	scr. 1 gr. 4	scr. 1 gr. 3
- Virginis —	dr. 2	scr. 1 -	scr. 1 gr. 5
- S. Petri Montis-anionis —	dr. 2 scr. 1 $\frac{1}{2}$	scr. 1 gr. 8	scr. 1 gr. 5
- Montis ægrotorum	dr. 2 scr. 1	scr. 1 gr. 5	scr. 1 gr. 9
- S. Bartholomæi —	dr. 2	scr. 1 -	scr. 1
- S. Helenæ. —	dr. 2 scr. 2 gr. 6	dr. $\frac{1}{2}$ gr. 4	scr. 2

Ani-

(a) Esperienze sopra le acque di Medicina della Società d'Eminerali di *Moffat*. tom. I. dimburgo. Venezia. 1751. pag. 88. Saggi ed osservazioni

(b) Considerandum est cum Hom-

Animadvertendum est, si sedimenti pondus discrepet, ut jam diximus, facilius hoc accidere sali (a): nam ob iteratas lotiones, & ignem multæ salinæ, ac terreæ particulæ deperduntur.

Ut certior discernere possem de natura salis nostrarum Thermarum, sequentia experimenta institui.

Comparavi sal Thermarum cum sale communi; ideo in quatuor unciis stillatitiæ aquæ unciam unam salis Thermarum, & sic in aliis quatuor unciis ejusdem aquæ unciam unam salis marini dissolvi, deinde observavi eisdem effectus utramque salium solutionem producere; quippe argentum, jam antea cum nitri spiritu solutum, sub forma albi coaguli ab utraque salium solutione præcipitatum fuit. Mercurius eodem modo, ac argentum, divisus, utramque solutionem lacteam effecit, & album præcipitatum dedit. Spiritus salis ammoniaci, & oleum tartari per deliquium hisce aquis aliquam albedinem tribuerunt. Vitriolum, & heliotropium nullam coloris mutationem induxerunt, sal tamen saturni se præcipitavit. Sal Ther-

T 2

ma-

Hombertio *Histoire de l' Acad. Roy. des Scien. an. 1695. pag. 236. VI. qui a fait voir la différence de crystallization, ou de congellation du sel commun dans un tems extrêmement froid plus modéré; une du mois de Septembre s'est trouvée transparente, & en une masse unie au fond du vaisseau. l'autre du mois de Février avoit sur sa superficie des roses exagones: elle étoit plus blanche que la première, & se dissout dans un tems assez modé-*

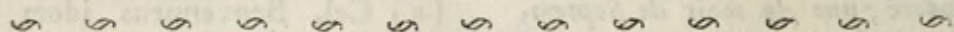
ré, au-lieu qu'il faut à la première un tems fort chaud. quod etiam contingere potest nostro sali, quod, ut videbimus, omnes salis communis qualitates possidet.

(a) Cel. Benvenutus idem observat in salis quantitate Lucensium Thermarum. *De Lucensium Thermarum sale tractatus Luca. 1758. pag. 5.,* cujus rei rationem etiam adfert.

marum in igne crepitat (a). Insuper gravitatem specificam inter sal Thermarum & sal commune adnotavi eandem esse: Et quod mihi magis confirmavit sal nostrum simile esse sali communi, est, quod vitrioli, aut spiritus vitriolici ope, & salis thermarum sal admirabile Glauberi efficitur eodem modo ac cum sale communi.

Drachmas tres nostri salis in vase ferreo ad ignem posui, & cum vas ignitum fuit sal decrepitavit, & aliquid vaporis exhalavit absque fusione & flamma, atque ejus pondus imminutum est Scr. 1. & gr. 3., a quibus experimentis patet, sal hoc dissimile esse nitro, sali admirabili Glauberi, sali ammoniaco &c.

Demum ut certior essem de natura salis Thermarum; sal ab ipsis circa rivorum latera depositum a corporibus eterogeneis, filtrationis ope, depuravi, exsiccavi, & decrepitavi, & vitream *retortam* ad medietatem eo replevi, atque igne vehementer apposito, tamen nonnisi exigua acidi quantitas in recipientem descendit, & sal duntaxat ad superficiem ustum erat, reliquum suam naturam retinebat, & in dura massa consistebat; quare disrupta *retorta* sal idem immiscui cum talco albo (b), & sic repetita destillatione habui spiritum salis album, quem rectificavi, & reperi eum omnes qualitates spiritus salis communis habere; nam argentum prius solutum ab acido nitroso, in nostro spiritu præcipitatur ad fundum in forma pulveris albi, aut potius albi coaguli, quod lenio-

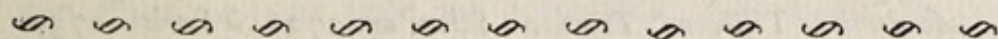
(a) Sal, quod ab aqua muriatica extrahitur, etsi purum, attamen minus crepitat, quam sal marinum.

(b) Federicus Hoffmannus docet, qua ratione spiritus sa-

lis marini cum oleo vitrioli extrahatur. *Observationum Physico-chymicarum selectiorum libri 3. Venetiis. 1740. lib. 2. obs. 12. pag. 81. §. 3.*

niori igne fluit, coloremque fuscum accipit, malleo cedit, & cudi se patitur, unde nomen *Lunæ cornæ* recepit ab antiquis Chymicis, quod contingit etiam in salis nostri solutione, ut dixi. Eodem modo ac spiritus salis communis noster spiritus præcipitat mercurium jam aqua forti dissolutum solvit cuprum magis quàm spiritus nitri; ferrum dissolvit cum aliqua effervescentia; vitri superficiem non diù satis cocti arrodit præ aliis acidis; stannum in flores redactum flavo colore solvit; & denique si misceatur cum tartari sale, vel alio alkali sale, regeneratur idem sal, & reliqua indicia charateristica possidet, ut sal commune, de quibus salis communis proprietatibus vide Federicum Hoffmannum (a), Turnesfortium (b), Nicolaum Lemery (c), Henckel (d), Joannem Henricum Pott (e), Brandt (f), Andream Thue (g), & alios.

Ba-

(a) *Observat. physico-chymic. lib. 2. obs. 16. animadversiones physico-chymicæ de sale communi. pag. 89. & seqq.*

(b) *Traité de la matiere medicale ou l' Histoire & l' usage des medicamens, & leur analyse chymique &c. ouvrage posthume mis au jour par Mr. Besnier. à Paris. 1717. tom. 1. Introduction à la matiere medicale. pag. XXX.*

(c) *Corso di Chimica. Venezia. 1732. tom. 1. cap. 15. pag. 286. Del sale commune.*

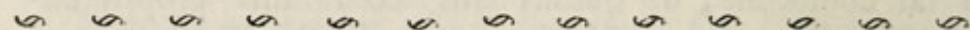
(d) *Introduction a la mineralogie. tom. 2. section 4. du sel marin. pag. 49.*

(e) *Observationum & animad. Chymicarum præcipue circa sal commune, acidum salis vinosum, & Wismuthum collectio prima. Berolini. 1739. De sale communi. Mr. du Clos Histoire de l' Acad. Roy. des Scien. an. 1667. à Paris. 1733. pag. 24. & an. 1670. & 1671. pag. 41. mém. pag. 44. usque ad pag. 46., Boulduc Filius Hist. de l' Acad. Roy. des Scien. an. 1726. à Paris. 1728. Sur les eaux de Passy. pag. 317., Macquer Elemens de chymie-pratique tom. 1. pag. 70. cap. 3. de l' Acid. marin.*

(f)

Basis feu terra alcalina falis Thermarum similis omnino est illi falis communis (a), quia si cum ea misceatur vitrioli oleum, sal admirabile Glauberi efficitur. Ex dictis igitur unusquisque videt sal Thermarum Patavinarum simile omnino esse fali communi, quod etiam in Thermis Pisanis, aqua Tettucii in Hetruria, & in *Salfis* Nirani, Montis-Gibii in Mutinensi ditione observavi (b). In Gallia frequentiores sunt Thermæ hujusmodi fale communi imbutæ.

Jacobus, & Joannes de Dondis (c), Gratianus (d)
jam

(f) G. Brandt experimenta quædam ad acidum falis communis Kongl. Svenska Vetenskaps Academiens Handl ingar, foer Aor 1753. Vol. 14. Med. Kongl. Academiens Tilstaend. Tryckte i Stockholm. Trimestre 4. pag. 295.

(g) Salis communis descriptio physica & examen chymicum. pag. 29. Prodromi, cujus titulus Prodromus prævertens continuata Acta medica Hafniensia. Hafniæ. 1753.

Ut fileam Becherum, Schallium, Cobausen, Hierne, Velling, aliosque Chymicos.

(a) Henricus Pott l. c. de fale communi. pag. 3. statuit basim falis communis non esse sal alcalinum, sed terram alcalinam peculiarem, cujus compositionem seu mixtionem ait, quâ natura ad generandum hoc

sal utitur, vel usa est, nondum innotuit, quo id perfecte imitari possemus.

De hac re vide Mr. du Hamel Hist. de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1736. à Paris. 1739. Sur la base du sel marin. pag. 65. usque ad pag. 215.

(b) Analisi d'alcune acque medicinali del Modonese di Domenico Vandelli. Padova. 1760. cap. 4. pag. 105.

(c) Jacobus de Dondis in tractatu de causa salsedinis aquarum in Collectione Juntæ de Balneis Venetiis. 1553. cap. 4. pag. 109. F., qui eliciebat sal ex Thermis Patavinis, quo fale utebatur, sic ipse scribit. „ Ego enim cum tota familia „ mea plusquam tribus annis „ usi non alio fale, & in qua „ libet operatione falis, fani „ sumus dei gratia conservati. „

jam cognoverunt sal commune esse in nostris aquis; sed experientiis fatis hoc non probaverunt. Ego tamen alibi aliter sensi; sed modo experimentis fultus errorem meum patefacere non vereor; nam ait Sapiens *Cujusvis est errare; nullius nisi insipientis in errore perseverare.*

In aquis calidis Patavinis sal admirabile Glauberi reperiri, nondum constat, quantumvis in aquis medicatis sale communi imbutis nonnumquam inveniatur; attamen nullis experientiis, nec autopsia detegere potui hujusmodi sal in nostris aquis: Nam sal admirabile Glauberi præcipitat mercurium jam solutum spiritu nitri in flavum Turpethum (a); Heliotropii tincturam rubram producit; in igne non crepitat, imo citius funditur; ejus sapor est potius amarus, quam falsus, quæ in sale aquæ subamaræ Mutinæ observavi (b). Verum a multis Chymicis hujus admirabilis salis determinata figura non describitur; a Boerhaavio (c), Henkel (d) nihil certi eruitur: *Boulduc* filius (e) ait sæpe sal admirabile concrefcere in columnas quadratas ad extremitates incisas cum pluribus faciebus instar elaborati adamantis: *Macquer* (f) dicit hu-

Joannes filius Jacobi idem sentit in ead. Col. Junta. De fontibus calidis agri Patavini consideratio. cap. 8. pag. 107. A.

(d) *Thermarum Patavinarum examen. Patavii. 1701. cap. 6. pag. 95.*

(a) *Pott l. c. dissert. de sale communi. pag. 4.*

(b) *Analisi d'alcune acque medicinali del Modonese. cap. 1. pag. 13.*

(c) *Elem. Chemiæ. tom. 2.*

pars 3. in fossilia proces. 145. sal mirabilis Glauberi. pag. 228.

(d) *Introduction a la mineralogie. tom. 1. pag. 26. & tom. 2. pag. 58. seqq. pag. 95. 97. 108.*

(e) *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1726. à Paris 1728. Essai d'Analyse en generale des nouvelles eaux minerales de Passy. pag. 306.*

(f) *Elemens de Chymie theorique &c. tom. 3. à Paris. 1751. chap. 4. pag. 44.*

hujus falis cryftalla effe corpora oblonga fex faciebus; & Wallerius (a) animadvertit, cum deffillatio, aut fublimatio abfoluta omnino non fuerit, fal admirabile cryftallis cubicis & parallepipedis coagmentari: quidquid fit cum fal Glauberianum purum tam foffile, quàm artefactum habeamus, nunquam ex cryftallis cubicis conftat; imo unumquodque ejus cryftallorum eft infiar parvæ columnæ planæ quatuor fuperficiebus, & longum lineam $1 \frac{1}{2}$, & craffum perfæpe $\frac{1}{6}$ lineæ, ac in utraque extremitate quinque aut fex faciebus expolitum quafi ut elaboratus adamas: quam cryftalli figuram non folum in fale aquæ fubamaræ Mutinenfis, verum etiam in puro fale admirabili Glauberi artefacto vidi. Quare extra dubium eft, fal noftrarum Thermarum nullam analogiam habere cum fale Glauberi, quia illud Thermarum, ut vidimus, in cryftalla cubica concrefcit, præter alias differentias effentiales, jam fuperius allatas; quibus adjungere poffumus, fal noftrum fi cum carbonibus fundatur, ejus folutionem cum aceto non effervescere; & fulphur non præcipitare, contra vero fali admirabili Glauberi accidit. Quæ cum ita fint, profecto confiteri oportet, fal Thermarum Patavinarum fali communi omnino fimile effe, cujus cubi dum parvi fint cum Wallerio (b) illud vocare poffumus *Sal fontanum minoribus cubis*.

Quo perfpecto, confentaneum eft commemorare fal feleniticum a me in multis aquis obfervatum. Interea fcendum eft, hoc fal in aquarum exhalatione aut igne, folis radiis, feu fub umbra oriri, quia in aquis folutum re-
pfe

(a) *Mineralogie tom. 2. gen. 3. préparations falines. esp. 14. pag. 191. 3.* (b) *Mineralogie. tom. 1. gen. 30. esp. 188. 2. pag. 317.*

psē non existit; sed efformatur ab earum acido vitriolico cum quadam terra alcalina, sicut Cel. Baldassarius (a) putat, qui in epistola mihi elapso mense tradita id validis rationibus affirmat. Figura seu crystallum nostri salis selenitici, quod pellucidum est, si nudo oculo conspiciatur, efformatum esse videtur ex lamella rectanguli figuræ, cujus longitudo est unius lineæ & $\frac{1}{2}$, latitudo $\frac{1}{3}$, crassities lineæ vix $\frac{1}{5}$; sed microscopio diligenter salis crystallum examinavi, & hoc constare vidi sex faciebus per longitudinem, atque ad extremitates quatuor faciebus, quarum majores omnium sunt illæ, quæ superficiem superiorem ac inferiorem crystalli constituunt; idcirco ejus figura decaedra est, sicut verus Selenites (b). Hujus salis figura, quantum ego scio, a nullis rectè examinata fuit: *Geoffroy* minor (c) sal hoc tamquam speciem peculiaris gypsi credit, quæ species, ait ipse, est etiam productio necessaria a decompositione omnium mineralium, quæ vitriolum continent; & Cl. Joannes Harduinus (d) id multis observationibus asserit: quod probat acidum vitriolicum ad concretionem hujusmodi salis selenitici inservire, sicut infra magis patebit. Sal seleniticum super ignem solam suam pelluciditatem amittit; quare neque crepitat, neque fluit, neque aliquid exhalat: de quo sale sic scribit *Macquer* (e) *l'acide vitriolique*

V

com-

- (a) *Relazione delle acque di* pag. 193. pag. 208. Pl. 13.
Cbianciano. parte. 2. pag. 153. fig. 12.
- (b) Cel. Linnæi *System. Nat. Clas. 2. ord. 1. salia. 12. Selenites. pag. 166.*
- (c) *Hist. de l' Acad. Roy. des Scien. an. 1724. à Paris. 1726. Sur les eaux de Passy.*
- (d) *Due lettere sopra varie osservazioni naturali. Venezia. 1759. Lett. 1. pag. 23. & seqq.*
- (e) *Elemens de Chymie. tom. 2. chap. 4. pag. 32.*

combiné avec certaines terres forme une espece de sel neutre qu' on a nommé Sélénitte , qui se crystalise diversement suivant l'espece de terre. Il y a une infinité d'eaux de sources qui tiennent de la Sélénitte en dissolution . Mais lorsqu' une fois cette Sélénitte est crystalisée, il est très-difficil de la redissoudre dans l'eau. Il faut pour cela une quantité d'eau très-considérable , encore est-il nécessaire qu'elle soit bouillante ; car à mesure qu'elle se refroidit , la plus grande partie de la Sélénitte dissoute redevient solide, & se précipite en forme de poudre au fond de la liqueur .

Sal seleniticum certe est sal medium ; nam sal medium mutari potest , secundum operationes seorsum in suis componentibus , & unum ex ejus principiis supra aliud corpus transferri potest , & sic tuto ejus principia agnoscuntur.

Si sal hujusmodi ad ignem rubescat simul cum carbonum pulvere , aut alia materia phlogistica , tunc efficitur sulphuris hepar , cujus odor illico apparet ; quod idem accidit methodo Sthaliana , si illud fundatur cum tartari sale affundendo dein corpus aliquod phlogiston .

Si cum sale tartari sal seleniticum fundatur , atque inde hæc miscella , jam in aqua communi calida , soluta per chartam trajiciatur , ut super eam terra remaneat ; aqua autem sic trajecta blande evaporata , atque ad crystallizationem exposita sit ; tartarum vitriolatum producit figuræ octaedræ , durum , amarum , & reliquis suis peculiaribus qualitatibus . Quibus ex omnibus intelligitur in sale selenitico vitriolicum acidum esse ; ejusque basis est terra alcalina , quia cum acidis effervescit . Quare liquido constat sal seleniticum esse verum sal ; quamvis aliqui contra sentiant , quia eis indissolubile videatur ; quibus respondere possumus Sthaliæ , & Kunckel sales agnovif-

se difficile solubiles in aqua, attamen illi hos veros fales crediderunt, quia eorum compositionem agnoscebant. Demum sal seleniticum quamvis indissolubile videatur, nihilo fecius blando, & assiduo calore, & multa aqua crystallata ipsa dissolvuntur, & cum in hanc solutionem sal tartari per deliquium injiciatur, multa terra subsidet.

Sedimen reliquum salibus exutum immixti cum pauxillo sebi in crucibulum operculo clausum, lutatum, & sic mediocri igne per horam ustulatum fuit: Tum frigefacto lateque supra chartam expanso magnetem applicui, a quo aliquot ferri particulae attractae fuere: Sed martis quantitatem in singulis nostris aquis constituere, non ita facile existimo; attamen in aqua S. Petri, & S. Helenae copiosior, quam in reliquis visitur.

Modo advertendum in dicta terrae calcinatione fumum elevari, sed ab ejus colore, ac odore, absque flammato sulphureus dici non potest; probabile enim est, quod post tot iteratas lotiones, ac exhalationes, si aliquid sulphurei in sedimentis erat, vi ignis exhalatum sit. Nec, etsi haec indicia desint, sulphur abesse omnino dicere debemus, ut Cl. Alexander Thompsonus (a) ait, neque semper sulphur, ejusque preparationes super ignitum ferrum accenduntur, flammamque emittunt; quia saepe lac sulphuris, & sulphur ipsum in ferro ignito super accensis carbonibus non accenditur, imo in cinerem solummodo vertitur. De sulphure alibi verba faciemus. Reliquum est, ut breviter de terra a sedimentis nostrarum thermarum extracta loquamur.

V 2

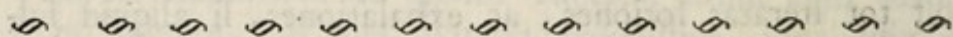
Terra

(a) *Ricerche sopra i minerali nella composizione delle acque minerali di Montroso. pag. 86. & seqq. in tom. 3. Saggi ed os-*

servazioni di Medicina della Societa d' Edimburgo. Venezia. 1753.

Terra omnium Thermarum Patavinarum alcalina est, quia cum acidis effervescit, in aqua & facilius in vino dissolvitur seu diffunditur, friabilis ac levis est, nullum odorem & saporem habet, si perfecte a sale communi expoliata sit, igne non concrefcit, neque durefcit; ideoque omnibus suis notis similis videtur terræ ab aqua sub-amara Mutinensi (a), ac a multis aliis aquis medicatis a me extractæ, & a Cel. Benvenuto (b) in Lucensibus Thermis repertæ, quæ marga seu *agaricum minerale* vocatur ab ipso, auctoritate Stephani - Francisci *Geofroy* (c), *Cartheuser* (d), *Lemery* (e), *Cæfii* (f), atque *Etmulleri* (g); sed potius cum *Henrico Pott* (h), & *Wallerio* (i) ad *agaricum minerale* seu *lac Lunæ* duntaxat referri posse credam; quamvis valde dissentiant inter se *Lithologi* de hac terræ specie; *Cel: Pott* (k) ad argillæ genus refert *Lac Lunæ*, alii ad margam (l); at *Cel.*

Lin-

(a) *Analisi d'alcune acque medicinali del Modonese. cap. 1. pag. 33.*

(b) *De Lucensium Thermarum sale Tractatus. Lucæ. 1758. pag. 7. & seqq.*, qui tractatus denuo editus fuit in *Excerpto totius Italicæ nec non Helveticæ Literaturæ pro anno 1759. tom. 2. pars 2. opusc. artic. 2. pag. 176.*

(c) *De materia medica. tom. 1. Venetiis. 1742. pars 1. sect. 2. art. 3 cap. 2. pag. 39. & seqq.*

(d) *Fundamenta materie medicæ. Venetiis. 1755. sect. 2. §. 2. pag. 48. & seqq.*

(e) *Dizionario delle Droghe.*

Venezia. 1751. pag. 213. Marga.

(f) *De mineralibus. lib. 2. cap. 2. sect. 1.*

(g) *Opera omnia. Venetiis. 1712. tom. 3. Collegii Schroederiani Mineralogia. cap. 2. §. 5. Marga. pag. 227.*

(h) *Continuation de la Lithogéognoste pyrotechnique. à Paris. 1753. pag. 58.*

(i) *Mineralogie. tom. 1. Gen. 2. esp. 11. §. 4. pag. 23. a quo vocatur Creta friabilissima, levissima, non coherens &c.*

(k) *l. c.*

(l) *Buttner Rudera Diluvii. pag. 141., Henckel Pyritologie. pag. 581.*

Linnæus ait, margam esse terram induratam, aqua non humectandam (a); ego tamen ab hac quæstione libenter abstineo, ne prolixior fiam.

Luculenter ex dictis patet aquas Thermales Patavinas continere *spiritum æthereo - elasticum*, acidum vitriolicum, sal neutrum simile sali communi, terram quamdam alcalinam, cum qua acidum vitriolicum conjungitur, atque exinde fit sal seleniticum, oleum minerale, terram naturæ *agarici mineralis*, seu *Lactis Lunæ*, unà cum particulis martis, de qua martis existentia in nostris thermis Patavinis, sic Federicus Hoffmannus scribit (b)

„ Hi omne quicquid ab iis salubre expectari potest, de-
 „ bent martiali, quo valent, ingredienti, cujus testes
 „ sunt & sapor paullulum adstringens & ochreum illud,
 „ quod mox circa scaturiginem copiosè deponunt: ex ho-
 „ rum numero sunt aquæ Freyenvaldenses, Bebranæ,
 „ Scleufingenses, Lauchitadienses: quin & Hallenses no-
 „ stræ ad hanc classẽ sunt referendæ, ut celebres Ita-
 „ liæ aquæ, quales sunt Tettuccianæ, Aponitanæ, Pifa-
 „ næ, Caltherianæ in agro Veronensi profluventes, quæ
 „ omnes ferreæ sive martiales sunt, & quod præstant in
 „ medendo, partim blanda adstrictione toni nimium re-
 „ laxati, partim etiam diluendo, eluendo, & evehendo
 „ crassos & falsos humores efficiant. &c. „ quibus fonti-
 bus nos plures adjungere possumus circa Mutinæ urbem (c),

ac

(a) *Syst. nat. Terræ. ord. 3.*
 pag. 208 46.

(b) *Dissertationes Physico-me-
 dico-chymicæ. Venetiis. 1735.*
 Dissert. 23. *De acidularum &
 thermarum ratione ingredientium.*

§. 4. pag. 414. & seqq.

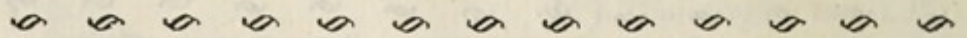
(c) *Analisi d' alcune acque
 medicinali del Modonese. cap. 1.*
 pag. 14. & seqq. *cap. 2. pag.*
 42.

ac in ejus collibus profilientes, qui simpliciter martiales sunt, & maximam quantitatem ochræ deponunt.

An sulphur in nostris aquis reapse solutum sit, modo inquirere debemus: Odor sulphureus earum, argenti mutatio coloris, atque veri sulphuris sublimatio, aliquo modo sulphuris solutionem in eis probarent; ast ut verum fatear, experimenta ad hoc demonstrandum tam in ipsis aquis, quàm in earum sedimentis instituta, ambigua sunt.

Nihilo tamen minus perscrutandum est, num in his aquis sulphur, num sulphuris principia contineantur. Quum in aquis his nostris habeamus acidum vitriolicum, & oleum minerale, quod in aquarum destillatione cognoscitur ab odore, ut etiam in lixivio seu in aqua matre, quæ cum oleosa sit, ideoque phlogistica, cum acido spiritu immixta sulphur generari potest, quod Turnefortius (a) de illa salis marini loquens, nostræ simili, asserit; & porro Sthalius (b) passim in scriptis suis monstravit in terra salis marini phlogiston latitare; insuper pellicula illa unctuosa colorata instar iridis, quæ in nostris morantibus aquis concrefcit, & supernatat, ut etiam materia illa *glutinoso-mucosa pinguis* (c), clare indicant in nostris aquis phlogiston esse: quare cum unusquisque sciat sulphur ex acido vitriolico, & materia phlogistica fieri, quæ aquis nostris non desunt; statim liquido apparet aquas calidas Patavinas sulphuris componentia possidere, quamvis disjuncta sint; &

quum

(a) *Relation d'un Voyage du Levant. à Paris. 1717. Lett. 4. pag. 156.* *micarum. Venetiis. 1740. lib. 3. obs. 9. circa sulphur vulgare. pag. 246.*

(b) Apud Fed: Hoffmannum *Observationum Physico-chy-*

(c) *cap. 3. pag. III.*

quum per tophos, ductus, aut alium convenientem locum aquæ transeant, vaporibus principia ipsa sulphuris exhalant, quæ condensantur, & appropriata terra reperta, in crystallâ concrefcunt, præcipue ubi terra selenitica, aut falseleniticum sit (a).

Cæterum silentio haud prætermittam, quid Antiqui & Recentiores de contentis aquarum calidarum agri Patavini excogitabant. Plinius (b) sic loquitur de Patavinis Thermis „ Nec decolor æris, argentine (ut multi „ existimavere) medicaminum argumentum est, quando „ nihil eorum in Patavinis fontibus, ne odoris quidem „ differentia aliqua deprehenditur. „ Miror! thermas Patavinas Plinii tempore sulphureo odore expertes fuisse; magis tamen miror in commentario ad Plinium (c), Patrem Joannem Harduinum sic de Patavinis calidis fontibus dicere. „ Quorum aqua, cum vis ei medica insit, „ nihil a vulgari, vel odore, vel colore differt. „ Gregorius Agricola (d) ait „ in Apono fonte inter Patavinos „ longe celeberrimo, alumen, sal, sulphur esse. „ Joannes de Dondis (e) gypsum, & sal aquis hisce tribuit; Michael Savanarola (f) ait „ Balnea Paduana composita

(a) Cel. Targionus Tozzetus ubi sulphur concretum, etiam seleniticas lamellas reperit. *Relaz. viag. tom. 2. pag. 387.*, Vide etiam Vallisnerium l. c. de sulphuris minera Scandiani.

(b) *Historiæ naturalis libri XXXVI.*, quos interpretatione & notis illustravit Joannes Harduinus e Soc. Jes. tomi tres in fol.

Parisiis. 1723. tom. 2. lib. 31. §. 32. pag. 557. n. 10.

(c) l. c. not. 7.

(d) *De natura eorum que effluunt ex terra. lib. 1.*

(e) l. c.

(f) *Commentariolus de laudibus Patavii anno 1440. compositus. lib. 2. pag. 1184. in Tom. 24. Rev. Italic. Muratorii.*

„ sunt alumine, cinere, sale, sulphure, ferroque. „ Bartholomæus Montagnana (a) sulphur, & calcem, Ludovicus Pafinus (b) sulphur, calcem, & cinerem, Menghus Blanchellus Faventinus (c) sal vel nitrum, alumen, & cinerem, Franciscus Frizimelica (d) sulphur, alumen, nitrum, calcem, & cinerem, Gabriel Fallopius (e) sal, calcarium lapidem, & sulphuris vaporem, Andreas Baccius (f) sulphur, sal, alumen, nitrum, cinerem & calcem nostris aquis dederunt; Georgius a Turre (g), Gregorius Morellus (h), P. Kircherus (i) fere idem cogitaverunt: Joannes Gratianus sulphur, sal commune, ac terram albam (k) recte judicavit in nostris Thermis; Vallisnerius (l) id confirmat, & Cl. Comes Nicolaus

(a) De aspectu & minera, virtutibus, & operationibus balnearum in comitatu Patavino reperiuntur. Tractatus primus cap. 1. pag. 37. C. In collect. Juntae de Balneis.

(b) Liber, in quo de Thermis Patavinis, ac quibusdam aliis Italiae Balneis tractatur. pag. 199. D. De Balneis que in agro Patavino sunt. In collect. Juntae de Balneis.

(c) De balneis tractatus. 2. tract. De septem balneis Patavinis. pag. 70. F. & seqq. in Collect. Juntae &c.

(d) De balneis metallicis artificio parandis liber posthumus. Norimbergæ. 1679. cap. 7. pag. 26. & seqq.

(e) Opera omnia. Venetiis. 1606. tom. 1. Tractatus septi-

mus. cap. 17. pag. 314.

(f) De Thermis lib. 6. cap. 19. pag. 330. n. 20.

(g) Junonis & Nestis vires &c. Patavii. 1668. cap. 16. pag. 98.

(h) De aquis medicatis Agri Patavini, & de causis qualitatum, que eis insunt, Compendiolum. Patavii. 1567.

(i) Mundus subterraneus. Amstelodami. 1668. lib. 5. sect. 3. De Italiae fontibus thermisque. pag. 264.

(k) Thermarum Patavinarum examen. cap. 6. pag. 90. 95. pag. 109.

(l) Opere Fisico-mediche. Venezia. 1733. fol. tom. 2. Raccolta di varie osservazioni spettanti all' Istoria medica e naturale. pag. 435.

laus Scanagatus (a) pertenuem spiritum, sal neutrum, & sulphur concedit iisdem aquis: Nec defuit qui sine ratione & absque necessariis Chemicis experimentis excogitavit nostras aquas continere sal admirabile Glauberi, sed ex dictis fatis unusquisque in Chemia versatus videt, nihil hujusce salis reperiri in Thermis Patavinis.

Alii Scriptores egerunt aliquid de nostris Thermis, inter quos usque adhuc videre nequivi, quamvis multis adhibitis diligentis, idest Antonium de Gradis (b), Joannem Carnarium Gandensem (c), neque Laurentium Pignorium (d).

X CA

- (a) De Alexandro Knips carmen, & de Podagræ laudibus
Maccoppe, ac de duobus remediis
ab eo maxime illustratis, mercu-
rio & Aponensibus Thermis.
Patavii. 1745. §. 19. pag. 52.
(b) De Balneis Patavinis.
(c) De Thermis Patavinis
(d) Aponum ad Franciscum
Barbarinum Cardinalem. Pata-
vii. 1623. 4.

C A P U T V.

De Thermarum Pata-
vinarum virtute.

Virtutes mineralium aquarum non solum ad spiritus, ad sales, ad ferrum, ad terras, & ad alia contenta referendæ sunt, verum etiam ad aquam ipsam ut aquam communem: Nam sola communis aqua plurimos morbos curat, & expellit; ideoque a multis & gravissimis auctoribus tamquam medicina universalis consideratur (a): Sed plerique aquarum medicatarum Scriptores sæpe tribuunt quasdam facultates iis, quæ propriæ quoque sunt aquæ communi tum frigidæ (b), tum ca-

(a) *Federici Hoffmanni Dissertationes Physico-medice. Venetiis. 1735. pag. 400. Dissert. 27. De aqua Medicina universali.*

(b) *Traité des vertus médicinales de l'eau commune. Par Mr. Smith Trad. de l'Anglois.*

Le Grand Febrifuge, ou discours qui fait voir que l'eau commune est le meilleur remède pour les fièvres. par Mr. Jean Hancocke. Trad. de l'Anglois.

Problema medicum An aqua sit preservativum pestis tempore? Parisiis proposita anno 1721. sub Geoffroy.

Methode pour traiter les maladies avec l'eau à la Glace. Par

Mr. le R. P. Bernard-Marie de Castrogiaenne Capucin de Maltbe. quæ indicata opuscula collecta fuere cum aliis, ac Parisiis in duobus tom. 8. edita an. 1730. hoc titulo Les vertus médicinales de l'eau commune.

Ragionamento intorno alla nuova medicina dell'acqua opera di Nicolò Crescenzi. Napoli. 1727.

Michaelis-Angeli Blondi De partibus iclu sectis citissime sanandis, & medicamento Aquæ nuper invento. Venetiis. 1542. præter alios Auctores, ut Wainwright, Joannem Floyer, Baynard in opere cujus titulus ψυχρολασια &c.

calidæ, unde opus effet sejungere effectus proprios aquæ communis ab illis aquæ medicatæ, qui certe majores sunt, quia aqua medicata virtutes ipsius aquæ communis, ac illas possidet, quæ suis mineralibus insunt. Hic prius de aqua communi loquendum esset; sed cum de ipsa tot extent tractatus, hoc prætermittimus, & ad nostras Thermas duntaxat sermonem convertimus.

Cum nostræ aquæ thermales contineant *spiritum æthereo-elasticum*, acidum vitriolicum, oleum minerale, sal neutrum sali communi simile, terram alcalinam naturæ *agarici mineralis*, & aliquid martis; illico earum medicæ virtutes aliquo modo agnoscuntur. *Spiritu* enim *æthereo- elastico* aquæ permeant etiam minima capillaria vascula facilius, vasa contracta distendunt, & impulsionis ac irritationis momentum reliqua aquarum mineralia ab ipso spiritu accipiunt; quare hæ aquæ epotæ citius per secessum aut urinas, aut per sudorem e corpore exeunt; atque in balneorum usu promptè per spiracula absorbentium vasorum massam sanguinis ingrediuntur. Acidum vero vitriolicum quamvis in multa aqua dissolutum, attamen sufficit non solum ad solidorum oscillationem promovendam, ea leniter irritando, ita ut sanguinis & ceterorum humorum circuitus promoveatur, illorumque derivationes, secretiones, ac excretiones confestim juxta naturæ ordinem sequantur; verum etiam unà cum sale ad aperienda obstructa vascula, & ad humorum stases resolvendas. Sal neutrum sua vi purgante, deterfiva, *Irritabilitatem* (a) intestinorum augendo multos lymphaticos

X 2

hu-

(a) Quæ *irritabilitas* a Cel. demonstrata fuit, quorum ego Hallero multis experimentis multa eodem successu iteravi.
Hac

humores e corpore educit, & sic efficacissime mitiorum purgantium munus præstat; & cum naturam eorum salium obtineat, quæ humani corporis humoribus confociantur; vasa facillime penetrat, atque in illis contentos humores præ nimia densitate cohærentes incidit, ac solida irritando resolvit, atque vi antiseptica humores a corruptione defendit. Sal ipsum simul cum aliis harum aquarum mineralibus sæpe renum & vesicæ calculos (dum nimis solidi non sint) defringit, & per urinas educit.

Oleum vero minerale balsamica sua facultate solida corroborat, internisque ulceribus multum prodest, & aliquo modo fortasse vim nimis irritantem acidi, & salis temperat. Terra illa alcalina solidorum imbecillitatem corrigit; quamvis in hujusmodi terra roborandi vim neget Cl. Balthasar Ludewig Tralles (b): ipsa terra absorbet, & demulcet humorum acrimoniam tam interne

(a),

Hac Irritabilitate aliquorum morborum causæ, medicamentorum vires & effectus in humano corpore explicantur. Vid. *Memoires sur la nature Sensible & Irritable des parties du corps animal; par Mr. Alb. de Haller. tome premier. a Lausanne. 1756.* Etiam ego de *Sensibilitate*, & aliquid de *Irritabilitate* scripsi superioribus annis, nempe *Epistola de Sensibilitate Pericranii, Periostii, medullæ, duræ Meningis, Corneæ & tendinum. Patavii. 1756.*, & *Epistola secunda & tertia de Sensitivitate Halleriana. Pata-*

vii. 1758. & nuper *Apologia*, quæ huic tractatui adjecta est. Sed ego veritatem experimentis quæro, & non invehor in Cl. Viros, neque violens adversarius sum, neque de ipsorum probitate umquam locutus sum; sicuti Cel. Hallerus, ejusque Sectatores me redarguere satagunt; ast alibi prolixè de hac re loquar, interim Vide ejusdem Halleri *op. cit. tom. 4. Lusanae ed. an. 1759.*

(b) *Das Kayser-Carlsbad in Böhmen in einer oder entworfen nebst einer oder Abhandlung. Breslau. 1756. pag. 117.*

(a), quàm externe. Insuper ferrum solida magis corroborat, secretiones omnes adjuvat, lentos & viscidos humores solvit (b).

Igitur unusquisque videt Thermas Patavinas generaliter esse purgantes, deterfivas, deobstruentes, corroborantes & antisepticas, & ob earum terram aliquid absorbentis possidere. Præter hæc, earum vapor sulphureus per nares & asperam arteriam inspiratus, sua balsamica facultate, relaxata solida erigit, viscidosque humores attenuat præcipue in naribus, faucibus, & pulmonibus.

Qua-

(a) Aliqui sentiunt, terrea remedia nisi in primis viis agere; ast Hombergius in *Dissert. de modo agendi terreorum*, & Floridus de Plumbis *Dissert. historico-medica de saluberrimo Nuceriae in Umbria erumpenti latice*. Venetiis. 1745. experimentis contrarium probant.

(b) H. Gourraigne *Dissert. de ferri usu & abusu in Medicina*. Monspeli. 1736. §. III. pag. 13. , M. Lemery Filius *Sur l'usage du fer en Médecine* pag. 25. *Histoire de l'Acad. Roy. des Scien. an. 1713. à Paris*. 1739., qui cognovit Martem agere omni sua substantia in humano corpore, & maxime absorbentem esse, quod idem asserit Geoffroy senex in ead. *Hist. de l'Acad. ejusdem*

anni pag. 168. *Sur le Vitriol & le fer*. I. H. Zannichelli de Ferraro. Venetiis. 1719. D: Quincy in sua *Pharmacopœa officinali & extemporanea*. par. 2. sect. 15., ait ferri actionem pendere a soliditate, & specifica gravitate illius particularum: hæ enim quum metallicæ sint, ideoque graves, cum sanguine commistæ, cumque eo in gyrum actæ, vim habent superandi obstacula, ideoque referandi vias, si quæ sint obstructæ. Vide etiam Jo. Christianum Stockium *Dissert. de præstantia martis in morbis chronicis*, Resp. Frid. Erb. Loeber. Jenæ. 4. 1751., & Edward Wright *Dissert. de ferri historia naturali, preparatis & usu medico*. Edimburgi. 1753.

Qua ratione autem explicari possunt effectus diversi horum fontium, qui eadem continent? hoc deducere nequimus nisi a varia quantitate acidi, salis, olei, terræ, martis, spiritus æthereo - elastici, & a caloris gradibus diversis, ita ut in una aqua magis v. g. sal agat quàm in alia, & sic vice versa in aliis: Prætermisiss autem rationibus, medica praxis ipsorum fontium in morborum curatione tot annis clare ostendit varietatem quamdam effectuum in omnibus calidis Patavinis aquis esse, quam varietatem probabile a majori, aut minori illarum vi agente in humano corpore pendere mihi videtur.

His habitis de rationibus & modis, quibus ea, quæ intra nostras thermales aquas continentur, agere possunt. Modo dicendum est de virtutibus cujuslibet aquæ, experientia Clariorum Virorum per multos annos comprobatis: Inter quos enumerandi sunt Joannes de Dondis, Savorarola, Falloppius, Ludovicus Pafinus, Georgius a Turre, Gratianus, Alexander Macoppe, Celeberrimus Morgagnius & alii Cl. P. Professores, ut Cl. Placentinus, Scopulus, & Parens meus, qui per triginta annos in quamplurimis curandis morbis Patavinas Thermas utiles admodum & salubres expertus est; & ego ipse diversos chronicos morbos pulsos vidi ope harum aquarum; quod si omnes peculiare curationes, historiaeque morborum numerare velim, plures centurias exarare deberem; quare nisi paucas, ac majoris momenti infra breviter indicabo.

Veruntamen nunc de virtutibus fontium Aponensium loquendum est, quæ certe conveniunt etiam reliquis calidis Patavinis fontibus, etsi in gradu aut majori, aut minori. Aqua Aponi intus assumpta fortiter purgat absque virium detrimento & debilitate, ideoque egregiam confert opem in morbo regio, quum ejus causa non sit cal-

culus cystis-felleæ ; urinam provocat , & sæpe transpirationem & sudorem promovet , viscerum tonum roborat , fibrasque relaxatas erigit & restituit , ut etiam mesarai-
 cas glandulas a crassa lymphâ infarctas deobstruit ; un-
 de convenientissima est quibusdam hysteriis , hypocon-
 driacis , lienosis , aut atra bile vexatis , melancholicis ,
 aut ob inappetentiam ac depravatam gustum macie con-
 fectis , cum eorum digestionis viscera nondum organice
 vitiosa sint ; & iis gastrica febre laborantibus , qui inuti-
 liter febrifugis usi sint . Maxime omnium aqua Aponi
 confert hydropi , & generosum effectum præstat , cum
 hydrops non sit illius speciei , quæ a Menghino (a) in-
 sanabilis observata fuit : Plurimum valet ad urinæ in-
 continentiam , si ejus causa sit solidorum debilitas : Im-
 modicam corporis molem coercet : in aliquibus stomachi
 doloribus juvat , quod in se metipso expertus est Ludo-
 vicus Pasinus (b) Patavinus , qui sic scribit . „ anno 1528
 „ dum essem Pisauri physicus Illustriss. Urbini Ducis ,
 „ correptus fui intensissimo dolore stomachi : a quo diæ-
 „ ta tenuissima , medicinis , pilulis , olei potu , fomentis ,
 „ aut stupefacientibus , minime potui liberari : forte da-
 „ tum quod Illustrissima Eleonora Urbini Ducissa in re-
 „ cessu a Patavina civitate portari jussit duos cados li-
 „ gneos aquarum Aponensium pro quadam Domina Pi-
 „ laurenfi de Ardiciis , quæ aqua erat in camera mea .

„ ego

(a) De Bononiensi Scient. In-
 stit. tom. 4. experimenta de lar-
 go & diuturno tartari usu ad
 hydropisim summopere utili. pag.
 283.

(b) Liber in quo de Thermis
 Patavinis . In opere Junte de
 Balneis. pag. 197. E.

„ ego autem sentiens dolorem & alia symptomata per-
 „ severare, desperans fere de salute, quia solentia juva-
 „ re non juvabant, inde præsagium non bonum trahe-
 „ bam, decrevi de aquis thermarum nostrarum, quas in
 „ cubiculo habebam, bibere, de quibus per tres dies bi-
 „ bi usque ad duodecim cyathos, illicoque liber fui,
 „ nec quidquam passus sum. „

Aponensis aqua in calculosa renum affectione optimum effectum præstat, a qua, idem Pafinus (a) narrat, Nobilem Patavinum liberatum esse: „ locupletissimus testis
 „ Speronus Speronius utriusque linguæ cognitione præ-
 „ stantissimus: qui ex potu aquarum Aponensium ex
 „ toto liber remansit a calculosa passione. „ Probatum
 valde utilis potus ac balneum hujus aquæ ad arthriticos dolores, qui a lymphâ nimis crassa ac tenaci oriuntur; quippe hæc fluidior ab aqua Aponi fit ob moleculas spirituosas, salino - martiales, & vasa laxa suo acido corrugando statim lymphaticorum humorum in iis locis impedit, atque lentum lymphæ motum accelerat: Insuper eadem vasa corrugando ulcera ferruminat, quæ difficilè consolidantur ob copiosam humiditatem, qua illa scatent: Clysteres hujus aquæ sæpe colicos cruciatus, cum febris absit, aliaque intestinorum tormina debellant; de qua re ita scribit Cl. Comes Nicolaus Scanagatus (b), dum virtutes thermarum Aponi, & Virginis enarrat a suo præceptore Alexandro Maccoppe, nec non a se metipso observatas: „ Vidi alios stomachi,
 „ mesenterii alios, plures intestinorum, laxioris præsertim,
 „ quod Græci *colon* appellant, torminibus, a causa
 „ fa

(a) l. c. pag. 198. D.

coppe &c. commentariolum. Patavii. 1745. pag. 50. §. 18.

(b) De Alexandro Knips Mac-

„ fa diverſi generis pendentibus, peſſime habitos, febrī
 „ tamen vacuos, harum thermarum ope ita recreari,
 „ ut multo rarius, & mitius vexarentur. Adoleſcentu-
 „ lum vero Luſitanum, quem in menſes ſingulos coli-
 „ ca torquebat, vermiſoſa ideo a Magiſtro appellata,
 „ quod teretes, latoſque lumbricos ex ore modo, mo-
 „ do a parte inferiore redderet, mercurialibus, oleoſis,
 „ pinguibus, amaris aliisque remediis, quæ Anthelmin-
 „ thica noſtri vocant, fruſtra adhibitis, hujusmodi aqua-
 „ rum uſu ſi minus liberatum omnino, non niſi tamen
 „ ſemel in anno tentatum vidi. „ Aqua Aponenſis in
 „ dyſenteria prodeſt: In pulmonum rheumaticis defluxi-
 „ bus, aſthmate, cujus cauſa non ſit obſtruens impedi-
 „ mentum aut convellens, pulmones & cor vitiis careant,
 „ ab hac aqua maximum præſidium expectandum eſt. Ta-
 „ bes incipiens, quæ Phthiſis ex flacciditate pulmonum
 „ ab Hippocrate dicitur, quamvis tuſſis, ſputum viſcidum,
 „ aut dilutius & falſius ac febris hecſtica adſit, ut etiam
 „ hæmophtifis, ſi a lacte æger aliquid levaminis ſentiat,
 „ Alexandro Maccoppe (a), Joſepho Jordano olim Pata-
 „ vini Noſocomii medico, Parente meo, aliisque obser-
 „ vantibus, aqua Aponi, & præcipue illa Virginis curatur.
 „ Potus ipſius Aponenſis aquæ & peculiariter illius tepidæ
 „ perutilis eſt pulmonum ulceribus in eorum ſuperiori par-
 „ te exiſtentibus. Suppreſſa menſtrua promovet potus &
 „ balneum hujus aquæ; a fluore albo mulieres liberantur,
 „ & a reliquis præternaturalibus vaginae, uteri humiditati-
 „ bus, quæ conceptionem perſæpe impediunt, per uſum po-
 „ tus, balnei, injectionis, aut ipſius aquæ vaporum, de
 „ Y quo

(a) l. c. pag. 47. & ſeqq. §. 17.

quo effectu sic ait Savonarola (a), „ Nam diebus Cer-
 „ misoni nostri , cujus consilio mulier Veneta hac dif-
 „ positione infecta , cum ad balnea hæc proficisceretur ,
 „ quæ duodecim annis concipere non potuit , hujus bal-
 „ nei usu (loquitur de Aponensi balneo) , divina inter-
 „ veniente gratia concepit. „ Cl. Nicolaus Scanagatus (b)
 enarare pergit quibus in morbis optimo eventu nostris
 Thermis Alexander Maccoppe utebatur , nempe in re-
 currentibus articulorum morbis , alvi dejectionibus epi-
 demicis , vel ut ajunt , a toto , modo cum sanguinis
 eruptione , „ modo puris , modo alius teterrimi fucci
 „ lævitatem intestinorum , cæteraque fusi ventris incom-
 „ moda , nisi febris , vel aliquid aliud obstitisset „ &
 ab iis , qui frequenter sanguinem vomebant , ascitem ar-
 cuit aut aqua Aponensi , aut Virginis . Aliquando bal-
 neum , & vaporosum Laconicum valde profuit lue cel-
 tica laborantibus .

Sub stillicidii forma ad multos morbos aqua Aponen-
 sis confert ; quia præter vires aquæ absorptæ per cutis
 poros ; illa quoque percussio aquæ ab alto decidentis , vel
 horizontaliter aut aliis modis impetu per fistulas ejectæ
 maximè præstat , quia sic lentos ac viscidos humores
 dissolvit solida contrahendo , & eorum circulationem pro-
 movet non solum in corporis illa parte , in quam aqua
 decidit , verum etiam in interioribus corporis humani
 locis ob partium corporis humani admirabilem consen-
 sum ; quod Hippocrates animadvertit dicens , *Consensus*
unus consentientia omnia , quæ res explicari potest ob
 mutuum partium corporis *irritabilitatem* . Stillicidium
 igi-

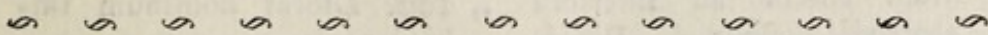
(a) *De Balneis &c. lib. 2. Juntae de Balneis &c.*

cap. 1. pag. 17. E. In opere (b) *l. c. pag. 53. §. 19.*

igitur, vulgo *Duccia*, in recenti alicujus membri paralyfi confert, si crassa lymphæ ejus causa fit; in capitis doloribus, in multis oculorum vitiis, v. g. in amavrosi, in cataractæ principio, & in aurium morbis, ut tinnitu, surditate proveniente a lymphæ stasi in ejusdem auris parvis vasculis, glandulis, aut in harum cavitatibus; ipsum blandum stillicidium in ipsa aure convenit, si a nimia humiditate tympanum nimis laxatum fit, idcirco ab hac causa surditas originem habeat; ad quas morbi species præter stillicidium in capite, ejusque lotionem, balneum quoque conducit, quia sic copiosi sudores provocantur, & materia fluxiones antecedens & cum ipsis conjuncta educitur. In œdematosis tumoribus, in ani fistulis, urethræ vitiis, ulceribus faucium, vaginae, crurum, & aliarum partium, eo magis juvat stillicidium, aut injectio si eodem tempore balneum adhibeatur.

Balneum ipsius aquæ in curatione jam dictorum morborum maxime adjuvat. Quo modo autem balneum in humano corpore agat, multa dicenda essent; attamen pauca solum attingam. Balneum humectando, diluendo, & sua caliditate & salibus omnem corporis peripheriam mundificat, unde omnes cutis poros deobstruit, ac fibras nimis rigidas laxando perspirationem promovet (a), ac per inhalantes cutis poros (b) aqua transit

Y 2 in

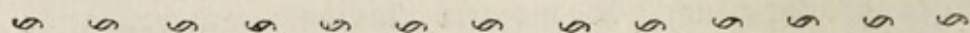
(a) Quamvis calida balnea in principio corporis pondus augeant; ast inde maxime perspirare faciunt, ita ut *Keill* horæ spatium mediam libram humoris transpirari credat; & *Martinus a Buxton* excogitavit

solummodo horæ spatium quinque uncias humoris, horæ autem & $\frac{1}{2}$ octo aut duodecim uncias corpore exire post balnei calidi usum. *Phil. Transf. n. 407. pag. 27.*

(b)

in venas, & humoribus redeuntibus ad cor, admiscetur, & vi sua medicata, sua gravitate (a), ac calore naturali in fluidis & in solidis agit; quapropter balneum confert in ankilosi, reliquisque distentis, ac induratis membris; in omnibus cutaneis morbis v. g. in pfora, impitigine, herpete, scabie juvat, quia suo calore emollit cutis illa tubercula ac pustulas; terra autem sua alcalina humorum acrimoniam absorbet & demulcet; acido vitriolico, quod infarctum est, resolvit, mar-

te-

(b) Georgius Erhardus Hambergerus in sua *physiologia medica s. de actionibus corporis humani sani doctrina, principiis physicis a se editis, itemque mathematicis atque anatomicis superstructa*. Jenæ. 1751. pag. 282. scribit, „ Resorptionis per vasa „ cutanea duplex tantum po- „ test esse causa, vel vis ex- „ terna premens, vel penetran- „ tis particulæ adhæsi. „ cu- „ jus utraque in balneis habetur: „ etsi Martinus Lister dicat, „ nec „ aquæ ab exterioribus per no- „ stram cutem ad interiora „ protrudi possunt. „ *Dissert. de humoribus. Amstelodami. 1711. cap. 34. pag. 351.* Vide *James Dizionario universale &c. tom. 3. Venezia. 1753. lett. BAL. pag. 584.* qui rationes affert quo modo aqua cutis poros ingrediatur. De vasis bibulis ecce quid scribit Cel.

Antonius de Haen Consiliarius aulicus, & in Cel. Vindobonensi Universitate Med. Pract. Professor P., in libro *Theses sistentes Febrium divisiones, de miliaribus, ac petechiis &c. dissert. Vindobonæ. 1760. §. 4. de febre miliari. pag. 60.* „ Nonne Keilius demonstravit „ juvenem sanum, sed jejunio „ ac labore confectum, spatio „ unius noctis 18. uncias po- „ ris imbibisse suis? Hydropi- „ corum utique exempla nos „ docuere paucos intra dies „ 100. Libras hominum im- „ bibi poris. „

(a) De pondere seu gravitate aquæ in balneo supra humana corpora Vide Ebraimum *Chambers lett. BAG. pag. 9. tom. 2. Dizionario universale. &c. Venezia. 1748. & James l. c. pag. 581.*

teque , oleoque minerali ipsa solida corroborat , ne denuo hujusmodi morbi gignantur ; & quod præcipuum est , aqua medicata sanguinem ingressa corrigit humorum præternaturales qualitates , ac sudore eas expellit (a).

Laconici vaporosi usus ad multos morbos curandos conducit , peculiariter ad rheumaticos ac arthriticos dolores , ad anasarcam , nimiamque corporis pinguedinem immi- nuendam ; prodest etiam iis qui post inunctiones mercuriales doloribus adhuc vagis per artus vexantur ; demum in omnibus eis morbis ubi crassa , viscida & iners lym- pha in causa sit . Quod ab Aponensibus aquis deponitur , & ipsum nobis efficacissima remedia ministrat .

Sal neutrum communi simile , quod circa rivos sub- fidet , eisdem optimos effectus tribuit , ut alia salia me- dia ; nam uncia una hujus salis per os assumpta sex aut septies purgat ventrem sine torminibus , & virium pro- stratione , ut sæpe expertus sum , quo sale , si oporteat , magis purgantes efficere possumus ipsas aquas thermales , si in earum unaquaque libra scrupuli tres , aut quatuor solvantur .

Sulphur Aponi in ductibus , & seleniticis tophis con- cretum , quanti faciendum sit , discere debemus ab A- quisgranensibus , a quibus sulphuris libra earum ther- ma-

(a) Qua ratione balnea a-
gant in humano corpore viden-
dus est *tractatus de sanguinis mis-*
sione . pag. 102. Laurentii Bel-
lini , & legenda est elegantissi-
ma oratio Cl. Joannis-Caroli
Barsanti De Balneis oratio inau-
guralis ad Academiam Pisanam .
Pisis . 1759. in qua Cl. Au-

tor ait , balnea in humana cor-
pora agere suis præsertim viribus
immechanicis , quæ in diversis
Balnei materiis , veluti calori-
ficis , frigorificis , mineralibus
&c. inhærentes , vividæ fiunt ,
& ætuosæ per ejusdem balnei
fluiditatem .

marum (a) pretio trium, quatuor, quinque, vulgo dictorum *thalerorum* imperialium venditur, pro ut plus vel minus ejusmodi sulphuris haberi potest, & ab Anglis, qui præ cæteris nationibus Aquisgranenses ad thermas frequentius veniunt, magno pretio sulphur hujusmodi emitur, & in Britanniam transportatur: ubi in asthma te, aliisque morbis pectoris mane & vespere ad unciam semis pani, butyro illito, inspergitur, & comeditur; quibus facultatibus quoque nostrum sulphur (b) Aponi gaudet.

Terra illa, quæ inter cavitates faxi collis Aponi reperitur, in iis morbis convenit, ubi alia absorbentia indicantur.

Tophus calcarius calcinatus in detergendis, & ad cicatricem perducendis ulceribus ob sal lixiviale, & terræ vim absorbentem, valde prodest.

Antequam ad ulteriora progrediamur, juvat hoc loco animadvertere Aponensem aquam, quæ licet tophos efficiat, per os assumptam calculos non gignere (c), ut aliqui putant; imo corrigere substantiam ex qua calculi producuntur: hæc fluida sui facultate, & medicatis principiis diluit & solvit viscidos, & crassos humores, terreas particulas & fales fixos fundit, & nihil sui subsidere finit;

(a) Cl. Gottlob Caroli Springfeld *Iter medicum ad Thermas Aquisgranenses*. &c. §. II. pag. 23.

(b) De sulphuris viribus in morbis pectoris vide Matthiam Untzerum *de Sulphure tractatus medico-chymicus*. Halle-Sa-

xonum. 1620. 3. *usus medicus*. pag. 26.

(c) Gabriel Fallopius tom. I. tract. 7. de *Thermal. aquis*. cap. 8. pag. 273. ait „ aqua „ habens succum lapideum sa- „ lubris est, & utilis homi- „ nibus contra nonnullos „

finit; imo citius cum suis medicinalibus principiis e corpore exit.

Hæ sunt vires medicinales aquæ Aponensis, quæ fere reliquis Patavinis aquis conveniunt, quæ duntaxat inter se differunt ratione quantitatis, & proportionis contentorum; idcirco in una v. g. magis agit sal neutrum & sulphur, quàm reliqua contenta, ut in Aponensi aqua: in alia magis *spiritus æthereo-elasticus*, sulphur, unà cum parva salis neutrius quantitate, ut Aqua Virginis; & in illa S. Petri Montis-anionis, & S. Helenæ ferrum, & ita aliquid ferri in aqua Montis ægrotorum. Aqua Aponi, ut superius, magna gaudet facultate resolvendi detergendi, & exsiccandi. Aqua Virginis Montis-ortoni & ipsa vi pollet, resolvendi & incidendi. Illæ S. Petri, S. Helenæ, Montis ægrotorum præter vim resolvendi facultate corroborandi donatæ sunt.

Omnes hæ nostræ thermales aquæ pro morborum varietate in potu adhiberi possunt maxime aqua Aponi, ut superius dixi, & aqua Montis ægrotorum. In usu tamen frequentiori est aqua Virginis, quam ad plures libras quolibet mane bibere licet, minori tamen quantitate ut plurimum aquæ aliorum fontium bibendæ sunt.

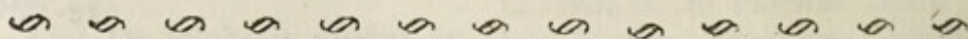
Faloppius loquens de aqua Virginis Montis-ortoni (a) sic scribit „ De aqua illa B. Virginis, de qua, qui „ ante nos de balneis meminere, nullam fecere mentio- „ nem, & ut ingenue fatear, qui illius aquæ usum in- „ venerunt, primi fuere Excel. D. Franciscus Frizimelica, „ & Excel. D. Aloysius Bellocatus Professor in Patavino „ Gymnasio. Hi duo medici priores omnibus cœperunt „ aqua illa Virginis uti, & ego postea sæpius sum usus,

re-

(a) l. c. cap. 18. pag. 317. & seqq.

„ reperique easdem , quas ipsi dixerunt , habere vires .
 „ Aqua Virginis in potu tantum est in usu , eamque
 „ exhibemus feliciter admodum iis , qui patiantur guttam
 „ rubeam (a) , vel rosaceam vocatam ; vidistis sæpe ho-
 „ mines , qui habent faciem rubicundam , & verrucis qui-
 „ busdam rubentibus repletam , ita ut facies verrucosa
 „ tota appareat , hæc igitur est illa affectio , de qua lo-
 „ quimur , quæque fugatur ex potu aquæ Virginis , si
 „ duobus annis in potum sumatur . In gonorrhæam e-
 „ tiam ob fervorem renum solemus hanc aquam exhi-
 „ bere , sed non ita certum effectum reddit . „

Thermopotatio aquæ Virginis , qua copiosius uti licet , sicut indicatum est , magni emolumenti est in curandis morbis , & facile fertur ; siquidem ejus sapor potius gratus est quàm nauseosus , hæc in stomacho non gravitat , imo cito transit ; ita ut graciliori habitu homines eam ferant , atque iis digestionem adjuvat : Aqua Virginis majori quantitate vasa ingressa , diluit , & incidit magis quod crassum est in humoribus , stases humorum resolvit , omnibus secretionibus juvamen adfert ; solida vero laxa corroborando , systolis , & diastolis motum adjuvando , facit , ut humorum circulatio in omnibus corporis partibus libere succedat , spiritus animales torpidos suscitât , atque omnes functiones adjuvat ; quippe viscera abluendo e corpore eliminat indigestos humores liberum naturalium functionum usum impedièntes : quibus effectibus plurimos chronicos morbos hujusmodi aqua curat ; & si addas vim balsamicam sui olei mineralis , tunc apparet Virginis aquam convenire in iis morbis , qui balsamicis indigent , ut in pul-

(a) Idem asserit Frater Felix Passera Bergomensis *Il nuovo tesoro degl' arcani Farmacologici. Venezia. 1688. Delle acque minerali lib. 2. distinzione 5. pag. 220.*

pulmonum, renum, ureterum, & vesicæ ulceribus, quod multis observationibus confirmare possem. De qua re sic Gratianus (a) loquitur, „renum vitiis, gonorrhœam sim-
 „plicem ocius sanari, pleraque alia renum, ureterum,
 „& vesicæ vitia, mictumque præsertim cruentum tolli
 „adeo certum experientia fecit, ut probatione nequa-
 „quam indigeat. „

Potus ejusdem aquæ in quibusdam hydropis speciebus valde juvat, ut etiam in hemiplegia, iisdemque, ut diximus, morbis, in quibus Aponensis aqua, confert.

Stillicidium, & balneum Montis-ortoni ipsis morbis convenit, ubi illud Aponi, verum minori activitate; unde hoc duntaxat adhibetur, quum blande resolvendum aut corroborandum sit. Aqua vero S. Petri, & S. Helenæ ob multum martem, alias thermas antecellit solida corroborando, ac crassa fluida incidendo; igitur prodest in œdematosi tumoribus, ankilosis, in artuum paralyfi, reliquisque morbis, ubi solida sint nimis laxa, & fluida crassa aut stibulantia, quia efficacius agit quàm aliæ nostræ Thermæ, si excipias aquam Montis ægrotorum, quæ viribus multum accedit ad illam S. Petri. Thermæ vero S. Bartholomæi vix differunt medicinali facultate ab aqua Montis ægrotorum.

Luta diversa nostrarum thermarum tot sæculis utilia confirmata sunt a Medicis ad multos morbos: Sed ab eorum principiis destillatione habitis explicare nequimus omnes eorundem medicas facultates; quia, ut supra vidimus, idem ab iis extrahitur, quod ab humo, seu terra communi obtinuit Urbanus *Hiærne*: Lotionibus tamen variis aliquid salis neutrius simile illi Thermarum,

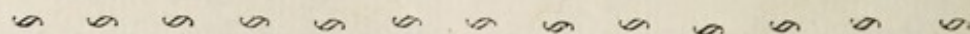
Z

ali-

(a) *Thermarum Patavinarum examen. cap. 7. pag. 142.*

aliquid ferri habuimus, quibus si addas principia destillationis ope extracta, calorem ipsorum lutorum, aquam thermalem ipsis unitam, & hæc proportione diversa in lutis existentia, aliquo modo concipere possumus ipsorum vires in humano corpore: Nam luta eo calore fibras nimis rigidas laxant, perspirationem promovent, & cum parte oleosa abundant, v. g. in luto S. Bartholomæi, magis solida emolliunt; si ferro, ut in luto S. Petri, S. Helenæ, & Montis ægrotorum, ea corroborant; deinde quod aqueum est ab inhalantibus cutis poris absorptum unà cum sale, & marte crassos humores incidit, qui partim aucta perspiratione exeunt e corpore, & partim libere cum reliquis humoribus in circulationem vehuntur. Luta quæ solida erigunt, & corroborant, novas liquidorum stases impediunt. Igitur profunt Luta ad partes induratas emolliendas, ad exsiccandas, discutendas, solvendasque contumaces in aliquo membro impactas materias, nec non in nonnullis scyrosis tumoribus; ad amovendos infixos alicui parti dolores, denique ad articulationes roborandas, ad firmanda ligamenta, & ad membra contracta extendenda. Petrus Forestus ait, ad paralyfim horum balneorum lutum conducere, idque a se cum Patavii esset, & visu probatum fuisse testatur; sed aliquando eadem luta nihil aut parum profunt in hoc morbo, si paralyfis annua, aut si nimis intensa, aut nimis universalis sit.

Lutum S. Bartholomæi in emolliendis induratis partibus maximè valet; unde Baccius (a), & Jo: Bavinus,

(a) *Oper. cit. lib. 2. cap. 16. pag. 78. n. 30.*

nus (a) dicunt, lutum illud S. Bartholomæi in Patavinis, esse in toto orbe percelebre. Luta autem S. Petri, S. Helenæ, & Montis ægrotorum magis resoluunt lentos & viscidos humores, solidaque firmant: Illud Montis-ortoni emollit, & digerit minori tamen vi, quàm illud S. Bartholomæi (b).

Ochra, seu terra illa flava subsidens magna quantitate in thermis S. Petri valde præstat extrinsecus in ulceribus, & intrinsecus sæpe sanguinis expuitiones sistit.

Ut amplius facultates medicæ nostrarum thermarum pateant, ex multis observationibus Parentis mei aliquas peculiareselegi, quas hîc breviter subjicio, ut etiam alias a Cl. Mingonio habitas.

OBSERVATIO I.

Claudicatio & dolor ob femoris contusionem.

ANTE nonnullos annos Vir Nobilis Hieronymus *Pasta* Patricius Venetus a currenti curru in terram impetu projectus fuit, ex quo ingentem contusionem dexteri femoris ad majorem trochanterem contraxit; quæ de luxatione femoris dubitare fecit; nam per decem menses dolore cum tumore percussæ partis, & claudica-

Z 2 tione

(a) *De thermis aquisque medicatis Europæ præcipuis. Montisbelgardi. 1600. lib. 1. cap. 13. pag. 136.*

(b) Luta Patavina etiam commendantur a Cel. Comite Francisco Roncallo *De aquis Brixianis examen chymico-medicum. Brixia. 1724. De Flumine Mela. pag. 142.*

tione laboravit. Multa incassum magis convenientia adhibita fuere artis medicæ præsidia. Tandem usu luti S. Bartholomæi, & S. Helenæ unà cum balneo thermalis aquæ S. Helenæ resoluta fuit humorum stasis, quæ tumorem, dolorem, & motus læsionem articuli femoris efficiebat. His præfidiis mirabili effectu integrè & citò ad pristinam & firmam valetudinem nobilis Vir pervenit.

O B S. II.

Dolor ischiadicus

MINIME Patavinos Cives latere potest mirabilis eventus Luti Sancti Bartholomæi in Cl. hujus Universitatis P. Professore Donulo, qui diù laboraverit ischiadico dolore, per quem fere immobilis redditus fuit, ut magna cum difficultate mediis duobus scipionibus vix gradatim se movere potuerit. Cum hoc gravi ac desperato morbo ad Thermas S. Bartholomæi ductus est: Ibi medio illius Fontis luto per hebdomadas adhibito, ablegatis, antea necessariis, scipionibus, pristinum incendi usum acquisivit, cum aliqua, sed levi claudicatione.

O B S. III. IV.

*Ankilosis cubiti, & manus
propter vulnus.*

POST Italicum bellum anni 1734. duo Cohortum Duces ad Thermas Sanctæ Helenæ se contulere, ut ab his salutaria beneficia susciperent. Unus ex illis ob vul-

nus cum humero fracto a sclopi ictu prope cubiti juncturam, ankilosi in ipsa cubiti articulatione afficiebatur. Alter quoque manus ankilosim patiebatur propter ulnam & radium cum vulnere fractum non longe a carpo. Uterque ope benefici Luti S. Bartholomæi, & S. Helenæ libertatem movendi articulum in omnes partes affecutus fuit. Isti bis in die per duas hebdomadas usi sunt luto emolliente S. Bartholomæi, & per totidem dies illo S. Helenæ, eodemque tempore in usu fuere balnea aquæ thermalis S. Helenæ, & linimenta cum mucilagine radicum althææ, & cum oleo lumbricorum terrestrium confecta.

O B S. V.

Pedis ankilosis, crure imbecilli, tumido, duro ob ipsius cruris fracturam.

VIR Nobilis Petrus Tronus Patricius Venetus paucis abhinc annis in Medoaci via subverso curru cecidit magno cum impetu in terram, & a casu fracta tibia, & fibula dexteri cruris ingentem contusionem supra ossa fracta a currus rota recepit. Accitus Parens meus ad consulendum Nobili ægro, invenit illius ossa fracta, inverso pede, non longe a malleolis extra vulnus cum hæmorrhagia exposita esse. Protinus omni diligentia atque industria cum debita fracti artus extensione a ministris facta, extrema fracta in suam sedem compulit, & ad naturalem formam restituit informe crus. Debita & convenienti methodo hæc composita fractura curata fuit; ast ob ingentem contusionem facta suppuratione ei accessit abscessus, cujus sinus inter tibiam, & fibulam per

trans-

transversos digitos amplius octo ascendebat. Nihilo tamen minus morbus tam gravis & tam complicatus victuris & medicamentis traumaticis, & catagmaticis sexaginta dierum cursu ad perfectam consolidationem & cicatricem pervenit: Attamen ab hoc gravi morbo crus imbecille, tumidum, durum, cum forti pedis ankilosi remansit. Quam ob rem Nobilis Æger Thermas Montis ægrotorum petiit; & ibi supra affectum crus adpositum fuit lutum emolliens S. Bartholomæi per sex, aut octo dies: Deinde per dies amplius quindecim convenienti methodo adhiberum fuit lutum resolvens Montis ægrotorum unà cum balneis ipsius thermalis aquæ. His præfidiis, a Thermis, receptis, soluta ankilosi, & resolutis stibulantibus in crure humoribus Nobilis Æger pristinam valetudinem adeptus fuit.

O B S. VI.

Fluor albus.

NOBILIS mulier ob laboriosum partum, per tres annos affecta fuit a molesto & contumaci albo fluore, per quem licet florida gauderet ætate, infirma tamen & sterilis reddita fuit. Hinc ut morbo fortioribus præfidiis occurreretur, afflictam Mulierem Parens meus direxit ad Thermas Montis ægrotorum; & ejusdem consilio per tres hebdomodas summo mane mulier sumpsit potiones duarum librarum aquæ Montis ægrotorum cum tribus unciis lactis vaccini; quo tempore mane, & vespere balneo tepido ejusdem aquæ utebatur cum convenienti tubo, ut balnei aqua libere ingredi posset per vaginam ad uterum. Mediis his balneis, & potionibus Mulier incolumis reddita fuit, & uterum protinus gessit.

OBS.

O B S. VII.

*Fluor albus, & inveterata vaginæ
procidencia.*

POTIONIBUS aquæ Virginis ad libras quatuor, aut quinque cum guttis nonnullis tincturæ Martis Othonis Tachenii, & balneis aquæ thermalis Montis-anionis ad optimam valitudinem Parens meus restituit Mulierem quadraginta annorum, quæ & fluore albo, & inveterata vaginæ procidencia angebatur.

O B S. VIII.

Cachexia cum anasarçæ principio.

NOBILIS Mulier annorum triginta quinque temperamenti pituitoso - sanguinei ob adversam valetudinem laboravit diù fluore albo cum nimia in catameniis sanguinis effusione. Multa & diversa ad compescendum & curandum hunc morbum præscripta fuere medicamenta; sed omnia frustra, siquidem in cachexiam incidit, imo pedum & crurum œdemate cum urinæ imminutione, ad anasarcam transire properabat. Quum tam gravis & periculosus factus esset morbus, ad Aponi thermas confugit ægra. Ibi præmissis drachmis duabus magnesiæ albæ cum drachma una tartari solubilis supra quas bibit libras duas aquæ Virginis Montis-ortoni; ma-

ne

ne sequentium dierum per quatuor hebdomadas sumpsit libras tres prædictæ aquæ Virginis cum decem guttis tincturæ martis Othonis Tachenij : Quolibet die per integram horam immerfa jacebat in balneo aquæ tepidæ Fontis Aponi , & vespere injectiones ejusdem aquæ siphone quotidie factæ fuere . His peractis, mirabili eventu, convaluit.

O B S. IX.

Phthisis.

ADOLESCENS Scholasticus temperamenti biliofo-melancolici ab intenso studiorum labore, & ab erratis in sex rebus non naturalibus, facta fluidorum dyscrasia cœpit vexari a frequenti & contumaci tussi, quam sputa cruenta, hinc purulenta, cum lenta febre secuta fuere. Aucto morbo, judicatum fuit infirmum adolescentem pulmonum ulcere laborare, & jam ad secundum phthi-ficos gradum pervenisse : Quum inutilia fuissent multa & diversa convenientia remedia, illi ab Empirico exhibita fuit aqua Thermalis Aponi accepta a Fonte tepido, & a ferventi, de qua libras duas & tres perpotavit mane per triginta dies. Præsidio harum Aponensium aquarum absterfum, exsiccatum & consolidatum fuit pulmonum ulcus, & extincta febre, nutritio secuta est, & cum nutritione optima valetudo.

O B S. X.

Sanguinis sputum cum febre, & spirandi difficultate ob thoracis contusionem.

SUPERIORI anno Servus a cubiculo Viri Nobilis Petri Gradonici Patricii Veneti sublimiori loco cubiculi in pavementum marmoreum cecidit, contra quod fortiter percussit partem superiorem, & lateralem thoracis: Ex quo ingentem in percussa thoracis parte contraxit contusionem cum copioso sanguinis sputo. Post duos a casu menses, quum irrita fuissent omnia præsidia & Chirurgica, & Pharmaceutica, Nobilis illius Dominus charitatis semper & pietatis plenus illum Patavium misit, ut Parens meus ei medicam opem præstaret: Invisit itaque, & sæpe ac sæpius observavit ægrum, qui febre, spirandi difficultate maxime noctu, & ruffi cum subnigri sanguinis sputo angebatur: Perpensis omnibus morbi differentiis, præscripsit ei uncias duas mannæ electæ solutæ in aqua Virginis Montis-ortoni; supra quam æger post unam vel alteram horam sumpsit libras duas dictæ aquæ Virginis. Sequentibus diebus summo mane per quatuor hebdomadas, bibebat libras tres ejusdem aquæ cum guttis decem aut duodecim olei ætherei terebinthinæ in primo aquæ cyatho. Ab his aquæ Virginis potionibus prodigii instar ab omni pectoris affectione penitus solutus fuit, & adhuc optima valetudine fruitur.

OBS. XI.

Anasarca.

ANNO 1758. R. P. Petrus Maria Camulus ex ordine Minoris Observantiæ Sancti Francisci, annorum quinquaginta circiter, temperamentum bilioso-sanguinei, & laudabilis corporis habitus, ob violenta animi pathemata incidit in affectionem hypochondriacam, & in asthmaticam convulsionem, quæ per intervalla illum afflixit; dein in continuam Orthopnoeam abiit, quam constipatis urinæ viis anasarca secuta fuit. Multa & diversa medicamenta & magis convenientia pro curatione hujus morbi adhibita fuere, sed absque effectu. Tandem exulceratis tibiis ab acribus feris, diversis in locis, copia lymphæ jugiter exire cœpit, quæ salino suo acore ingentes & urentes dolores in omnibus exulceratis partibus excitavit. Cum hæc lymphatici humoris egestio per exulcerata crura sine conferentia fuerit; potiones aquæ Virginis Montis-ortoni ad libras tres, & quatuor cum oleo æthereo terebinthinæ Parens meus præscripsit. Ast vix assumpta potione, fere tota epota aqua per exulceratas crurum vias exhibat, & hoc quolibet mane per diversos dies contigit. Aucta deinde potionis aquæ Virginis quantitate usque ad libras octo, tunc major hujus thermalis aquæ copia urinæ vias aperuit, ut non solum per has urinæ vias exiverit epota aqua, verum etiam lymphaticus morbosus humor, & tanta quantitate exivit, ut paucorum dierum cursu omnibus peccantibus humoribus egestis ad pristinam valetudinem, contra nonnullorum expectationem, redactus fuerit.

O B S. XII.

Febris celtica cum ozæna & artuum doloribus adhuc post mercurii usum.

MULIER triginta annorum temperamenti lymphatico-sanguinei, laudabilis corporis habitus lue celtica laborabat cum ozæna & artuum dolore. Post iteratum usum mercurii, aliorumque remediorum incidit in lentam febrem cum vigiliis, cum apepsia, & nutritionis defectu. Tempore Caniculæ se Patavium contulit, consilio etiam Celeberrimi Morgagnii, & ei potiones aquæ Virginis ad libras duas, tresque Pater meus præscripsit: Potiones hujus parvæ quantitatis aquæ principio exhibitæ cum unciis duabus mannæ electæ alvum blande duxerunt; hinc fluxu exiere per urinæ vias, excitando universalem corporis madorem, & per epicrasim purgando. Ab his felicibus aquæ egestionibus Mulier somnum, appetitum, & nutrimentum suscepit; & sensim sensimque artuum dolores unà cum febre evanuerunt, & mediis ablutionibus aquæ tepidi Fontis Aponi absterfa & munda reddita ozæna fuit; & usu ipsius aquæ omnes exulceratæ partes ad consolidationem pervenere.

O B S. XIII.

Phthisis.

MAGNUS & generosus Mercator annorum quadraginta circiter, temperamenti pituitoso-sanguinei, laudabilis corporis habitus ob errata in sex rebus nonnaturalibus,

bus, & maxime in animi pathematibus, & in assidua mentis defatigatione incidit in adversam valetudinem; ob quam diù inordinatis & copiosis hæmorrhoidum, & nocturni sudoris excretionibus obnoxius fuit, nec non frequentibus diarrhœis, quibus accessere molesta & frequens sicca tussis, & cruenta sputa cum pulsu frequentiori, & nutritionis jactura. Hæc omnia incrementum suscipere, & dum deteriora minarentur, Patavium devenit. Hic post convenientem analepticorum medicamentorum usum Pater meus præscripsit aquam Virginis Montis-ortoni cum lacte, de qua libras tres cum paucis lactis unciis quolibet mane sumebat. Usus hujus aquæ thermalis pedetentim retardavit diarrhœam, inordinatas hæmorrhoides, & morbosos sudores curavit: Ex quo evanuit tussis, & sanguinis sputum; & demum nutrimentum, robur corporis, & vividus faciei color redierunt.

O B S. XIV. XV. XVI.

Hæmorrhagiæ.

SUPERIORI anno mirabilem effectum aquæ Virginis vidi pro sistendo sanguine in tribus Religiosis, qui hæmorrhagiis laborabant. Primus e *Capucinatorum* ordine Mutina Patavium venit ad bibendam Virginis aquam. Erat hic hæmophticus, & præter sanguinis copiam, quem violenta tussi expuebat, continua capitis gravedine cum cephalæa cruciabatur. A potionibus aquæ Virginis ad libras quatuor mane in singulos dies, perque viginti dies liberatus fuit a capitis gravedine, a cephalæa, nec amplius sanguinem expuit.

Secundus pariter *Capucinatorum* ordinis erat, tempera-
men-

menti bilioso-sanguinei, habitus corporis gracilis, & nondum attigerat trigesimum annum, laborabat hæmorrhagia pectoris, quæ sæpe illi contingebat. Convenienti methodo sumpsit potiones aquæ Virginis ad tres libras cum lacte per quatuor hebdomadas, & sanus evasit.

Tertius Sacerdos secularis angebatur dysuria cum sanguineo mictu, post phlebotomiam, & usum conservæ Cassiæ Donzelli transivit ad Montem-ortonem, ut ibi biberet aquam Virginis, quæ sumpta fuit per viginti dies quantitate sex librarum, & a gravissimo morbo convaluit.

O B S. XVII.

Rheumatismus inveteratus.

R: P. PAULUS *Amizza* Minoris observantiæ Sancti Francisci Spalato Aponum delatus fuit pro amissa adipiscenda valetudine. Laborabat ille jam diù gravissimis articulorum, muscutorumque rheumaticis doloribus, qui immobilem illum reddiderunt. Sumpsit potiones aquæ Virginis per tres hebdomadas, eodemque tempore supra affecta & dolentia membra appositum fuit Montis ortonum lutum, cujus iterato usu unà cum balneis ejusdem aquæ, & laconici auxilio, liber evasit a doloribus cum motuum omnium libertate, & integre convaluit.

O B S. XVIII. XIX. XX.

*Hydrocele, Hydrocephalon, &
Amavrosis.*

U S U aquæ Aponi nonnullos aquosos tumores, nec non puerorum hydroceles, & infantium hydrocephalos perfecte & brevi temporis curriculo Parens meus sanavit; ut Filium primogenitum Domini Marchionis Estensis Silvatici, & nuper Filium mercatoris Saloni Luti, balneis, stillicidiis, hypocaustis harum Thermarum contumacissimos phlegmaticos, & œdematosos tumores resolutione exsiccavit. Permultas quoque paralyses ob hemiplegias productas luti, balneis, stillicidiis in omnibus his Thermis feliciter curavit. Principia oculorum suffusionis, myopiæ, ac amavrosis medio stillicidio, & balneo aquæ fontis Aponi, & Montis ægrotorum, unâ cum potionibus aquæ Virginis soluta & sanata vidit: Quod etiam superiori anno feliciter evenit in D. Francisco *Planck* Boemo. Vir iste annorum quadraginta circiter, temperamenti sanguineo-biliosi propter gravem oculorum morbum Tergesto Patavium se contulit, ut hîc opem a Chirurgia fusciperet; nam excogitatum fuit eum cataracta laborare; ast perpensis omnibus affecti oculi differentiis facile agnitum est illius morbum non esse cataractam, sed myopiam conjunctam cum amavrosi principio, morbum, ut plurimum, incurabilem: Nihilo tamen minus illum ad Thermas Montis ægrotorum Parens meus misit, & rogavit Cl. D. Doctorem Mingonium, qui Thermis illis præest, ut ipse sequenti methodo ægrum curaret. Primis diebus ducenda est alvus

medicamento; hinc summo mane per viginti & plus dies bibendæ sunt libræ quatuor aut quinque aquæ Virginis Montis-ortoni cum spiritu salis dulcis, aut cum oleo æthereo terebenthinæ; eodem tempore convenientibus matutinis horis utendum est stillicidio supra oculum, supracilium, frontem, & verticem cum aqua thermali Montis ægrotorum: Vespere reiterandum est stillicidium, aut stillicidii loco fovenda est tota pars affecta chamæmeli decoctione: Ad medietatem hujus curæ incidenda est vena jugularis, & detrahendæ sunt octo, aut decem sanguinis uncia. Post usum aquæ Virginis commendavit ut diù quolibet mane fumeret æger pilulas duas tresve ex gummi ammoniaco cum millepedum pulvere simul cum tribus aut quatuor granis salis volatilis viperæ confectas, suprabibendo cyathum decoctionis ligni saffras.

Hæc omnia peracta fuere a Cl. Mingonio, & sensibilibiter mediis his præfidiis immobili pupillæ liber motus dilatationis & constrictionis redditus fuit, necnon retinæ, aut nervo optico naturales suæ restitutæ fuerunt functiones, & sic æger videndi facultatem adeptus fuit.

Sequentes observationes conscripsit ipse Cl. Mingonius.

O B S. XXI.

Atrophia & semiparalysis in crure ex Vulnere.

****N**O B I L I S & generosus Legatus Comes Nicolaus *Melz Colloredo* Goritiensis, jam quadragenarius, temperamento sic satis robusto, rigidaque textura, in acerrima illa pugna, quæ fuit inter Exercitus Augu-

stissi-

stiffimæ Reginae Hungariæ, & Regis Borussiae die 18. Junii anni 1756. (ut ajunt) sclopeti ictus fuit in cruce dextero ad latus externum paulo infra genu. Pila tormenti ex interiori parte exiens ossa intacta reliquit. A Chirurgis variè tractatus cum in lecto per menses decubisset, morbusque jam fere ad cicatricem pervenisse crederetur, ut e lecto paulisper surgeret præscriptum est. Quò primum crus leniter in terram defixit atroci de repente oborto cruris dolore in animi defectionem incidit, cujus doloris causam Chirurgi in ipso vulnere attentius perscrutantes oblongum finum ad maleolum usque externum invenerunt. Imperata totius finus sectione, & medella juxtà artis præcepta instituta, post plures tandem menses vulnus ad cicatricem perductum. Sanato vulnere, non ideo sanatum crus; sed brevius ad sex circiter transversos digitos, licet nulla unquam in ossibus læsio apparuisset, ad motus ineptum erat omnino: præterea totius cruris notabilis emaciatio, & rigiditas, ita ut in assidua contractione permanens, cum totis viribus distendi conaretur, summi solum digiti in terram defigerentur. Variis incassum tentatis auxiliis, ad Thermas Austriacas (*Baden* vulgo nuncupatas) se transtulit, quas ad duos integros menses expertus, cum nihil omnino profecisset, Patavinæ Thermæ propositæ sunt, quæ cum contrarias subirent nonnullorum Clarissimorum alioquin Medicorum opiniones, hæsit animo Vir Nobilis quamnam potius ex contrariis sequeretur: aliqui enim multum damni, alii multum juvaminis ex hisce Thermis secuturum promittebant. Vicit istorum opinio; at multum temporis in ventilandis Medicorum controversiis insumpsit, nec ad Fontes nostros nisi ad finem Augusti anni 1758 potuit accedere. Ritè igitur prius præparato corpore, cum scaldas subire non sine maxima difficultate posset, quantum-

vis machinis, & fervis ab utroque latere sustentaretur, lutum Sancti Bartholomæi per horam in cubiculo apponi jussi. Ea hora vehementissime sudabat, idcirco jusculum quotidie administratum, deinde in vase ligneo aqua Montis Ægrotorum pleno crus totum per dimidium horæ immersum, qua immersione copiosus quoque manabat sudor, tum dein lecto detentus donec & cessaret sudor, & color faciei valde ruber ad naturalem redactus circumstantium humorum impetum sedatum significaret. His quotidie peractis, aptoque cæterarum rerum regimine die sexta sensibilis levaminis indicia apparuerunt, quæ in dies manifestiora perfectam curationem promittere videbantur. Sed cum ad medium Septembris perventum, declinante Autumno, pluvia, & frigida enata tempestate, nihil amplius hisce remediis insistendum suasi; plus enim damni in tali aeris constitutione, quam commodi securum, & quidquid ægrotudinis superesset in proximam æstatem curandum transferret. Ut in omnibus, ita in hoc religiose obediens fuit. Discessit ergo sed crure fere perfecte nutrito, & longiori ita facto, ut ad æquandam alterius longitudinem tantillum adhuc deesset. Calcaneum in terram cum aliquo tamen difficultatis sensu poterat defigere, solusque & leniter deambulare, & scalas ascendere, ac per ipsas descendere non fervis, nec machinis, sed solius baculi adjumento suffultus. Elatiorem calceum ad tollendam claudicationem sibi procurandum per hyemem statuerat; at ne id faceret, auctor fui; in diuturna enim contractione si tendines permansissent, rigidiores facti non amplius perfecte distendi possent. Domum reversus meliora omnia in ipso hyeme expertus, anceps hærebatur sæpe strenuus Vir num rursus ad Thermas rediturus esset, cum perfecte valere tum sibi, tum suis amicis videretur: Rediit tamen ad initium Augusti subsequens

anni, & per duas integras hebdomadas ipfissimam anterioris anni curationem institui, hoc tantum discrimine, quod præcedenti anno ob summas descendendi per scalas difficultates pediluvii tantum utebatur ex aqua Montis ægrotorum, postero vero anno quotidie solus, & totus, cum viribus polleret, in balneum descendebat. Sumpsit præterea singulis diebus aquam Montis-ortoni in moderata tamen dosi, quæ mirum in modum urinas, & alvum ciebat. Ex quibus multo plus roboris adeptus perfecte sanus discessit. Anno rursus insequenti, quoniam per hyemem aliquantulam cruris rigiditatem quandoque expertus erat, & tunc maxime cum a longo tempore sedens immotum crus detinuerat, simillime proximi anni curationi se subjecit, qua totum curationis opus perfici visum est. *

O B S. XXII.

Rheumatismus inveteratus.

****M**A R C U S *Tripovich* Dalmata ex infantia variis rheumaticis doloribus in artubus maxime affligebatur, qui crescente ætate & in maritimis itineribus adeo increverant, ut decimum septimum agens ætatis annum neque sic satis deambulare, neque manibus quidpiam satis firmiter apprehendere posset. Temperamento erat alioquin robusto, & ultra ætatem prægrandi statura. Dolores per intervalla recurrebant, quotidie tamen affligebatur, & quandoque cum extremorum tumore, & tremore, colore cutis nihil mutato. Die 14. Julii anni 1758. ad me missus, ut, si mihi videretur, Montis ægrotorum balnea, & lutum in ipso experirer. Præmissis Ca-

thar-

thartico primis sex diebus, bis in die in balneum immittebatur ad cervicem usque: incredibilis manabat sudor, cum satis esset in reliquis robustus, ideo balnei calor quotidie intendebatur. Septima die mercurialibus pilulis purgatum corpus, idque semel in hebdomada repetere non dubitavi, qua die tamen purgabatur, ab aliis remediis prorsus se abstinerebat. Die octava præscripsi, ut lutum S. Bartholomæi artubus modo, modo dorso, & lumbis applicaretur; quoniam vero illius luti calor etiam in proprio fonte valde tenuis est, jussi ut lutum ipsum in vase probe clauso immergeretur ad sex horas in fonte Montis ægrotorum, sic enim hujus fontis calorem adipiscebatur. Postquam per horam lutum sustinuerat & jam bene sudaverat, sudans adhuc in balneum descendeat, unde exiens se se in lecto per horam sudore perseverante, detinebat. Hac methodo usque ad diem duodecimam usus non solum nihil proficere videbatur; sed doloribus & sæpius & atrocius recurrentibus, recuperandæ valetudinis omni spe sublata, abjisset æger, nisi admonuisssem ipsum symptomatum augmentum in horum remediorum usu proximæ sanationis frequenter indicium esse. In proposito igitur confirmatus, luto Montis ægrotorum uti cœpit eodem prorsus modo, quo utebatur luto S. Bartholomæi, ex quo sensim melius ita se habuit, ut 28. curationis die bene & perfecte valeret in omnibus; potuit enim ea die sex millia passuum continuato gressu perficere, solusque equum saltu ascendere sine lassitudinis sensu. Postremis quatuor diebus lutum S. Petri Montis-anionis præcedenti substitui, utpotè quo maxime corroborari, & adstringi partes existimantur. His peractis sanum & robustum dimisi. *

OBS. XXIII.

Paralysis in manu.

RUSTICUS quidam Rhodiginus, nomine Antonius *Furin*, quadraginta annos natus, adusta rigidaque fibra, nulla quod ipse sciverit prægressa externa causa ante duos annos paulatim paralyticus fieri in manu dextera cœpit. Ex ipso ortu adeo increverat morbus, ut intra duos menses insensibilis omnino & immobilis redderetur manus: progressu temporis non solum frigida, sed & summopere emaciata erat, digitique omnes ita in pugnam erant inflexi, atque, ut ita dicam exsiccati ut non mediocri vi opus esset si paucillum extendi conarentur. Ad medium Augusti anni 1758. ad Thermas Montis ægrotorum se transtulit, eleemosynam & misericordiam implorans, impotens manu nullo modo valens sibi victum procurare. Suscepi hominem, atque omnem operam animumque converti, ut si quid in hisce affectibus ex Patavinis Thermis sperandum esset, miserimus iste experiretur. Lenissime prius purgato corpore, convenientibus alimentis nutriebatur, cum esset jam a longa inedia emaciatus æger. Quotidie mane decoctum ex salvia, & roremarino in aqua minerali ipsius Fontis propinatum additis guttis aliquot spiritus Cornu Cerui succinati, quo epoto post horam jusculum sumebat cum ovi vitello, deinde ad jugulum usque in balneum detinebatur ad horam: Statim a balneo totum brachium in lutum S: Bartholomæi immitebat ad aliam horam. Primis diebus non adeo sudabat, licet balnei, & luti calor non esset exiguus. Elapsis quinque diebus, quibus semel

tantum , bis quotidie luto & balneo uti cœpit ; copiosus tum sudor apparuit . Hac methodo usque ad decimum quintum diem perventum , nullo alio futuræ sanationis argumento , nisi quod mollior esset manus , mollioresque digiti . Tunc lutum Montis ægrotorum priori substituendum præscripsi ad dies itidem quindecim . Quò primùm lutum hoc apponi cœpit , quidam obscurus licet motus in digitorum extremis articulis apparuit , qui quotidie sensibilibus increcendo , vel maxime apparebat ab ipso statim luti appositu , vel ad finem balnei . Manus non amplius frigida adeo nutriebatur , ut ad naturalem nutritionem breviter perducere posse spem exhiberet . In horum remediorum usu vix quadragesimus advenit dies , ut omnia ad naturalem statum redacta , integram sanationem demonstrarent manifestissime ; nisi quod debilitas aliqua restaret adhuc in parte affecta , ad quam tollendam lutum S. Petri Montis-anionis præscripsi bis in die per hebdomadam , non neglecto tamen balneorum usu , quibus omnibus adeo sanus evasit , ac si nullo umquam morbo in manu laborasset . Insequenti anno me salutatum venit : Interrogatus num quid novi per hyemem in manu animadvertisset , se perfecte semper valuisse , & valere respondit . Multa fuere in hoc morbo administrata , & sicut omnibus tribuenda est curationis laus , ita cui potius ex singulis adscribenda sit ? non facile determinaverim . Vis balnei , & luti mineralis eximia in hisce affectibus si cui cognita est , mihi certe pluribus observationibus est perspectissima ; at methodus utendi , ordo , dosis , caloris gradus , non ne tribuere multum possunt ad ipsorum remediorum vires alterandas ? Salviæ , & Rorismarini theiforme decoctum quàm utiliter in nervorum affectionibus usurpatur ; at hoc ipsum decoctum quanto efficacius redditur , si ex ipsa minerali aqua Montis ægro-

torum paretur, cum constet purgantia omnia in ipsa dissoluta copiosius & frequentius alvum subducere, ita ut si in ea aqua dissolvantur, multo minori dosi propinanda sint, nisi enormem catharsim subsequi velimus: Optima demum nutritio ex exquisitis, & valde nutrientibus alimentis in corpore inedia & pravis cibis male tractato quantum valuerit in hac curatione, iis facile innotescet, qui nerveas affectiones ex recta, vel prava chylicatione provenientes rite perpenderit. *

O B S. XXIV.

Hæmorrhoides cæcæ.

** **A**NTONIUS *Biscazza* Nobilis Rhodiginus constitentis ætatis, sanguineo temperamento præditus, acutis morbis non raro correptus, vino, spirituosisque liquoribus minimè indulgens, temperatus in omnibus, nisi quod salitis carnibus, & aromatibus conditis, vel fumo induratis plus, quàm par esset, uteretur, hæmorrhoidum doloribus paulatim obnoxius factus est. Per quinquennium aded increvit morbus; ut mortem libentius, quàm atrocissimum morbum sustulisset. Hæmorrhoides tam internæ, quàm externæ ita intumuerant, ut postremis potissimum temporibus ne specillum quidem in anum immittere possent Chirurgi; idcirco quotiescumque fluebat alvus (licet quotidie uncia floris cassiæ lubrica fervaretur) per sex, vel octo horas, & aliquando ad dies in lecto se detinere cogebatur acerbissimis vexatus doloribus: Vitæ tam miserrimæ exitum sibi sæpius, ut aiebat, furibundus procurasset, nisi eximia ejus pietas anxium cruciatibus animum sustinisset. Toto morbi

decurſu exactiſſimam vivendi rationem ſecutus eſt. Vino abſtinebat proſus, cibi erant temperati, & ad digeſtionem faciles, moderatus motus, moderata omnia. Singulis ferè menſibus binas ſanguinis miſſiones ſuſtinuit, & remedia quod attinet, ea omnia in uſum revocavit, quæ a peritis Medicis proponebantur. At morbus non ſolum remiſſionis nihil, ſed plurimum incrementi ſenſim capiebat. Patavium tandem deſperatus ferè pervenit, ut Præclariffimi Viri, & Celeberrimi Chirurgiæ Publici Profeſſoris Hieronymi Vandellii conſilio uteretur. Attentè perpennis omnibus, examinata quoad potuit dolenti parte, latentis fiſtulæ ſe obtulerat ſuſpicio, at interrogato ægro an unquam puris guttulæ ex ano apparuiſſent, eodemque reſpondente obſervatas fuiſſe nunquam, præſentis fiſtulæ evanuit timor, quamvis futuræ non deeſſet argumentum. Quapropter in eo Vir Clariffimus auctor fuit, ut æger domum redditus, præmiſſis generoſioribus venæ ſectionibus, quotidie mane uncia ſolis caſſiæ uteretur, nè indureſcentes feces majora in egrediendo tormenta excitarent; uteretur præterea refrigerantibus & humectantibus decoctionibus & emulſionibus, a clyſteribus abſtineret, externiſque hæmorrhoidibus aliquando frigidiffimam aquam, quandoque verò glaciem apponeret, quæ omnia niſi votis reſpondiſſent ad Montis ægrotorum Balnea ſe transferret, ibique præter immerſiones etiam illius mineralis aquæ potum experiretur. Prioribus adhibitis in Patria remediis nihil omninò profecit. Pervenit ergo ad ſupradictos Fontes circa finem Auguſti anni 1760., morbo, & itinere vexatus valde, neque ea die ſedere unquam potuit. Poſtridie libram unam calidæ aquæ Montis ægrotorum potandam exhibui, efficaciorem redditam infuſione unius uncie ſalis ex eadem aqua extracti: Hæc poſt horas ſeptem mediocriter bis ſubduxit ventrem: Dolores hæmorrhoi-

rhoidales acerbi excitati sunt in dejectionibus, non tamen
 tanti ut Nobilis ager lecto detineri cogeretur. Quinque
 horis circiter a prandio in balneum descendit satis cali-
 dum, ibique multum sudabat, postea lecto decumbebat,
 donec cessaret sudor. Vespere, & nocte supra dolentem
 partem spongiam detinebat eadem minerali aqua, sed
 frigida imbibitam. Insequentibus diebus bis balneo ute-
 batur per horam. Quotidie mane dosis potandæ mine-
 ralis calidæ aquæ una libra augebatur usque ad octavum
 diem, ex quo quotidie una pariter libra imminuebatur.
 Aqua ista primis diebus alvus servabatur laxa, cæteris
 sic satis, cum major ejus copia urinæ vias teneret. Vel
 primis ipsis diebus multum levaminis animadvertit ager;
 at die tertia cum quasdam veluti puris guttulas in indu-
 sio observasset, affligebatur valde fistulæ suspicione, quæ
 quidem sensim evanuit, cum continuo imminui mor-
 bum sentiret, nullasque exinde maculas conspexisset.
 Quarta die binas sanguinis libras detrahi jussi, ex qui-
 bus, cum esset jam a longo tempore assuetus, ne mini-
 mum quidem debilitatis sensum animadvertit. Post duas
 tandem hebdomadas perfecte sanus discessit. Domum re-
 versus ea ipsa minerali aqua aliquando usus est ad præ-
 servationem tantum, non ad curationem, ex quo enim
 convaluit, nullum usque ad hoc tempus, ut ex ipso scio,
 prægressi morbi insultum perferens. *

C A P U T VI.

Methodus pro usu Ther-
marum Patavinarum.

IN usu Thermarum agri Patavini pro curandis mor-
bis, non solum eligenda sunt præsidia magis conve-
nientia ad absolvendas proprias morborum indicatio-
nes; verum etiam justa & convenienti methodo adhiben-
da sunt; nam ob methodi defectum inutiles nonnum-
quam, & aliquando etiam nocentes tam salubres Ther-
mæ redduntur. Qua de re necessarium duxi de methodo
ipsa in præsentia rerum verba facere.

Locus idoneus in usu harum aquarum certe est ad
ipsum scaturigines; attamen cum aqua Aponi, ut ob-
servavi, diù suum calorem servet, ita ut Patavium trans-
lata adhuc 46. gradus caloris retineat cum Thermome-
tro Reaumuriano, Venetias item, & Vicetiam adhuc
calida vehatur; suas vires alibi quoque retinere potest,
quousque suum naturalem calorem non omnino amiserit;
frigefacta vero odorem sulphuris, & multum *spiritus æ-
thereo-elastici*, seu *aeris superabundantis* deperdit, illius-
ve vires seigniores evadunt; quippe *spiritus* ille *æthereo-
elasticus* activiores reddit aquas medicinales.

Si hæ calidæ aquæ longè a fonte translatae & frigefa-
ctæ sint; & si eis cum igne calefactis uti aliquis vellet
pro balneo, aut potu, scire oportet, hoc modo fere om-
nem *spiritum æthereo-elasticum* amittere; ideoque vir-

tus istiusmodi balnei, aut potus minus efficax remanet.

Potus quidem earundem aquarum, & maxime aquæ Virginis institui quoque potest in longinquis Regionibus, si unicuique cyatho hujus aquæ aliquot guttæ spiritus salis dulcis, aut vitrioli, aut aceti destillati addantur, quia sic in aqua *spiritus - æthereo elasticus* seignior extollitur; quare aqua hoc modo epota fere eisdem effectus producit, ac ad ipsius scaturiginem. Hæc Virginis aqua calida aut tepida pro potu sumpta eo melior & utilior est, quàm frigida, quia facilius venas penetrat, & per canales solida corporis constituentes excurrit.

Luta apponi possunt etiam longè a Thermis, ut Patavii, & ultra; cum optimè clausa & industria delata per diversas horas naturalem suum calorem servent; ast cum præter lutorum usum valde profint balnea, aut stillicidia, ideo melius est prope ipsos Patavinos Fontes illis uti.

Anni tempus favens, & magis propitium pro usu nostrarum Thermarum, erit calida tempestas, in qua aer serenus, ut plurimum, & siccus est, quæ habetur sæpe ac sæpius a fine mensis Maij usque ad medium Octobrem; sed ut animadvertit Benedictus Sylvaticus (a).

„ Neque negotium facessit anni tempus frigidum, dum
 „ urget affectus. Potest enim aer arte temperari, si cu-
 „ biculo conclusus degat patiens, qua lege, mense et-
 „ iam Januario aquas B. Virginis exhibuimus. „ Et An-
 „ dreas Baccius (b) hæc quoque dicit, quod suo tempore Flo-
 „ rentini Medici hyeme etiam convalescentibus suis e longo
 „ morbo, vel etiam febriculosis vel seignibus præscribebant

pur-

(a) *Cent. 3. consul. 68.*

(b) *Op. cit. lib. 3. cap. 2.
 pag. 101. n. 50.*

purgationes aquis thermalibus maxime aquæ Tettucii . Unde omnibus anni tempestatibus nostras aquas ægri adhibere possunt non solum in potu , verum etiam in balneo , si in cubiculis tepefactis ægri morentur , & a rigidiore aere se defendant . Ad rem facit historia notatu digna a Gregorio Morello (a) desumpta . Retulit Chirurgus quemdam rusticum mense Decembri tum paupertate , tum ingenti frigore cum se videret circumseptum , fame potius , quàm frigore emori sibi in animum induxisse . Quamobrem in Aponense balneum ægrotorum ingressum , in eo die , noctuque ad mensem Julium remansisse . Cum autem vellet e balneo exire , maximis doloribus excruciabatur , ita ut se mori clamaret : dormiebat in balneo , bibebat ex ea aqua , panem in ea madefactum comedebat . Tandem mense Julio , cum maximi æstus extarent , cum cœpisset paulatim exulcerari , demum evasit omnino , & sanus remansit . De quodam alio etiam retulit , qui per quatuor menses pariter in eodem balneo commoratus est . Hæc ille . Quæ vera , an falsa sint ? ipse viderit .

Horæ autem magis convenientes & idoneæ pro aquarum potu , pro balneis , stillicidiis , lutis , & laconicis , sunt matutinæ , vix post Solis ortum , ut temporis spatium remaneat pro prandio , somno , & quieti ; nam operatio nostrarum aquarum tribus aut quatuor horis persæpe absolvitur . Post somnum , aut postmeridianam quietem , confecta integra ciborum digestionem , iterare licet usum harum Thermarum in iis , quibus urget necessitas propter antiquos , & contumaces morbos : Vespere tamen temperatè , & minori dosi adhibendæ sunt quàm mane .

C c 2 Quod

(a) *De aquis medicatis ægri Patavini . Patavii . 1568.*

Quod attinet ad moram in balneo. Cum ejus gradus caloris sæpe sint 27., aut 30. secundum Reaumurianum Thermometrum, æger per horæ spatium in eo morari potest; sed quidam ægri nimis debiles neque tot caloris gradus, neque tam longam ferunt moram; unde ingredientur balneum ad 24. gradus calidum, atque per semihoram in ipso duntaxat maneant. Stillicidia, injectiones, & illutamenta per horam continuare sufficit. Laconicum autem vaporosum cum nimis calidum sit, oportet ejus calorem temperare a gradibus 30. usque ad 34. Ther: Reaum:; & sic ægri eo uti fere per horæ spatium queunt; & ubi nimis calidum, minus morandum est. Potus tamen aquarum, ne vomitus accidat, usque ad unam vel alteram horam protrahi convenit, ut paulatim & partitis vicibus tota illa aquæ quantitas sumatur a Medico præscripta.

In his Thermarum præfidiis pro morborum diversitate plus aut minus insistendum; quare in morbis, qui haud difficile sanari possunt, per sexdecim aut viginti dies: In morbis vero antiquis, refractariis, & contumacibus aliquando quadraginta, aut sexaginta dies; in his nonnumquam opus est ad nostras Thermas redire per duas aut tres vices, cum morborum levamen appareat.

Balneum non eadem in omnibus methodo adhibendum est; nam in quibusdã membrum duntaxat immergendum; modo pediluvia, aut semicupium instituendum; modo immergendum est corpus usque ad umbilicum, aut ad scrobiculum cordis; modo usque ad mentum; modo præter totius corporis immersionem, caput ipsum abluendum, & fovendum media spongia.

Aqua in stillicidio non semper guttatim, aut imbris forma affectam partem percutere debet; sed plerumque per tubum copia, & impetu, aut per tres quatuorve tu-

bos descendendo ab altitudine trium aut quatuor pedum fortiter infirma membra concutere debet.

Injectiones thermalis aquæ convenienti tubo, aut siphone faciendæ sunt, majori, aut minori aquæ quantitate pro partium diversitate, pro qualitate morbi, & symptomatum, & pro ætate, temperamento, & viribus ægrotantis.

Luta vero supra totam affectam partem sæpe ac sæpius ultra pollicis crassitiem apponenda sunt.

Salis harum Thermarum drachmæ sex aut decem satis abundè & blandè alvum ducunt. Sulphur Aponi ad curandam imbecillitatem, & nonnullos pectoris morbos a scrupulo uno ad drachmam semis cum recenti butyro vaccino præscribendum est. Terra illa Aponi *Lacti Lunæ* simili, eadem dosi, qua aliis terreis absorbentibus, utatur. Tophi fontis Aponi, & S. Helenæ calcinati in subtilissimum pulverem redacti ad detergenda, & exsiccanda ulcera superponendi ea quantitate, quæ convenit pro tegenda ulcerum superficie.

Qui harum Thermarum balneis, aut lutis, aut stillicidiis, aut hypocaustis utuntur, sæpe magno cum emolumento aquam Virginis Montis-ortoni eodem tempore bibere possunt, ut citius, & facilius morbi expellantur. Quo tempore nonnumquam in contumacioribus morbis vespere maximè sumendæ sunt pilulæ ex gummi ammoniaci cum Millepedum pulvere, & sale volatili Viperæ, aut cornu Cervi, aut succini confectæ, superbibendo cyathum decoctionis ligni sassafras, aut guajaci, aut sarsæ Parillæ, aut alia remedia aperitiva, deobstruentia, resolventia, ac discutientia.

Quantitatem aquæ, quam unusquisque bibere debeat, tam facile decernere haud possumus; nam quantitas desumenda est a morbi qualitate, ab ægri temperamento,

ab ætate, a viribus. Hic omittimus regulas quasdam generales, quæ apud antiquos aquarum Scriptores leguntur: Siquidem satis erit, aquæ quantitatem gradatim quolibet die augere, donec illam stomachus sine labore & nausea ferat, & vis systaltica cordis æquè benè sufficiat ad aquam movendam, & expellendam per naturalia corporis emissaria. Apud nos tamen sequens regula in præbendis his Thermalibus aquis invaluit: Prima die qui bibunt has aquas ut plurimum assumere solent duas aut tres aquæ libras, cujus quantitas quolibet mane augetur usque ad septem, aut octo & ultra etiam; & per tot dies sumenda est thermalis potio, quousque absumpta sit quantitas centum viginti circiter librarum aquæ.

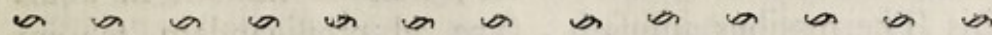
In morbis autem capitis, oculorum, pectoris, in nonnullis chronicis affectionibus, & in iis, qui hæmorrhagiis obnoxii sunt, tres, aut quatuor solum aquæ libras præscribimus, & hoc, ne aqua quantitate in infirma solida imperum faciat, & ut mixta cum sanguine reiteratis circuitibus totam humorum massam fluidiorem reddere, & minima solidorum vasa facilius permeare possit.

Cæterum regulas quasdam seu canones, sicut Antiqui loquuntur, mox in medium afferam, ut saluberrimi effectus, & optima valetudo a nostris Thermis obtineantur. In gravi & difficili morbo antequam æger ad Thermas veniat, diversa ei primo tempore præsidia a Pharmaceutico, & Chirurgico penu deprompta præscribenda sunt, pro ut ab hoc, aut ab illo morbo fuerint indicata: Quare præter alterantia, aut cathartica, modo serum lactis, decoctiones, & succi ex cichoreaceis plantis, aut antiscorbuticis expressi præscribendi sunt: Modo decoctiones ex plantis & radicibus resolventibus, aperitivis, deobstruentibus, & diureticis, quibus sales nitrosi, ammoniacales, polycresti adjungendi sunt, aut saponacea remedia, aut

terebinthinata, aut ammoniacalia cum millepedum, vel lumbricorum terrestrium pulvere; modo jura viperata, gelatinæ, & jura dulcificantia more Septalii; modo decoctum stibiatum Pomponatii, seu alia decocta diaphoretica; interdum mercurialia ipsa sunt adhibenda: Præterea diversa Chirurgica præsidia erunt in usu. Hinc ad imminuenda & derivanda fluida (a), ad compescendum *orgasmm* spirituum animalium, & solidorum erethismum phlebotomia est instituenda (b), & iteranda pro ut indicata fuerit; apponendæ sunt quandoquæ cucurbitulæ, aut hirudines, nec omittenda sunt enemata. Et pro diversitate læsionum solidarum partium inunctiones, & linimenta sunt faciendæ, aut foci & balnea ex emollientibus & resolventibus plantis; aut cataplasmata, aut emplastra & cerata emollientia, resolventia, & discutientia sunt superponenda.

Quum æger ad Thermas venerit ad bibendam aquam Virginis, aut aliorum Fontium prima die, & summo mane sumere debet uncias duas aut tres mannæ electæ solutæ in aqua violarum aut cichoreæ, vel loco mannæ unciam unam salis Fontis Aponi, aut Anglici, aut cremoris tartari, seu drachmas duas magnesiæ albæ cum drachma una tartari solubilis; & post unam vel alteram horam superbibendæ sunt duæ aut tres libræ aquæ Virginis.

Quo-

(a) Vide Cel. Jacobi Placentini hujus Gymnasii P. P. Professoris Dissertationem *De vena, quæ in Morbis particularium partium corporis sit salutaris incidenda. &c. Patavii. 1756.*

(b) Attamen sanguinis missione nimis abuti non licet; vidimus enim sæpe jugulatos ægros a sanguinolentis, & indoctis Medicis.

Quolibet mane sequentium dierum præcedenti quantitati addenda est libra una aquæ usque ad præscriptam summam. Ut aqua facilius ducatur per alvui vias, primo potionis aquæ cyatho adjungendæ sunt drachmæ duæ, aut quatuor salis Aponi, aut Anglici; ut citius fecernatur per urinæ tramites primo cyatho addendæ sunt guttæ quindecim olei ætherei terebenthinæ, aut spiritus vitrioli. Ad augendam vim deobstruendi, & corroborandi immiscere possumus primis potionibus martem solubilem *Willis*, aut tincturam martis Tachenii. Et nonnumquam ut aqua dulcificans reddatur, huic addere solemus uncias tres vel quatuor lactis vaccini, aut caprini, ut Federicus Hoffmannus (a) docet, maxime in pectoris affectionibus ad phthisim vergentibus.

Pro faciliori aquæ Virginis transitu sæpe ac sæpius tepida, ut lac, sumenda est & in lectulo: Quandoque dum quis e lecto surrexit, se moveat per cubiculum: Interdum frigida & ante solis ortum bibenda est, & apertis januis, ac fenestris per cubicula ambulandum est.

Dum bibuntur aquæ, cœna brevis fit, ne mane indigesta cibaria in stomacho relinquantur. Si stomachus vero a copia aquæ dilutus debilis reddatur, & nausææ motum æger patiat, sumenda est chocolathæ potio, aut *Caffè* cum crustulis & pastillis, aut paulum vini Cypri, seu Cretici, aut edendum pauxillum corticis aurantiorum, aut citri conditi.

His omnibus addendum est, chinam-chinam in aquis his Thermalibus infusam, sæpe ad profligandam febrem & alios morbos magis prodesse quàm in aliis aquis: uti etiam

(a) Differt. De connubio aquarum mineralium cum lacte longe saluberrimo.

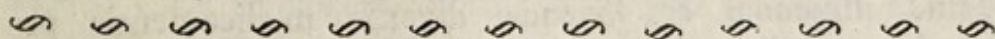
etiam decoctiones multarum plantarum, & cataplasmata nonnulla cum ipsis aquis confecta.

In usu balnei diversa sunt peragenda. In primis, quibus corpus repletum est, aut adstricta alvus, lenientibus, aut catharticis purgandi; & si plethorici phlebotomia detrahendus est sanguis. Post nonnullos a balneo dies secare venam prope affectam partem valde conducit.

Non omnes eodem balneo egent; nam alii tepido, alii calido, alii magis calido & quasi ferventi, ut ita dicam: Qui calidissimo balneo utuntur, ingredi debent in balneum tepidum instar tepidarii (a), quod sensim calidum reddendum, & postremo quasi fervens, si opus fuerit. Ante ingressum in balneum illiniendus est stomachus ad scrobiculum cordis oleo absinthii, aut menthæ, aut nucis myristicæ, aut apponendum ceratum de *tacamahaca*. Balnei tempore ad inhibendos stomachi languores, fumenda est aqua florum aurantiorum, aut melissæ cum aqua cinnamomi, aut tinctura *Kermes*, aut pulvis Hannoverianus, seu potio chocolathæ, *coffee*, aut paulum vini Cypri &c., abluendum est os aqua frigida. Quidam in balneo quiete morari debent (b), alii semovere, alii frictionibus

D d

utan-

(a) *Cornel. Celsi lib. 1. cap. 3. pag. 25. Edit. Cominiana.*

(b) Quia ut ait Macrobius *Saturnaliū lib. 7. pag. 84. Venetiis 1492.*

„ Dicas ergo vo-
 „ lo, cur qui in aquam descen-
 „ dit calidam: si se non mo-
 „ verit minus uritur: sed si
 „ agitato suo aquam moverit:
 „ majorem sentit calorem: &
 „ totiens aqua urit amplius:
 „ quotiens novus ei motus ac-

„ cesserit. Et Disarius calida
 „ inquit quæ adhæserit nostro
 „ corpori: mox præbet tactum
 „ sui mansuetiorem, vel quia
 „ cuti assuevit, vel quia fri-
 „ gus accepit a nobis. Motus
 „ vero aquam novam corpori
 „ applicat: & cessante assue-
 „ tudine, de qua paulo ante di-
 „ ximus, semper novitas au-
 „ get sensum caloris. „

utantur, alii scopis membra abstergant maxime in scabie, in psora, in impetigine, & reliquis cutaneis morbis. In quibusdam cucurbitulæ apponendæ sunt. Exeuntes e balneo, linteis absterfo & exsiccato corpore, bene induti pannis lectum petant in clauso cubiculo, ibique lecti per integram horam jacere debent ad promovendum sudorem, aut copiosam perspirationem. Alii qui priusquam lectum ingrediantur, aut in ipso ingressu oleo amygdalarum dulcium ungi debent, & leniter perfricari, aut unguento alabastri cum oleo nardi, aut oleo lavandulæ, aut majoranæ: Membra affecta ungi aliquando oportet aut galbaneto Paracelsi, aut oleo Castorei, vel succini, vel terebenthinæ cum aqua Reginæ Hungariæ; aut membra fovenda & confricanda cum tinctura antiparalytica Cneoffellii.

Luta modo ante, modo post balneum supra affectas partes apponenda sunt, & hæc magis aut minus crassa, magis aut minus calida, & sæpe non solum mane, sed etiam vespere pro morbi intensione: Partes infirmæ lutis tectæ & circumdatæ stragulis calidis tegendæ sunt, ut lutorum calor diutius conservetur. Ablatis lutis, partes thermalis aqua abluendæ, mundificandæ: Hinc illinendæ & fovendæ diversis medicamentis pro morborum diversitate: Quare ad resolvendas humorum concreciones, ungendæ & confricandæ sunt partes Galbaneto Paracelsi, aut oleo Philosophorum, aut terebenthinæ, succini, aut ceræ cum aqua Reginæ Hungariæ: In paralyfi oleo formicarum, & tinctura antiparalytica Cneoffellii; in rheumatico & spastico dolore illinendæ sunt partes oleo Castorei, Vulpino, aut unguento alabastri; in musculorum, tendinum, ligamentorum contractione, & ariditate apponendum juvat oleum Catellorum cum herbis neruinis factum, vel oleum

Lumbricorum terrestrium, vel oleum medullare ossium Bubuli, & jus ex intestinis Veruecis confectum, vel linimentum ex oleo Lumbricorum terrestrium, axungia Suilla, & mucilagine radicum althææ compositum. Pro resolutione tumorum, qui duri, scirrhusi, aut strumosi sunt, in usu erit emplastrum de Cicuta, ejusque extractum intrinsecus assumptum (a), aut emplastrum de galbano crocato *Mynsicht*, vel de ammoniaco Foresti, vel ceratum de spermate Ceti *Mynsicht*, aut diabatanum Blondelii; pro horum tumorum resolutione efficax erit succus, & decoctio verbenæ fœminæ seu erysimi, & vinum ipsum Rhenanum, in quo magna quantitas vivorum Millepedum macerata sit.

Præter balnea, & luta, validum & efficax præsidium, ut antea dixi, est stillicidium, quod diverso modo pro partium diversitate, & pro morbi qualitate instituendum est.

Quum aqua stillatim & nimis lente, & brevi altitudine supra infirmam partem excidit, parum aut nihil prodest: Copiosa ut plurimum aqua e tubo exiens impetu partes affectas percutere debet. Stillicidii usus multiplex est, & convenientibus instrumentis conficitur. In capitis, aut oculorum morbis aqua pro stillicidio ab altitudine duorum, aut trium pedum, tamquam pluvia, ope tubi variis foraminibus pertusi decidat; & magis efficax erit stillicidium si aqua per tres, quatuorve tubos ruat excidatque. Ab alto etiam deci-

D d 2 dat

(a) Vide Cel. Antonii Störck libellum, quo demonstratur, cicutam non solum usu interno tutissime exhiberi, sed & esse si- mul remedium valde utile in multis morbis, qui hucusque curatu impossibiles dicebantur. Venetiis. 1760.

dat aqua tubo majoris diametri supra humeros, aliasque corporis partes, cujus usus antiquissimus est; nam in nummo apud Goltzium urbis *Himeræ* in Sicilia, homo conspicitur (a Paschali Caryophilo (a) Hercules dicitur) in lavacro super cujus humerum sinistrum aqua hoc modo decidit, in quo nummo legitur ΙΜΕΡΑΙΩΝ idest *Himeratorum*. Antonius Cocchius (b) ejusdem *Himeræ* nummum vidit, in quo inverse legebatur ΝΩΙΑΡΕΜΙ, & Silenum non Herculem observavit. Sed ut ad propositum meum redeam, stillicidium item horizontali, ac obliqua linea propriis tubis secundum affectas partes instituitur. In oculorum morbis, potissimum in principio suffusionis aut amaurosis, & in ipsa *meiopo*, & mydriasi præter stillicidium perpendicularibus tubis factum, horizontalibus pariter tubis cum foraminibus in extremitate divergentibus embrocha fit. Flexilibus tubis injiciuntur diversis modis hæ aquæ thermales in nares, in fauces, in aures. Recurvis demum, aut flexilibus tubis injectiones fiunt in vaginam, in anum, & recto aut curvo siphone in ulcera sinuosa, in fistulas.

Ne præter affectam partem in stillicidii usu aqua reliquum corporis madefiat, non desunt ceratæ telæ prote-

te-

(a) *De Thermis Herculanis*. 1649. & in *tab. 92. trad. & Dissert. Mantua. 1739. pag. 81. & seqq.*

(b) *Trattato dei Bagni di Pisa. cap. 5. pag. 330. annot. 2.* Qui nummus cum aliis ejusdem speciei delineatus est in *tab. 13. Sicilie Fil. Paruta n. 1. 7. 8. 10. ed. Augustini.* in *vol. 6. Thesauri antiquitatum Siciliae. col. 517. idem nummus delineatus quoque est apud Paschali Caryophilum l. c.*

regendis ac tuendis aliis corporis partibus, nec non instrumenta lignea, quorum ope & defenditur corpus, & aqua in convenientia receptacula vehitur.

Eodem die, quo stillicidio, aut injectione utimur, potus aquæ Virginis valde confert. Iis vero, qui ulceribus, aut tumoribus laborant, præter stillicidia, & embregmata, & balnea, multum juvat apponere bis aut ter in dies singulos supra affectas partes lintea identidem madefacta in ipsis thermalibus aquis.

Vapores præterea, qui jugiter a spiraculis Aponi collis exeunt, ad sanandos prædictos morbos conducunt; & instar suffumigii plus aut minus calidi recipiuntur. Hi tumoribus, & ulceribus aurium, narium, oris, pulmonum, ani, & vaginæ, uteri, mederi queunt. In usu suffumigii Thermarum easdem regulas servare oportet, quas in usu balneorum diximus.

Præter hanc methodum recta victus ratio, & rectum regimen in aliis non naturalibus rebus est observandum. Victus sit tenuis maxime in cœna; sit ex cibis, qui sint simplices, & qui sint facilis coctionis; vetandi qui crassi, qui fumo exsiccati, qui salibus, aut aromatibus conditi, item horarii fructus & olera, exceptis fœniculis, & amygdalis: Loco meracioris vini, diluto vino ex aqua exquisiti fontis utendum est, aut tenui decoctione farsæ Parillæ, aut radicis cinæ nodosæ.

Vetandæ sunt vigiliæ: Sit somnus nocturnus & quo longior eo melior; diurnus vero non fugiendus post horas meridianas, maxime ab iis, qui affaeti sunt.

Otium & quies necessaria sunt post thermarum usum, & post prandium: Deinde juvat motus & exercitium curru, aut equo, & deambulationibus per amœnos Euganeos montes. Vitandus est sol meridianus, & aer frigidus, maxime nocturnus, nec non matutinus, & vespertinus.

Qui

Qui balneo utuntur, alacri animo vivere debent, unde cum Boetio dicere unicuique ægro possumus

- „ Pelle timorem,
- „ Spemque fugato.
- „ Nec dolor adfit.

Postremo libuit hoc Medicorum veteri carmine aquarum Aponensium sumendi ordinem claudere

- „ Balnea qui sumunt Aponi, sint febre soluti,
- „ Luce fugent somnum, sit quoque cœna brevis.
- „ Elixas comedant carnes: veneremque sequestrent.
- „ Provocet urbanos quælibet hora jocos.

Attamen, ut diximus, in febre hectica primi gradus convenit potio aquæ Virginis, neque fugiendus postmeridianus somnus.

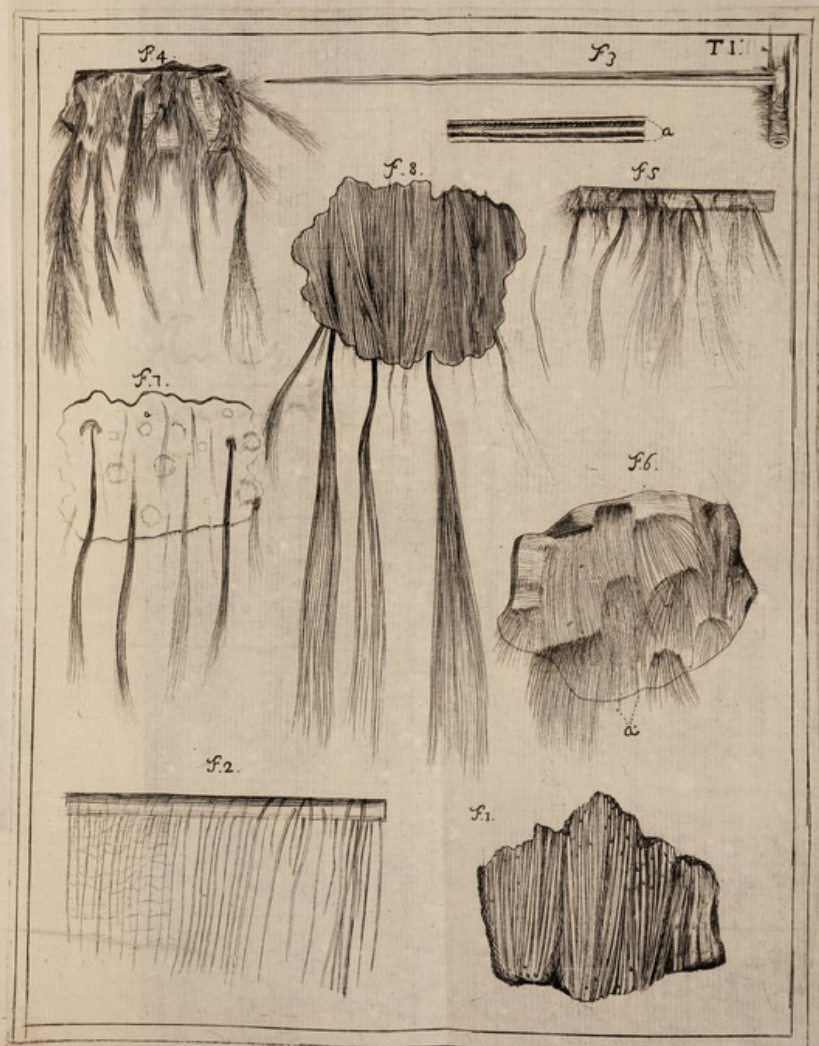
BAGNI DE ABANO

FOLIO 11

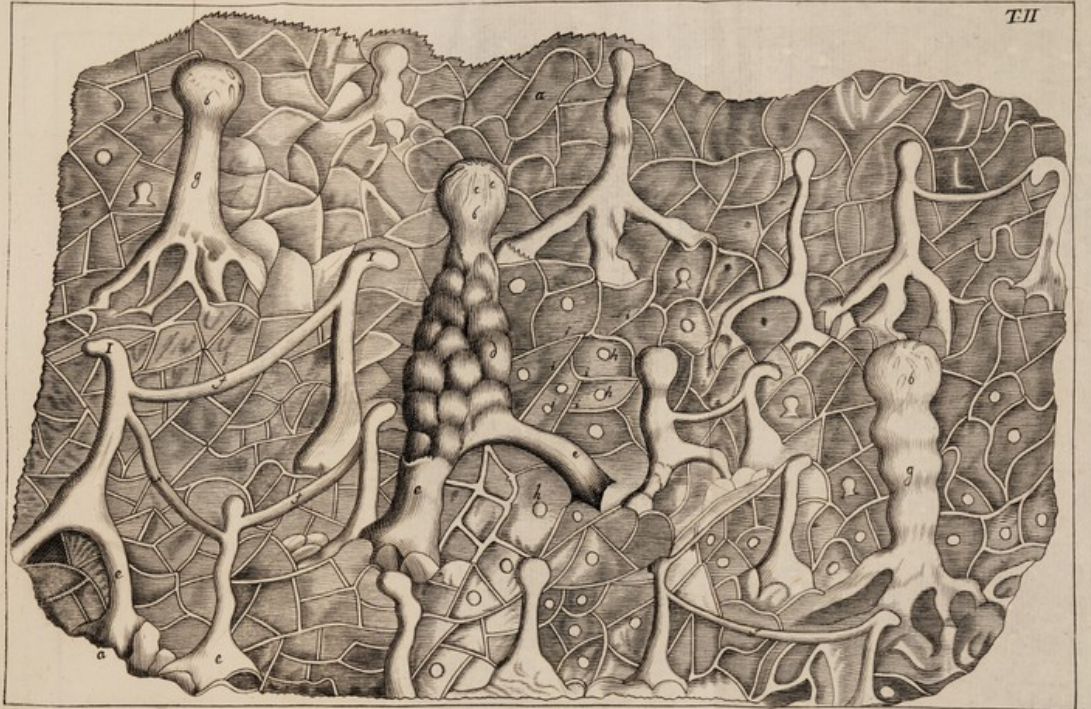
11

11

100000

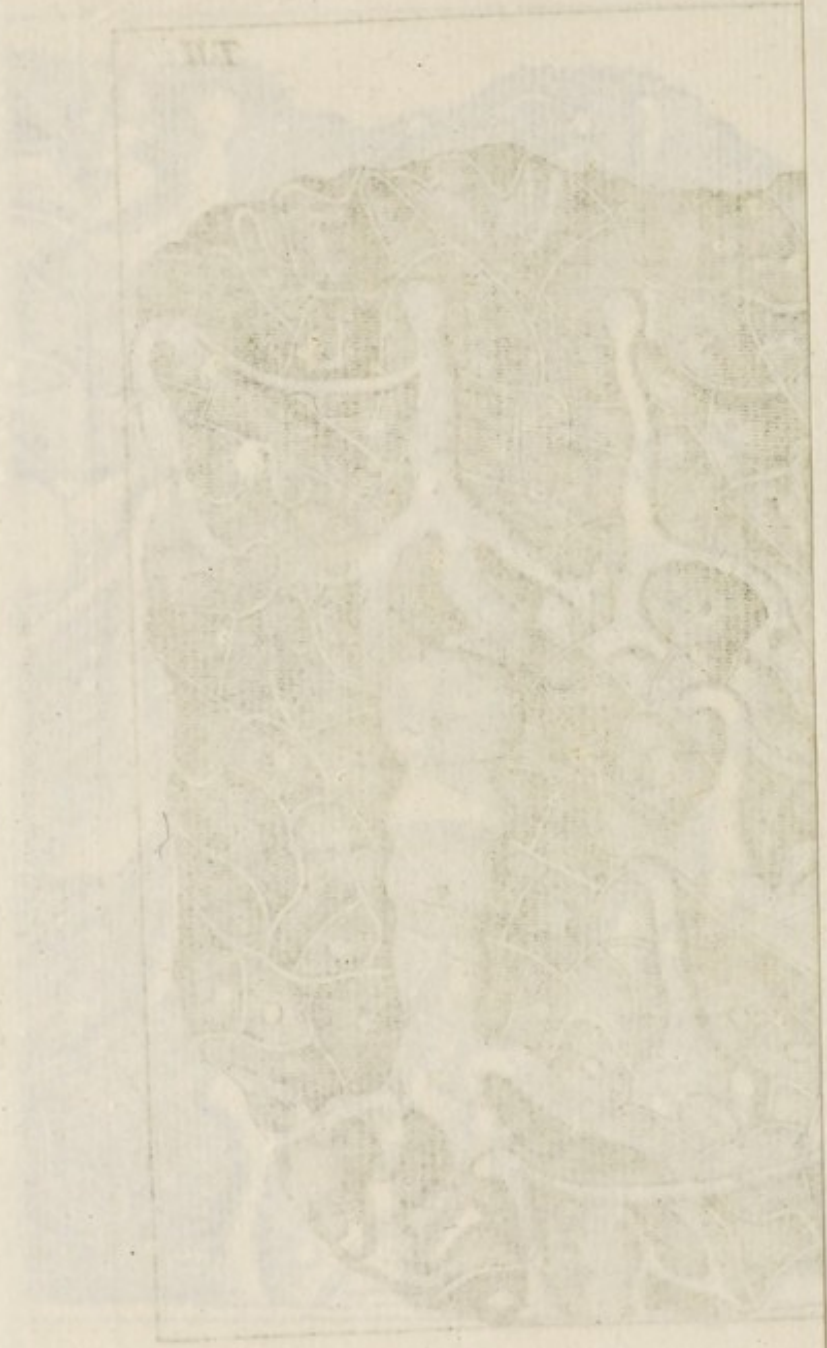
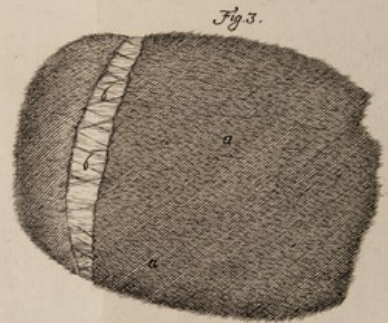

Fig. 1. a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z

III T

TABULARUM EXPLICATIO.

F I G U R A I. E S T T O P H U S V E R M I C U L A T U S .

T A B. I.

Fig. 2. 5. *Conferva alba.*

Fig. 3. *Conferva Aponitana folio triquetro fere algæ marinæ similis.*

Fig. 4. *Conferva ramosa Aponitana in fibra longissima vesiculis donata.*

Fig. 6. *Conferva capillacea simplex.*

Fig. 7. 8. *Conferva capillacea ramosa ab herbacea membrana oriens.*

T A B. II.

a. *Ulva thermalis valvulosa, erecta simplex, capitulo subrotundo.*

b. b. *Capitulum.*

c. c. c. *Striæ virides.*

d. *Vesiculæ in caule.*

e. e. e. *Basis Caulis multiplex.*

f. f. f. *Rami instar claviculæ.*

g. g. *Caules.*

b. b. *Vesiculæ.*

i. i. *Interstitia fibrosa.*

T A B. III.

Fig. 1. a. b. *Est Buccinum Thermalium.*

c. c. *Buccinum, e cuius testa animal exit.*

d. e. e. *Buccina, quæ supra testam multa ovula tenent.*

Fig. 2. a. *Byssus hemisphæricus thermalis.*

b. *Ejus villosa substantia.*

c. c. *Foramina.*

Fig. 3. a. a. *Byssus coriaceus thermalis niger.*

b. b. *Cappillamentorum textura.*

I N D E X

C A P I T U M .

C A P . I. **D**E Patavio . pag. 1.

II. De Thermarum Patavinarum loco , & histo-
ria . pag. 26.

III. De Historia Naturali Thermarum Patavina-
rum . pag. 79.

IV. Analyfis Chemica Thermarum Patavinarum .
pag. 127.

V. De Thermarum Patavinarum virtute . pag. 162.

VI. Methodus pro usu Thermarum Patavinarum .
pag. 201.

I N D E X

RERUM, ET AUCTORUM.

A

Acidum vitriolicum, aut sulphureum retinet in dissolutione aquarum mineralia, eademque aquas translucidas reddit. *pag. 101. seq.*

— in aquis Patavinis. *pag. 144.*

— confert ad oscillationem promovendam solidorum, & humorum circulationem &c. *pag. 163.*

Acidum vitriolicum nativum. *pag. 95.*

Aer Patavinus cur optimus & saluber sit. *pag. 2.*

— saluberrimus in Thermis Patavinis. *pag. 32.*

— *superabundans* aquarum. *pag. 128.*

Ælianus *pag. 12.*

Ædificia vetustate collapsa Thermarum Aponensium a Theodorico Ostrogothorum Rege instaurata &c. *pag. 50.*

Agaricum minerale. *pag. 156.*

Agilulphus Longobardorum Rex *pag. 15.*

Agricola Gregorius. *pag. 116. 159.*

Albarese lapis. pag. 4.

Alcalinum volatile, acre & corrosivum in aquarum putrefactione exhalat. *pag. 32.*

de Alexandris Alexander. *pag. 110.*

d' Aloisio Joan. Andreas. *pag. 88.*

Alsine maritima, sive Spergula marina major perennis. pag. 119.

Amizza Paulus Fr. gravissimis articularum, musculorumque rheumaticis doloribus laborans, ob positionem aquæ Virginis liber evasit, & integre convaluit. *pag. 189.*

Anagallis aquatica rotundo folio non crenato. pag. 117.

Analysis chemica de aquarum sedimentis naturalibus. *pag. 133. seq.*

Anguillare Lacus. pag. 2.

Antenor's adventus cum Hænetis ad montes Euganeos. *pag. 11.*

Ankiloses cubiti, & manus sanatae ope lutorum S. Bartholomæi, & S. Helenæ. *pag. 180. seq.*

Apollodorus. *pag. 10.*

E e

Apo-

- Aponi Balneorum locus. *pag.* 27.
 — nomen quid significat .
pag. 34.
 — collis calcario lapide constat. *pag.* 105.
 — oppidum reedificatum ab Orthone II. Imperatore. *pag.* 55.
- Aponensis aquæ stillicidium quid præstet. *pag.* 170. *seq.*
- Aponensis aqua quamvis topophos efficiat, attamen calculos in humano corpore non gignit. *pag.* 174.
 — magna gaudet facultate resolvendi, & incidendi, exsiccandi &c. *pag.* 175.
- Aponus fuit patria Titi Livii, Caji Valerii Flacci, nec non Aruntii Stellæ. *pag.* 60. *seq.*
- Apulejus. *pag.* 87.
- Aqua Thermalis B. Virginis Montis-ortoni. *pag.* 28.
 accepit nomen a tabella B. Virginis in eadem aqua reperta. *pag.* 67.
 — Virginis vi pollet resolvendi, & incidendi. *pag.* 175.
 — calefacta, spirituque vitriolico imbuta solvit aliquid ferri, salis &c. *pag.* 91.
 — Thermalis quo modo agit in humano corpore. *pag.* 163.
- est vehiculum multorum corporum. *pag.* 101.
 — in terram non commutatur. *pag.* 100. *seq.*
 — mineralis *de Barege.* *pag.* 112.
 — quedam in monte Florino, vulgo *Vitriola*, dicta. *pag.* 124.
 — *Sancta* Clanciani . *pag.* 103.
 — Thermarum Pifarum. *pag.* *ibid.*
 — Petrivoli, Roncolani, Vignonis, Clanciani, Rapolani &c. in Senensibus montibus. *pag.* 109.
 — Thermalis Porreclæ in Bononiensibus montibus. *pag.* 116.
 — Zepusii in Comitatu Litovix. *pag.* 124.
 — communis tamquam medicina universalis a gravissimis auctoribus consideratur. *pag.* 162.
- Aquæ thermales Euganeorum montium. *pag.* 26.
 — Lastrenses. *pag.* 29.
 — quo modo salibus ac reliquis mineralis imbuntur. *pag.* 84. *seq.*
 — Aponi qualitates. 123. 126. 133.
 — S. Petri, S. Helenæ ob multum martem alias Thermas antecellunt, solida corroborando, & flui-

- fluida incidendo ; profunt in œdematosiſ tumoribus, ankiſoſi, artuum paralyſi &c. pag. 177.
- Thermarum Patavinarum in vaſis clauſis bene ſervatæ per annos virtutes medicas conſervant. pag. 125.
- Aponenſes ſulphur ſubliment. pag. 92
- Patavinæ lintea nullo colore inficiunt. pag. 124.
- aliæ linteis colorem inducentes. *ibid.*
- Patavinæ diu calorem a fontibus hauſtæ ſervant, & per annos limpida remanent. pag. 124.
- exhalatæ ope ignis. pag. 141.
- quamplurimæ tophos diverſæ ſpeciei producent. pag. 109.
- Aquarum quantitas in potu. pag. 205. *ſeq.*
- calidarum Patavinarum unaquæque quantum ſalis cubici, ſelenitici, & terræ continet. pag. 146.
- Aquarum Aponenſium virtutes medicæ in dyſenteria, in pulmonum rheumaticis deſluxibus, aſthmate &c. pag. 169.
- Arena ferraria Euganeorum montium. pag. 6.
- Arenaria foliis linearibus longitudine intermediorum.* pag. 117.
- Argenville.* pag. 111.
- Ariſtoteles.* pag. 80.
- Arquà Lacus.* pag. 2.
- Ariſtophanes.* pag. 36.
- Aſter foliis lanceolatis glabris, ramis inæquatis, floribus corymboliſis.* pag. 118.
- Aſter maritimus, tripolium diſtus.* *ibid.*
- Aſter maritimus folio tereti, craſſo, tridentato.* pag. 119.
- Aſter maritimus paluſtris cœruleus, ſalicis folio.* *ibid.*
- Arheſis.* pag. 2.
- Athæneus.* pag. 36.
- Atriplex folio baſtato, ſeu deltoide.* pag. 118.
- Attila, aliiſque Patavium deſtruxerunt.* pag. 14. *ſeq.*
- Aurelianus Cœlius.* pag. 34.
- Azzus VII. Marchio Eſtenſis.* pag. 19.
- Azzus VIII.* pag. 21.

B

- B** Accius Andreas. pag. 80.
- Baglivus Georgius. pag. 110.
- Bagno di Mario. pag. 108.
- Baile Franciſcus. pag. 93.
- Baldaffarius Joſeph. pag. 90. 93. 100. 106.
- Balnea Montis ægrotorum. pag. 74.
- S. Bartholomæi. pag. 77.

- S. Helenæ. *ibid.*
 — Montis-anionis. *pag.* 73.
 Balneo quantum uti licet. *pag.* 204. & quid ante ipsius ingressum faciendum sit. *pag.* 209.
 Balneum quo modo agit in humano corpore. *pag.* 171.
 Balneum Domus novæ. *pag.* 73.
 — Aponensis aquæ quid præstat. *pag.* 168.
 — confert in ankilosi, reliquisque distentis, ac induratis membris, in psora, impitigine, herpete, scabie &c. *pag.* 172.
 Baronius. *pag.* 17.
 Barrottus. *pag.* 61.
 Barfanti Jo: Carolus. *pag.* 173.
 Bartholinus Gaspar. *pag.* 81.
 S. Bartholomæi Balnea: *pag.* 31.
 Bastianus Philippus. *pag.* 124.
 Bastianus Annibal. *pag.* 96.
 Battalea. *pag.* 3.
 Bauinus Joannes. *pag.* 136.
 Baynard. *pag.* 162.
 Beccarius Jacobus. *pag.* 128.
 Bellinus Laurentius. *pag.* 173.
 Belocatus Aloyfius. *pag.* 175.
 Bembus. *pag.* 25.
 Benvenutus Joseph. *pag.* 81. 85. 147. 156.
 Berardus Episcopus Patavinus. *pag.* 16.
 Berengarius Augustus Imp: Canonicis Patavinis Bona confirmavit. *pag.* 16.
 Bergerus. 86.
 Bericht *ibid.*
 Bertrand Elie. *pag.* 105.
 Bettufius Joseph. *pag.* 3.
 Biscazza Antonius hæmorrhoidibus cæcis correptus, a potu & balneo aquæ montis ægrotorum post duas hebdomadas sanus discessit. *pag.* 198. *seq.*
 Blanchellus Mengus Faventinus. *pag.* 160.
 Blondel Franciscus. *pag.* 54. 88. 92.
 Blondus Flavius. *pag.* 14.
 Boerhaavius. *pag.* 85.
 Boetius. *pag.* 214.
 Boulduc. *pag.* 138. 144.
 Boyle Robertus. *pag.* 100.
 Brandt. *pag.* 149.
 Bresmal. *pag.* 88.
 Buccinum, seu cochlea Thermarum Patavinarum. *pag.* 115.
 — Thermarum Vetulanensium, seu Caldanæ. *pag.* 116.
 Buccius Petrus. *pag.* 28.
 de Buffon. *pag.* 89.
 Busbequius. *pag.* 116.
 Buttner. *pag.* 156.
 a Buxton Martinus. *pag.* 171.
 Byssus hemisphæricus Thermalis. *pag.* 123.
 Byssus coriaceus Thermalis niger. *ibid.*

C

C Abæus Nicolaus. *pag.* 79.
 Cachexia, cum anasarçæ principi-

- cipio , curata usu aquæ Virginis . pag. 183. seq.
 Cælius . pag. 156.
 Caloris caussa in Thermalibus aquis . pag. 86. seq.
 Caloris gradus Thermarum Patavinarum . pag. 114.
 Camulus Petrus Maria anasarca correptus , post portiones aquæ Virginis Montis-ortoni pristinam valetudinem recuperavit . pag. 186.
 Canis a Scala . pag. 21.
 Cantel. Joseph . pag. 15.
 Capivacceus Bartholomæus . pag. 75.
 Capponius Joannes . pag. 108.
 Cardinalis de Aragonia . pag. 17.
 Carefinus . pag. 23.
 Carmina de Venetorum origine . pag. 8.
 Carmina Ludovici Pasini de Monte-ortone . pag. 67. seq.
 Carnarius Joannes, Gandensis . pag. 161.
 Carolus Magnus Gallorum Rex . pag. 15.
 a Carravia Jacobus . pag. 22.
 ——— Nicolaus . *ibid.*
 ——— Marsilius . pag. 23.
 ——— Jacopinus . *ibid.*
 ——— Franciscus . *ibid.*
 ——— Franciscus II. pag. 24.
 Cartheuser . pag. 156.
 S. Casciani Thermæ . pag. 27.
 Cassinus . pag. 83.
 Cassiodorus . pag. 50.
 Cato . pag. 7.
 Cellarius Christophorus . pag. 12.
 Celsus Cornelius . pag. 209.
Cenchrus panicula spicata , glumis muricatis , setis ciliaribus . pag. 117.
 Chambers Ebraimus . pag. 172.
 Charas . pag. 87.
 Charles Renatus . pag. 86.
 Chiffletius Joannes . pag. 37.
 Clanciani Thermæ . pag. 27.
 Claudianus indicat sal extrahi ab Aponi Thermis . pag. 74.
 Claudiani carmina in Aponi laude . pag. 38. seq.
 a Clivolo Bartholomæus . pag. 88.
du Clof . pag. 86.
 Cluverius Philippus . pag. 34-60.
 Clysteres Aponensis aquæ , intestinorum tormina debellant . pag. 168.
 Cocchius Antonius . pag. 212.
 Cochlea Thermarum Patavinarum . pag. 115.
 Color limpidus Thermarum Patavinarum . pag. 125.
 Colloredo Melz Nicolaus Co: atrophiam , & semiparalyfim in crure laborans , ope balnei Montis ægrotorum , & potus aquæ Virginis optimam sanitatem

- tem adeptus est. pag. 191. seq.
- Conserua alba.* pag. 119.
- Conserua Aponitana, folio triquetro, fere algæ marine simili.* pag. 120.
- Conserua ramosa Aponitana in fibra longissima capillari vesiculis donata.* pag. 120.
- Conserua capillacea simplex.* ibid.
- Conserua capillacea ramosa ab herbacea membrana oriens.* ibid.
- Constantinus Imp: superba dona dedit templo Apollinis. pag. 54.
- Cornelius Cajus Augur. pag. 41.
- Cos particulis arenosis fere equalibus, minoribus, cum mica nigra.* pag. 4.
- Cramerus Joan. Andreas. pag. 93.
- Cremor Thermis supernatans. pag. 103.
- Crescentius Nicolaus. pag. 162.
- Crotta Iroldus, ejusque carmina. pag. 64.
- D
- D**Andulus. pag. 16.
- Daubenton. pag. 110.
- Davitus Petrus. pag. 36.
- Delaytus. pag. 24.
- Dempsterus. pag. 7.
- Dendrytes. pag. 4.
- Derbam Guilielmus. pag. 83.
- Dillenius. pag. 122.
- Dodington de sale Aponi. pag. 74.
- de Dondis Jacobus, & Joannes. pag. 74.
- Joannis opera Mss. pag. 59.
- Ifacus. pag. 75.
- Domus novæ Balnea. pag. 30.
- Drobzenzk. pag. 79.
- Duccinus Joseph. pag. 85.
- Du-Hamel. pag. 79.
- E
- E**ccellinus a Romano. pag. 19. seq.
- Ecbinus spatagus. pag. 4.
- Effectus diversi Fontium Patavinorum. pag. 166.
- Ellerus. pag. 100. 140.
- de Engelchis Ingeschus a Fossa Clodia primus fuit, qui ab hisce Thermis sallem extraxit. pag. 74.
- Ennodius S. Ticinensis Episcopus petiit Aponi Thermas, & Eprigramma in Aponi laude scripsit. pag. 62.
- Epicurus. pag. 79.
- Epistola Regis Theodorici ad Aloysium Architectum. pag. 50. seq.
- Etmullerus. pag. 86. 156.
- Euganeorum montium brevis descriptio. pag. 3. seq.
- Euganei originem habuere ab Hetruscis. pag. 7.
- quando huc venerunt. pag. 11.
- Eu-

- Eumenes. *pag.* 54.
 Experimenta de ferri existentia
 in terra, *marga* vocata,
 Euganeorum montium.
pag. 6.
 Experimenta varia chemica de
 aquis Thermalibus agri
 Patavini. *pag.* 130. *seq.*
 — de natura salis earum-
 dem Thermarum. *pag.*
 147.
- F
- Fabricius Joan. Albertus.
pag. 81.
 Fabrettus. *pag.* 44.
 Fabrotus Carolus Annibal.
pag. 37.
 Facciolatus Jacobus. *pag.* 18.
 58.
 Facultas cudendi monetam in
 Urbe Patavina. *pag.* 16.
 Falloppius Gabriel. *pag.* 160.
 Fantonus Joannes. *pag.* 88.
 139.
du Fay. *pag.* 85.
 Federicus I. Imperator. *pag.*
 17.
 Federicus II. *pag.* 19.
 Ferrea lamella concreta, & re-
 perta in ductibus Ther-
 marum Aponensium.
pag. 98.
 Ferrea lamellæ concrectionis
 explicatio. *pag.* 99. *seq.*
 Ferrum quo modo aquis mi-
 scetur. *pag.* 98.
- Ferrum in aquis Thermalibus
 Patavinis. *Ibid.*
 Ferrum solida corroborat, se-
 cretiones adjuvat, len-
 tos, viscidolque humo-
 res solvit. *pag.* 165.
Flamma Galvanus. *pag.* 18.
Flavius Blondus. *pag.* 12.
Floyer Joannes. *pag.* 162.
Floridus de Plumbis. *pag.* 165.
 Fluore albo liberata fuit mu-
 lier usu aquæ Thermo-
 lis Montis ægrotorum.
pag. 182.
 Fluore albo, & vaginæ proci-
 dentia mulier laborans,
 sana evasit ope aquæ
 Virginis. *pag.* 183.
 Fontes calidi apud Antiquos
 sacri fuere. *pag.* 36.
 Fontes Naphtæ *pag.* 95.
 Fontes frigidi prope calidos.
pag. 27.
 Fontium origo. *pag.* 79. *seq.*
 — perennitas. *pag.* 83.
 — cultus apud Antiquos.
pag. 37.
Forestus Petrus. *pag.* 178.
Foscarenus Marcus Eques, &
D. Marci Procurator.
pag. 24.
 Francones an Patavii Domini.
pag. 15.
 Frizimelica Franciscus. *pag.*
 160.
 Frisingensis Otho. *pag.* 17.
 Fromondus Libertus. *pag.* 79.
 Fromondus Claudius. *pag.* 101.
 Frontinus Sextus. *pag.* 37.
 Fu-

Fucus thermalis substantia vesiculari, superficie reticulari. pag. 121.

Fulchus Petrus. pag. 66.

Fungus *glabirus*. pag. 108.

Furin Antonius a paralyfi in manu correptus, optatam sanitatem obtinuit a luto S. Bartholomæi. pag. 196. seq.

G

Galenus. pag. 84.

Gallestro lapis. pag. 4.

Galvanus *Flamma*. pag. 18.

Gattari. pag. 23.

Gelius Aulus. pag. 42.

Geoffroy le cadet. pag. 130.

Gerardus Maurifius. pag. 18.

Gesnerus Conradus. pag. 27. 88.

Ghezzi Nicolaus. pag. 79.

Gimma Jacobus. pag. 89.

Giornale de' Letterati d' Italia. pag. 93.

Glanvill Joseph. pag. 115.

Glauberus Joan. Rudolphus. pag. 84.

Glaux maritimus. pag. 118.

Gottlob Christianus. pag. 141.

Gourraigne H. pag. 165.

de Gradis Joannes. pag. 161.

Gradonici Petri Patricij Veneti Servus febrî cum sanguinis sputo, & spirandi difficultate ob thoracis contusionem laborans,

potionibus aquæ Virginis, prodigii instar, a pectoris affectione penitus liberatus fuit. pag. 185.

Gramen loliaceum, radice repente, maritimum. pag. 117.

Gratianus Joannes. pag. 29.

Gravitas specifica aquarum calidarum Pat. pag. 126.

Grifonus Theophilus. pag. 86. 96.

Guazzus Marcus. pag. 4.

Guettard. pag. 104. 106. seq.

Guicciardinus Franciscus. pag. 2.

Gypsum ab aqua *Sancta* Clanciani Senarum oritur. pag. 106.

H

H de *Hen* Antonius. pag. 172.

Halicarnasseus Dyonifius. pag. 10.

Hallerus Albertus. pag. 163.

Halleyus Ed. pag. 81.

du-Hamel. pag. 83. 150.

Hambergerus Georgius Erhardus. pag. 172.

Hankocke Joannes. pag. 162.

Harduinus Joannes. pag. 153.

de Heere Henricus. pag. 104. seq.

S. Helenæ balnea, eorumque antiqua monumenta. pag. 77. seq.

van Helmontius . pag. 80.
Henricus III. Imp. pag. 13.
Henricus IV. pag. 16.
Henricus V. ibid.
Henricus VII. pag. 21.
Henkelius Joan. Federicus . pag.
86. 137. 149.
Heusbau . pag. 100.
Hiaerne. Urbanus . pag. 140.
de la Hire . pag. 80.
Hoffmannus Federicus . pag. 33.
88.
Holothuria . pag. 115.
Holstenius Luca . pag. 44.
Hombergius . pag. 147.
Honorius Imperator . pag. 13.
Hookius . pag. 100.
Horæ magis convenientes pro
aquarum potu, pro bal-
neis, stillicidiis, lutis, &
laconicis. &c. pag. 203.
Horologiis, seu de Dondis.
pag. 43.
— Gaspar March. pag. 59.

I

J *Ames . pag. 172.*
Jaspides nigri . pag. 5.
Ignis subterraneus . pag. 89.
Imperatus Fer. pag. 5.
Indigetes . pag. 6.
Inscriptiones Romanæ ad Ther-
mas Patavinas pertinen-
tes. pag. 44. seq.
Insecta Thermarum. pag. 114.

Joli. pag. 135.
Jornandes . pag. 10.
Journal des Scavans . pag. 89.
Irritabilitas . pag. 163.
Juncbus culmo subnudo tereti,
panicula terminali, invo-
lucro diphylo spinoso. pag.
118.
Justinianus Bernardus . pag. 15.

K

K *Aebler Martinus . pag. 111.*
Keill . pag. 171.
Kircherus . pag. 80. 160.
Kunckel . pag. 154.
Kundmann . pag. 103.

L

L *Abat Joan. Baptista . pag.*
80.
Lac Lune . pag. 156.
Laconici vaporosi usus ad mul-
tos morbos curandos
conducit . pag. 173.
Lacunæ Venetæ antiqua confi-
nia . pag. 3.
Laertius Dyogenes . pag. 79.
Lamina plumbea cum quibus-
dam antiquis caracte-
ribus reperta prope Ec-
clesiam D. Petri Mon-
tis-anionis . pag. 73.

F f

Lan-

- Lancifius. *pag.* 32.
 Langius. Joan. *pag.* 87.
 Lapidés montium Euganeorum.
pag. 4.
 Lapidum vegetatio. *pag.* 110.
 Lapis tophaceus, vulgo *Tibur-*
tinus dictus. *pag.* 105.
 Lasbne. *pag.* 86.
 Leibnitz Guilielmus Godofre-
 dus. *pag.* 91.
 Lemery Nicolaus. *pag.* 85. 94.
 Leonissa Comes Franciscus.
pag. 13. 24. 65. 72.
 Leopoldus Dux Austriae. *pag.*
 24.
 Leuchseringus Ludovicus. *pag.*
 80.
 Lieberothius I. F. *pag.* 101.
 Linnæus Carolus Eques. *pag.*
 4. 82. 99. 103. 115.
 141. 153.
 Lister. Martinus. *pag.* 86.
 Lithantracis fissilis bituminosi
 minera. *pag.* 95.
 Livius T. *pag.* 7.
 Livtaldus Dux. *pag.* 17.
 Loeber Frid. Erh. *pag.* 165.
 Lucani carmina. *pag.* 41.
 Lucretius. *pag.* 88.
 Ludewig Tralles Balthasar. *pag.*
 164.
 Luta Montis-ortoni, S. Petri,
 S. Helenæ, S. Bartho-
 lomæi, eorumque ana-
 lysis chemica. *pag.* 136.
seq.
 — ad partes induratas emol-
 liendas, ad exsiccandas
 in aliquo membro im-
 pactas materias profunt.
pag. 178.
 — S. Petri, S. Helenæ, &
 Montis ægrotorum re-
 solvunt lentos ac visci-
 dos humores, & solida
 firmant. *pag.* 179.
 — quo modo adhibenda sunt.
pag. 210.
 Lutum S. Bartholomæi maxi-
 mè valet in emoliendis
 induratis partibus. *pag.*
 178.
 — Montis-ortoni emollit mi-
 nus quàm illud S. Bar-
 tholomæi. *pag.* 179.

M

- M** Accoppe Alexander. *pag.*
 161.
 Macquer. *pag.* 92. 151.
 Macrobius. *pag.* 209.
 Maffæus Joan. Laurentius. *pag.*
 109.
 Maffæus Marchio. *pag.* 6.
 Magati Sancaffani Dyonisius.
pag. 101.
 Maginus. *pag.* 110.
 Mailettus. *pag.* 85.
 Mamertinus Claudius. *pag.* 10.
 Manilius Marcus. *pag.* 87.
 Mare Adriaticum an olim ad
 radices Euganeorum
 montium pervenerit?
pag. 3.

Mar-

- Mariottus Michael. pag. 81.
 84. 128.
 Marmora variè colorata mon-
 tium Euganeorum. pag.
 4. seq.
 Marmor cinerei coloris. pag. 5.
 — album. *ibid.*
 Marmoris antiqui elaborati frag-
 menta effossa in mon-
 te ægrotorum. pag. 76.
 Marnarum seu margarum spe-
 cies multæ in Euganeis
 montibus. pag. 6.
 Marfilius Aloysius Comes. pag.
 4. 82.
 Marteau Petrus Antonius. pag.
 128.
 Martialis carmina. pag. 61.
la Martinier Bruzen. pag. 97.
 Marzarus. pag. 22.
 Materia glutinoso-mucosa in
 aquis Aponensibus. pag.
 111. seq.
 Maurifius Gerardus. pag. 18.
 Maximilianus Imperator. pag.
 25.
 Mazzuchelius Comes Joannes.
 pag. 61.
 Meara Edmondus. pag. 86.
 Medoaci. pag. 2.
 Mela Pomponius. pag. 12.
 Menegbelli Antonius. pag. 71.
 Menghinus. pag. 167.
 Mercatus Michael. pag. 84.
 104.
 Mercurialis Hieronymus. pag. 29.
 Mefsia Petrus. pag. 110.
 Methodus pro usu Thermarum
 Patavinarum. pag. 201. seq.
 Mica flava. pag. 111.
 Michellii *Flora Patavina*. pag.
 120.
 Mileus. pag. 88.
 Milo Episcopus Patavinus. pag.
 17.
 Mingonius. pag. 30. 75. 191.
le Monnier. pag. 106.
 Mons Redicofanus. pag. 89.
 Montis-ortoni denominatio.
 pag. 65.
 — aquarum vires. pag. 177.
 Montis ægrotorum balnea. pag.
 29.
 — eorumque antiqua monu-
 menta. pag. 75. seq.
 Montanionis, seu Montis-anio-
 nis balnea. pag. 29.,
 — eorumque monumenta an-
 tiqua. pag. 70.
 Montium Euganeorum brevis
 descriptio. pag. 3.
 — eorumque nomina origi-
 ne græca gaudent. pag. 4.
 Monrò Alexander. pag. 130.
 Montagnana Bartholomæus. pag.
 160.
 Montalbanus a Fratta Marcus.
 pag. 109. 124.
 Morellus Gregorius. pag. 160.
 Morena Acerbus. pag. 17.
 Morgagnius Joan. Baptista.
 pag. 166. 187.
 Moro Lazarus. pag. 91.
 Mottus Antonius. pag. 71.
 Muratorius Ludovicus Anto-
 nius. pag. 15.
 Ff 2 Muf.

Muffatus Albertinus. *pag.* 21.
Muffchenbroekius Petrus. *pag.*
33.

N

Nardinus. *pag.* 109.
Neapolitana Scientiarum Aca-
demia. *pag.* 90.
Nepos Cornelius. *pag.* 7.
Nevvtonius. *pag.* 9. 100.
Nierembergus Joseph. - Joannes .
pag. 88.
Nievventitus. *pag.* 80. 100.
Nollet. *pag.* 128.
Normandus. *pag.* 98.
Nosocomium antiquum prope
Thermas Aponenses. *pag.*
56. *seq.*

O

Oizzi Pius Æneas. *pag.* 3.
Ochra in Thermis S. Petri,
valde præstat extrinse-
cus in ulceribus, & in-
trinsecus sæpe sanguinis
sputa sistit. *pag.* 179.
ejusque ochræ experi-
menta chemica. *pag.*
137.
Ochræ origo. *ibid.*
Odoarcus Erulorum Rex. *pag.*
15.

Odor sulphureus Thermarum
Patavinarum. *pag.* 125.
Oldericus Episcopus. *pag.* 16.
Oleum minerale in aquis Ther-
malibus agri Patavini.
pag. 89. 144.
Oleum minerale ulceribus in-
ternis prodest &c. *pag.*
164.
Os *Bignonis*, seu crypta in Lu-
nensibus montibus. *pag.*
82.
Otho Augustus. *pag.* 16.
Otho Frisingensis. *pag.* 17.
Otho a Mandelo Patavii Præ-
tor. *pag.* 20.
Ovidius. *pag.* 9.
Ourvolgie P. *pag.* 110.

P

Papin Nicolaus. *pag.* 7.
Paracelsus. *pag.* 86.
Parisius de Cereta. *pag.* 19.
Paruta Paulus. *pag.* 25.
Pafinus Ludovicus. *pag.* 60.
ejusque carmina de Mon-
te - ortone. *pag.* 67.
Passera Felix. *pag.* 176.
Passerus Joan. Baptista. *pag.* 5.
106. 111.
Pasta Hieronymus Patricius Ve-
netus claudicatione, &
dolore ob femoris con-
tusionem laborans, usu
luti S. Bartholomæi, &
S. He-

- S. Helenæ, unâ cum balneo aquæ S. Helenæ, sanus evasit . pag. 179. *seq.*
- Patavinus Monachus. pag. 19.
- Patavii brevis historia. pag. 6. *seqq.*
- laudes. pag. 13.
- aer saluber. pag. 2.
- Patavium quo tempore in potestatem Romani Imperii devenerit . pag. 13.
- forsân sic dictum ab aquis Thermalibus . pag. 58.
- in Venetorum potestate . pag. 24.
- Peperinus lapis. pag. 90.
- Perrhaultus. pag. 81.
- Petrificatio in Aponensibus Thermis . pag. 104.
- Philippus Ravennæ Archiepiscopus. pag. 20.
- Phthisis sanata cum aquis Aponensibus . pag. 184. & Virginis . pag. 189.
- Pigna . pag. 16.
- Pignorius Laurentius . pag. 4. 6. &c.
- Pinelli Flaminius . pag. 93.
- Pisces vivunt in aquis calidis . pag. 116.
- Pisces marini in Lacu Arquâ . pag. 117.
- Piscina Neroniana . pag. 54.
- Plato . pag. 79.
- Placentinus Jacobus . pag. 166. 207.
- Plinius . pag. 2. 7.
- de Plumbis Floridus . pag. 165.
- Plumerius . pag. 146.
- Plutarchus . pag. 42.
- de Polcastris Joan. Dominicus Comes . pag. 49.
- Polenus Joannes . pag. 1. 36.
- Polybius . pag. 8.
- Pontanus Jovianus . pag. 80.
- Portinarius . pag. 3. 6.
- Porus aqueus, seu tophus . pag. 103. 108.
- Pott Joan. Henricus . pag. 118.
- Pringle . pag. 133.
- Ptolomæus . pag. 1.
- Pumices rubri . pag. 90.

Q

Quincy . pag. 165.

R

Radagufius Scytha . pag. 14.

Raderus Matthæus . pag. 61.

Ramazzinus Bernardinus . pag. 12. 80.

Redusius Andreas . pag. 23.

Regulæ, seu Canones in usu Thermarum Patavinarum . pag. 206.

Riccardus Comes de S. Bonifacio . pag. 19.

Ro-

- Rohaultus Jacobus . pag. 80.
124.
Rolandinus . pag. 18.
Roncallus Franciscus Comes .
pag. 179.
Rothe . pag. 132.
le Roy Nicolaus . pag. 88.
- S
- S** Abatinus . pag. 3.
Sabellicus . pag. 9.
Sal admirabile Glauberi . pag.
113. 151.
Sal commune a balneo Domus
novæ olim eliciebatur .
pag. 74.
Sal Fontanum minoribus cubis .
pag. 152.
Sal neutrum depositum a Ther-
mis Aponensibus . pag.
112.
Sal neutrum vim purgandi, &
detergendi habet . pag.
163.
Sal Thermarum Patavinarum
simile est sali commu-
ni . pag. 150. non jam
sali admirabili Glaube-
ri . pag. 151.
Salis Thermarum Patavinarum
analysis chemica . pag.
145. seq.
Saliu pondus in aquis calidis
Patavinis . pag. 146.
Salaignac . pag. 132.
Salicornia articulis apice crassio-
ribus . pag. 118.
Salicornia , seu Kali genicula-
tum . pag. 118.
Salicornia geniculata annua . pag.
119.
Salicornia geniculata sempervi-
rens . ibid.
Sallustius . pag. 10.
Salomonius Jacobus . pag. 14.
44.
Samolus . pag. 117.
Sapor falso - sulphureus Ther-
marum Pat: pag. 126.
Sardanapalus Parthorum Rex .
pag. 10.
Savonarola . pag. 34. 59.
Sauvages . pag. 107.
Scaliger Julius . pag. 62. ejus-
que carmina . pag. 63.
Scanagatus Nicolaus Comes .
pag. 161.
Scandiani minera sulphuris . pag.
93.
Scardeonius Bernardinus . pag. 2.
Schelamerus Christophorus Gun-
terus . pag. 118.
Scheuchzerus Joan. Jacobus . pag.
92.
Schiavo Dominicus . pag. 110.
Schoberus C. G. pag. 85. 105.
Schoenus culmo tereti ramoso, ca-
pitulis terminalibus invo-
lucro triphylo brevissimo
rigido patente . pag. 117.
Sclavetus Angelus . pag. 83.
de

- de Secundat . pag. 112. 121.*
 Sedimenta naturalia Therma-
 rum Patavinarum che-
 micè observata . pag.
 133. *seq.*
 Sedimenta ab aquis calidis Pa-
 tavinis exhalatis . pag.
 143.
 Sedimentorum , absque salibus ,
 chemica experimenta .
 pag. 155.
de Seine . pag. 97.
 Scippius . pag. 86.
 Sempronius C. pag. 7.
 Seneca Lucius Annæus . pag.
 79.
 Serviùs . pag. 12.
 Sidelaus . pag. 81.
 Sigonius . pag. 16.
 Siculus Diodorus . pag. 8.
 Sidonius Apollinaris . pag. 62.
 Silius Italicus . pag. 10.
 Slotz Samuel . pag. 118.
 Smith . pag. 162.
 Solinus Julius . pag. 7. 12.
Sonchus angustifolius , maritimus .
pag. 118.
 Spazzarinus Daniel . pag. 11.
 Speronius Speronus . pag. 168.
 Spiritus vitriolicus . pag. 89.
 Spiritus æthereo - elasticus in a-
 quis medicatis . pag. 128.
seq.
 Springsfeld Carolus . pag. 92.
 121. 174.
 Stalactites albus salinus . pag.
 108.
 Stalagmites observatæ in qua-
 dam crypta . pag. 110.
 Sthalius . pag. 154.
 Stillicidium aquæ Aponensis
 lentos ac viscidos humo-
 res dissolvit , circulatio-
 nem humorum promo-
 vet . pag. 170.
 Stillicidium quo modo insti-
 tuendum . pag. 204.
 211.
 Stockius Joannes Christianus .
 pag. 165.
 Störck Antonius . pag. 111.
 Svetonius C. Tranquillus . pag.
 41.
 Suffumigii Thermarum regulæ .
 pag. 210.
 Sulphur crystallizatum . pag.
 87.
 Sulphur quo modo aquis mi-
 scetur . pag. 93.
 Sulphuræ lamellæ in Aponen-
 sibus Thermis concre-
 tæ . pag. 97. 134.
 Sulphur in aquis Patavinis an
 solvatur ? pag. 156.
 Sulphur in asthmate , aliisque
 pectoris morbis confert .
 pag. 174.
Sulphur virum capillare . pag.
94.
 Sylvaticus Marchio . pag. 31.
 Sylvatici . pag. 78.
de Sylvestris Carolus . pag. 44.

T

- T** Abes incipiens curatur aqua Aponi, & præcipuè illa Virginis. *pag.* 169.
- Tacitus. *pag.* 35.
- Taffonus Alexander. *pag.* 61.
- Taurisanus Bernardinus. *pag.* 3.
- Templum Geryonis. *pag.* 71.
- Thermophilus. *pag.* 88.
- Teutonicus Albertus. *ibid.*
- Terra ab Aponensibus aquis deposita. *pag.* 111.
- Terra flavescens in aqua S. Petri Montis-anionis, & S. Helenæ. *pag.* 113.
- omnium Thermarum Patavinarum alcalina est. *pag.* 156.
- alcalina solidorum imbecillitatem corrigit. *pag.* 164.
- Theodoricus Ostrogothorum Rex *pag.* 15. ejusdem epistola ad Aloysium Architectum, qua Aponi Thermæ laudantur, easque refici jubet ipse Rex. *pag.* 50. *seq.*
- Theodosianus codex. *pag.* 13.
- Thermarum Patavinarum antiquitas a quamplurimis monumentis comprobata. *pag.* 34. *seq.*
- Thermarum Aponi descriptio. *pag.* 26. *seq.*
- Thermarum Patavinarum gradus caloris. *pag.* 113.
- Thermæ omnes Patavinæ sulphureum odorem habent. *pag.* 125.
- Patavinæ purgantes, & deterisivæ sunt. *pag.* 165.
- Patavinæ ab Antiquis Medicis descriptæ. *pag.* 59. *seq.* 159. *seq.*
- ab Aqua Pifarum. *pag.* 103.
- Badenses. *pag.* 111.
- Patavinæ qua ratione effectus diversos producunt. *pag.* 166.
- Thomasinus Jacobus Philippus. *pag.* 44. 66.
- Thomplonus Alexander. *pag.* 155.
- Tbue Andreas. *pag.* 149.
- Tiberius Imperator. *pag.* 42.
- Timavus. *pag.* 12.
- Tinea aquatica lapillis recta. *pag.* 82.
- Tiraquellus Andreas. *pag.* 110.
- Tophacei montes prope Thermas ab Aqua Pifarum, illas Vignonis, Rapolani, Montis-alceti Senarum. *pag.* 106.
- Tophus seleniticus albus. *pag.* 103. 107. 134. *seq.*
- calcarius *ibid.*, ejusdem ana-

- analysis chemica. pag. 135. *seq.*
 — quo modo generetur. pag. 106.
 — vermiculatus. pag. 120.
 — calcarius calcinatus in dertergendis, & ad cicatricem perducendis ulceribus valde prodest. pag. 174.
Torrubia Joseph. pag. 111.
Torrens *Frigidus* vocatus in Lunensibus montibus. pag. 82.
Tortelius. pag. 60.
Totila Gothorum Rex. pag. 15.
Tozzettus Targionius Joannes. pag. 32. 118. 123. 159.
Tralles Ludewig. pag. 164.
Tranquillus Cajus Svetonius. pag. 41.
Tremella *thermalis gelatinosa, reticulata, substantia vesiculosa.* pag. 121.
Tremella Aponensis. pag. 122.
Tripovich Marcus inveterato Rheumatismo laborans, a luto S. Bartholomæi, & aqua Montis ægrotorum, sanitatem adeptus fuit. pag. 194. *seq.*
Trogus. pag. 7.
Tronus Petrus Patricius Venetus ankilosi pedis, crure imbecilli, tumido, duro ob ipsius cruris fracturam laborans, sanitatem obtinuit operati S. Bartholomæi, & Montis ægrotorum. pag. 181. *seq.*
Tullius Marcus Cic. pag. 88.
Turnefortius. pag. 149.
Turra de Castello pag. 116.
a Turre Raymundus Patriarca Aquilejæ. pag. 21.
- V
- V** Alesius Franciscus. pag. 79.
Valentinianus Imperator. pag. 13.
Vallifnerius Antonius. pag. 66. 81.
Vandellius Hieronymus. pag. 123. 190.
Vandellius Dominicus. pag. 82.
Varehnus Bernardus. pag. 84. 88.
Venetiarum aer cur optimus sit. pag. 33.
Venel. pag. 128.
Verliccus Joseph-Maria. pag. 88.
Vernherus Transylvanus. pag. 116.
Verulamius Bacconus. pag. 109.
Ughellus. pag. 24.
Vigbizzoli Lacus. pag. 2.
- Gg Vir.

- Virgilii carmina de Antenoris
adventu. *pag.* 10. 11.
- Virtutes medicæ Thermarum
Patavinarum. *pag.* 162.
seq.
- Vitrum fossile Euganeorum
montium. *pag.* 5.
- Vitruvius. *pag.* 88.
- Ulva thermalis valvulosa, ere-
cta simplex, capitulo
subrotundo. *pag.* 120.
seq.
- Ungharellus. *pag.* 28.
- Untzerus Matthias. *pag.* 174.
- Vogelius Rudolphus Augustus.
pag. 107.
- Volaterranus. *pag.* 2.
- Vox ammissa ope balnei S.
Helenæ restituta est.
pag. 78.
- Ursatus Sertorius. *pag.* 4. 6.
- Uva marina. *pag.* 115.

W

- W** *Amwright*. *pag.* 162.
- Wallerius. *pag.* 6. 152.
- Wormius. *pag.* 104.
- Wright Edvard. *pag.* 165.

Z

- Z** *Abarella* Franciscus. *pag.*
24.
- Zanettus Bernardinus. *pag.* 15.
- Zanichellius. *pag.* 165.

E M E N D A N D A .

Pag. 3. lin. 5. Hieronymus. lege Joseph. p. 11. l. 28. Adice. l. Adjice.
 p. 12. l. 4. Troja. l. Troia. p. 25. l. 16. præscribere. l. perscribere.
 p. 33. l. 6. a mari l. e mari. p. 33. l. 7. est, scrib. est, quod. p. 35.
 l. 19. Αἰγῶσαν l. Αργῶσαν. *ibid.* l. 21. κειμένον. l. κειμένην. p. 36. l. 11.
 ἕδυσσα. l. ἕδυσσα. *ibid.* l. 15. Ηρακλεία. l. Ηρακλείαν. *ibid.* l. γῆς. l. γῆς.
 p. 57. l. 33. inferuit. l. inservit. p. 61. l. 25. Mattheus. l. Matthæus.
 p. 65. l. 34. pergere. l. pergens. p. 67. l. 25. semusta. l. semiusta.
 p. 70. l. 14. Calefacti. l. calfacti. p. 80. l. 10. ex mare. l. ex mari. p. 81.
 l. 8. animdvertit. l. animadvertit. p. 84. l. 21. Aristoles. l. Aristoteles.
 p. 85. l. 23. entreintiens. l. entretiens. p. 87. l. 6. premier. l. premiere. p.
 88. l. 23. Giorgio. l. Georgio. *ibid.* l. 8. sententias. l. sententiæ. p.
 89. l. 20. Trablement. l. Tremblemens. *ibid.* l. 27. naturele. l. na-
 turelle. p. 96. l. 28. Mephiits. l. Mephitis. p. 98. l. 16. aut sit. l. an
 sit. p. 99. l. 2. continent. l. contiennent. p. 100. l. 30. existences. l. exi-
 stence. p. 102. l. 27. efficiße. l. effecisse. p. 104. l. 24. duritiem. l.
 duritie. p. 108. l. 31. remanet. l. remaneat. p. 109. l. 16. digrediar.
 l. digrederer. p. 137. l. 32. abregdes. l. abregde. p. 138. l. 1. alambicum.
 l. alembicum. p. 142. l. 10. cognoscitur. l. cognoscuntur. p. 144. l. 3.
 vitriolium. l. vitriolicum. p. 157. l. 6. terram. l. terra. p. 159. l. 2. va-
 poribus. l. cum vaporibus. p. 172. l. 6. sua alcalina. l. vi sua alcalina.
 p. 180. l. 12. laboraverit. l. laboravit. p. 183. l. 4. Potionbus. l. Po-
 tionibus. p. 183. l. 7. valitudinem. l. valetudinem. p. 188. l. 9. Hic
 l. Huic. p. 189. l. 18. reddiderunt. l. reddiderant. p. 191. l. 2. l. vul-
 nere (ut ajunt). p. 203. l. 1. aquæ l. aqua. p. 205. l. 15. utatur. l.
 utendum est.

DOMINICI

VANDELLII

APOLOGIA

CONTRA

CEL: HALLERUM.

PATAVII MDCCCLX.

EX TYPOGRAPHIA CONZATTI.

SUPERIORUM PERMISSU.

DOMINICI

VANDELLII

APOLONIA

CONTRA

CELL: HALLERUM.

PATAVII CXCXCIX.

EX TYPOGRAPHIA CONSATTI.

SUPERIORUM PERMISSU.

CELEBERRIMO VIRO
D. D. CLAUDIO NICOLAO LE CAT

Medicinæ Doctori, Primo Chirurgo Nosocomii Rhotomagi, Professori ac Demonstratori Regio Anatomix, Chirurgix, & Sodali Regiarum Academiarum
Londin:, Matrit:, Berolin:, Imp: Nat:
Curios:, & a Secretis Academia
Rhotomagi &c.

DOMINICUS VANDELLIUS
S. D.

*O*bstupesces forsân, Vir Celeberrime, me rursus de Halleriana Tendinum, membranarumque Insensitivitate scribere, postquam Tu satis luculenter contrariam sententiam comprobasti & demonstrasti (I); & dum hæc quæstio
A 2 num-

* * * * *

(I) Sulla Insensività ed Irritabilità opuscoli raccolti dal Fabri ec. parte 2. pag. 117. Traduzione della memoria sulla Sensività della Dura e pia Madre, de' Perioftj ec. del Sig. Le Cat. Sulla Insensività ec. supplimento. Dissertazione 2. intorno alla Sensività della dura e pia madre ec. Le Cat par. 2. pag. 7. Lettre ec. pag. 121.

numquam penes Clariores Medicinæ, & Chirurgiæ Viros antiqua artis Parentum dogmata tot sæculis confirmata in dubium revocavit. Non de hac quæstione, quæ jam a Præstantissimis Viris rejecta & abolita est, differere ingredior; quamvis permulta & recentia experimenta non in brutis animalibus, sed in hominibus facta in medium afferre possem: Verum contra illa præcipuè scribam, quæ contra me ab Ill. Hallero edita fuere (I).

Interim Te etiam atque etiam rogo, ut hoc opusculum, qualecunque sit, & Tibi esse inscriptum, & gratum acceptumque habere velis, & ut decernas recte an injuste contra me Ill. Hallerus invehatur.

Cæterum valeas, & vigeas in artis incrementum: Ego Te omni cultu & studio dum vixero prosequar.

Dabam Patavii Kal. Octob. C1C1CCCLX.

* * * * *

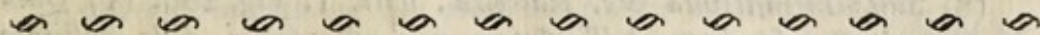
(1) Memoires sur les parties sensibles & irritables du corps animal. tome quatrieme. a Laufanne. 1760.

UUM audiui novam Ill. Halleri sententiam de Insensitivitate Tendinum, membranarum &c., quæ est contra innumeras & pene infinitas antiquorum, & recentium Anatomicorum, & Chirurgorum observationes; illico cultro anatomico in hominum, & brutorum animalium cadaveribus nervos indagavi per propriam Tendinum substantiam, illosque inveni, & palam demonstravi. Plurima experimenta in vivis animalibus, & in hominibus institui, quibus semper antiquam sententiam confirmatam agnovi. Et eo magis in re tam gravi ad experimenta confugere necessarium duxi; propterea quod vidi nonnullos ex Italis, non veritatis amore ductos, sed solum nomine Halleri permotos novam illius opinionem amplexos esse: & hi Pedisequi Ill. Halleri facti esse videntur, ut in Republica Literaria nominari possint, & a laudato Viro laudari.

Hinc ego veritatis amore impulsus, non contemnendo Hallerum, non contendendo cum Magno Viro, experimenta mea, measque observationes tribus epistolis edidi (1): Contra primas duas Illust: Hallerus acriter scripsit: Ideoque respondere coactus sum.

Mihi vero summopere displicet in Ill. Hallerum scribendo, debere falsas illius propositiones, manifestas contradic-
tione-

(1) Epistola de *sensibilitate* Pericranii, Periostitii, Medullæ, duræ Meningis, Corneæ, & Tendinum. Patavii. 1756.

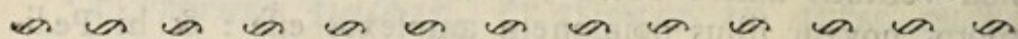
Epistola secunda & tertia de *Sensitivitate* Halleriana. Patavii. 1758.

ctiones, nec non sensuum meorum mutationes palam face-
re. Id ago, non ut injuriam Præstantissimo Viro afferam ;
sed ut vim vi repellam , & eo robore & nisu , quo Ag-
gressor in me irruit.

Priusquam ad rem deveniam , artes Halleri indicare ju-
vabit ; quamvis ipse ajat se in hac quæstione cavillis non
uti (1).

Ill. Hallerus omni studio suorum Adversariorum fa-
mam (2) , probitatemque (3) deprimere conatur , suosque
Pedisequos ad sydera extollit (4). Anatomici a me nomi-
nati in prima epistola (5) nomen mutat , ut a nullo agno-
scatur (6). Ut vero experimenta cujusdam Pedisequi in
pretio habeantur, ait Hallerus, illa in Academia Bononien-
sis Instituti coram Academicis ab ipso facta fuisse (7) ; quum
Bononiensis auctor in sua Itala epistola fateatur non in A-
cademia experimenta fecisse ; sed illa Academiæ tantummodo
exhibuisse , idest si hæc vellet, facienda obtulisse (8) , ut
testari possunt Celeberrimi Academiæ Viri . Si hæc omnia
legeret gravissimus Vir Hambergerus, rursus fortasse illa scri-
beret, quæ olim (9).

De-

(1) *Memoires cit. sect. 1. pag. 24.* ait Hallerus *Je vais donner mes raisons les premieres, & je ne me prévaudrai pas du petit artifice si comun dans les disputes.*

(2) *l. c. pag. 51. 72.*

(3) *l. c. pag. 62. 72.*

(4) *l. c. pag. 38. 41. 48. 73.*

(5) *Epist. 1. §. 6. pag. 215. epist. 2. §. 55. pag. 240.*

(6) *Memoires cit. pag. 50.*

(7) *Memoires cit. tom. 3. pag. 1. (a) Cette lettre fut lue par l'auteur dans l'assemblée de l'Institut des Sciences de Boulogne... & fit voir aux savans, qui la composent, ses experiences, & ses observations sur cette matiere.*

(8) *Sulla Insensività &c. Raccolta. part. 1. pag. 269. (1) Questa lettera fu letta dall'Autore nell'Accademia dello Istituto delle Scienze &c... ed esibì alla stessa Accademia le sperienze, ed osservazioni su tale materia.*

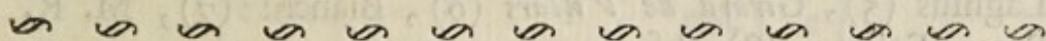
(9) *Hallere laudas misella scripta, modo in iis legatur Hallerus Splen-*

Demum aliis prætermiſſis, experimentum duræ matris a ſuis Sectatoribus ſæpe viſum, Hallerus ſe numquam obſervaviſſe perhibet (1), an quia id propriæ ſententiæ contrarium eſt.

Modo veniam ad ea, quæ magis reſponſionem merentur (2). Pagina ad libri oram adſcripta indicat, quam in paginam erit reſponſio.

§. I.

Ill. Hallerus inter ſuos violentos Adverſarios me recenſet (3), qui neque ejus famæ, neque probitati pepercim. Verum enim vero iſtam Hallero opinionem de me evellere ex animo debebant ipſæ meæ tres epiſtolæ, in quibus

„ *Splendidiffimus, Aevi noſtri Sydus*; quæ vero hos floſculos vel
 „ ſimiles non continent, ea tibi non probantur. In hæc igitur
 „ iniquam & acerbam exerces cenſuram, & verba ſenſumque mutas, ut habeas quod obijcias. Quod ſi auctor ſe
 „ ſe defendit, conviciis illum exagitas, & omne acerbitatis
 „ virus in eum effundis; judicem te geris in propria cauſa
 „ Eadem controvertendi methodus tibi fuit, cum b.
 „ Coſchwizio, Cel. Kramero, Ill. Van-ſviten, Ill. Hubero
 „ conterraneo & collega tuo diſputares. Sane, hoc modo ſi
 „ pergas agere, id efficies, ut viri honeſti omnes eos Auctores,
 „ quos laudas, minimum inter adulatores tuos referant, iſtos
 „ vero, contra quos aliquid mones inter viros probos, honeſtos,
 „ & doctos numerent. *Georgii Erhardi Hambergeri de reſpirationis me-
 „ chanismo &c. diſſert. Jenæ. 1748. cui adjecta ſunt Alberti Haller de reſpiratione
 „ experimenta, cum Hambergeri animadverſionibus. pag. 129. * *.*

(1) *Mem. tom. 4. exp. 5. pag. 15. exp. 6. pag. 17. 27.*

(2) *Mem. tom. 4. Reſponſe générale aux objections qu'on a faites contre l'infenſibilité des pluſieurs parties du corps animé.*

(3) *Ont trouvé des adverſaires violens (M. Bianchi de Turin, M. M. Vandelli, Girard, Radnizki, Fè), qui n'ont épargné ni ma probité, ni aucune des qualités, qui pourroient m'attirer la bonne opinion de mon ſiecle.*

bus nihil nisi rationes & experimenta propriis contraria Hallerus invenisset; quod si contra Halleriana experimenta scribere, atque sentire, idem sit ac ejus famam, & probitatem deprimere; non de me solum queri, sed pene de tota Anatomia, Medicina, & Chirurgia Republica deberet, quæ semper in antiqua & contraria sententia inhæret.

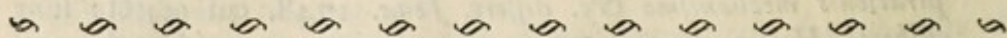
§. II.

24. Neque nervos, neque cutim insensibilem Hallerus unquam reperit (1) in plurimis suis experimentis, an quia hoc indicaret, bruta animalia non semper apta esse ad sensum demonstrandum. De nervis hoc facile credo, quia ego semel nervum insensibilem expertus sum (2); atamen cutim insensibilem sæpius inveni (3), idemque Cel. Le Cat (4), Laghius (5), Girard de Villars (6), Bianchi (7), M. R. Pater Tolettus (8) observavere.

§. III.

26. Hac in pagina clamore & pompa numerus observationum in hominibus, & experimentorum in brutis animalibus in medium affertur: Ego vero nonnullas observationes in hominibus institutas adducam, & eas, quæ ex operibus Halleri Adversariorum excerpere potui; relinquendo tamen illas Reimarii, Whyt, Krause, Radnitzki, Vandembos, aliorumque, quorum opera usque adhuc ad me non pervenere.

Ve-

(1) *Je n'ai jamais vu d'animal insensible aux blessures des nerfs, je ne crois pas en avoir vu d'indifferens à celle de la peau.*

(2) *Ep. 1. §. 13. pag. 215.*

(3) *Ibid. pag. 215.*

(4) *Dissert. 1. pag. 124. Racc. part. 2.*

(5) *Racc. parte 2. pag. 111.*

(6) *Ibid. pag. 203.*

(7) *Lett. 1. Ibid. pag. 28. & seqq. cap. 2. Lett. 2. pag. 48.*

(8) *Racc. part. 1. Lettera 1. pag. 170.*

Verumtamen si omnium Halleri Adversariorum singulas observationes, ac eas ab Artis nostræ incunabulis usque ad hoc tempus habitas, hîc enuntiaffem, nimia quantitate paucæ Hallerianorum observationes obruerentur; attamen ab iis, quas modo enumerabo, fatis superantur.

Et ut æquo & iusto iudicio perpendantur observationes, quæ Halleri vocantur, & quæ extant ex parte contrariæ sententiæ, in duabus tabulis omnes seorsim recensebo: Et ecce Halleriana Tabula

Pericranii - observationes	8
Periostii - - - - - obf.	3
Duræ Matris - - - - - obf.	11
Capfularum articulationum obf.	1
Tendinum - - - - - obf.	19
Pleuræ - - - - - obf.	1

Sequens Tabula continet observationes ab Anatomicis, Medicis, Chirurgis factas, quibus declarantur partes, quæ sunt in controversia, esse sine dubio sensibiles.

Pericranii - observationes	26
Periostii - - - - - obf.	13
Duræ Matris - - - - - obf.	34
Piæ Matris - - - - - obf.	3
Capfularum articulationum obf.	9
Corneæ - - - - - obf.	8 &c.
Peritonæi - - - - - obf.	1
Tendinum - - - - - obf.	20
Offium medullæ plures observationes.	

Huic Tabulæ (ad quam conficiendam quibus auctoribus usus sim copiosiore Tabula in fine ostendam.) diversas alias observationes, & maxime quatuor de insensitivitate

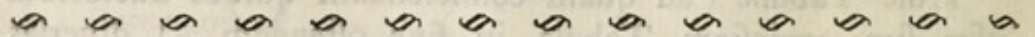
cerebri adjungere possem, si opus esset: Prætermitto quoque experimenta in brutis animalibus facta, quippe non brutorum sed hominum observationes hanc quæstionem decernere debent.

§. IV.

28. Omni studio Hallerus demonstrare conatur, nervos quinti paris nullo pacto ad duram matrem pertinere, quia Cl. Mekelius, ipse Hallerus, M. R. Pater Tosettus, Clericus quidam, & Bononiensis eos detegere non potuerunt. Mekelium magni facio, cum diligens, & celebris sit Anatomicus; Hallerum plurimi facio; sed ejus auctoritas in hac re parum valet, quia propriæ sententiæ hæc parere debet; R. Pater Tosettus, Clericus, & Bononiensis numquam fuisse Anatomici; imo primi duo numquam ad Anatomem incubuerunt. Cl. Mekelius autem dixit, loquens de nervis duræ Matris (1), „ Præter has adhæsiões, fibras nerveas
 „ five furculos in duram matrem ab hoc nervo excurren-
 „ tes, etiamsi omni studio in illos inquisiverim, numquam
 „ invenire potui. „ Igitur Cl. Mekelius hos *nervos numquam invenire potuit*; hos tamen Cl. Laghius, & ante ipsum alii Cel. Anatomici invenere: Quibus ex iis credendum sit, Lectori dejudicandum relinquo.

§. V.

31. In quærendis tendinum nervis, non sufficit nervos a musculo ad tendinem profequi; inquirere & profequi oportet nervorum ramos tendini propinquos, qui an tendini nervos suppeditent, anatomico cultro nos certiores fieri debuimus. Quemadmodum Cl. Laghio, & mihi observare contingit
 non

(1) *Tractatus de quinto pare nervorum cerebri. Gotingæ. 1748.*
 §. 33. pag. 21.

non solum eos esse in vagina tendinis, sed ipsam & propriam tendinis substantiam ingredi.

§. VI.

Suos Sectatores nominat Ill. Hallerus. Nos etiam separata Tabula suos Adversarios adducimus, 37.

Halleri Sectatores.

Mult: Reverendi Patres

Tofetti, Petrini, Audrich, Pozzi.

Clericus Fontana.

Medici simplices

Morandi, Gratiani, Bassani

Caldani *Bononiensis*, & *Discipulus Cl. Tacconi.*

Chirurgi

Paliani, Morretti, Verna.

Alii vero nobis incogniti

Vivienzi, Piazza, Cigna, Farion, Bordeneve, Hunter, Emmet, Broklesby, Muhlmann, Houffet, Mieg.

Cl. Larber, & Fracassini *obiter aliquid dixere de insensitivitate in eorum operibus.*

Halleri tamen Discipulorum nomina præterea, quia illi cum Præceptore grati animi causa sentire debebant.

Contra Hallerianam sententiam de Insensitivitate, & Irritabilitate scripsere sequentes Anatomiae, Chirurgiae & Medicinæ Professores.

Claudius Nicolaus Le Cat *Medicus*, *Primus Chirurgus Nosocomii Rbotomagi*, *Professor*, & *Demonstrator Regius Anatomiae*, *Chirurgiae*, & *Celebrium Academia-rum Socius* &c.

Delius *Medicinae Professor in Universitate Erlang*:

Alexander Monrò. *Celeberrimus Anatomicus Edenburgi*.

Lotteri *Chirurgiae Professor in Taurinensi Universitate*.

Bianchi *Anatomes Professor in Taurinensi Universitate*.

Lamberti *Primarius Chirurgiae Professor Alexandriae Li-guriae*, atque *Chirurgus ex Collegio Regiae Universitatis Taurinensis*.

Ponticelli *Archiater Reg: Celsit: Hispaniarum Infantis Du-cis Parmæ* &c.

Laghius *Publicus Anatomiae & Medicinae Professor Bo-noniae*, *Academicus Pens: Benedictinus in Instituto Scientiarum & Artium*, nec non *Nosocomii Vitæ Medicus*.

Tacconi *Medicus*, *Publicus Anatomes emmeritus Profes-sor Bononiae*, & *in Nosocomio de Morte Medicus Phy-sico-Chirurgus*.

Petrioli *Cl. Anatomicus Romæ*.

Girard de Villars *Medicus Monspelliensis*.

Rossi *Medicinae Lector in Mutinensi Universitate*, & *Bo-tanices Demonstrator*.

Medici, & Chirurgi Cl:

Sanseverini, Arrigoni, Fè, Reimarus,

Villesavoye, Whytt, Krause, Vandenbos,

Radnitzki, Fabri, Bertossi.

In hac Tabula certe nullos Cœnobitas regulares, neque irregulares, neque Clericos invenies, quibus, si viveret Sba-
ra-

raglia , diceret (1) „ Isti prædicent & orent , & se absti-
 „ neant ab impropria cognitione , militent Christo , & opi-
 „ nionibus secularibus non se implicent . „

§. V I I.

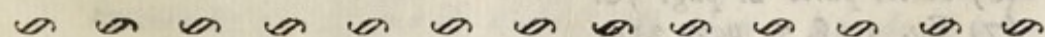
Hallerus asserit Cl. Molinellum observavisse duram ma- 38.
 trem absque sensu ; sed ipse Molinellus anno 1721. „ Retu-
 „ lit (2) ad Academiam observationes varias , in quibus
 „ erat hoc experimentum : Sinistram cranii partem cani vi-
 „ vo aperuerat , tum duram matrem iterum & sæpius pun-
 „ gens observaverat , canem convulsionibus quidem torque-
 „ ri variis , præsertim cum ea pars duræ matris pungere-
 „ tur , quæ maxime ad os adhærebat . „ Idem experimen-
 tum pluries elapsis annis coram Halleri Sectatoribus Cl.
 Molinellus repetivit duram matrem vellicando ubi ad os ea
 adhærebat , & semper sensibilem valde illam periclitatus est ,
 ut sæpe Cl. Vir me certiolem fecit .

§. V I I I.

Paliani Romæ Chirurgus *Celebris* creatur , ut quoque Co. 41.
 Algarotti *Celebris & Illustris* , ut revera est , nunc vocatur
 ab Hallero , quia cum ipso ii Cl. Viri sentiunt de hac quæ-
 stione ; quamvis contra Algarotti nimis ruditer invehatur
 in primo tomo Diarii Bernensis , inter cujus Diarii Aucto-
 res ipse Hallerus est .

§. I X.

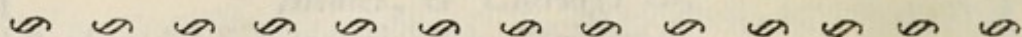
Cel. Hallerus suorum Adversariorum experimenta refert , 42.
 quæ aliquomodo suam sententiam confirmare videntur . Ideo- ulq. ad
 que 47.

(1) *Oculorum & mentis Vigiliæ . in Præfat. pag. XXI.*

(2) *De Bonon. Scient. Instit. & Acad. Coment. tom. I. exp. Anat. pag. 139.*

que non eos reprehendere, sed laudare debebat, quia illi veritatem amant, & quidquid eis contingit experiundo palam faciunt, nec quidquam abscondunt, ut fortasse aliorum mos est. Zinnius tamen, & M. R. Pater Pozzi, Zimmermannus veritatem omnino non celant; primus enim (1) plura experimenta perhibet de cerebri insensitivitate; Pozzi tria experimenta habet de sensu duræ matris (2), Zimmermannus (3) valde sensibile pericranium invenit; Cl. Mollinellus (4) pluribus experimentis duram matrem sensibilem reperit. Sed miror, Hallerum, aliter quàm sunt experimenta suorum Adversariorum, retulisse, tamquam hæc propriæ opinioni favorabilia fuissent. Hallerus igitur dicit, Sanseverinum verè duram matrem insensibilem invenisse (5). Verum ipse Sanseverinus (6) in duobus pullis gallinaceis, supra quæ animalia experimentum fecit, non solum duram matrem insensibilem observavit, imo totum ferme cerebrum gladioli apice paulatim extraxit, & animal in eadem perstitit indolentia; & paulò infra, in alio pullo, dicit, „dum dura mater „pungebatur, nullum animal doloris sensum indicabat, sic „quoque dum acu externa capitis integumenta pungebantur „. Quæ cum ita sint, hæc experimenta nihil profunt ad Halleri sententiam; imo indicant, quod ego alibi dixi, animalia non semper apta esse ad sensum demonstrandum, etiam in partibus, absque controversia, sensu exquisito præditis. (7) Hallerus affirmat, Cl. Lorry dixisse laxatum tendinem absque sensu esse (8); sed ipse Lorry (9) dicit, tunc in

(1) *Supp. Racc. part. 1. pag. 94. & seq.*

(2) *Part. 1. Racc. pag. 232. & seq.*

(3) *Ibid. parte 1. pag. 79., & pag. 116. §. 49.*

(4) *Part. 1. pag. 290. & seqq.*

(5) *M. Severini a trouvé de bonne foi, la dure mere insensible.*

(6) *Racc. parte 2. pag. 70.*

(7) *Ep. 1. §. 5. pag. 214.*

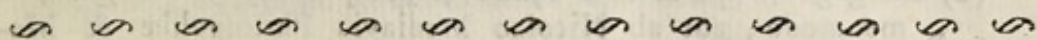
(8) *Pag. 44. M. Lorry, est convenu, que le tendon relaché ne sent pas.*

(9) *Racc. part. 2. pag. 188. & seq.*

in tendinis punctura nullum vehementem dolorem observavisse, non jam absque sensu reperisse tendinem, qui ita fauciatus dolorem maximum animali attulit in cruris extensione. Subijcit Hallerus dicens, Cl. Petrioli dedisse experimentum de pericranii insensitivitate (1); sed si Hallerus legisset ipsius Petrioli rationes (2) contra hoc experimentum, quod absque necessariis diligentibus ac animadversionibus institutum fuit, certe Hallerus non recepisset experimentum hujusmodi tamquam sibi propitium. Dicit quoque Hallerus, quod *Girard de Villars* scripserit, tendinum irritationem non produxisse dolorem, & difficulter nervos duræ matris demonstrari (3); ast aliter *Girard de Villars* scripsit (4), idest „ Dum propria defensus membrana nervis „ perforata velut, cooperiebatur tendo, major sensibilitatis „ gradus se se mihi venit constanter observandus, quàm „ cum sedulo nudabatur. „ Hic loquitur de majori, aut „ minori sensitivitate tendinis, non jam de ejusdem insensitivitate; & alio in loco (5) ipse *Girard* ait „ sic autopsia „ demonstrat eximiam sensibilitatem in dura matre, & tendinibus nudis, in quibus ægerrime reperit nervos Mekel peritissimus Anatomicus. „

Ex dictis igitur patet *Girard de Villars* non dixisse tendines esse insensibiles, (sicuti Hallerus autumat,) & retulisse Mekelii difficultatem in nervis inquirendis. Verum jam me pudet in hujusmodi commentis refutandis versari. Pergo ad alia.

Suam

(1) pag. 45. M. Petrioli rapporte une expérience en faveur de la insensibilité du péricrane.

(2) Racc. parte 2. pag. 262.

(3) pag. 47. M. Girard s'est vu réduit à avouer, en faveur d'une théorie qu'il appelle empoisonée, que souvent l'irritation des tendons ne produit pas de douleur, & qu'on a bien de la peine à démontrer les nerfs de la dure mere.

(4) Racc. parte 2. pag. 204.

(5) Ibid. pag. 210.

§. X.

48. Suam diligentiam in experiundo declarat Hallerus, videlicet distinguendo tendines, & vasa a nervis; ita ut sui Adversarii Clarissimi Anatomici, Chirurghi & Medici nervos a vasis & tendinibus non distinguant.

Aliqui sui Discipuli, Hallerus ait, quod a Posteritate inter majores Anatomicos Seculi æstimati erunt, quia suorum experimentorum Socii fuere. Hac fides, & spes fit penes Auctorem.

§. XI.

50. Miror cur Hallerus mutaverit nomen Anatomici, nisi forte ut eum inter viros incognitos locare posset: Si enim latinè *Mediaviam*, aut vulgo *Mezzavia* (1) Publicum Anatomix Incisorem legisset in meis epistolis, non vero *Mezzana*; illico Hallerus agnovisset virum incognitum non esse *Mezzavia*, aut *Mediaviam*, qui a Celeberrimo, Morgagnio diversis in locis suorum operum (2) magna cum laude nominatur, qui Publicus Anatomix Incisor est in hac Universitate, Philosophix, & Medicinæ Doctor, Sacro huic Collegio aggregatus, & antea Medicus Chirurgus hujus No-

(1) *Ep. 1. §. 6. pag. 215. Ep. 2. §. 55. pag. 241.*

(2) *Morgagnius ep. 1. dat. 1726. §. 56. pag. 65. sic ait, non a me modo, aut ab Nicolao Mediavia Philosophix & Medicinæ Doctore, cujus egregia opera jam aliquot annos in publicis utor dissectionibus. Epist. 3. dat. an. 1739. §. 4. nominatim Nicolao Mediavix Philosophix & Medicinæ Doctore, apud me in publicis privatisque dissectionibus sedecim jam annos exercitatissimo, & ep. 12. §. 1. 42., ep. 10. §. 20., ep. 11. §. 10., ep. 15. §. 41., & ep. 20. §. 5. §. 42., Nicolao Mediavia hujus Nosocomii Medico Chirurgo meritissimo, æque in Anatome administranda, ac in utraque facienda Medicinæ parte cauto & diligenti.*

focomii, qui per xxxviii. annos summa peritia & dexterritate anatomen exercet, & Celeberrimo Morgagnio Anatomicorum Principi in cadaverum sectionibus operam præstat. Itaque anatomen possidebat, & publicè exercebat, priusquam Hallerus Lauream Doctoratus assumeret, nempe quinque annos ante. Quod vero spectat ad Halleri propositionem, scilicet *M. Vandelli s' est servi de M. Mezzana*; hanc falsam omnino judico, quia ego *Mezzana* numquam agnovi, & *Cl. Mezzavia* aut *Mediavia* tria dumtaxat experimenta retuli in duobus canibus publicè in hoc Archigymnasio habita.

§. XII.

Hallerus putat, scalpellum plus æquo duræ matri admotum pungere cerebrum (1); & si sensus appareat, hunc cerebri esse, non duræ matris. 51.

Nos vero demonstravimus cerebrum in hominibus, & brutis animalibus, si medullam oblungatam excipias, insensibile esse, idque ab ipso Halleri Sectatore Zinnio (2) suis experimentis confirmatur.

§. XIII.

Suos Adversarios Hallerus respuit, quia, ut ipse perhibet, illi non sunt Anatomici (3): nihilo tamen minus eorum plerique anatomen æque possident ac ipse Hallerus, qui eadem ratione proprios sectatores rejicere, & despiciere deberet, qui nihil de anatomia sciunt, paucis exceptis; alii enim vix cultrum anatomicum agnoscunt. 51.

C

Ea-

(1) Un scalpel un peu plus fortement appliqué à la dure mere pique le cerveau &c.

(2) *Supp. Racc. part. I. pag. 94. & seq.*

(3) Mais je suppose, qu'ils eussent travaillé eux mêmes, qu'ils me pardonnent, après les violentes expressions, dont ils se sont servis contre moi, je le recuse, ils ne sont point anatomistes.

§. XIV.

Eadem in pagina Hallerus Adversariorum famæ aliquid detrahendo, conservationem gloriæ suæ quærit; nam ait suos Adversarios nullo invento, aut anatomica inquisitione secuta cognitos esse: Huic propositioni satis superque respondet tabula a me allata Halleri Adversariorum, in qua plures Præstantissimos Anatomicos invenies.

Quod ad me attinet, puto non penitus incognitum esse; siquidem præter tres epistolas de *Sensitivitate*, quarum prima continet tabulam Achillis Tendinis cum nervis; dissertationes tres edidi (1) ad historiam naturalem pertinentes, in quibus aliquot nova animalia descripsi, sicuti me certum facit Cel. Eques Carolus Linnæus (2); nuper opusculum chymicum e prælo exivit (3) & cito aliud opus prælum subibit (4). Si vero omnia edere voluiffem, ut aliquorum mos est, plures anatomicas animadversiones præcipue contra Hallerum haberem, aliasque observationes, quibus alibi utar. Quæ attingere hîc volui, non quærendæ laudis gratia, sed reprehensionis depellendæ. Hallerum rogo, ut mihi indicet inventa, quæ scripsere Itali Reverendi Patres, & alii Itali Sectatores?

Hallerus autem ex sua sententia inter anatomicos parum caput extollere potest, dum minima anatomica inventa spernit, & nullius momenti existimat (5); nam & sua inventa anatomica minima sunt, ideoque flocci ea facienda, ex ipsius Halleri dictis patet.

§. XV.

(1) *Dissertationes tres* I. de *Aponi Thermis*. II. De nonnullis *Insectis terrestribus*, & *Zoophytis marinis*. III. de *Vermium terræ re-
productione*, atque *Tenia Canis*. Patavii. 1758.

(2) Cujus unam epistolam in fine hujus Apologiæ subijciam.

(3) *Analisi di alcune acque medicinali del Modonese*. Padova. 1760.

(4) *Tractatus de Thermis agri Patavini*.

(5) *Mém. cit. tom. 4. pag. 85.*

§. XV.

Auctoritate M. Reverendi Patris Tosetti adferit Hallerus, quod in Italis experimentis, quando tendo sensibilis apparebat, vagina, aut cellulosa tela tectus adhuc erat. Miror quomodo Reverendus Pater de omnibus Italis experimentis tam tuto decernere possit, qui Romæ duntaxat experimenta vidit. Verum pace Reverendi Patris, in hac quæstione, ejus auctoritas nihil consideratur, quia Hallerus cum Anatomicis solummodo loquitur, & maxime cum iis, qui in Anatome inventa fecerint. 55.

§. XVI.

Quis vero fatis mirari possit, cum dicit Hallerus, me symptomata & mortem aliquorum hominum a duræ matris læsione repetiisse, dum ulcera cerebri agnoscebam (1). Omnino enim hoc falsum est; quia pag. 236. ab Hallero citata, „ sic dico „ Cerebrum, quod ab aliquibus Præstantissimis „ Viris tam sensibile creditur, sensu caret, solumque sentit „ medulla oblongata. „ Et ad hujus propositionis comprobationem duas observationes in hominibus cum cerebri ulceribus, & duo experimenta in brutis animalibus adfero (2), & nihil hîc loquor de meningum sensu. 57.

Hæc igitur est Halleri methodus propositiones commutare; quod novum minime est; in aliis enim controversiis cum Hambergero &c. idem fecit. Et nunc hoc artificio utitur ad probandum Adversariorum observationes in hominibus indeterminatas esse (3). Aliquis certe imposterum

C 2

Hal-

(1) M. Vandelli dérive (ibid. pag. 236.) les symptomes, & la mort de différentes personnes des lésions de la dure mere, dans le temps qu'il reconnoissoit dans ces malades mêmes, des ulcères au cerveau.

(2) Ep. 2. §. 30. 32. 34. & seq.

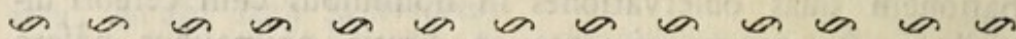
(3) Hallerus l.c. pag. 56. Les preuves, qu'on a voulu tirer de l'homme même, sont encore plus indéterminées.

Hallero difficulter fidem præstabit, nisi potius de eo dicat, quod Hambergerus (1).

§. XVII.

59. Ill. Hallerus, qui in sua dissertatione (2) absque nervis, ac omnino insensibilem oculi corneam decreverat, eamque fauciaverat sine dolore; modo nesciens qua ratione se defendere possit contra multas observationes in hominibus habitas ab Adversariis, quæ sensibilem corneam monstrant; dicit corneam conjunctiva vestiri, sub qua nervi quinti paris sunt (3); sed si nervi ibi essent, ut ego indicavi (4), & opaci essent, ut Hallerus (5) cum suis Pedisequis (6) vult, visio offenderetur ab opacis nervis, & nos continue nervorum ramusculos videremus. Ex quibus deducitur, aut cornea sentit absque nervis, aut cum nervis: si primum Hallero oppositum; si secundum, nervi opaci visionem offenderent.

Uni-

(1) „ Numquam sane credidiffem hominem tantæ famæ, ab omni honestate, fide, pietate, atque pudore adeo alienum esse, qualem hîc se præbet Hallerus, non tamen miror, videt famam periclitari, argumentis quæ veri fidem faciant se tueri nequit, hinc non potuit non pessimam causam pessimo defendere modo. „ Hambergerus *l. c.* pag. 149. *

(2) *Dissertation sur les parties Irritables & sensibles des animaux &c. Lausanne. 1755. sect. 1. pag. 38.* sic scribit Hallerus *je n' ai jamais pu voir des nerfs dans la cornée qu' on perce sans aucune douleur.*

(3) *La conjonctive la recouvre, & qu' il y a entre cette membrane & la cornée des branches de nerfs de la cinquieme paire, qu' ils ont irrités.*

(4) *Ep. 2. §. 40. pag. 238.*

(5) *l. c. pag. 70. (f).*

(6) *Mem. cit. tom. 3. pag. 188. §. 16. pag. 405. §. 17.*

§. XVIII.

Unicum experimentum fuorum Sectatorum sufficit, juxta 60. Halleri judicium, ad insensitivitatem tendinis, & duræ matris demonstrandam; sed illi, paucis exceptis, non sunt anatomici, ideoque ab Hallero non æstimati, & per consequens eorum experimenta nihil Hallero profunt.

§. XIX.

Pergit porro Hallerus dicens fuorum Adversariorum experimenta pauca esse ratione habita ad propria. Hic respondere sufficit, in tabula a me allata observationes in hominibus majori copia Hallerianas observationes superare; experimenta tamen in brutis animalibus non retuli, quia de hominibus agitur, non jam de brutis animalibus. 61.

§. XX.

Cl. Laghius ambiguitate (1) usus non est, quum dixit, Hallerum sibi contradicere de telæ cellulosæ sensu, quia Hallerus eam modo cum sensu (2), modo absque sensu fecit (3). Neque confugiendum est ad *errata*, quia hæc omnino desunt in prima gallica editione (4), quæ duntaxat in ultima editione leguntur (5); quare si aliæ editiones 64.

(1) *Mém. cit. tom. 4. pag. 64.* Hallerus sic ait. *M. Laghi s' est prévalu d'un équivoque, qui rende le tissu cellulaire sensible, contre mes déclarations les plus précises, & malgré l'errata qui redresse la faute d'impression.*

(2) *Dissertation sur les parties irritables & sensibles ec. a Lausanne 1755. sect. 1. pag. 20.*

(3) *Ibid. pag. 9.*

(4) *Ibid.*

(5) *Memoires sur la nature sensible & irritable ec. tome 1. a Lausanne. 1756. pag. 3. Dissertation sur la Sensibilité ec. Errata pag. 399. & seq.*

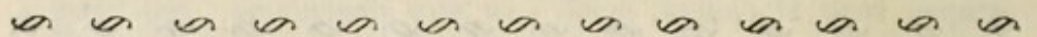
nes fient, sperandum est, quod alios errores ab Adversariis notatos Hallerus corriget.

§. XXI.

64. Hallerus me redarguit, quia dixi (1) „ de Ligamentis „ vero experimenta, & verba facere inutile existimavi, „ dum jam omnes antiqui, atque recentes Auctores hæc in- „ sensibilia credunt, inter quos recensentur a Cruce, de Vi- „ go, Paræus, Cauliacus, Theodoricus, Fallopius, Peccet- „ tus, Aquapendens, Barbeta, Tagaultius, Mangettus, „ aliique . . . „ Imo ipse Hallerus me objurgat, quia Ri- „ verii, & Galeni auctoritate (2) usus sum de hac re; sed mehercle hos auctores non nominavi: Quare suspicor, Hallerum loqui facere suos Adversarios, quomodo sibi placet.

§. XXII.

66. Hic Hallerus affirmat numquam *pericranium* inter partes insensibiles posuisse (3): Hæc nimis manifesta contradictio est: Cl. Auctor forsitan oblitus est, se antea dixisse in prima gallica editione suæ dissertationis, quæ *errata* non habet (4), ut etiam in ultima editione, *pericranium* considerari periostio simile, ideoque absque sensu. Plura in his, quæ

(1) Ep. 2. §. 78. pag. 227. & seq.

(2) Mem. cit. tom. 4. pag. 64. M. Vandelli convenoit de l'insensibilité des ligamens: Mais il a trouvé dans Riviere, dans Galien même ec.

(3) On a accumulé (M. M. Vandelli, Lamberti, Sanseverini) des expériences pour prouver contre moi, que le péricrane est sensible, & je n'avois jamais dit le contraire. Pressés de me réfuter, la plupart de ces auteurs m'ont attaqué, sans m'avoir lu.

(4) Dissertation sur les parties Irritables & sensibles des animaux. Lausanne. 1755. pag. 21. Je n'ai point été surpris de le trouver in-

quæ in proximis paginis afferuntur, sciens, volensque præ-
termitto.

§. XXIII.

Numquam ego tendinibus nervos cutis tribui, sicuti in- 70.
confiderate scribit Hallerus (1).

§. XXIV.

De nervis piæ matris cerebelli conscripsi quid Lancisius 70.
dixerat (2), nempe „minime vero prætereundum est, quod
„ meninges nervorum furculos hinc, illinc seorsim a fan-
„ guiferis accipiunt; nam id perspicue spectamus in cere-
„ bello, cujus tenuis meninx nervulos utrinque ab internis
„ petroforum offium cavitatibus, atque ex nervis auditoriis
„ recurrentes obtinet. „

Si

insensible (idest periostium), dans les nombreuses expériences que
j' ai faites sur la tibia, le femur, le metatarses, & le péricrane,
qui est de la même nature que le périoste. Et pag. 22. M. Tissot
Discours préliminaire pag. XIX. Parties insensibles recense Pericra-
nium.

Hallerus idem dicit in ultima editione ejusdem dissertationis
tom. 1. pag. 23. & seq. Insuper Hallerus in tom. 4. pag. 38. sic
scribit M. Molinelli m' a devancé sur les expériences de la dure mere,
& sur le péricrane. Demum pag. 26. & 158. & seq. §. 4. refert Halle-
rus observationes & experimenta circa pericranii insensitivitatem.
Igitur aut Hallerus insensibile credit pericranium, aut non; si pri-
mum rectè observationes & experimenta retulit; si secundum, inu-
tiliter; sed si Hallerus insensibile pericranium non decrevisset, cer-
tè hujusmodi observationes & experimenta tacuisset.

(1) Ep. 1. §. 55. pag. 223. & tab.

(2) Opera varia tom. 2. dissert. 7. de sede cogitantis animæ. pag. 106.

§. XXV.

71. Si Halleri Adversarius observationem habet, quæ a Chirurgo Taurinensi aliter edita fuit, nil mirum; dum ex epistola D. Moscatti filii Cl. Moscatti Mediolanensis sic habetur de ipsius Chirurgi fidelitate in observationibus referendis. *Ho ricevuto la lettera del Sig. Giambattista V. dedicata al Sig. Haller, nella quale ho letto, ed osservato due cose: una che la composizione non mi par sua, ma allo stile del Sig. Dott. S. . . ; L'altra, che non tutte le ivi riportate osservazioni sono vere, stante che, la prima, di cui io ne fui vicinissimo ed attentissimo testimonio, seguì opposta alla maniera con cui si racconta; imperocchè lo ammalato sentì assai squisitamente, onde mi maraviglio, che l'Autore abbia ardire di stampare simili cose, e che il Sig. B. si lasci citare per testimonio di simili fandonie.*

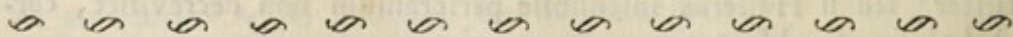
XXVI.

72. Certe nullo pacto Halleri Antagonistis deficit anatomes cognitio, observationum diligentia, qui a critica alieni, in judiciis æqui, & in rebus quas sunt experti, fideles sunt: Quæ res omnes in singulis Halleri Sectatoribus tam facile reperiri non est, si paucos excipias.

§. XXVII.

73. Verum Hallerus sui candoris (1) multa testimonia dedit in aliis quæstionibus ac in præsentibus, ut ex dictis clare patet.

Om-

(1) Je crois avoir donné assez de preuves de ma candeur, & de mon attachement unique au vrai.

§. XXVIII.

Omnes diligentia ab Hallero, suisque Sectatoribus adhibita, a nobis pariter in usu positae sunt; ideoque inutiliter hoc repetere existimo. 75.

§. XXIX.

Si Halleriani omnia experimenta nuda absque cavillationibus enuntiasent, multa contraria sibimetipsis scripsissent. Florentiae, Bononiae Viros oculatissimos habemus, qui aliter, quam scripta sunt, experimenta viderunt. 76.

§. XXX.

Qua ratione Ill. Hallerus scribere potest, quod sui Adversarii nervos non disjunxerint a tendine Achillis, flexore cruris, capsulis, pleura, pericranio, parotide (1), quum sensum in his partibus observavere? Imposterum igitur Halleri Adversarii Anatomes & Chirurgiae Professores anatomicen discant a Mult. Reverendis Patribus, & Clericis? Ego tamen pluries nimis diligens fui, quia in vivis canibus nervos ad musculos flexores cruris posterioris pertinentes scidi, quare musculos omnino insensibiles vidi. 80.

§. XXXI.

Frustra Hallerus refert Caroli IX. exemplum tamquam a tendinis punctura; cum ipse Paræus asserat a nervi punctura (2) hoc infortunium accidisse. 82.

D

Prius-

(1) Les nerfs voisins du tendon d'achille, des fléchisseurs de la jambe, des capsules en général, de la pleure, du péricrane, de la parotide n'ont pas été séparés par mes adversaires, quand ils ont cru voir du sentiment à ces parties.

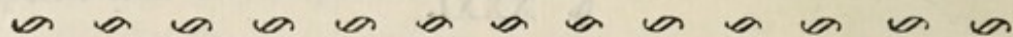
(2) Opera Chirurgica ec. Francofurti ad Mœnum. 1594. cap. 38. pag.

§. XXXII.

222. Priusquam ad tomi tertii examen deveniam, operæ præ-
tium duxi animadvertere, Hallerum mihi errorem tribuere
de Balanis.

Quod scriptum est contra me de Balanis nihil pertinet
ad quæstionem de partium insensitivitate. Hujus objectionis
Auctor ob sui nomen nullum responsum mereretur; Fama
hujus Viri satis jam demonstrata fuit inter alios a D. *Carli*
Senensi (1), & a Ciriaco Sincero Mutinensi (2). Igitur
numquam scribam in hunc Virum satis cognitum, quia hic
omnibus gaudet, quæ contra ipsum dicuntur, & tamquam
Bufo percussionibus immobilis fit & tumet. Modo dicam
de iis, quæ contra me scripta sunt de Balanis, quia hæc
allata sunt ab Ill. Hallero.

Epistola continens istiusmodi objectionem latinè edita fuit
in excerpto Italicæ (3) Litteraturæ, ac in tomo tertio ho-
rum commentariorum Halleri, in gallica lingua, versa (4),
fortasse ob Insensitivitatis quæstionem corroborandam. Ra-
tiones ob quas violens Adversarius acrem hujusmodi episto-
lam scripsit, fuere, quia illum *Celeberrimum* vocavi, & im-
pulsu Sectatoris Bononiensis. Quid contineat hæc epistola,
præ-

pag. 319. „Carolo nono Gallorum Regi febricitanti sanguinis de-
„tractio .. præscripta est: ad quam celebrandam vocatus est Chi-
„rurgus: sed is cum forte fortuna *neruum* pro vena pupugisset,
„exclamavit Rex, dolorem se eo loci ingentem percipere. „

(1) *Scritture del Dottor Gio: Girolamo Carli Sanese intorno a va-
rie Toscane e Latine operette del Sig. Dott. Gio: Paolo Simone Bian-
chi, che si fa chiamare Giano Planco. tomo 1. Firenze. 1751.*

(2) *Lettere di Ciriaco Sincero Modonese.*

(3) *Excerptum totius Italicæ nec non Helveticæ Litteraturæ pro an-
no 1759. tom. 1. art. 5. pag. 152.*

(4) *Memoires sur les parties sensibles &c. tom. 3. a Lausanne .
1760. pag. 489.*

prætermiſſis inutilibus, atque impropriis verbis, modo videamus.

„ Verum valde miratus ſum, quod Vandelli, poſtquam
 „ de me tam honorifice fuerit præfatus, qui me *Celeberrimum*
 „ appellarit, tamen ſequenti ejuſdem capitis articulo
 „ addat, hanc Balani minoris compreſſi ſpeciem, eandem
 „ eſſe, quam Fabius Columna in *Phytobafano* ſuo indica-
 „ vit, & Tab. xxx delineavit. Verum ſi Vandelli Balanos
 „ a Columna delineatos, & a me recuſſos diligenter inſpe-
 „ xiſſet, numquam dixiſſet Balanos meos (1) compreſſos
 „ minores eoſdem eſſe ac illos a Columna depiſtos. Ba-
 „ lani enim a me indicati in libro *laudato* de *Conchis*
 „ *minus notis* pag. 29., & ab ipſomet Vandellio qua-
 „ tuor figuris in Tab. II. libri ſui delineati, & præſer-
 „ tim is, qui primo loco ſub litteris *b. c. a.* notatur, &
 „ qui ſub numero 8, & 9 cernitur, figura ſphæroidea
 „ plana ſunt donati, ut perquam recte a me compreſſi
 „ fuerint nominati, & Balani ſecundo loco poſt *Conchas*
 „ *Anatiferas* in Tab. xxx. *Phytobafani* Columnæ ſint co-
 „ ni recti, ſeu ut melius loquamur ſint pyramides pen-
 „ tagonæ acutæ. „

Breviter reſpondeo. Ego (2) de Balanis Venetiarum ſic ſcripſi. „ Parietum fundamentis, lignis, cruſtaceis, cymbiſ-
 „ que Venetiarum Balanorum innumerabilis quantitas ad-
 „ hæret, qui a Cel: Jano Plano (3) Balani compreſſi mi-
 „ nores appellantur.

„ Hæc Balani ſpecies eſt eadem a Fabio Columna (4)
 „ hiſce verbis ſolum indicata. *Secundum addidi Balani ge-*

D 2

nus,

⌚ ⌚ ⌚ ⌚ ⌚ ⌚ ⌚ ⌚ ⌚ ⌚ ⌚ ⌚

(1) Adverſarius nullo pacto hos Balanos ſuos vocare poteſt, quia eos jam deſcripſit P. Bonannus (*Pars 2. recreationis mentis ec. cap. 3. Teſtacea non antea viſa pag. 317. fig. 2. 3. 4.*) & hic Adverſarius eis duntaxat nomen dedit abſque ulla deſcriptione.

(2) *Differtationes tres ec. diſſert. 2. cap. 3. pag. 77.*

(3) *De Conchis minus notis cap. 23. II. pag. 29.*

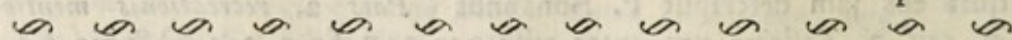
(4) *φυτοβάσανος. 1744. pag. 113. tab. xxx.*

nus, ut & qui non viderint in *Rondeletio*, cognitum ex hac *picture* habeant., Et P. Philippus Bonannus nostri Balani testam describit; sed de ejus animale non loquitur (1). „

Ex dictis manifestum est, quod ego duntaxat retuli, quid violens Adversarius de nostri Balani nomine excogitavit, recte ne, an secus, ego tunc non dijudicavi; quia quæstiones habere cum hujusmodi viro, & præcipue, ut dicunt *de lana caprina*, inutile duxi. Modo tamen dico, improprie, & absque ulla ratione Venetiarum Balanos a me descriptos *compressos* instar figuræ spheroidæ vocari ab ipso Adversario: Nam hi Balani qui acervatim in parietibus, lignis nascuntur, dum ab omni parte circumsepti sint ab aliis Balanis, tunc eorum basis lata est vix duas tresve lineas, altitudo sex aut septem linearum, quia tunc eorum basis latius se extendere nequit ob propinquos alios Balanos, qui si seorsim oriantur, aut ab aliqua parte nullum obstaculum reperient, eorum basis ibi magis protenditur; & fere quinque lineas lata est. Eorum testæ figura est instar coni in apice obtruncati, a quo exit apex quatuor laterum ex quatuor testulis conflatus & mobilis: diameter coni obtruncati in summitate sæpe unius lineæ est: Aliquando Balani figura est instar cylindri; ideoque ex hac figura & hisce mensuris neque depressio, neque figura spheroidæ agnoscitur.

Balanus vero *compressus major* (2) jam antea a P. Bonanno descriptus (3), recte *compressus* vocari potest ratione habita ad nostros Balanos, quia ejus basis persæpe duos Parisienses pollices lata est, ejusque altitudo vix ad septem lineas pervenit.

Si conferantur igitur hæ mensuræ Balanorum simul, illico apparebit nostros Balanos nullo pacto *compressos* aut figuras spheroidæ

(1) *Pars 2. recreationis mentis ec. cap. 3. Testacea non antea visa pag. 317. fig. 2. 3. 4.*

(2) *De Conchis minus notis cap. 23. pag. 29. tab. 5. fig. 23.*

(3) *Pars 2. Recreationis mentis ec. cap. 3. pag. 317. fig. 1. Pars. 1. cap. 60. pag. 259.*

sphæroideas esse; nam basis nostrorum Balanorum est ad altitudinem sicut 3. ad 7., & aliquando ut 5. ad 7., Balani vero compressi basis ad altitudinem est 48. ad 7. Igitur basium latitudines sunt inter se ut 48. ad 3. aut ad 5.

Balani igitur nostri iidem sunt a Fabio Columna (1) ruditer picti, qui non sunt compressi. Ego autem Tab. II: fig. 7. duos Balanos exposui (2), quorum unus naturaliter erectus est, alter litteris *b.c.a* in plano positus, ut omnes externas Balani partes indicare possem in ejus descriptione, quod cum figura erecta Balani facere nequibam. Reliqua, quæ Adversarius scribit, nihil concludunt; nisi quod in dubium revocat, an Equi vivi a me sint dissecti. Huic magnæ objectioni respondeo, quod Adversarius legere debebat meas tres epistolas de *Sensitivitate*, in quibus multa testimonia Medicorum, & Chirurgorum affero, qui semper meis experimentis & observationibus adfuere.

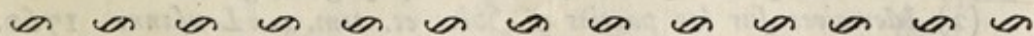
Modo ad Ill: Hallerum sermonem converto. Hic Vir, nescio qua arte, mei Adversarii epistolæ in gallica versione verba adjunxit, quæ certe defunt in latina originali epistola: Verba adjuncta hæc sunt *M. Vandelli par la violence indecente avec laquelle il s'exprime.*

Demum valde miror, cur Hallerus a latina in gallicam linguam vertat hanc epistolam, ipsamque jam editam rursus in præsentibus operibus edat: Quæ epistola tantum pertinet ad hujusmodi quæstionem, quantum spectant *capæ ad pyra.*

Forfan Bononiensis Pedisequus, & Hallerus ipse quæsierunt hanc epistolam instar *Libelli*, ut mea fama depressa a vulgo crederentur falsæ objectiones, & observationes meæ. Sed error in Historia Naturali tanta ostentatione mihi objectus, in quem recidat, jam fatis superque apparet.

Quapropter hac re nunc quidem seposita, quid in tomo

ter-

(1) *l.c. tab. xxx.*

(2) Omnes Balanorum figuras, modo conicas, modo *Cylindraceas* delineare, inutile duxi.

tertio Sectatores Halleri loquantur, videamus, & de multis jam pauca notabimus, & pleraque quàm paucissimis.

§. XXXIII.

33. Quidam Bononiensis refert utilitatem Insensitivitatis Tendinum (1) his verbis, quæ Itala ac originali lingua exponemus, quia in gallica versione multa Hallerus mutare & ommittere (2) curavit. Bononiensis igitur sic scribit. *Rispondo, che non essendo nuovo, come talvolta dopo alcuni Tetani particolari, e dopo atroci reumatismi, o finalmente dopo qualche violenza esterna, restino alcune articolazioni immobili, e si vedano le corde tendinose di varj muscoli tese moltissimo ed incapaci di arrendersi, si potrà adesso con più coraggio venire al taglio, o strappata di quei tendini così distratti, ben sicuri di non incorrere in quei pericoli, che si sono fino ad ora temuti.* Maxima hæc est utilitas! Si enim nos quoque tendines insensibiles concederemus; certè priusquam eos incidamus, oportet incidere cutim, laterales nervos, qui supra tendines perreptant (si cum Adversariis proprios nervos tendini auferamus) & vaginam tendinis, quæ ipsorum Hallerianorum consensu valde sentit. Ex quibus vulneribus maximi dolores & sæpe vehementia symptomata acciderent. Ipse Bononiensis affirmat, tendinis inferioris bicipitis distensionem in homine valde dolorosam fuisse (3), quamvis tendinum avulsionem proponat (4). Unde respectu ad vehementem dolorem & sæpe ad gravia symptomata, nulla utilitas ex hac quæstione eruitur; respectu autem ad tendinum sectionem, dum necessitas urgebat, jam Lippis, & Tonforibus notum erat tendines

(1) Raccolta parte 1. Lettera 1. §. 24. pag. 283.

(2) Memoires sur les parties sensibles ec. tom. 3. a Lausanne. 1760. Lettre 1. §. 51. pag. 81. Raccolta parte 1. Lettera 1. pag. 304. §. 51.

(3) Raccolta Ibid.

(4) l. c.

nes scindi posse absque timore; imo in symptomatibus a punctura tendinis excitatis, sectio ipsius tendinis est remedium pro illis compescendis commendatum ab Artis Parentibus, & ab experientia confirmatum.

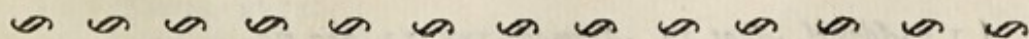
§. XXXIV.

De juvene Clerico aliquid dicendum est, cujus epistola in eodem tertio tomo gallicè versa legitur. Libenter præmitto cavillationes, ineptias, quæ expositæ sunt a Clerico, qui nihil scit de anatome, neque de Medicina, neque de Chirurgia; nihilo tamen minus aliquæ ipsius propositiones ad examen sunt revocandæ.

Clericus iste ait in suis experimentis, quod piam matrem *cannula* deprimebat, ut circa duram matrem experiri posset, quam insensibilem fuisse dicit. Sed Clericus non animadvertit se Cl. Laghio objicisse sensum duræ matris ab ipso Laghio repertum oriri a cerebri depressione (1). Si igitur Laghii Adversarius piam matrem *cannula* comprimebat, cerebrum quoque aliquam compressionem ferre debebat, & per consequens sensum apparere, ut Laghio objicitur, si cerebri compressio doloris causa esset; sed ex ipsius Laghii experimentis aliter est: Igitur & Clericus sibi contradicit, & inutilem objectionem Laghio fecit.

§. XXXV.

Clericus nomen novi Auctoris mihi tribuit, non fecus ac si ille esset Auctor senex, & pluribus propriis editis operibus onustus. Nihil tamen Clericus umquam scripsit, & numquam ad artem Medicam incubuit; imo Bononiæ ad Geometriam, & Philosophiam discendam, eodem tempore, quo hanc epistolam scripsit, morabatur: quare nisi ipsam hîc edidisset Hallerus, me puderet tali Adversario respondere,

(1) l. c. pag. 177.

dere, arbitrantem cum Julio Agricola, esse quidem *atteri sordidum*, sed tamen & *vincere esse inglorium*.

§. XXXVI.

185. Si nervi tendinem ingrederentur; oporteret, ait Clericus, detracta a tendine vagina, nervisque abscissis, tendinis superficiem asperam esse: sed mehercle nervi non sunt Suis setæ, ut erecti maneant.

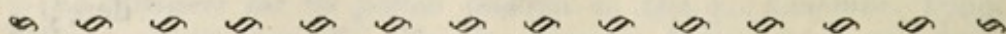
§. XXXVII.

186. Me redarguit Clericus plures nervos in Achillis Tendine invenisse quam Cl. Burghium; quid interest? Si aliquantum Anatomen calleret Clericus hæc futilia non dixisset; in humanis enim cadaveribus varietas non solum in minimis, sed majoribus quoque nervis & vasis observatur; sicuti Anatomicorum Princeps Morgagnius nos docet hisce verbis (1) „ Non modo enim in minutis ramis Natura hæc
„ magis in nervis quam in vasis certæ cuidam legi se ad-
„ dicit, sed in truncis quoque ipsis plenibusque majoribus
„ non unam semper rationem observat. „

Quod attinet ad nervorum crassitiem scire debet Clericus, quod consulto ego auctos eos delineandos curavi, ut Adversarii facilius eos distinguere possent.

§. XXXVIII.

188. Nova nervorum proprietas novi Anatomici hæc est, scilicet nervos opacos esse. Hallerus didicit novam hanc nervorum proprietatem a recenti Anatomico, & tamquam sibi favorabilem recepit (2): Sed fortasse non animadvertit
Ill.

(1) *Advers. Anat. II. Animad. xxxviii. pag. 75.*

(2) *Tom. 4. Resp. pag. 70. (f).*

III. Hallerus cum inter conjunctivam & corneam nervi opaci essent, visionem offendi oportere (1).

§. XXXIX.

Hallerus hęc propositionem adjungit, quam Clericus ex propriis experimentis deducere nesciebat. 227.

Multa alia prętermittimus, quę animadversiones non merentur; aliqua tamen dicenda sunt de eo Bononiensi, qui criticam scripsisse credit contra Cl. Laghium Publicum Anatomę & Medicinę Professore in Cel: Bononiensi Universitate &c. Ex tota hujus criticę lectura, unusquisque agnoscit illum Censorem validis Cl: Laghii argumentis respondere iisdem rebus, quę adhuc in quęstione sunt & non demonstratę; ita ut ædem responsiones contra ipsum Censorem inverti possint, ideoque futiles, nulliusque momenti sunt: Nam ex. gr. (2) Censor dicit falsas esse Adversariorum rationes de ea propositione, qua hi declarant aliquoties partes valde sensibiles, sensu carere: quia propositio non est universalis, & partes insensibiles nervis carent. Quod in quęstione adhuc est; & sic nihil difficultatem solvit.

§. XL.

Bononiensis Censor (3) suas diligentias in periclitando exponit. Hoc inutile est; nam alibi idem dixit, & nihil juvat ad vincendam quęstionem, dum iisdem ac majoribus diligentis usi sunt Adversarii. 351.

E

Iif.

(1) Vide §. XVII.

(2) Lettre seconde. pag. 347. & seq.

(3) Pag. 351. usq. ad pag. 354.

§. XLI.

358. Iisdem rebus, quæ demonstrandæ sunt, & concessæ esse deberent, Bononiensis respondet ad insensitivitatem in musculis aliisque partibus sensibilibus repertam; dicens hæc experimenta rara, alia vero in partibus absque sensu inconstantia esse, partesque sine sensu, numquam sensum adipisci posse. Quæstio est ad demonstrandum evidenter si hujusmodi partes insensibiles sint.

§. XLII.

360. In hominibus ossa a periostio detecta si ferro aut alia re leviter tangantur, homines tunc sentiunt ferri frigus, aut contactum aliarum rerum: Id ego sæpe expertus sum præcipue in cranio, & tibia. Quare tactus sensus est, contra Censorem, in aliquibus partibus absque sensu doloris.

§. XLIII.

362. Censor hujusmodi propositionem refert contra Cl. Laghium. Si irritabilitas a nervis pendet, & tendo nervos habeat, tendo irritabilis erit: hoc non &c. Ad hanc inutilem cavillationem respondeo. Tam facile non conceditur irritabilitatem a nervis pendere; quidquid sit certè irritabilitas non est in ratione directâ nervorum; nam cor paucos nervos possidet, & nihilominus valde irritabile est: Verum autem est, quum irritabilitas reperit partes compactiores & duriores, quàm musculi sunt, quamvis illæ nervos possideant; attamen in ipsis ob duritiem actionem suam exerere nequit, ut in Tendinibus accidit. Unde ratio hæc a Bononiensi allata ad demonstrandum, quod tendo nervis caret, sophisma est, quod nihil probat.

§. XLIV.

Bononiensis autumat nervos non transire *telam cellulofam* 362.
vaginæ, qua tendines vestiuntur : Contrarium Cl. Laghii
& ego demonstravimus.

§. XLV.

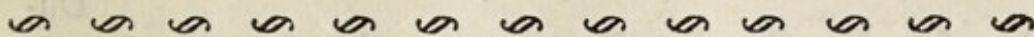
Inanis ratio a Bononiensi in medium affertur contra La- 364.
ghii propositionem de cerebri pressione usque ad septem li-
neas sine dolore . Ait igitur Censor, quod Laghii excusa-
tioni dens respondebit, qui si simpliciter comprimatur, ni-
hil sentit, sed quum ille scinditur instrumento, aut lima
aliquo modo concutitur, illico dolor excitatur . Ridicula
comparatio inter corpus molle, & durum : Dentis enim
compressio in dente ipso non fit, sed contra basim ossei
alveoli mandibulæ periostio vestiti & contra nervum ipsius
dentis; concussio vero ad alveoli latera & contra gingivam:
Cerebrum e contra corpus molle est, & in se metipsum
comprimitur . Deprimat igitur dentes Censor ad mediam
lineam usque, si fieri potest, aut ad eam majorem com-
pressionem, quam dentes ferre queunt, & videbit, an sen-
sus fit?

§. XLVI.

Maxima differentia est inter corpus subtile, laxum sicut 365.
cutis (1), & cerebrum. Cutis enim creata est ad externas
compressiones accipiendas, ideoque peculiari structura gau-
det,

E 2

det,

(1) La peau est à peu près de la même nature . On la presse , sans
qu' aucune douleur en suive .

det, non ita cerebrum, quod osseo tegmine defenditur. Cutis vero blandè compressa dolorem non excitat, quia contra pinguedinem comprimitur; at si ipsa cutis in tibiæ angulo comprimatur, illico dolor apparet. Scio tamen, Adversarios respondere, sub cute nervos contra tibiæ os compressionem ferre; sed in quocunque puncto tibiæ compressio cutis cum dolore est; ideo in quocunque puncto sub cute nervi adsunt? Mehercle quæ pulchræ cavillationes! Alii quoque dicent, ideo cutis tunc dolorem affert, quia contra os comprimatur; rectè: Igitur aliis in locis cutis compressio dolorosa non est, quia contra pinguedinem deprimitur. De cerebro autem ita loqui non possumus; compressio enim fit in se metipso.

§. XLVII.

366. Si Bononiensis meas epistolas legisset, non dixisset, me brutis animalibus heroismum tribuisse, quia hæc animalia nullum doloris indicium monstrant dum eorum partes exquisito sensu præditæ laniantur: Nam ego dixi (1) „ Ad „ tertium quod spectat. Bruta animalia, aut ab aliis prioribus acutissimis doloribus, aut ab aliquo in iis innato „ mortis timore, ac fugiendi summa cupiditate, concitata „ sunt; & eorum anima, seu quidquid in iis vitæ est causa, obrutum, & infirmum evadit, unde partibus quam „ quam valde sensibilibus irritatis, fere dolorem animalia „ non sentiunt. „ Et ad hujus propositionis confirmationem septem experimenta adduxi.

Du-

(1) *Ep. 1. §. 5. pag. 214.*

§. XLVIII.

Duræ matris superficiës interna vellicata sentit, ipsorum Adversariorum consensu; sed Bononiensis Cenfor explicare cavillis conatur, non a duræ matris proprio sensu dolorem oriri in hoc experimento: verum a tremore ad cranii basim, nervosque communicato ob hujusmodi vellicationem; quia dura mater Cranio adhæret, & tensa est. Ex quibus apparet, Bononiensem existimare duram matrem tensam instar chordæ sonori instrumenti; sed si hæc chorda diversis in locis immobili corpori fortiter adnectatur (ut duræ matri accidit); tunc vellicatio tremorem non inducit ab una extremitate ad aliam, quia ab adhæsiõibus chordæ impeditur istiusmodi oscillationis, aut tremoris progressus. Et sic responsum fuit iis, qui nervos tamquam tensas chordas putabant, & sensationes fieri per harum chordarum tremores contendebant. Unde Cenforis explicatio de experimento, in quo dura mater sensibilis declaratur, nullius est momenti.

371.

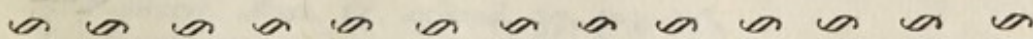
§. XLIX.

Bononiensis, qui crasso modo partium usus in humano corpore dumtaxat agnoscit, quamvis magnum Anatomicum se esse gloriatur, decernit nervos tendinum inutiles esse, quia tendines sunt immobiles (1): Quare eadem ratione inutiles erunt nervi dentium, ossium, inutiles quoque ii, qui ad sensus organa spectant, quippe ad motum non inserviunt.

378

Subjungit Cenfor, nil mirum, si partes amittant usum, quem antea possidebant, ut accidit in ductu arterioso, in

Ca-

(1) De quelle utilité seroient des nerfs au tendon, qui est immobile?

Canali venoso ec. Sed ego numquam observavi, ut neque alii Anatomici, tendines naturaliter & constanter amifisse usum, quem primo habuerunt: forsan tendines pro Fœtu dumtaxat creati sunt, ut ductus arteriosus, & canalis venosus?

§. L.

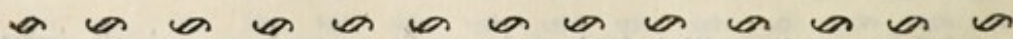
394. Quid prodest hęc comparationem mecum facere & Multo Reverendo Patre Tosetto? qui in concionibus, atque orationibus eminent; sed non est anatomicus, qui nesciens cultro uti, ille adhibuit Chirurgi operam, cujus nomen cum Ill. Hallero incognitum esse dicere possumus: Ego ipse nervos in tendine Achillis quæsi, & Anatomix studui sub Magno, & Incomparabili Morgagnio, & per plures annos Mutinæ, & Patavii multa hominum cadavera secui.

Quod si Cl. Laghius multis aliis negotiis circumseptus adhibuit Vineæferri, & Doctoris Burghii operam; Laghius hęc Anatomice æquo animo hujusmodi inquisitionem relinquere poterat. Vineæferrus enim est Publicus Anatomix Incisor in Cel. Bononiensi Universitate, sicut olim fuit Cel. Valsalva; Burghius autem eximie Anatomem callet: Laghius vero Anatomix Professor ita eam possidet, ut ipsum Censorem docere posset. E contra M. R. Pater Tosettus numquam ad Anatomem incubuit, numquam cadavera secuit, solumque Chirurgi, non jam Anatomici dissectionis spectator fuit.

§. LI.

393. Bononiensis dicit, agnoscere M. R. Patris Tosetti diligentiam in Tendinis præparatione: dum ipse R. Pater ingenuè fatetur eam a Chirurgo factam fuisse (1).

Quid

(1) *Raccolta parte 1. Lettera 4. § 1. II. pag. 238.*

§. LII.

Quid interest si Cl. Burghius tres dumtaxat nervos Achillis Tendinis invenit, & ego plures? Nervorum varietatem si, Censor, Anatomicus esset, agnosceret, sed cum parum Anatomiam teneat, a Celeberrimo Morgagnio hoc discere oportet, qui ita scribit (1) „ Quinimo ita cenſeo : „ si nervorum perquisitio ita facile, & quod consequitur, „ ita crebro, ut perquisitio vasorum sanguiferorum, in Scho- „ lis Anatomicis institueretur, esse plurima fortasse, quæ „ etsi ut perpetua proponuntur, quod attinet ad originem, „ numerum, & connexiones nerveorum ramorum; non mi- „ nus tamen varia deprehenderentur, quàm in vasis ex- „ gr. spermaticis contingere, videamus. „

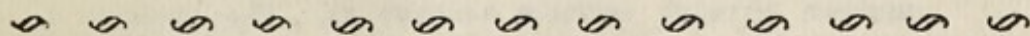
§. LIII.

Bononiensis hinc jactat, se esse præceptorem, & juvenes Doctores docere (2): Doctores tamen hi, qui egent lectionibus tanti præceptoris, sunt Doctores sine Doctrina. Ille autem docet sine Cathedra, & motu proprio, & propria utilitate, & intuitu adipiscendi Cathedram tam diù inutiliter quæsitam.

§. LIV.

Demum ait ille in epistola, quam adjungit, ostendi Vandellii errorem Historiæ Naturalis. Hæc est illa epistola, de qua superius locutus sum scripta ab illo violenti Adversario impulsu hujus Bononiensis. Miror tamen quomodo mihi ad-

scri-

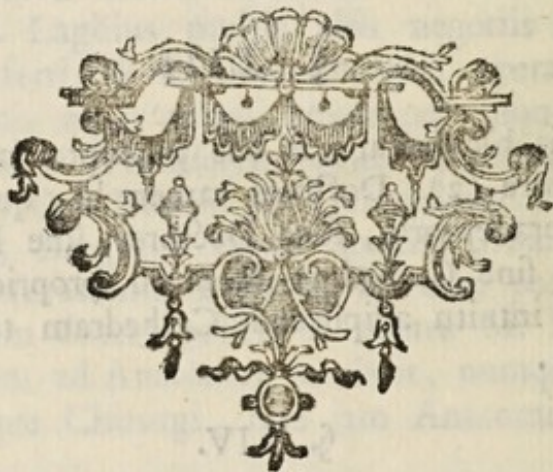
(1) *Advers. Anat. II. animad. 37. pag. 76.*

(2) *Je me contente, pour ce qui me regarde, du nombre des auditeurs Medecins & Chirurgiens, ornés même de la dignité doctorale, qui fréquentent mes Leçons.*

scribere possit Bononiensis errorem Historiæ Naturalis, quum hic ignarus sit omnino ejusdem Historiæ.

Hæc habui, quæ ad Halleri opus animadverterem : in quo tamen multa sciens volensque prætermisi; sed alia aliàs fortasse notabo.

Mei amici consilium mihi dedere, ut ex multis epistolis Clariorum hujus seculi Virorum ad me datis, de iis, quæ edidi, sequentem Celeberrimi Equitis Caroli Linnæi Botanicorum Principis, huic meæ apologiæ adjungam, ut Adversarii videant, non idem quod ipsi, de me sentire Incomparabilem Virum Linnæum.

VIRO AMPLISSIMO ET CELEBERRIMO
 D. D. DOMINICO VANDELLIO
 PHILOSOPHO ET MEDICO ACUTISSIMO.

S. pl. d.

CAROLUS LINNÆUS
 EQUES.

Hisce diebus, nihil minus tale speranti accessit Tuum, Vir Celeberrime, vere divinum opus, scilicet dissertationes tres; ut tabulas inspexi, seposui negotia omnia, nec prius acquiescere potui, quam totum librum a capite ad calcem devoraveram.

Stupefactus vidi Te, gentis tuæ Phœnicem, non contentum exteriori naturæ cortice, non in vestibulo ejus hæere, sed introspicere, in divina secreta descendere, & quæ in interiori Naturæ sacrario clausa fuere in apricum educere. Perplacuerunt omnia; imprimis meo palato sapiebant Holothuria tab. 2. f. 12. & tab. 3. nec non uva marina tab. 2. f. 11. & cochlea tab. 2. f. 1., 2. mihi plane ignota animalia, qui tamen ultra 4000. noveram & in systemate naturæ enumeravi.

Mihi semper paradoxa fuit doctrina Halleri de insensibilitate Periostii, Tendinum &c., contrarium vero ita graphice demonstrasti, ut dubium ulterius supersit nullum.

Pari certitudine evicisti fallaciam doctrinæ Reaumurianæ de redintegratione Lumbricorum, quam, Auctoritate acutissimi auctoris, hætenus credideramus.

E

Pro-

Prodiit Systematis naturæ editionis 10. tomus primus de animalibus; sudat tomus secundus de plantis; tomus tertius continuabit de lapidibus; utinam velles & posses mecum communicare Holothuria tua Tab. 2. f. 12. & tab. 3. nec non uvam marinam tab. 2. f. 11. in spiritu vini asservata, nec non testam Cochleæ tab. 2. f. 1. 2., ut hæc tua inventa insererem appendici in tomo tertio Systematis, in perennem Tui nominis gloriam.

Figura sempervivi montani titulo præfixa etiam perplacuit, cum parem hætenus non dederat Flux:

Utinam scirem qua ratione ad Te mitterem opuscula mea nuper edita; ut testarer quanti Te faciam.

Faxit Deus ut vivas sano corpore & alacri animo in augmentum & ornamentum artis. Vale & me porro ama.

Dabam Upsaliæ die 3. Februarii: 1759.

TABULA OBSERVATIONUM

De sensitivitate plurimarum
partium humani corporis.

I. DE PERICRANIO.

LAMBERTI habet observationes sex (1).

SANSEVERINI obs. duas (2).

LOTTERI duas obs. (3).

LE CAT obs. quinque (4).

VANDELLII obs. sex (5).

II. DE PERIOSTIO.

LE CAT obs. quatuor (6).

BIANCHI observationem unam (7).

LOTTERI obs. unam (8).

LAMBERTI obs. unam (9).

VANDELLII observationes quatuor (10).

JOSEPH Villesavoye observationem unam (11).

III. DE DURA MATRE.

BIANCHI observationes duas (12).

TACCONI obs. plures (13).

LE CAT obs. viginti & octo (14).

VANDELLII obs. quatuor (15).

IV.

- (1) *Racc: parte 2. pag. 58. usque ad pag. 64. & pag. 311. & seq.*
 (2) *Ibid. pag. 72.*
 (3) *Ibid. pag. 287. & seq.*
 (4) *Raccolta Supplimento parte 2. pag. 12. 22. 23. 124.*
 (5) *Raccolta part. 2. pag. 216. seq. & pag. 233.*
 (6) *Racc: par. 2. pag. 129. & Suppl. pag. 24.*
 (7) *Racc: par. 2. pag. 42.*
 (8) *Ibid. pag. 290.*
 (9) *Ibid. pag. 319.*
 (10) *Ibid. pag. 234.*
 (11) *Racc: Suppl: pag. 73.*
 (12) *Racc: parte 2. pag. 42. & seq.*
 (13) *Ibid. pag. 81.*
 (14) *l. cit. pag. 117. seq. 119. seq. 125. seq. & Racc: supplim. pag. 9. seqq. 11. 12. 14. seq. 16.*
 (15) *Racc: parte 2. pag. 235. & Suppl. pag. 78. & seq.*

IV. DE PIA MATRE.

LE CAT observationes tres & alias plures (16).

V. DE CORNEA.

LOTTERI plures observationes (17).

LAMBERTI plures obs. (18).

BIANCHI observationem unam (19).

VANDELLII observationes sex (20).

VI. DE CAPSULIS ARTICULATIONUM.

LE CAT plures observationes (21).

LAMBERTI duas & alias plures observationes (22).

VII. DE PERITONÆO.

LAMBERTI unam observationem (23).

VIII. DE TENDINE.

LAMBERTI observationes quatuor (24).

VANDELLII observationes sex (25).

LOTTERI observationem unam (26).

LE CAT observationes plures (27).

FABRI observationem unam (28).

IX. DE OSSIUM MEDULLA.

LOTTERI (29), Marefcotti (30), Jattica (31) plures obs:

VANDELLII observationem unam (32).

(16) *Supplim. pag. 18. 21. Racc. part. 2. pag. 117. seqq. 122. ec.*

(17) *Racc. parte 2. pag. 295.*

(18) *Ibid. pag. 318. & seq.*

(19) *l. c. pag. 12.*

(20) *l. c. pag. 221. seq. 238. & seq.*

(21) *l. c. pag. 129. seq. & Suppl. pag. 28.*

(22) *Ibid. pag. 316. seq.*

(23) *Racc. parte 2. pag. 316.*

(24) *Racc. parte 2. pag. 64. usque ad pag. 66., & pag. 313. & seq.*

(25) *Ibid. pag. 223. seq. 240.*

(26) *Ibid. pag. 291.*

(27) *l. c. pag. 129. & Supplim. pag. 25. seq. 27. 29. seq.*

(28) *Supplim. pag. 44. seq.*

(29) *Racc. parte 2. pag. 299.*

(30) *Supplim. pag. 142.*

(31) *Ibid.*

(32) *Racc. parte 2. pag. 235.*

DOMINICI
VANDELLII
EPISTOLA

DE HOLOTHURIO, ET TESTUDINE CORIACEA
A D

CELEBERRIMUM
CAROLUM LINNÆUM
Equitem

Naturæ Curiosorum

DIOSCORIDEM II.

Regiæ Majestatis Sveciæ Archiatrum, Medic. & Botan.
Profess. Upsal., nec non Societatis Monsp.,
Berol., Upf., Stockol., Londin. Sodalem.

PATAVII MDCCCLXI.

EX TYPOGRAPHIA CONZATTI.
SUPERIORUM PERMISSU.

DOMINICI
VANDELII

DE HISTORIA
DE HORTICULTURA, ET FRUITIFICATIONE GORACIAE
AD
CELEBRARIUM
CAROLUM LINNÆUM

Edictum
Naturæ Curiosorum
Dioscoridi
Regis Majestatis Sveciæ Archiducum, Medicæ & Botanice
Profess. Publici, nec non Societatis Medicæ
Berol. Lips. Stockol. Lincii Societatis

PATAVI CICCOZZI
EX TYPOGRAPHIA GONNATTI
SUPERIORUM

VIRO SAPIENTISSIMO ET CELEBERRIMO
 D. D. CAROLO LINNÆO
 E Q U I T I

DOMINICUS VANDELLIUS

S. P. D.

PISTOLAM Tuam, Vir Celeberrime, XVIII Kal. Feb. datam, III. Kal. Martii accepi, quo nihil gratius, nihilque jucundius mihi contingere potuisset; tum ob rariores observationes, tum quia certior semper factus sum ab humanissimis Tuis Litteris de Tua erga me benevolentia & amicitia, tum quia ex eisdem agnosco Te, Virum per totum Orbem celebratum, benignè excusata habere mea scripta, atque mea parva inventa.

Inter mirabiles Tuas observationes mihi perplacuit intelligere differentiam æstatum Vos inter & nos ex eruptione, seu explicatione foliorum quarundam arborum, quas, ut Tuo jussui parerem, elapso vere in hac Italiæ

Regione observavi, idemque Tu Upsalix conspicens, modo deducis æstatem nostram Patavii longiorem esse XIV hebdomadibus, quàm vestram Upsalix, dum scribis *Ex tuo calculo de arboribus frondescentibus collato cum frondescentia arborum Upsalix, concludo Patavium Botanicè distare Upsalix 48. diebus; sive quod arbores expli-cent sua folia 7. hebdomadibus antequam Upsalix; ergo Æstas vestra in regione 14. hebdomadibus longior est quàm in nostra.*

In maximam autem admirationem me rapuit ex Tuis litteris intelligere, atque agnoscere prodigiosum insectum, cujus figuram ad me misisti, quod vermis novum genus est, & a Solandro (jure ac merito, ut dixisti) *Furia Infernalis* vocatur; obstupui vero, quum a Te audivi idem minimum insectum in Lapponix conterminis quotannis grassari, atque inferre maximam stragem hominibus, & pecoribus, quum ex aere ipsum decidit in nuda corpora, & momento citius penetrando partes musculosas, intra horæ quadrantem sæpe occidit dirissimo dolore. Utinam contra infensum insectum antidotum reperiatur.

Pro hisce peculiaribus & rarioribus observationibus Tibi aliud rependere nequeo, nisi descriptionem Zoophyti, seu Holothurii a me reperti in Venetis Lacunis, de quo alias ad Te scripsi: Subjungam pariter alteram descriptionem Testudinis coriaceæ, quæ appulerat ad maris Tyrrheni oram in agro Laurentiano, & a CLEMENTE XIII. Pontifice Maximo fuit ad Patavinam Academiam dono missa.

Cum vero aliqua navis Venetiis petet vestras oras, aliquot rariora hujus Regionis insecta ad Te afferenda curabo, unà cum aliquarum plantarum sceletis.

Nunc ecce Holothurii descriptio; quod a me appella-

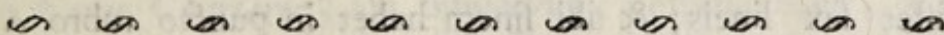
tur *Holothurium læve*, *dichotomum*, *fucis marinis alligatum*, & mihi pertinere videtur ad *uvæ marinæ* genus (a); idemque *Holothurium* a *Piscatoribus Tamaragolo* vocatur: Sua externa forma, primo intuitu, intestini partem æmulatur, & maxime quia sæpe hoc animal cum aliis multis animalibus ejusdem speciei conjungitur, ita ut acervum intestinorum referat. *Holothurium* usque ad quatuor pollices longum inveni; ejusque crassities, seu diameter variat pro ut magis aut minus aqua *Holothurium* repletur, sed plerumque 10. lineas diametri habet, ubi latius est; nam tubam majorem versus *fig. 1. a.* *Tab. I.* paulatim angustius fit, ita ut efficiat tubæ extremitatem lineæ 1. $\frac{1}{2}$, quæ vix duarum linearum distantia nutantibus fimbriis circumdatur *b.* A tuba ista majore longè sex lineis alia minor tuba e corpore exit fere per tres lineas *c.* Tegumentum hujus animalis est cinerei coloris, sed ita pellucidum, ut intestina, ac vasa extrinsecus conspici possint: ad basim vero callosum est cum parva appendice informi *d.*, qua adhærescit plantis marinis.

Quod spectat ad ejus anatomiam, hæc sunt, quæ observare potui. Sexto illo integumento pellucido, ac consistenti, quod tribus membranis laxè inter se conjunctis constat, illico saccus visitur *fig. 2.* cum ipsis duabus tubis *a. b.*, quarum major *a.* in sua extremitate *c.* novem puncta rubra, & minor *d.* sex habet: Longitudo hujus sacci est circiter 17. linearum, & circa medietatem latitudinis habet sex lineas: Efficitur a membrana tenui ac pellucida, quæ ab undecim fasciculis fibrarum,

*

3

feu

(a) *Dominici Vandellii differ. & Zoophytis marinis &c. Pata-
tationes tres de Sponi Therms, vii. 1758. cap. 4. pag. 84.
de nonnullis Insectis terrestribus, seq.*

seu vasculorum albescentium tegitur; quorum unusquisque fasciculus *e.* vasa seu fibras parallelas, ac propinquas retinet usque ad tubas, ubi fibræ divergunt, atque subtilissimæ evanescunt. Tuba major fibris annularibus albidis, ut etiam minor cingitur *f.* Dissecta hac subtili ac translucida membrana alter sacculus apparet *fig. 3. a.*; hic sacculus longus fere 14 lineas incipiens a tuba majori, fibris longitudinalibus, ac quasi parallelis ornatus; in suo principio sphincter est *fig. 4. 6.*, supra quem tuba rugosa, atque ibi os *fig. 3. c.* cum œsophago *d.* descendit usque ad *e.*, ubi intestinum sacculum perforat, ipsumque intestinum recta usque ad sacculi fundum descendit *fig. 4. g. g. fig. 5.*, & facta circumvolutione ascendit, & per tubam minorem finem in ano *f.* habet. Totum intestinum longum est tres pollices & novem lineas, coloris cinerei, ac cœno plenum. Supra partem illam intestini *fig. 4.*, quæ e sacco exit *a.*, pereptat vas *b.* longum circiter 18 lineas, subtilissimum in utraque extremitate, in cujus medio diameter est lineæ $1 \frac{1}{7}$: vas hujusmodi repletur humore rufo, in quo innumeri globuli flavi innatant, qui si ova animalis sint, ovarium hoc vas vocari posset. In spatio autem illo relicto ab intestini circumvolutione est glandula *c.* coloris rufo-viridis in zoophyto recenti, longa circiter lineas duas, & crassa lineam unam, quæ glandula microscopio observata, constare videtur parvis vesiculis in sua superficie; sed per longum secta visitur composita ex circumvolutione multorum vasculorum humore viridescenti repletorum; in apice hujus glandulæ vas albissimi coloris *d.* exit, quod serpit super ovarium indicatum usque eo ut ab ano distet sex lineis; & ibi finem habet in puncto rubro *e.*, quod cor videtur, ast microscopio observavi punctum hoc rubrum constare ex decem foraminibus rotundis patentibus.

Usum

Usum omnium partium Zoophyti descripti decernere difficile est; nihilo tamen minus dubitationes meas breviter Tibi, Vir Celeberrime, patefaciam. Saccus ille *fig. 3. a.*, qui semper aqua marina turget, forsan a Natura donatus pro sui defensione; nam conjici potest a vasculo albo flexuoso *l.* in ipsa sacci cavitate aperto humorem aliquem perniciosum aliis marinis animalibus contentæ aquæ marinæ suppeditari, qui unà cum aqua ab animali nostro ejectus in hostes marinos, sic ab ipsis *Holothurium* se defendat. An glandula *c. fig. 4. 5.* cum vasculo albo generationi inserviat? in medio relinquo.

Zoophyton hoc non movetur, nisi tubas exerendo, & retrahendo; & ubi aliqua re irritetur, aut ab aqua extrahatur, tubas contrahendo atque fimbrias obliterando per majorem tubam ejicit aquam ad quatuor aut quinque pollicum distantiam. Vesci videtur cœno paludum aut parvis insectis: suos filiolos sibi conjunctos tenet instar polyporum aquæ dulcis; unde sæpe hujusmodi animalia triginta & plura acervatim unita reperiuntur; sed parte posteriori, quæ sunt majora *Fuco* marino adnectuntur, ut dixi.

De *Testudine coriacea* modo scribendum est; hujus figura est oblonga, & arcuata; ipsius longitudo a capitis extremitate ad caudam est 5. pedum Parisiensium & 10. pollicum; humerorum latitudo est trium pedum.

CAPUT *rostro a.* margine acuto, accipitrino fere, *Tab. magnis oculis f.*, & parvis naribus *e.*, & pro auribus, *II.* duobus tuberculis *g.* imperviis instructum; interne in palato, & in inferiori mandibula dentes habet *d.* instar spinarum confertissimos; qui in basi mobiles sunt, ut illi *Canis Charcariae*, sed translucidi, flexiles, acuti, & in extremitate parum compressi sunt, tenuique membrana usque ad medium circumvestiti; eorum longitudo est cir-

citer unius pollicis, & crassities vix lineam æquat, quorum usus fortasse erit ad prædam detinendam ne ex ore exeat. In parte autem anteriori mandibulæ inferioris longe ab acuto rostro duobus pollicibus intus conspicitur inter duas membranofas ac ovales prominentias foramen oblongum *e.*, quod an sit aliquis ductus salivalis? djudicare nequeo.

TRUNCUS superne tegitur a corio nigro, & duro, parvo margine cincto, & ex septem angulosis fere ferratis prominentiis *b. b.* per longum obducto, quæ in extremitate *i.* sic inter se uniuntur, instar caudæ, ut ossæam substantiam efficiant; corium autem lineis superficialibus undique ornatur, quæ parvas figuras rhomboidales, re-ctangulares &c. efformant: Epidermis fusci coloris corium obtegit: Corio autem abrafo, visitur interna ejus structura subflava, ejusque fibræ, instar denticulationum inter se connectuntur, ut cranii futuræ, ita ut videantur minima ossa Wormiana invicem unita.

VENTER corio minus nigro & duro, (quod prope collum subflavi est coloris) quàm in reliquis, tegitur: Parum longe a collo duo tubercula vix dimidiatum cerasi fructum æmulantia ab utraque parte, ut etiam quatuor tuberculosa prominentiæ per longum ventris observantur.

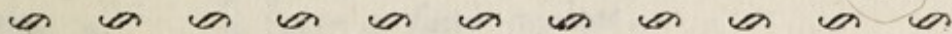
PEDES, seu PINNÆ parum rugosæ, margine postico latiore, acutiore, ferrato; antico autem crassiore, nec in digitos divisæ. Quælibet ex anterioribus Pinnis *l. l.* longa est duos pedes, & novem lineas, & ex posterioribus *m. m.* pedem unum & sex pollices; quarum major crassities est pollicum $7\frac{1}{2}$.

CAUDA *n.* longa est decem pollices, & ipsa quoque corio nigro tecta.

Rondeletius (a) aliam speciem Testudinis coriaceæ describit, eandemque refert Gesnerus (b). D. de la Font (c) alteram speciem Testudinis coriaceæ exhibet. Species autem diversa hujus Testudinis asservatur in Museo Instituti Scientiarum Bononiensis, quæ anno 1756. capta fuit circa Neptunii oram, quam accolæ Romam detulerunt, & BENEDICTUS XIV. Pontifex Maximus eam magno emptam Bononiam importari dono jussit, de qua Cel. Franciscus Zanottus aliquid loquitur (d), ejusque Testudinis figura est in commentariis Historiæ Litterariæ Venetiarum (e).

Quod spectat ad Anatomen descriptæ Testudinis, nihil dicere possum, quum Romæ dissecta fuerit, sed a manu Anatomici non credo: De Anatome aliarum Testudinum scripsere D. Petit, D. du Verney &c. (f), Caldesius (g), Reditus, Carolus Plumerius, Celeberrimus Morgagnius Anatomicorum Princeps (h), Cl. Gautier (i) aliique.

Hæc

(a) lib. 16. cap. 4.

(b) lib. 4. de piscium & aquaticilium structura. pag. 1134.

(c) Mém. de l'Acad. Roy. des Scien. Paris 1729. pag. 11.

(d) De Bononiensi Scientiarum, & artium instituto, atque Academia Commentarii. Tom. 4. pag. 17.

(e) Tom. 7. Memorie per servire all' Istoria Letteraria. Venezia. 1756. parte 2. art. 7. pag. 17.

(f) Mém. de l'Acad. Roy. des Scien. Paris 1676. 1699. 1703. &c.

(g) Osservazioni anatomiche di Giovanni Caldesi, Aretino, intorno alle Tartarughe marittime, d'acqua dolce, & terrestri Firenze. 1687.

(h) Advers. Anat. 3. pag. 5. advers. 4. pag. 55.

(i) Observations sur l'histoire naturelle sur la physique, & sur la peinture avec de planches imprimées en couleur. année. 1752. tome premier. à Paris. pag. 131. 138. 147.

Hæc omnia autem ita a me descripta sunt, ut eadem parvi facienda existimem, nisi fuerint, Vir Celeberrime, Tuo iudicio comprobata.

Interim Te etiam atque etiam oro, ut me semper gratum, & Tui nominis studiosissimum cultorem putes, Tuique semper memoriam summa cum benevolentia feraturum esse. Vale diù, Vir Doctissime, ad Botanicæ, & ingenuarum artium incrementum.

Dabam Patavio e Museo. VI. Kal. Martii CXCICCLXI.

TABULARUM EXPLICATIO.

TABULA PRIMA.

Exhibet Holothurium.

- F**igura 1. a. tuba major.
 b. fimbria.
 c. tuba minor.
 d. callosa prominentia.
- Fig. 2. a. tuba major.
 b. tuba minor.
 c. puncta rubra.
 d. puncta rubra.
 e. fasciculus fibrarum, aut vasculorum.
 f. fibræ annulares.
- Fig. 3. a. interna sacci cavitas.
 c. tuba.
 d. œsophagus.
 e. intestini principium.
 l. vasculum.
- Fig. 4. 5. a. intestini pars, quæ e sacco exit.
 b. an ovarium?
 c. glandula.
 d. vas album.
 e. punctum rubrum.
 l. vasculum.

TABULA SECUNDA.

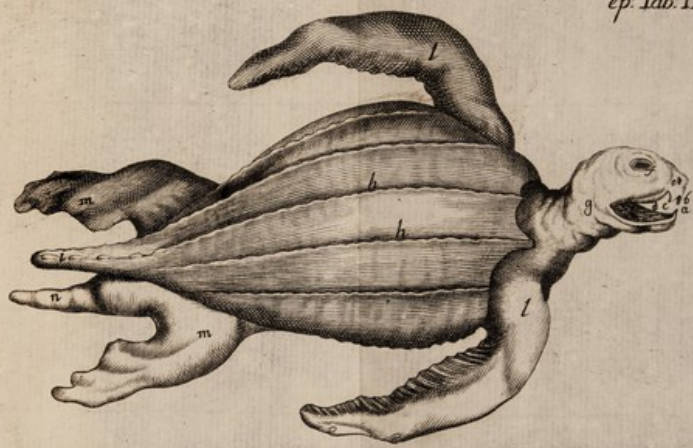
Ostendit Testudinem Coriaceam.

- a. rostrum.
- b. divisio mandibulae superioris ad rostrum recipiendum.
- c. foramen in mandibula inferiori.
- d. dentes.
- e. nares.
- f. oculi.
- g. ossæ prominentiæ pro auribus.
- h. h. angulosa, & serrata prominentiæ.
- i. dorsi extremitas.
- l. l. pinnae, seu pedes anteriores.
- m. m. pinnae, seu pedes posteriores.
- n. cauda.

ep. Tab. II.

Il. Tab. II.

